C. SALLVSTIVS CRISPVS, CVM VETERVM HISTORICORVM *FRAGMENTIS.*

Quibus accesserunt *Hen: Glareani,* & *Secundi Curionis*, præstantioris notæ tantùm, & ad usum maximè spectantes Commentarii.

Item

Jacobi Bononiensis scholia, reliquis omissis selectiora.

Adjecto rerum & verborum Indice copiosissimo.

Gu. Pallister d. C.

TRINITY COLLEGE LIBRARY DUBLIN

OXONIÆ,

Excudebat GUIL: TURNER.

M. DC. XXXIX.

VETERUM SCRIPTORUM, & nonnullorum Recentiorum, DE SALLUSTIO JUDICIA ET TESTIMONIA.

Augustus Cæsar apud Suetonium in vita Augusti.

Itaque dubitas, Cimberne, Annius an Verrius Flaccus imitandi sint tibi? ita, ut verbis, quæ Crispus Sallustius excerpsit ex Catonis Originibus utaris, an potius Asiaticorum oratorum inanibus sententiis, verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda?

Velleius Paterculus Hist. l. 2.

Æmulus Thucydidis Sallustius.

&c.

Pæne stulta est inherentium oculis ingeniorum enumeratio: inter quæ maximè nostri sui eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, & consecutus Sallustium Livius, Tibullusque, & Naso, perfectissimi in suis operis. nam vivorum ut magna admiratio, ita censura difficilis est.

Horatius Serm. lib. 1. Sat. 11.

Libertinarum dico: Sallustius in quas
Non minus insanit, quam qui mœchatur.

Fertur Sallustius, tanto ardore insaniv
se in libertinas, quanto mœchus in matron
quod cum illi in Senatu à Censoribus ob
dum esset, respondit, se non matronarum
latorem esse. quare ex senatu ejectus e
quod ipse excusat in Catilinæ bello. Hæc
tus interpres Horatii,

Seneca Rhetor. Decl. lib. III.

Orationes Sallustii in honorem historia
leguntur.

Seneca Philosophus Epist. CXIV.

Sallustio vigente, amputatæ sententiæ,
verba ante exspectatum cadentia, & obs
brevitas fuere pro cultu. Arruntius virt
frugalitatis, qui historias belli Punici scri
fuit Sallustianus, & in illum genus nitet

& Ibidem.

Quæ apud Sallustium rara fuerunt,
Arruntium crebra sunt, & pæne contin
nec sine causſa, ille enim in hæc incidebat
hic illa quærebat.

& Lib. IX. decl. I. & controvers.
XXV; lib. V.

Cum sit præcipua in Thucydide vir
brevitas, hac eum Sallustius vicit, & in
illum castris cecidit. Nam in sententia
ea tam brevi, quam salvo sensu detraha
cemaliquā constabit sensus, etiamsi nō
comptus, at tamē integer: at ex Sallusti sen
tia nihil demi sine sensus detremento p
Titus autē Livius tam iniquus Sallustio
ut hanc sententiam, & tamquam tro

, & tanquam corruptam, dum transfer-
tur, objiceret Sallustio nec amore Thucydi-
facit ut illum præferat; sed laudat quem
timet: & facilius putat posse à se Sallu-
stium vinci, si ante à Thucydide vincatur.

Martialis lib. XIV.

Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorũ,
Crispus Romana primus in historia.

Quinctilianus Lib. II. cap: V.

Livius à pueris magis legendus quam Sallu-
stius, & hic historiæ major est auctor: ad
quæ tamen intelligendũ jam profectu opus sit.

& lib. III. cap. X.

Crispus Sallustius in bello Jugurthino &
Catilinario nihil ad historiam pertinentibus
principiis orsus est.

& Lib. IV. cap. II.

Vitanda illa Sallustiana, quamquam in ip-
so virtutis locum obtinet, brevitas, & abrup-
tum sermonis genus: quod otiosum forte sse
lectorem minus fallit audientem transvolat,
nec dum repetatur, expectat.

& lib. VIII. cap. III.

Nec vinus noto Sallustius epigrammate
incessitur.

Et verba antiqui multum furate Catonũ,
Crispe, Jugurthinæ conditor historiæ.

& lib. IX. cap. III.

Ex Græco translata Sallustii plurima.

& lib. X. cap. I.

Neque illa Sallustiana brevitas, qua nihil
ad aures vacuas atque eruditas potest esse
effectius, apud occupatum variis cogitatio-

nibus judicem, & sæpius ineruditum capta-
da nobis est: neque illa Livi lactea ubera
docebit satiu eum, qui non speciem expositi-
nii, sed fidem quærit.

& ibidem.

At non historia cesserit Græcis: nec Thu-
cydidi opponere Sallustium verear: nec indi-
netur Herodotus æquari sibi T. Livium, cu-
in narrando mira jucunditatis, clarissimi
candoris, tum in concionibus, supra quæ
narrari potest eloquentem: ita dicuntur om-
nia cum rebus tum personis accommodata. (
affectus quidem, præcipue eos qui sunt m
ciores, ut parcissime dicam, nemo histori-
rum commendavit magis: ideoque immorta-
lem illam Sallusti velocitatem diversis ta
turibus consecutus est. Nam mihi egre
dixisse videtur Servilius Nonianus, pa
eos magis quam similes.

& ibidem.

Attici præcisis conclusionibus obscuri, S
lustium atque Thucydidem superant: tri
ac jejuni Pollionem æmulantur; otiosi &
pini, si quid modo longius circumduxerun
rant Ciceronem ita locuturum fuisse.

& lib: x. cap. iii.

Sane manifestus est (Sallusti) ex ipsi
pere labor.

Statius Papinius lib. i. Sil. iv.

Sed tuas artes puer ante discat:
Omne quis mundi senium remensus,
Orsa Sallusti brevis, & Timavi
Reddit alumnum.

Cornelius

C. Sallustius rerum Romanarum florentiſſimus auctor.

Juſtinus Hiſt. lib. XXXVIII.

Pompeius Trogus in Livio & Salluſtio reprehendit, qd conſciones directas, ac orationes ſeri ſuo inſerendo hiſtoriæ modū exceſſerint.

Agellius lib. I. cap. XV. Noct. Attic.

Salluſtius novator verborum.

& lib. III. cap. I.

Salluſtius vel ſubtiliſſimus brevitatis artifex.

& lib. IV. cap. XV.

Elegantia orationū Salluſtii, verborumque ſtudium, & novandi ſtudium cum multa prorſus invidia fuit: multique non mediocri ingenio viri conati ſunt reprehendere plerasque & obtrectare: in quibus plura inſcite aut maligne vellicant, nonnulla tamen videri poſſunt non indigna reprehenſione.

& lib. X. cap. XX.

Salluſtius proprietatis in verbis retinentiſſimus conſuetudini conceſſit.

& lib. eod. cap. XXVI.

Aſinio Pollioni in quadam epiſtola, quam ad Plancum ſcripſit, et quibuſdam aliis C. Salluſtio iniquis dignū nota viſum eſt, quod, & ea

& lib. XVII. cap. XVIII.

M. Varro in literis atque vita fide homo multa & gravis, in libro quem inſcripſit, Pius aut de pace. C. Salluſtium ſcriptorem ſeriæ illius & ſeveræ orationis; in cujus hiſtoria notationes cenſorias fieri atque exer-

ceri videmus, in adulterio deprehensum a Annio Milone, loris bene cæsum dicit, &, cum dedisset pecuniam, dimissum.

Suetonius de claris Grammaticis, de Philologo.

Asinius Pollio librum scripsit, in quo Sallustii scripta reprehendit, ut nimia verborum affectatione oblita.

Et ibidem.

Philologus coluit familiarissime C. Sallustium, & eo defuncto Asinium pollionem, qui historiam componere aggressos, alterum breviario rerum Romanarũ, ex quibus quas vellet eligeret, instruxit; alterum præceptis de ratione dicendi. Quo magis miror Asiniũ Pollionem credidisse antiqua eum verba & figuras solitũ esse colligere Sallustio, cũ sciat eum sibi nihil aliud suadere, quam ut noto civilique et proprio sermone utatur, vitetq; maximè obscuritatem Sallusti, et audaciam in translationibus.

& de Lenæo.

Lenæus tanto amore erga patroni (Pompei) memoriam extitit, ut Sallustum Historicum quod eum, oris improbi, animo inverecundo scripsisset, acerbissima satyra laceraverit, lustaurum & lurconem, & nebulonem, popinonemq; appellans, & vita scriptisque monstrosum præterea priscorum Catonisque verborum ineruditissimum furem.

Macrobius Sat. l b. 3. cap. 15.

Sallustius gravissimus alienæ luxuriæ objurgator & censor.

& lib. v. capit.

Quatuor sunt genera dicendi copiosum; in quo Cicero dominatur: breve; in quo Sallustius regnat: siccum quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum; in quo Plinius secundus quondam, & nunc, nullo veterum minor, noster Symmachus luxuriatur.

Symmachus lib v. epist. XLVI.

*Interea recuso sententiam quæ rem venaticam * servile dicit officium. Statuerit hoc scriptor stilo tantùm probandus: nam morum ejus damna non sinunt, ut ab illo agendæ vitæ petatur auctoritas.*

Ausonius in Protreptico.

Jam facinus Catilina tuũ, Lepidiq; tumultũ;
An Lepido et Catulo jam res et tẽpore Romæ.
Orsus, bis senos seriem connecto per annos:
Jam lego civili mistum Mavorte duellum,
Movit quod socio Sertorius exul Ibero.

Sidonius Apollinaris in panegyri Anthemii August.

Qua Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus,
Qua pompa Tacitus numquam sine laude loquendus.

& in Panegyri Narbonensi.

Et te multimoda satis verendum

* Sallustius enim statim in principio Belli Catilinarii sic scribit: *Non fuit consilium, socordia atque desidia bonum otium conterere; neque vero agrum colendo, aut venando, servilibus officiis intentam ætatem agere.*

Scriptorum

Scriptorum numerositate. Varro:
Et te, qui brevitate, Crispe, pollet:
Et qui pro ingenio fluente nulli,
Corneli Tacite, es tacendus ori.

Apuleius in Apologia.

Neque Catogravitatem requirit, neque Lælius levitatem, neque Gracchus impetum, nec Cæsar calorem, nec Hortensius distributionem, nec Calvus argutias, nec parsimoniam Sallustius, nec opulentiam Cicero.

Festus Avienus in orâ maritimâ.

Interrogasti, si tenes, Mæotici
Situs quis esset æquoris: Sallustium.
Nôram id dedisse dicta & ejus omnibus
Præjudicatæ auctoritatis ducier,
Non abnuebam. Ad ejus igitur inclytas
Descriptionem (qua locorum formulam
Imaginemque, expressor efficax stili
Et veritatis, penè in obtutus dedit
Lepore linguæ) multa rerum junximus

Vibius Sequester lib. de Fluminib.

Sallustius auctor certissimus.

M. Victorinus in lib. Cic. de inventione.

Historia & brevis esse debet in expositione, & aperta & probabilis, ut Sallustius ubi omnia in Catilina tribuit.

Spartianus in D. Hadriano.

Amavit Hadrianus genus dicendi vetustum, controversias declamavit, Ciceroni Catonem, Virgil. Ennium, Sallust. Cœlio prætulit: eaque jactatione de Homero ac Platone judicavit.

Vopiscus in Aureliano.

Nemo scriptorum, quantum ad historiam pertin-

pertinet, non est aliquid mentitus, in quo Livius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus manifestis erroribus convincerentur.

& in Prologo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium, Tranquillum, &c.

Lactantius Divin. Instit. lib. 1. cap. XXI.

Hanc totâ opinionē Sallustius respuit, voluitq; ingeniosè interpretari, &c. quantū errâverit homo eruditus, jam res ipsa declarat.

& lib. II. cap. XIII.

Quod quidem non fugit hominem nequam Sallustium, qui ait: Sed omnis nostra vis in animo & corpore sita est, animi imperio, corporis servitio magis utimur. Rectè, si ita vixisset ut locutus est, servivit enim fœdissimis voluptatibus, suamque ipse sententiam vitæ pravitate dissolvit.

Hieron. in epitaph. Nepotiani ad Heliodor.

Neque enim proposui historiam scribere, sed nostras breviter flere miserias: alioquin meritò ad hæc explicanda & Thucydides & Sallustius muti sint.

& lib. 1. adversus Jovinianum.

Cicero rogatus ab Hirtio, ut post repudium Terentiæ, sororē ejus duceret, omnino hoc facere noluerit, dicens: non posse uxori se et philosophiæ pariter operā dare, illa interim conjux egregia, & quæ de fontibus Tullianis hauserat sapientiā, nupsit Sallustio inimico ejus & tertiò

rum ad Messalæ Corvini, et quasi per quosdam gradus eloquentiæ devoluta est.

Idem de locis Hebraicis, & ex eo Isidorus Orig. lib. XIII. cap. XXI.

Sallustius auctor certissimus.

August. de civit. Dei lib. II. cap. V.

Sallustius nobilitatæ veritatis Historicus.

& Epist. V. ad Marcellinum.

Nobilissimus historicus.

Joh. Sarisberiensis Polycratici III. cap. XII.

Unde et Crispo Historicorum inter Latinos primissimo, sed & ipsi Ciceroni placuit: In malis fictionem esse, quod in viris bonis vera amicitia est.

Petrarcha.

Crispus Sallustius nobilis Historicus veritatis, (si enim de illo apud auctores verissimos scriptum video) *quo fidelius res Africæ complecteretur, libros Punicos perquisivit, peregrinamque linguam, per interpretem fluenti studio scrutatus est. quin & maris transgressus dicitur, ut oculis suis crederet ea conditionibus locorum. Bellum Jugurthinum conjurationemque Catilinæ, compendioso, & ut unguem ut dici solet, castigato stylo complexus est. Sed nullo famosior quam Historiarum liber, qui ætati quoque nostræ, ne certum ejus silentio dedecus, amissus est. veterum quidem testimoniis illustris, apud nos solo jam nomine superstes.*

Jul. Cæs. Scal. in Orat. pro Cicerone.

Id quod & Sallustius omnium scriptorum numerosissimus nusquam aspernatus est.

Et ibidem.

A Sallustio autem brevitatem illam petere debent,

debere cum scribis, neq; quid velis intelligo, neque tam vulgi animo conceptam, adeò persuasam, adeo decantatam in illo viro brevitatem umquam comprehendi. Nam si, quoniam frequentibus asyndetis utitur, aut quod non longis periodis ambit argumenta rerum, properare tibi videtur, isto tibi quoque pacto brevibus atque interceptis saltibus centum millia riorum iter minùs longum videbitur, quàm unius modò stadii intervallum, quod uno spiritu confeceris. At contrà videmus Sallustium ipsum, cùm quid semel dicendum assumpsit, adeò perstare, ut sæpenumero egredi videatur, &c.

Ibidem.

Neque verò Sallustium politissimum auctorem rejiciunt (Ciceroniani,) sed anxium illud atque infititium dicendi genus sed multa superstitiosa verba.

Idem lib. IV. Poër: cap. XXIV.

Quasi verò commentarium scripserit ille, non Historiam pleniorem, qui sit Historiæ parer appellatus.

Et lib. III. cap: XCVI.

Ambitiosè igitur feciſſe videtur Sallustius quibusdam, quod Poetarum more, cum dicere orsus esset de Catilina, omissâ eâ narratione repetit historiam ab ipsis ultimis Romæ rudimentis. Nos virum suo in genere præstantem cùm rectè tum necessariò feciſſe judicamus: ut ostenderet corruptam civitatem, cujus & pars esset Catilina.

L. FLORI
BELLUM CATILINARIUM.

CATILINAM luxuria primùm, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quòd in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere, senatum confodere, consules trucidare, distringere incendiis urbem, diripere ærarium, totam denique rempublicam funditus tollere, & quidquid nec Annibal videretur optasse. Quibus id nefas socius aggressus est? Ipse patricius: sed hoc minus est. Curii, Porcii, Sullæ, Cethegi, Autronii, Vaguntei, atque Longini, quæ familiæ! quæ senatûs insignia! Lentulus quoque tum maximè prætor. hos omnes immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus conjurationis, sanguis humanus, quem circumlatum pateris bibêre: summum nefas, nisi amplius esset, propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium consules incidisset; quorum alter industria rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emanasit, vilissimum scortum, sed patricidii innocens. Tum consul habito senatu in præsentem parricidam, in præsentem reum Cice-

ro per

peroravit: sed non amplius profectum, quàm ut hostis evaderet, seque palam professo, incendium suum restincturum ruina minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiscitur, signa illaturus urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilina diem urbe tota viros, faces, tela disponit: nec civili conspiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum fortè aderant, in arma solicitat. Et isset ultra Alpes furor, nisi altera proditione Vulturtii, prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus. Palam prætor in senatu convincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro scelere censebat. Quam sententiam secutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Quamvis parte conjurationis oppressa, tamen ab incœpto Catilina non destitit; sed infestis ab Etruria signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatum sit, exitus docuit. Nemo hostium bello superfuit: quem quisque in pugnando ceperat locum, eum amissa anima corpore tegebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est; pulcherrima morte, si pro patria sic concidisset.

C. SAL-

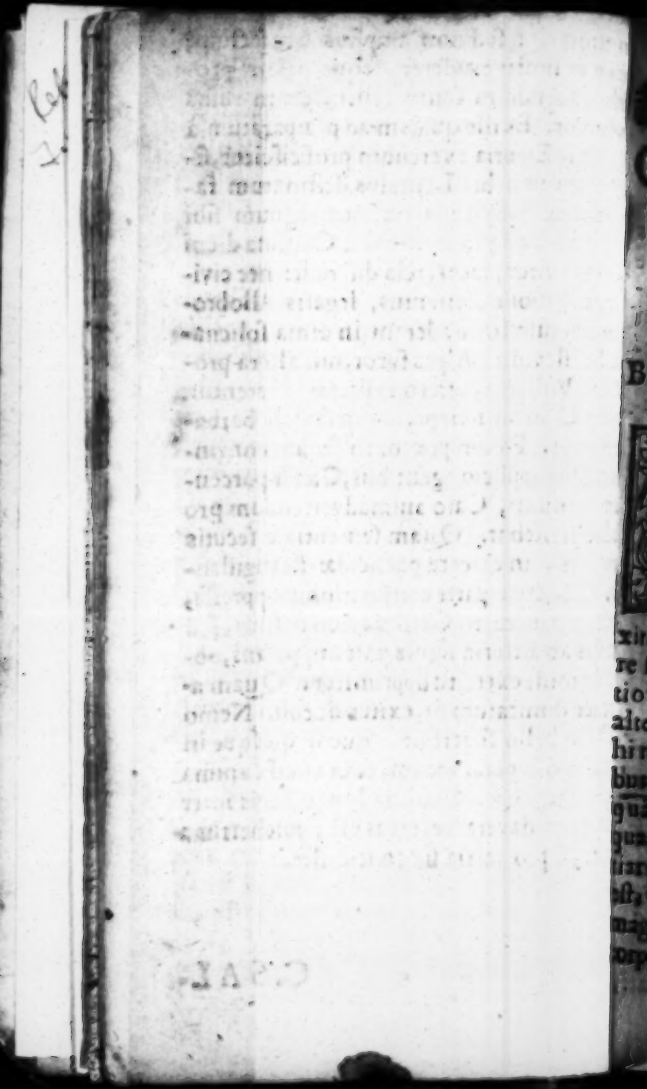

C. SALLVSTII CRISPI CATILINA, SEU BELLUM CATILINARIUM.

OMNIS homines, qui sese student præstare ceteris animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant, veluti pecora, quæ natura prona, atque ventri obedientia finxit. Sed nostra omnis vis in animo & corpore sita est. Animi imperio, corporis servitio magis utimur, alterum nobis cum diis, alterum cum belluis commune est. Quo mihi rectius videtur, ingenii, quàm virium opibus gloriam quærere, & quoniam vita ipsa, qua fruimur, brevis est, memoriam nostri quam maxume longam efficere. Nam divitiarum & formæ gloria, fluxa atque fragilis est, virtus clara, æternaque habetur. Sed diu magnum inter mortalis certamen fuit, vine corporis, an virtute animi, res militaris ma-

gis procederet. Nam & prius, quam incipias consulito, & ubi consulueris, mature facto opus est, ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio vegetat. Igitur initio reges (nam in terris nomen imperii id primum fuit) diversi, pars ingenium, alii corpus exercebant. Etiam tum vita hominum sine cupiditate agitabatur: sua cuique satis placebant. postea verò quam in Asia Cyrus, in Græcia Lacedemonii, & Athenienses, coepere urbes, atque nationes subigere; lubidinem dominandi, causam belli habere, maximam gloriam, in maximo imperio putare, tum demum periculo, atq; negotiis compertum est, in bello plurimùm ingenium posse. Quod si regum, atque imperatorum animi virtus in pace ita, ut in bello, valeret, æquabilius, atque constantius sese res humanæ haberent; neque aliud alio ferri, neque mutari, ac misceri omnia cerneres. Nam imperium facilè iis artibus retinetur, quibus initio partum est. Verum, ubi pro labore desidia, pro continentia & æqualitate lubido atque superbia invasere; fortuna simul cum moribus immutatur. Ita imperium semper ad optumum quemque ab minus bono transfertur. Quæ homines arant, navigant, ædificant, virtuti omnia parent. Sed multi mortales, dediti ventri, atque somno, indocti, incultique, vitam sicuti peregrinantes transiere, quibus profectò, contra naturam, corpus

voluptas

voluptati, anima oneri fuit. eorum ego vitam mortemque juxta æstumo: quoniam de utraque siletur. Verum enimvero is demum mihi vivere, & frui anima videtur, qui quo negotio intentus, præclari facinoris, aut artis bonæ famam quærit. Sed in magna copia rerum, aliud alii natura iter ostendit. Pulchrum est benefacere reip. etiam benè dicere haud absurdum est. vel pace, vel bello clarum fieri licet. & qui fecere, & qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. Ac mihi quidem, tametsi haudquaquam par gloria sequatur scriptorẽ, & auctorem rerum; tamen in primis arduum videtur, res gestas scribere: primum, quod facta dictis exæquanda sunt; dein quia plerique, quæ delicta reprehenderis, malevolentia, & invidia dicta putant: ubi de magna virtute, atque gloria bonorum memores; quæ sibi quisque facilia factu putat, æquo animo accipit; supra, veluti ficta pro falsis ducit. Sed ego adolescentulus initio, sicuti plerique, studio ad rempub. latus sum. ibique mihi multa adversa fuere. nam pro pudore, pro abstinentia, pro virtute; audacia, largitio, avaritia, vigebant. quæ tametsi animus aspernabatur, insolens malarum artium; tamen inter tanta vitia imbecilla ætas, ambitione corrupta, tenebatur. Ac me, cum ab reliquis malis moribus dissentirem, nihilominus honoris cupido, eadem, quæ ceteros, fama, atque

invidia vexabat. Igitur, ubi animus ex multis miseriis atque periculis requievit, & mihi reliquam ætatem à rep. procul habendam decrevi, non fuit consilium, socordia, atque desidia bonum otium conterere: neque vero agrum colendo, aut venando, servilibus officiis intentum ætatem agere; sed à quo incepto, studió que me ambitio mala detinuerat, eodem regressus statui res gestas populi Rom. strictim, uti quæque memoria digna videbantur, perscribere: eo magis, quod mihi à spe, metu, partibus reip. animus liber erat. Igitur de Catilinę conjuratione, quam verissume potero, paucis absolvam. nam id facinus in primis ego memorabile existumo, sceleris atque periculi novitate. de cujus hominis moribus pauca prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam.

L. Catilina, nobili genere natus, fuit magnâ vi & animi, & corporis, sed ingenio malo, pravoque. Huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis grata fuere: ibique juventutem suam exercuit. corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ supra quam cuiquam credibile est. animus audax, subdolus, varius, cujuslibet rei simulator ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus; ardens in cupiditatibus. satis eloquentiæ, sapientiæ parum. vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. hunc, post dominationem L. Sullæ

sullæ, lubido maxuma invaserat reipcapiundæ: neque id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quidquam pensi habebat, agitabatur magis magisque in dies animus ferox inopia rei familiaris, & conscientia scelerum: quæ utraque his artibus auxerat, quas supra memoravi. incitabant præterea corrupti civitatis mores: quos pessuma, ac diversa inter se mala, luxuria, atque avaritia vexabant. Res ipsa hortari videtur, quoniam de moribus civitatis tempus admonuit, supra repetere, ac paucis instituta majorum domi militiæque, quo modo rempub. habuerint, quantamque reliquerint, & ut paullatim immutata, ex pulcherruma pessuma ac flagitiosissuma facta sit, disserere.

URBEM Romam, sicut ego accepi, condidere atque habuere initio Trojani; qui, Æneæ duce, profugi, sedibus incertis vagabantur; eumque his Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum, atque solutum, hi postquam in una mœnia convenere, dispari genere, dissimili lingua, alius alio more viventes, incredibile memoratu est, quam facile coaluerint. sed postquam res eorum civibus, moribus, agris aucta, satis prospera, satisque pollens videbatur; sicuti pleraque mortalium habentur, invidia ex opulentia orta est. igitur reges, populique finitimi bello tentare: pauci ex amicis auxilio esse. nam ceteri, metu periculi, à

periculis aberant. at Romani, domi, militiæque intenti, festinare, parare, alius alium hortari; hostibus obviam ire; libertatem, patriam, parentesque armis tegere. post, ubi pericula virtute propulerant, sociis, atque amicis auxilia portabant; magisque dandis, quam accipiundis beneficiis amicitias parabant: imperium legitimum, nomen imperii regium habebant: delecti quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, reipubl. consultabant. hi, vel ætatis vel curæ similitudine, patres appellabantur. Post, ubi regium imperium, quod initio conservandæ libertatis atque augendæ reip. fuerat, in superbiam, dominationemque convertit; immutato more annua imperia, bina imperatores sibi fecere. eo modo minume posse putabant per licentiam insolescere animum humanum. Sed ea tempestate cœpere se quisque magis magisque extollere, ingeniumque in promptu habere. nam regibus boni, quam mali, suspectiores sunt: semperque his aliena virtus formidolosa est. Sed civitas, incredibile memoratu est, adepta libertate, quantum brevi creverit. tanta cupido gloriæ incesserat. Jam primum juventus, simul ac belli patiens erat, in castris per laborem usu militiam discebat: magisque in decoris armis, & militaribus equis, quam in scortis atq; conviviis, lubidinem habebat. Igitur talibus viris non labos insolitus, non

locus ullus asper, aut arduus erat, non armatus hostis formidolosus: virtus omnia domuerat. sed gloriæ maxumum certamen inter ipsos erat. quisque hostem ferire; murum ascendere, conspici, dum tale facinus faceret, properabat; eas divitias, eam bonam famam, magnamque nobilitatem putabant. laudis avidi, pecuniæ liberales erant; gloriam ingentem divitias honestas volebant. memorare possem, quibus in locis maxumas hostium copias populus Romanus parva manu fuderit; quas urbes natura munitas pugnando ceperit; ni ea res longius nos ab incœpto traheret. Sed profecto fortuna in omni re dominatur, ea res cunctas, ex libidine magis, quam ex vero, celebrat, obscuratq;. Athenienſium res gestæ, sicut ego existumo, satis amplæ, magnificæque fuere, verum aliquanto minores tamen, quam fama ferunt: sed, quia provenere ibi magna scriptorum ingenia, per terrarum orbem Athenienſium facta pro maxumis celebrantur. Ita eorum qui ea fecere, virtus tanta habetur, quantum verbis ea potuere extollere præclara ingenia. At populo R. nunquam ea copia fuit: quia prudentissimus quisque negotiosus maxume erat. ingenium nemo sine corpore exercebat. optumus quisque facere, quam dicere; sua ab aliis benefacta laudari, quam ipse aliorum narrare, malebat. Igitur domi militiæque boni mores colebantur. con-cordia

maxuma, minuma avaritia erat, jus bonumque apud eos non legibus magis, quam natura, valebat. jurgia, discordiae, simultates cum hostibus exercebant: cives cum civibus de virtute certabant. In supplicijs deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. duabus his artibus, audacia in bello, ubi pax evenerat, æquitate, seque, remque publicam curabant. Quarum rerum ego maxuma documenta hæc habeo; quod in bello sæpius vindicatum est in eos, qui contra imperium in hostem pugnaverant, quiq; tardius revocati prælio excesserant, quàm qui signa relinquere, aut pulsi loco cedere ausi erant: pace vero, beneficiis magis, quam metu, imperium agitabant; accepta injuria, ignoscere, quam persequi, malebant. Sed, ubi labore atque justitia resp. crevit; reges magni bello domiti; nationes feræ, & populi ingentes vi subacti; Carthago, æmula imperii Romani ab stirpe interiit: cuncta maria, terræque patebant: fortuna sævire ac miscere omnia coepit. qui labores, pericula, dubias atque asperas res facile toleraverant, iis otium, divitiæ, optandæ aliis, oneri miseriæque fuere. Igitur primo pecuniæ, deinde imperi cupido crevit. ea quasi materies omnium malorum fuere. namque avaritia fidem probitatem, ceteraque artes bonas subvertit: pro his superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere, edocuit: ambitio mul-

os mortales falsos fieri subegit; aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere; amicitias, inimicitiasque non ex re, sed ex commodo æstumare: magisque vultum, quam ingenium, bonum habere. Haec primo paullatim crescere, interdum vindicari, pòst, ubi contagio, quasi pestilentia, invasit; civitas immutata, imperium ex justissimo atque optumo, crudele, intolerandumque factum. Sed primo magis ambitio, quam avaritia, animos hominum exercebat: quod tamen vitium propius virtutem erat. nam gloriam, honorem, imperium, bonus, ignavus æque sibi exoptant. sed ille vera via nititur; huic quia bonæ artes desunt, dolis, atque fallaciis contendit, avaritia pecuniæ studium habet: quam nemo sapiens concupivit, ea quasi venenis malis imbuta, corpus animumque virilem effæminat: semper infinita, insatiabilis est, neque copia, neque inopia minuitur. Sed postquam L. Sulla, armis recepta rep. bonis initiis malos eventus habuit; rapere omnes, trahere: domum alius, alius agros cupere: neque modum, neque modestiam victores habere; fœda, crudeliaque in civis facinora facere. huc accedebat, quod L. Sulla exercitum, quem in Asia ductaverat, quo sibi fidum faceret, contra morem majorum luxurioše, nimisque liberaliter habuerat. loca amœna, voluptaria facile in otio ferocium militum animos molliverant. ibi prima

insuevit exercitus populi R. amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa cælata mirari, ea privatim ac publicè rapere, delubra spoliare, sacra profanaque omnia polluere. Igitur hi milites, postquam victoriam adepti sunt, nihil reliqui victis fecere. Quippe secundæ res sapientium animos fatigant: ne illi, corrupti moribus, victoriæ temperarent. Postquam divitiæ honori esse cœperunt, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur: hebescere virtus, paupertas probro haberi, innocentia pro malevolentia duci cœpit. Igitur ex divitiis juventutem luxuria, atque avaritia cum superbia invasere; rapere, consumere, sua parvi pendere, aliena cupere; pudorem, pudicitiam, divina atque humana promiscua, nihil pensi, neque moderati habere. Operæ pretium est, cum domos atque villas cognoveris in urbium modum exædificatas, visere templa deorum, quæ nostri majores, religiosissimi mortales, fecere. verum illi delubra deorum pietate, domos suas gloria decorabant, neque victis quidquam, præter injuriæ licentiam, eripiebant, at hi contra ignaviissimi homines, per summum scelus omnia ea sociis adimere, quæ fortissimi viri victores hostibus reliquerunt: proinde quasi injuriam facere, id demum esse imperio uti. Nam quid ea memorem, quæ nisi his, qui videre, nemini credibilia sunt; a privatis compluribus subversos montes, maria constra-

constrata esse? quibus mihi ludibrio videntur fuisse divitiæ: quippe, quas honeste habere licebat, per turpitudinem abuti properabant. Sed lubido stupri, ganeæ, ceterique cultus non minor incesserat. viri pati muliebria: mulieris pudicitiam in propatulo habere: vescendi caussa, terra, marique omnia exquirere: dormire prius, quam somni cupido esset: non famem, aut sitim, neque frigus, neque lassitudinem operiri, sed ea omnia luxu ante capere. hæc juventutem, ubi familiares opes defecerant, ad facinora incendebant. animus imbutus malis artibus, haud facilè lubidinibus carebat: eo profusius omnibus modis quæstui, atq; sumptui dedituS erat.

In tanta tamq; corrupta civitate, Catilina, id quod factu facilimum erat, omnium flagitiosorum atq; facinorosorum circum se, tamquam stipatorum, catervas habebat. Nam quicumq; impudicus, adulter, ganeo, manu, ventre, pene, bona patria lacerarerat, qui que alienum æs grande conflaverat, quo flagitiũ, aut facinus redimeret, præterea, omnes undiq; parricidæ, sacrilegi, convicti judiciis, aut pro factis judicium timentes; ad hoc, quos manus, atq; lingua, perjurio, & sanguine civili alebat; postremo, omnes, quos flagitium, egestas, conscius animus exagitabat, hi Catilinæ proxumi, familiaresque erant. Quod si quis etiam à culpa vacuus in amicitiam ejus incide-

rat;

inciderat; quotidiano usu, atq; illecebris, fac-
le par, similísq; ceteris efficiebatur. sed maxi-
me adolescentium familiaritates appetebat,
eorum animi molles, & ætate fluxi, dolo
haud difficulter capiebantur. nam uti cujusq;
studium ex ætate flagrabat, aliis scorta præ-
bere; aliis canes atq; equos mercari: postre-
mo neq; sumptui, neque modestiæ suæ pa-
cere, dum illos obnoxios, fidosque sibi fac-
ret. Scio fuisse nonnullos, qui ita existuma-
rent, juventutem, quæ domum Catilinæ
frequentabat, parum honeste pudicitiam ha-
buisse, sed ex aliis rebus magis, quam quod
cuiquam id compertum foret, hæc fama va-
lebat. Iamprimum adolescens Catilina mul-
ta nefanda stupra fecerat; cum virgine nobili,
cum sacerdote Vestæ, & alia hujuscemodi
contra jus fasque. postremo, captus amore
Aureliæ Orestillæ, cujus, præter formã nihil
unquam bonus laudavit; quod ea nubere ei
dubitabat, timens privignum adultum ætate;
pro certo creditur, necato filio, vacuam do-
mum scelestis nuptiis fecisse. Quę quidem res
mihi in primis videtur caussa fuisse facinoris
maturandi. namq; animus impurus, dis, ho-
minibúsq; infestus, neq; quietibus sedari po-
terat, ita conscientia mentem excitam vexa-
bat. igitur colos ei exsanguis, fœdi oculi,
citus modo, modo tardus incessus: prorsus
in facie, vultuque vecordia inerat. Sed juven-
tutem, quam, ut suprà diximus, illexerat
multi

multis modis mala facinora edocebat. ex illis testes, signatoresque falsos commodare; fidem, fortunas, pericula vilia habere. post, ubi eorum famam, atque pudorem attriverat, majora alia imperabat, si caussa peccandi in præsens minus suppetebat: nihilominus insontes, sicuti sontes, circumvenire, jugulare. scilicet, ne per otium torpescerent manus, aut animus gratuito potius malus, atque crudelis erat. His amicis, sociisque confisus Catilina, simul, quod æs alienum per omnis terras ingens erat: &, quod plerique Sullani milites, largius suo usi, rapinarum & victoriæ veteris memores, civile bellum exoptabant; opprimundæ reip. consilium cepit. in Italia nullus exercitus: Cn. Pompeius in extremis terris bellum gerebat: ipse consulatum petundi magna spes: senatus nihil sanè intentus: rutæ, tranquillæque res omnes. sed ea prorsus opportuna Catilinæ. Igitur circiter Cal. Jun. L. Cæsare & C. Figulo coss. primo singulos appellare: hortari alios, alios tentare; opes suas, imparatam remp. magna præmia conjurationis docere, ubi satis explorata sunt, quæ voluit; in unum omnis convocat, quibus maxuma necessitudo, & plurimum audaciæ inerat. eo convenere senatorii ordinis P. Lentulus Sura, P. Autronius, L. Cassius Longinus, C. Cethegus, P. & Ser. Sullæ Servii filii, L. Vargunteius, Q. Annius, M. Porcius Læca, L. Bestia, Q. [illegible]

prætereà,

præterea, ex equestri ordine, M. Fulvius Nobilior, L. Statilius, P. Gabinius Capito, C. Cornelius: ad hoc, multi ex coloniis, & municipiis, domi nobiles. erant præterea complures paulo occultius consilii hujusce participes, quos magis dominationis spes hortabatur, quam inopia, aut alia necessitudo. ceterum juventus pleraque, sed maxume nobilium, Catilinæ inceptis favebat. quibus in otio vel magnifice, vel molliter vivere copia erat, incerta pro certis, bellum, quam pacem, malebant. Fuere item eâ tempestate, qui crederent M. Licinium Crassum non ignarum ejus consilii fuisse: quia Cn. Pompeius, invisus ipsi, magnum exercitum ductabat; cujusvis opes voluisse contra illius potentiam crescere: simul confisum, si conjuratio valuisset, facile apud illos principem se fore.

Sed antea item conjuravere pauci, in quibus Catilina. de quo, quam verissume potero, dicam. L. Tullo, M. Lepido cos. P. Autronius, & P. Sulla, designati consules, legibus ambitus interrogati, pœnas dederant. Post paulo Catilina, pecuniarum repetundarum & reus, prohibitus erat petere consulatum; quod intra legitimos dies profiteri nequiverat. Erat eodem tempore Cn. Piso, adolescens nobilis, summæ audaciæ, egens, factiosus, quem ad perturbandam remp. inopia, atque mali mores stimulabant. cum hoc Catilina, & Autronius, circiter Nonas Dec.

Dec. consilio communicato, parabant in Capitolio Kalendis Jan. L. Cottam & L. Torquatum coss. interficere; ipsi, fascibus correptis, Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittere. ea re cognita, rursus in Nonas Feb. consilium cædis transtulerunt. jam tum non consulibus modo, sed plerisque senatoribus perniciem machinabantur. quod ni Catilina maturasset, pro curia signum sociis dare; eo die, post conditam urbem Romam, pessumum facinus patratum foret, quia nondum frequentes armati convenerant; ea res consilium diremit. Postea Piso in citeriorem Hispaniam quæstor pro prætore missus est, adnitente Crasso; quod eum infestum Cn. Pompeio cognoverat, neque tamen senatus provinciam invitus dederat. quippe fœdum hominem à rep. procul abesse volebat: simul, quia boni complures præsidium in eo putabant, & jam tum potentia Cn. Pompeii formidolosa erat. Sed is Piso, in provinciam, ab equitibus Hispanis, quos in exercitu ductabat, iter faciens, occisus est. Sunt qui ita dicant, imperia ejus injusta, superba, crudelia barbaros nequivisse pati: alii autem, equites illos, Cn. Pompeii veteres fidósque clientes, voluntate ejus Pisonem aggressos: numquam Hispanos prærerea tale facinus fecisse, sed imperia sæva multa antea perpessos, nos eam rem in medio relinquimus. De superiori conjuratione satis dictum.

Catilina,

Catilina, ubi eos, quos paulo antè memoravi, convenisse videt; tametsi cum singulis multa sæpè egerat; tamen in rem fore credens universos appellare, & cohortari, in abditam partem ædium secessit; atque ibi, omnibus arbitris procul amotis, orationem hujusce modi habuit.

Ni virtus, fidesque vestra spectata mihi foret, nequiquam opportuna res cecidisset: spes magna dominationis in manibus frustrà fuisset: neque, per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. sed, quia multis, & magnis tempestatibus vos cognovi fortes, fidosque mihi; eo animus adductus est maxumum, atque pulcherrumum facinus incipere; simul, quia vobis eadem, quæ mihi, bona, malaque esse intellexi. nam idem velle, atque idem nolle, ea demum firma amicitia est. Sed ego, quæ mente agitavi, omnes jam antea diversi audistis. Cæterum mihi in dies magis animus accenditur, cum considero, quæ conditio vitæ futura sit, nisi nosmet ipsos vindicamus in libertatem. nam, postquam res in paucorum potentium jus, atque dicionem concessit, semper illis reges, tetrarchæ vectigales esse: populi, nationes, stipendia pendere: cæteri omnes, strenui, boni, nobiles, atque ignobiles, vulgus fuimus, sine gratia, sine auctoritate, his obnoxii, quibus, si res valeret, formidini esse mus. itaque omnis gratia, potentia, honos, divitiæ apud illos sunt,

ant ubi illi volunt: nobis reliquerunt pericula, repulsas, judicia, egestatem. quæ quousque tandem patiemini fortissimi viri? nonne emori per virtutem præstat, quam vitam miseram, atque inhonestam, ubi aliena superbia ludibrio fueris, per dedecus amittere? Verum enimvero, pro deûm atque hominum fidem, victoria in manu nobis est: viget ætas: animus valet. contra illis, annis, atque divitiis, omnia consenuerunt. tantummodo incœpto opus est: cetera res expediet. etenim quis mortalium, cui virile ingenium est, tolerare potest, illis divitias superare, quas profundant in exstruendo mari & montibus coæquandis, nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse? illis binas, aut amplius domos continuare; nobilarem familiarem nusquam ullum esse? cum tabulas, signa, toreumata emunt, nova diruunt, alia ædificant: postremo omnibus modis pecuniam trahunt, vexant: tamen summa luxuria divitias suas vincere nequeunt, at nobis est domi inopia, foris ære alienum; mala res, spes multo asperior. denique quid reliqui habemus, præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, illa, quam sæpe optastis, libertas; præterea divitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. fortuna ea omnia victoribus præmia posuit. res, tempus, pericula, egestas, belli spolia magnifica, magis quam oratio mea, vos hortentur, vel imperatorem, vel milite me utemini, neque a

neque corpui à vobis aberit. hæc ipsa ut [illegible] vobiscum una consul agam: nisi forte me [illegible] mus fallit, & vos servire magis, quam [illegible] vare, parati estis.

Postquam accepere ea homines, quib[illegible] mala abunde omnia erant, sed neque m[illegible] neque spes bona ulla: tametsi illis, qui[illegible] movere, magna merces videbatur; tamen [illegible] stulare plerique, uti proponeret, quæ con[illegible] tio belli foret: quæ armis præmia petere[illegible] quid ubique opis, aut spei haberent. Tu[illegible] Catilina polliceri tabulas novas, proscrip[illegible] nem locupletium, magistratus, sacerdot[illegible] rapinas, alia omnia, quæ bellum, atque[illegible] bido victorum fert: præterea, esse in H[illegible] pania citeriore Pisonem, in Mauritania[illegible] exercitu P. Sitium Nucerinum, consilii[illegible] participes: petere consulatum C. Antoni[illegible] quem sibi collegam fore speraret, homine[illegible] & familiarem, & omnibus necessitudinib[illegible] circumventum: cum eo consulem se ine[illegible] um agendi facturum. Ad hæc maledicta[illegible] crepabat omnis bonos: suorum unumquo[illegible] que nominans, laudare, admonere alio[illegible] egestatis, alium cupiditatis suæ, complu[illegible] periculi, aut ignominiæ, multos victo[illegible] Sullanæ, quibus ea prædæ fuerat. Po[illegible] quam omnium animos alacris videt; cohor[illegible] tatus, ut petitionem suam curæ haberen[illegible] conventum dimisit. Fuere ea tempestat[illegible] qui dicerent, Catilinam, oratione habi[illegible] cta

m ad jusjurandum populares sceleris sui
gere t, humani corporis sanguinem vino
rmixtum in pateris circumtulisse; inde,
m post execrationem omnes degustavis-
t, sicuti in solemnibus sacris fieri consue-
vit, aperuisse consilium suum; atque eo dicti
e feciſſe, quo inter se magis fidi forent,
lius alii tanti facinoris conſcii. nonnulli fi-
& hæc, & multa præterea exiſtumabant
iis, qui Ciceronis invidiam, quæ poſtea
ta eſt, leniri credebant atrocitate ſceleris
orum qui pœnas dederant. nobis ea res pro
magnitudine parum comperta eſt. Sed in ea
conjuratione fuit Q. Curius, natus haud ob-
ſcuro loco, flagitiis atque facinoribus cooper-
tus: quem cenſores ſenatu probri gratia mo-
verant. huic homini non minor vanitas ine-
rat, quam audacia, neque reticere, quæ au-
dierat, neque ſuamet ipſe ſcelera occultare;
postremo neque dicere, neque facere, quic-
quam penſi habebat. erat ei cum Fulvia, mu-
liere nobili, ſtupri vetus conſuetudo. cui cum
minus gratus eſſet, quod inopia minus lar-
gus poterat, repente glorians, maria, mon-
tesque polliceri, minari interdum ferro, ni
ſibi obnoxia foret: poſtremo, ferocius agita-
re, quam ſolitus erat. At Fulvia, inſolentiæ
Curii cauſſa cognita, tale periculum reipu-
blicæ haud occultum habuit; ſed, ſublato auc-
tore, de Catilinæ conjuratione, quæ quo
modo audierat, compluribus narravit. Ea
res

res in primis studia hominum accendit
consulatum mandandum M. Tullio Ciceroni. namque antea pleraque nobilitas invidia
æstuabat, & quasi polluti consulatum credebat, si eum, quamvis egregius, homo novus
adeptus foret, sed, ubi periculum adveni
invidia, atque superbia post fuere. Igitur
comitiis habitis, consules declarantur M.
Tullius, & C. Antonius. quod factum p
mo populares conjurationis concussera
neque tamen Catilinæ furor minuebatur
sed in dies plura agitare; arma per Italiam
locis opportunis parare; pecuniam, sua
aut amicorum fide sumtam mutuam, Fæsulas ad Mallium quemdam portare; quibus
ea princeps fuit belli faciundi. Ea tempestate
plurimos cujusque generis homines adscivisse sibi dicitur; mulieres etiam aliquot, quæ
primo ingentis sumtus stupro corporis tolerraverant: post, ubi ætas tantummodo quæstui, neque luxuriæ modum fecerat, æs alienum grande conflaverant. per eas se Catilina credebat posse servitia urbana sollicitare,
urbem incendere, viros earum vel adjungere sibi, vel interficere. sed in his erat Sempronia, quæ multa sæpe virilis audaciæ facinora commiserat. hæc mulier genere atque forma, præterea viro atque liberis satis fortunata fuit: literis Græcis & Latinis docta, psallere, saltare elegantius, quam necesse est probæ: multa alia, quæ instrumenta luxuriæ

ret, sed ei cariora semper omnia quam de-
cus, atque pudicitia fuit. pecuniæ, an famæ
minus parceret, haud facile discerneres; li-
bidine sic accensa, ut sæpius peteret viros,
quam peteretur. sed ea sæpe ante hac fi-
dem prodiderat, creditum adjuraverat, cæ-
dis conscia fuerat, luxuria atque inopia præ-
ceps abierat. verum ingenium ejus haud
absurdum: posse versus facere; jocum mo-
vere; sermone uti vel modesto, vel molli,
vel procaci prorsus multæ facetiæ, multusque
lepos inerat. His rebus comparatis, Catilina
nihilo minus in proxumum annum consu-
latum petebat; sperans, si designatus foret,
facile se ex voluntate Antonio usurum, ne-
que interea quietus erat, sed omnibus mo-
dis insidias parabat Ciceroni. neque illi ta-
men ad cavendum dolus, aut astutiæ de-
erant. namque à principio consulatus sui, mul-
ta per Fulviam pollicendo, effecerat, ut Q. Cu-
rius, de quo paulo ante memoravi, consilia
Catilinæ sibi proderet. ad hoc, collegam su-
um Antonium pactione provinciæ perpule-
rat, ne contra remp. sentiret: circum se præ-
sidia amicorum, atque clientium occulte ha-
bebat. Postquam dies comitiorum venit, &
Catilinæ neque petitio, neque insidiæ, quas
consuli fecerat, prospere cesserat; constituit bel-
lum facere, & extrema omnia experiri; quo-
niam, quæ occulte tentaverat, aspera, fœda-
que evenerant. Igitur C. Mallium Fæsu-
lis,

atque

atque in eam partem Etruriæ, Septimi
quendam Camertem in agrum Picenu
C. Julium in Apuliam dimisit, prætetea
um alio, quem ubique opportunum sibi
credebat. interea Romæ multa simul mo
consuli insidias tendere: parare incend
opportuna loca armatis hominibus obsid
ipse cum telo esse, item alios jubere, hor
ri, uti semper intenti, paratique essent: d
noctésque festinare: vigilare, neque inso
niis, neque labori fatigari. postremo,
multa agitanti nihil procedit, rursus inte
pesta nocte conjurationis principes convo
per M. Porcium Læcam: ibique multa
ignavia eorum questus, docet se præmis
Millium ad eam multitudinem, quam
capiunda arma paraverat; iterum alios
alia loca opportuna, qui initium belli fa
rent, seque ad exercitum proficisci cupere,
prius Ciceronem oppressisset: cum suis co
filiis multum officere. Igitur, perterritis
dubitantibus ceteris, C. Cornelius, eq
Romanus, operam suam pollicitus, & c
eo L. Varguntejus senator, constituere ea
cte paulo post, cum armatis hominibus, s
uti salutatum introire ad Ciceronem, &
improviso domi suæ imparatum confode
Curius ubi intelligit, quantum periculu
consuli impendeat, propere per Fulviam C
ceroni dolum, qui parabatur, enunciat.
illi janua prohibitu, tantum facinus frust
susce

ceperant. Interea Mallius in Etruria plebem sollicitare, egestate simul, ac dolore injuriæ, novarum rerum cupidam, quod Sullæ dominatione, agros, bonaque omnia amiserat; præterea, latrones cujusque generis, quorum in ea regione magna copia erat, non nullos ex Sullanis colonis, quibus lubido atque luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant. Ea cum Ciceroni nunciarentur, anticipiti malo permotus, quod neque urbem ab insidiis privato consilio longius tueri poterat, neque exercitus Mallii quantus, aut quo consilio foret, satis compertum habebat, rem ad senatum refert, jam antea vulgi rumoribus exagitatam. Itaque, quod plerumque in atroci negotio solet, senatus decrevit, darent operam consules, ne quid resp. detrimenti caperet. ea potestas per senatum, more Romano, magistratui maxuma permittitur, exercitum parare, bellũ gerere, coercere omnibus modis socios, atque civis: domi militiæque imperium, atque judicium summum habere. aliter, sine populi jussu, nulli earum rerum consuli jus est. Post paucos dies L. Senius senator in senatu litteras recitavit, quas Fæsulis allatas sibi dicebat; in quibus scriptum erat, C. Mallium arma cepisse, cum magna multitudine ante diem VI. Kal. Nov. simul, id quod in tali re solet, alia portenta atque prodigia nunci[illegible] alii, conventus fieri, arma portari, C[illegible],

[illegible]

atque in Apulia servile bellum moveri. Igi
tur senati decreto Q. Marcius Rex Fæsu
Q. Metellus Creticus in Apuliam, circumq
ea loca missi, hi utrique ad urbem imper
res erant impediti, ne triumpharent, calum
paucorum, quibus omnia honesta, atque
honesta vendere mos erat. sed præterea
Pompeius Rufus Capuam, Q. Metellus Ce
in agrum Picenum: hisque per missum,
pro tempore, atque periculo exercitum co
pararent. ad hoc, si quis indicasset de co
ratione, quæ contra remp. facta erat, præ
um, servo libertatem & H-SC. libero im
nitatem ejus rei, & H-SCC. itemque dec
vere, uti familiæ gladiatoriæ Capuam, &
cetera municipia distribuerentur pro cuj
opibus; Romæ per totam urbem vigiliæ hab
rentur, eisque minores magistratus præes
Quibus rebus permota civitas, atque imm
tata facies urbis erat: ex summa lætitia, atq
lascivia, quæ diuturna quies pepererat, r
pente omnis tristitia invasit. festinare, tur
dare. neque loco, neque homini cuiqua
satis credere: neque bellum gerere, neq
pacem habere: suo quisque metu pericu
metiri. ad hoc, mulieres, quibus pro reipu
magnitudine belli timor insolitus incesser
afflictare sese; manus supplices ad cæl
tendere; miserari parvos liberos; rogitar
omnia pavere: superbia, atque deliciis om
sis, sibi patriæque diffidere. At Catilina
crudeli

delis animus eadem illa movebat, tametsi
sidia parabantur; & ipse lege Plautia in-
rogatus erat ab L. Paulo. postremo, dissi-
landi caussa, & quasi sui expurgandi, si-
jurgio lacessitus foret, in senatum venit.
M. Tullius consul, sive præsentiam ejus
timens, sive ira commotus, orationem ha-
bet luculentam, atque utilem reip. quam
postea scriptam edidit. Sed ubi ille assedit,
Catilina, ut erat paratus ad dissimulanda
omnia, demisso vultu, voce supplici, postula-
patribus, ne quid de se temere crederent:
familia ortum, ita ab adolescentia vitam
instituisse, ut omnia bona in spe haberet: ne
existumarent, sibi patricio homini, cujus
ipsius, atque majorum plurima beneficia in
plebem R. essent, perdita repub. opus esse;
cum eam servaret M. Tullius, inquilinus ci-
vis urbis Romæ. ad hoc, maledicta alia cum
adderet; obstrepere omnes; hostem, atque
parricidam vocare. tum ille furibundus:
Quoniam quidem circumventus, inquit, *ab*
inimicis praceps agor, incendium meum ruina
extinguam. Dein se ex curia domum
corripuit. ibi multa secum ipse volvens, quod
neque insidiæ consuli procedebant, & ab in-
cendio intelligebat urbem vigilis muni-
tam, optumum factu credens exercitum au-
gere, ac prius, quam legiones scriberentur
multa ante capere quæ bello usui forent
facte intempesta cum paucis in Mallianæ

castra profectus est, sed Cethego, atque Lentulo, ceteris quorum cognoverat promptam audaciam, mandat, quibus rebus possent, opes factionis confirment, insidias consuli maturent; cædem, incendia, aliaque belli facinora parent: sese propediem cum magno exercitu ad urbem accessurum. Dum hæc Romæ geruntur, C Mallius ex suo numero legatos ad Q. Marcium Regem mittit, cum mandatis hujusmodi:

DEOS, *hominesque testamur, imperatores arma neque contra patriam cepisse, neque quo periculum aliis faceremus, sed uti corpora nostra ab injuria tuta forent: quos miseros, egentes, violentia atque crudelitate feneratorum, plerosque patria, sed omnes fama atque fortunis expertes fuimus: neque cuiquam nostrum licuit, more majorum, lege uti, neque amisso patrimonio, corpus liberum habere: tanta sævitia feneratores, atque prætor fuit. Sæpe majores vestrum miseriti plebem decretis suis inopiæ ejus opitulati sunt: ac nuperrime, memoria nostra, propter magnitudinem æris alieni, volentibus omnibus bonis, argentum ære solutum est. Sæpe ipsa plebes, aut dominandi studio permota, aut superbia magistratuum armata, a patribus secessit. at nos non imperium, neque divitias petimus; quarum rerum caussa, bella, atque certamen omnia inter mortales sunt; sed libertatem, quam nemo bonus, nisi cum anima simul*

mittit. Te, atque senatum obtestamur, consulatis miseris civibus; legis præsidium, quod iniquitas prætoris eripuit, restituatis; neve nobis eam necessitudinem imponatis, ut quæramus, quonam modo, maxume ulti sanguinem nostrum, pereamus.

Ad hæc, Q. Marcius respondit: si quid ab senatu petere vellent, ab armis discedant, Romam supplices proficiscantur: ea misericordia atque mansuetudine senatum, populumque Romanum semper fuisse, ut nemo umquam ab eo frustra auxilium petiverit. At Catilina ex itinere plerisque consularibus, præterea optumo cuique literas mittit: se, falsis criminibus circumventum, quoniam factioni inimicorum resistere nequiverit, fortunæ cedere, Massiliam in exilium proficisci; non quo sibi tanti sceleris conscius esset; sed uti respub. quieta foret; neve ex sua contentione seditio oriretur. Ab his longe diversas litteras Q. Catulus in senatu recitavit; quas sibi nomine Catilinæ redditas dicebat. earum exemplum infra scriptum est.

L. Catilina Q. Catulo S. Egregia tua fides, re cognita, grata mihi, magnis in meis periculis, fiduciam commendationi mei tribuit. quamobrem defensionem in consilio novo non statui parare; satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi: qua m[illegible] [illegible]ius licet vera mecum recognoscas. In[illegible]

contumeliisque concitatus, quod fructu laboris industriæque meæ privatus statum dignitatis non obtinebam, publicam miserorum causam pro mea consuetudine suscepi: non, quia alienum meis nominibus ex possessionibus sustinere possem; cum & aliis nominibus liberalitas Aurelia Orestilla, suis filiaque copiis persolveret: sed quod non dignos homines honestatos videbam, meque falsa suspicione alienatum esse sentiebam; hoc nomine ab honestis pro meo casu spes reliqua dignitatis conservandæ sum secutus. Plura cum scribere vellem, nunciatum est mihi vim parari. nunc Orestillam tibi commendo, tuaque fide trado. eam ab injuria defendas, per liberos tuos rogatus, haveto.

Sed ipse, paucos dies commoratus apud C. Flaminium in agro Reatino, dum vicinitatem antea solicitatam armis exornat, cum fascibus, atque aliis imperii insignibus infra ad Mallium contendit. Hæc ubi Romæ compertasunt; senatus Catilinam, & Mallium hostes judicat; ceteræ multitudini ei rem statuit, ante quam liceret sine fraude armis discedere, præter rerum capitalium condemnatis. præterea, decernit, uti consules delectum habeant; Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturet; Cicero ubi præsidio sit. Ea tempestate mihi imperium populi R. multo maxume miserabile visum est: cui cum ad occasum ab ortu solis omnia

domi

domita armis parerent, domi otium, atque divitiæ, quæ prima mortales putant, affluerent; fuere tamen cives, qui seque, remque publicam obstinatis animis perditum irent. Namque, duobus senati decretis, ex tanta multitudine, neque præmio inductus conjurationem patefecerat, neque ex castris Catilinæ quisquam omnium discesserat: tanta vis morbi, atque uti tabes pleroſque civium animos invaserat. neque solum illis aliena mens erat, qui conscii conjurationis fuerant, sed omnino cuncta plebes, novarum rerum studio, Catilinæ incepta probabat. id adeo more suo videbatur facere. Nam semper in civitate, quibus opes nullæ sunt, bonis invident, malos extollunt; veteribus odere, nova exoptant; odio suarum rerum mutari omnia student; turba, atque seditionibus sine cura aluntur: quoniam egestas facile habetur sine damno. Sed urbana plebs ea vero præceps ierat multis de causſis. Primum omnium, qui ubique probro, atque petulantia maxume præstabant; item alii, per dedecora, patrimoniis amissis; postremo omnes, quos flagitium, aut facinus domo expulerat, hi Romam, sicuti in sentinam, confluxerant. dein multi, memores Sullanæ victoriæ, quod ex gregariis militibus alios senatores videbant, alios ita divites, ut regio victu, atque cultu ætatem agerent, sibi quisque, si in armis foret, ex victoria

talia superabat. præterea juventus, quæ
agris manuum mercede inopiam tolera-
rat, privatis atque publicis largitionibus e-
cita, urbanum otium ingrato labori præfe-
rat. eos, atque alios omnis malum publicu-
alebat, quo minus mirandum est, homin-
egentis, malis moribus, maxuma spe, re-
juxta ac sibi consuluisse. præterea quorum
victoria Sullæ, parentes proscripti, bona
rapta, jus libertatis imminutum erat, ha-
sane alio animo belli eventum exspect-
bant. ad hoc, quicumque aliarum, atque
natus, partium erant, conturbari rempu
minus valere ipsi malebant. id adeo mal
multos post annos in civitatem reverter
Nam postquam Cn. Pompeio, & M. Cr
so coss. tribunitia potestas restituta est; h
mines adolescentes, summam potest
nacti, quibus ætas, animusque ferox e
cœpere, senatum criminando, plebem ex
tare; dein largiundo, atque pollicitando m
gis incendere; ita ipsi clari, potentesque
eri. contra eos summa ope nitebatur ple
que nobilitas, senatus sub specie, pro s
magnitudine. namque uti paucis verum
solvam, per illa tempora quicumque rem
agitavere, honestis nominibus, alii, sic
jura populi defenderent, pars, quo senat
auctoritas maxuma foret, bonum publ
um simulantes, pro sua quisque potent
certabant: neque illis modestia, neque
mo-

modus contentionis erat: utrique victoriam crudeliter exercebant. Sed, postquam Cn. Pompeius ad bellum maritimum, atque Mithridaticum missus est; plebis opes immunitæ; paucorum potentia crevit. hi magistratus, provincias, aliaque omnia tenere: ipsi innoxii, florentes, sine metu ætatem agere, ceteroſque judiciis terrere, quo plebem in magistratu placidius tractarent. Sed ubi primum dubiis rebus novandis spes obtigit est, vetus certamen animos eorum arrexit. quod si primo prœlio Catilina superior, aut æqua manu discessisset; profecto magna clades, atque calamitas rempubl. oppressisset; neque illis, qui victoriam adepti forent, diutius ea uti licuisset; quin defessis & exsanguibus, qui plus posset, imperium atque libertatem extorqueret. Fuere tamen extra conjurationem complures, qui ad Catilinam initio profecti sunt. in his erat Fulvius, senatoris filius: quem retractum ex itinere parens necari jussit. Isdem temporibus Romæ Lentulus, sicuti Catilina præceperat, quoscunque moribus aut fortuna novis rebus idoneos credebat, aut per se, aut per alios solicitabat; neque solum cives, sed cujuscumque modi genus hominum, quod modo usui bello foret. Igitur P. Umbreno cuidam negotium dat, uti legatos Allobrogum requirat; eosque, si possit, impellat ad societatem belli; existumans

publice, privatimque ære alieno oppressos. Præterea quod natura gens Gallica bellicosa esset, facile ad tale consilium adduci posse. Umbrenus quod in Gallia negotiatus erat, plerisque principibus civitatum notus erat, atque eos noverat: itaque sine mora, ubi primum legatos in foro conspexit, percontatus pauca de statu civitatis, & quasi dolens ejus casum, requirere cœpit, quem exitum tantis malis sperarent. Postquam illis videt queri de avaritia magistratuum, accusare senatum, quod in eo auxilii nihil esset, miseriis suis remedium mortem exspectare: *At ego, inquit, vobis, si modo vir esse vultis, rationem ostendam, qua tanta mala ista effugiatis.* Hæc ubi dixit; Allobroges in spem maximam adducti, Umbrenum orare, uti sui misereretur: nihil tam asperum neque tam difficile esse, quod non cupidissime facturi essent, dum ea res civitatem ære alieno liberaret. Ille eos in domum D. Bruti perduxit; quod foro propinqua erat, neque aliena consilii, propter Semproniam. nam tum Brutus ab Roma aberat. Præterea Gabinium accessit, quo major auctoritas sermoni inesset. eo præsente conjurationem aperit: nominat socios, præterea multos cujusque generis innoxios; quo legati animus amplior esset: dein eos, pollicitos operam suam, domum dimittit. Sed Allobroges diu in incerto habuere, quidnam consilii

caperent.

cuperent. In altera parte erat æs alienum, studium belli, magna merces in spe victoriæ: at in altera majores opes, tuta consilia, pro incerta spe certa præmia. Hæc illis volventibus, tandem vicit fortuna reip. Itaque Q. Fabio Sangæ, cujus patrocinio civitas plurimum utebatur, rem omnem, uti cognoverant, aperiunt. Cicero per Sangam consilio cognito, legatis præcepit, ut studium conjurationis vehementer simulent; ceteros adeant; bene polliceantur; denique operam, ut eos quam maxume manifestos habeant. Isdem fere temporibus, in Gallia citeriore, atque ulteriore, item in agro Piceno, Bruttio, Apulia motus erat. Namq; illi, quos ante Catilina dimiserat, inconsulte, ac velut per dementiam cuncta simul agere: nocturnis consiliis, armorum, atque telorum portationibus, festinando, agitando omnia, plus timoris, quam periculi effecerant. Ex eo numero complures Q. Metellus Celer prætor, ex locis caussa cognita, in vincula conjecerat; item in citeriore Gallia C. Murena, qui ei provinciæ legatus præerat. At Romæ Lentulus cum cæteris, qui principes conjurationis erant, paratis, uti videbatur magnis copiis, constituerat, uti, cum Catilina ad agrum Fæsulanum cum exercitu veniisset, L. Bestia tribunus pl. concione habita, quæreretur de actionibus Ciceronis, bellique gravissumi invidiam optumo consuli impone-

ret; eo signo, proxuma nocte cetera multitudo conjurationis suum quisque negotium exequeretur. Sed ea divisa hoc modo decebantur: Statilius, & Gabinius uti cum magna manu duodecim simul opportuna loca urbis incenderent, quo tumultu facilis aditus ad consulem, ceterosque, quibus insidiæ parabantur, fieret: Cethegus Ciceronis januam obsideret, cumque vi aggrederetur, alius autem alium; sed filii familiarum quorum ex nobilitate maxuma pars erat parentes interficerent; simul, cæde, & incendio perculsis omnibus, ad Catilinam erumperent. Inter hæc parata, atque decreta, Cethegus semper querebatur de ignavia sociorum: illos, dubitando, & dies prolatando, magnas opportunitates corrumpere; facto, non consulto, in tali periculo opus esse: seque, si pauci adjuvarent, languentibus aliis, impetum in curiam facturum, audatura ferox, vehemens, manu promptus erat: maxumum bonum in celeritate putabat. Sed Allobroges ex præcepto Ciceronis per Gabinium ceteros conveniunt: ab Lentulo, Cethego, Statilio, item Cassio postulant jusjurandum, quod signatum ad civis perferant: aliter haud facile eos ad tantum negotium impelli posse. ceteri nihil suspicantes dant. Cassius semet eo brevi venturum pollicetur, ac paulo ante legatos ex urbe proficiscitur. Lentulus cum his T. Volturtium quem-

dam

am Crotonienſem mittit; ut Allobroges, ...ius quam domum pergerent cum Catili..., data atque accepta fide, ſocietatem confirmarent. ipſe Volturtio litteras ad Catilinam dat: quarum exemplum infra ſcriptum eſt:

Quiſim, ex eo, quem ad te miſi, cognoſces. Hæc cogites, in quanta calamitate ſis, & memineris, te virum eſſe: conſideres, quid tua ratio nes poſtulent; auxilium petas ab omnibus, etiam ab infumis.

Ad hoc, mandata verbis dat: cum ab ſenatu hoſtis judicatus ſit, quo conſilio ſervitia repudiet: in urbe parata eſſe, quæ jufferit: ne cunctetur ipſe propius accedere. His rebus ita actis, conſtituta nocte, qua proficiſcerentur, Cicero, per legatos cuncta edoctus, L. Valerio Flacco, & C. Pomptino prætoribus imperat, ut in ponte Mulvio per inſidias Allobrogum comitatus deprehendant: rem omnem aperit, cujus gratia mittebantur: cetera, uti facto opus ſit, ita agant. Homines militares, ſine tumultu præſidiis collocatis, ſicuti præceptum erat, occulte pontem obſident. Poſtquam ad id loci legati cum Volturtio venere, ſimul utrimque clamor exortus eſt: Galli, cito cognito conſilio, ſine mora prætoriis ſe tradunt. Volturtius primo, cohortatus ceteros, gladio ſe à multitudine defendit; dein, ubi à legatis deſertus eſt, multa prius de ſalute ſua

Pomptinum

Pomptinum obtestatus, quod ei notus era
postremo timidus, ac vitæ diffidens, v
lut hostibus, sese prætoribus dedit. Q
bus rebus confectis, omnia propere p
nuncios consuli declarantur. at illum inge
cura atque lætitia simul occupavere. conju
tione patefacta, civitatem periculis erepta
esse: porrò autem anxius erat, in maxim
scelere tantis civibus deprehensis, quid fac
opus esset; pœnam illorum sibi oneri, imp
nitatem perdundæ reip. fore. igitur confir
to animo, vocari ad sese jubet Lentulu
Cethegum, Statilium, Gabinium, itema
Ceparium Terracinensem; qui in Apulia
ad concitanda servitia proficisci parabat. o
teri sine mora veniunt. Ceparius, paulo an
domo egressus, cognito indicio, ex urb
profugerat. Consul Lentulum, quod pr
tor erat, ipse manu tenens in senatum pr
ducit; reliquos cum custodibus in æd
Concordiæ venire jubet. eo senatum advo
cat, magnaque frequentia ejus ordinis Vo
turtium cum legatis introducit; Flaccum p
torem scrinium cum litteris, quas à legat
acceperat, eodem adferret jubet. Volturc
interrogatus de itinere, de litteris, postrem
quid, aut qua de causa, consilii habuisset;
primo fingere alia omnia, dissimulare de co
juratione; post, ubi fide publica dic re jussu
est, omnia, uti gesta erant, aperit: se pauc
ante diebus à Gabinio, & Cepario socium
asciscu

sciscitum: nihil amplius scire, quam legatos tantummodo audire solitum ex Gabinio, P. Autronium, Ser. Sullam, L. Varguntei-um, multos præterea in ea conjuratione esse. eadem Galli fatentur: at Lentulum dissimulantem coarguunt, præter literas, sermonibus, quos ille habere solitus erat, ex libris Sibyllinis, regnum Romæ tribus Corneliis portendi: Cinnam, atque Sullam antea; se tertium esse, cui fatum foret urbis potiri; præterea, ab incenso Capitolio illum esse vigesimum annum, quem sæpe ex prodigiis haruspices respondissent bello civili cruentum fore. Igitur, perlectis literis, cum prius omnes signa sua cognovissent, senatus decernit, ut, abdicato magistratu, Lentulus, itemque ceteri in liberis custodiis habeantur. itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, quitum ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Gabinius M. Crasso, Cepatius (nam is paulo ante ex fuga retractus erat) Cn. Terentio senatori traduntur. Interea plebes, conjuratione patefacta, quæ primo cupida rerum novarum nimis bello favebat, mutata mente Catilinæ consilia exsecrari, Ciceronem ad cœlum tollere, velut ex servitute, erepta, gaudium atque lætitiam agitabat. Namque alia belli facinora prædæ magis, quam detrimento fore, incendium vero crudele, immoderatum, ac sibi maxume calamitosum putabat: quippe cui

omnes

omnes copiæ in usu quotidiano, & cultu corporis erant. Post eum diem quidam L. Tarquinius ad senatum adductus erat, quem, ad Catilinam proficiscentem, ex itinere retractum aiebant. Is cum se diceret de conjuratione indicaturum, si fides publica data esset; jussus à consule, quæ sciret, edicere, eadem fere, quæ Volturtius, de paratis incendiis, de cæde bonorum, de itinere hostium, senatum edocet: præterea, se missum à M. Crasso, qui Catilinæ nunciaret, ne eum Lentulus, & Cethegus, aliique ex conjuratione deprehensi terrerent; eoque magis properaret ad urbem accedere, quo & cæterorum animos reficeret & illi facilius è periculo eriperentur. Sed, ubi Tarquinius Crassum nominavit, hominem nobilem, maximis divitiis, summa potentia, alii rem incredibilem rati; pars, tametsi verum existimabant, tamen quia in tali tempore tanta vis hominis magis leniunda, quam exagitanda, videbatur, plerique Crasso ex negotiis privatis obnoxii, conclamant, indicem falsum esse; deque ea re postulant uti referatur. Itaque, Cicerone consulente, frequens senatus decrevit, Tarquinii indicium falsum videri, eumque in vinculis retinendum; neque amplius potestatem faciundam, nisi de eo indicaret, cujus consilio tantam rem esse mentitus. Erant eo tempore, qui existumarent, indicium illud à P. Autronio machinatum;

natum; quo facilius, appellato Craſſo, per ſocietatem periculi reliquos illius potentia tegeret. Alii Tarquinium à Cicerone immiſſum ajebant, ne Craſſus, more ſuo, ſuſcepto malorum patrocinio, temp. conturbaret. Ipſum Craſſum ego poſtea prædicantem audivi tantam illam contumeliam ſibi ab Cicerone impoſitam. Sed iiſdem temporibus Q. Catulus, & C. Piſo neque gratia, neque precibus, neque precio Ciceronem impellere quivere, uti per Allobroges, aut alium indicem C. Cæſar falſo nominaretur. Nam uterque cum illo gravis inimicitias exercebant; Piſo, oppugnatus in judicio repetundarum propter cujuſdam tranſpadani ſupplicium injuſtum; Catulus, ex petitione pontificatus odio incenſus; quod extrema ætate, maximis honoribus uſus, ab adoleſcentulo Cæſare victus diſceſſerat. Res autem opportuna videbatur; quod is, privatim egregia liberalitate, publice maximis muneribus, grandem pecuniam debebat. Sed ubi conſulem ad tantum facinus impellere nequeunt, ipſi ſingillatim, circumeundo, atque ementiendo quæ ſe ex Volturtio aut Allobrogibus audiſſe dicerent, magnam illi invidiam conflaverant; uſque adeo, ut non nulli equites R. qui præſidii cauſa cum telis erant circum ædem Concordiæ, ſeu periculi magnitudine, ſeu animi mobilitate impulſi, quo ſtudium ſuum in temp. cla-

riuseſſet, egredienti ex ſenatu Cæſari gladio minitarentur. Dum hæc in ſenatu aguntur, & dum legatis Allobrogum, & T. Volturtio, comprobato eorum indicio, præmia decernuntur: libertí, & pauci ex clientibus Lentuli, diverſis itineribus, opifices, atque ſervitia in vicis ad eum ciendum ſolicitabant: partim exquirebant duces multitudinum, qui precio rempub. vexare ſoliti erant. Cethegus autem per nuncios familiam atque libertos ſuos, lectos, & exercitatos in audaciam, orabat, uti grege facto, cum telis ad ſeſe irrumperent. Conſulibus ea parari cognovit, diſpoſitis præſidiis, ut res atque tempus monebat, convocato ſenatu refert, quid de his fieri placeat, qui in cuſtodiam tradita erant. ſed eos paucis ante frequens ſenatus judicaverat contra rempub. feciſſe. tum D. Junius Silanus, primus ſententiam rogatus, quod eo tempore Conſul deſignatus erat, de his, qui in cuſtodiis tenebantur, & præterea de L. Caſſio, P. Furio, P. Umbreno, Q. Annio, ſi deprehenſi forent, ſupplicium ſumendum decreverat: iſque poſtea, permotus oratione C. Cæſaris, pedibus in ſententiam Ti. Neronis iturum ſe dixerat; quod de ea re, præſidiis additis, referundum cenſuerat. ſed Cæſar, ubi ad eum ventum eſt, rogatus ſententiam à conſule, hujuſcemodi verba locutus eſt,

Omnis

Omnis homines, P. C. qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. haud facile animus verum provident, ubi illa officiunt: neque quisquam omnium lubidini simul & usui paruit, ubi intenderis ingenium, valet. si lubido possidet, ea dominatur: animus nihil valet. Magna mihi copia est memorandi P. C. qui reges, aut qui populi, ira, aut misericordia impulsi male consuluerint: sed ea malo dicere, quæ majores nostri contra lubidinem animi sui, rectè atque ordine fecere. Bello Macedonico, quod cum rege Perse gessimus, Rhodiorum civitas, magna atque magnifica, quæ populi R. opibus creverat, infida, atque adversa nobis fuit: sed postquam bello confecto, de Rhodiis consultum est, majores nostri, ne quis divitiarum magis, quam injuria bellum inceptum diceret, impunitos eos dimisere, item bello Punico omnibus, cum sæpe Carthaginenses & in pace, & per induciæ multa nefanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere: magis, quod se dignum foret, quam quod in illos jure fieri posset, quærebant. Hoc item vobis providendum est P. C. ne plus valeat apud vos P. Lentuli, & ceterorum scelus, quam vestra dignitas; neu majus ira vestra, quam fama, consulatu. Nam si digna pœna pro factis eorum reperitur, novum consilium approbo: sin magnitudo sceleris omnium ingenia exsuperat; ita utendum censeo, quæ legibus

legibus comparata sunt. Plerique eorum, qui ante me sententias dixerunt, composite atque magnifice casum reip. miserati sunt, quæ bellis sævitia esset, quæ victis acciderent, enumeravere, rapi virgines, pueros; divelli liberos à parentum complexu; matres familiarum pati, quæ victoribus collibuissent; fama atque domos exspoliari, cædem, incendia fieri, postremo armis, cadaveribus, cruore, atque luctu omnia compleri. Sed per deos immortalis, quo illa oratio pertinuit? an, uti vos infestos conjurationi faceret? scilicet, quem res tanta, atque tam atrox non permovit, eum oratio accendet. Non ita est: neque cuiquam mortalium injuria sua parva videntur: multi eas gravius æquo habuere: sed alia aliis licentia est, P. C. qui demissi in obscuro vitam agunt, si quid iracundia deliquere, pauci sciunt; fama, atque fortuna eorum pares sunt: qui magno imperio præditi in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales novêre. Ita in maxuma fortuna minuma licentia est; neque studere, neque odisse, sed minume irasci decet. Quæ apud alios iracundia dicitur, ea in imperio superbia, atque crudelitas appellatur. Equidem ego sic existumo, P. C. omnis cruciatus minores, quam facinora illorum, esse. sed plerique mortales postrema meminere, & in hominibus impiis, sceleris eorum obliti, de pœna disserunt, si ea paulo severior fuerit. D. Silanum,

num; virum fortem atque strenuum, certe scio, quæ dixerit, studio reip. dixisse, neq; illum in tanta re gratiam, aut inimicitias exercere. eos mores, eamque modestiam viri cognovi. Verum sententia ejus mihi non crudelis, (quid enim in talis homines crudele fieri potest?) sed aliena à rep. nostra videtur. Nam profecto aut metus, aut injuria te subegit, Silane, consulem designatum, genus pœnæ novum decernere. De timore supervacaneum est disserere, cum præsenti diligentia clarissimi viri consulis, tanta præsidia sint in armis. De pœna, possum equidem dicere id quod res habet; in luctu, atque miseriis, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum, esse; eam cuncta mortalium mala dissolvere; ultra neque curæ, neque gaudio locum esse. Sed, per deos immortalis, quamobrem in sententiam non addidisti, uti prius verberibus in eos animadverteretur? an, quia lex Porcia vetat? at aliæ leges item condemnatis civibus non animam eripi, sed exsilium permitti jubent. an quia gravius est verberari, quam necari? quid autem acerbum, aut nimis grave est in homines tanti facinoris convictos? sin, quia levius est: qui convenit in minore negotio legem observare, cum eam in majore neglexeris? At enim quis reprehendat, quod in parricidas reip. decretum erit? tempus, dies, fortuna; cujus lubido gentibus moderatur. illis merito accidet, quicquid eveneriti

nerit: ceterum vos P. C. quid in alios statu-
atis, considerate, omnia mala exempla ex bo-
nis initiis orta sunt: sed, ubi imperium ad i-
naros, aut minus bonos pervenit, novum il-
exemplum ab digno, & idoneis ad indigno
& non idoneos transfertur. Lacedamo-
de victis Atheniensibus, triginta viros im-
fuêre, qui remp. tractarent. His primo cae-
pessumum quemque, & omnibus invisum n
demnatum necare. eo populus latari, & m
rito dicere fieri. post, ubi paullatim licen
crevit; juxta bonos & malos latrinc
interficere, ceteros metu terrere. ita ci
tas servitute oppressa, stulta laetitia gra
poenas dedit. Nostra memoria victor Sul
cum Damasippum, & alios hujusmodi, q
malo reip. creverant, jugulari jussit, qu
non factum ejus laudabat? Homine scele
& factiosos, qui seditionibus rempub. exag
taverant, merito necatos ajebat. Sed ea
magna initium cladis fuit. Namque utiqu
que domum, aut villam, post: emo aut v
aut vestimentum alicujus concupiverat, d
bat operam, ut is in proscriptorum num
esset. Ita illi quibus Damasippi mors lae
tia fuerat, paulo post ipsi trahebantur: n
que prius finis jugulandi fuit, quam Sul
la omnis suos divitiis explevit. Atque eg
hoc non in M. Tullio, neque his temporib
vereor. Sed in magna civitate multa & va
ria ingenia sunt. potest alio tempore, alio ce

fide, cui item exercitus in manu sit, falsum aliquando pro vero credi. Ubi hoc exemplo, per senatus decretum, consul gladium eduxerit; quis illi finem statuet, aut quis moderabitur? Majores nostri P. C. neque consilii, neque audaciæ umquam egere: neque superbia obstabat, quo minus instituta aliena, si modo probaverant, imitarentur. Arma atque tela militaria ab Samnitibus, insignia magistratuum ab Tuscis pleraque sumpserunt: postremo, quod ubique apud socios, aut hostis idoneum videbatur, cum summo studio domi exsequebantur: imitari, quam invidere bonis, malebant. Sed eodem illo tempore Græciæ morem imitati, verberibus animadvertebant in cives, de condemnatis summum supplicium sumebant. Postquam respublica crevit, & multitudine civium factiones valuere, circumventi innocentes, alia hujuscemodi fieri cœpere: tunc lex Porcia, aliæque leges paratæ sunt; quibus legibus exsilium damnatis permissum est. Hanc ego causam P. C. quo minus consilium novum capiamus, imprimis magnam puto. Profecto virtute, atque sapientia major in illis fuit, qui ex parvis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis, qui ea bene parta vix retinemus. Placet igitur eos dimitti, et augeri exercitum Catilinæ? minume: sed ita censeo; publicandas eorum pecunias, ipsos in vinculis habendos per municipia, quæ maxume opibus valent:

ut

neu quis de his postea ad senatum referat, neve cum populo agat, qui aliter fecerit, senatum existumare, eum contra remp. & salutem omnium facturum.

Postquam Cæsar dicendi finem fecit: ceteri verbo, alius alii varie assentiebantur: M. Porcius Cato, rogatus sententiam, hujuscemodi orationem habuit.

Longe mihi alia mens est P. C. cum res atque pericula nostra considero, & cum sententias non nullorum mecum ipse reputo. illi mihi disseruisse videntur de pœna eorum, qui patriæ, parentibus, aris, atque focis suis bellum paravere. res autem monet, cavere illis magis, quam, quid in illos statuamus consultare. Nam cetera maleficia tum persequare, ubi facta sunt: hoc nisi provideris, accidat, ubi evenit, frustra judicia implore. Capta urbe, nihil fit reliqui victis. Sed, pro deos immortalis, vos ego appello, qui semper domos, villas, signa, tabulas vestras plurimi quam remp fecistis: si ista cujuscumque modi sint, quæ amplexamini, retinere, si voluptatibus vestris ocium præbere vultis: expergiscimini aliquando, & capessite remp. Non igitur de vectigalibus, non de sociorum injuriis: libertas, & anima nostra in dubio est. Sæpenumero P. C multa verba in hoc ordine feci: sæpe de luxuria, atque avaritia nostrorum civium questus sum; multosque mortalis ea caussa adversos habeo: qui mihi, atque

animi

animo meo nullius umquam delicti grat
facissem, haud facile alterius lubidini m
facta condonabam. sed, ea tametsi vos p
pendebatis; tamen resp. firma erat: opule
negligentiam tolerabat. Nunc vero non i
gitur, bonis ne, an malis moribus vivam
neque, quantum, aut quam magnificum
perium populi R. sit; sed, hac cujuscumque
dividentur, nostra, an, nobiscum una, hosti
um futura sint. Hic mihi quisquam mansue
tudinem, & misericordiam nominat? jam
pridem equidem nos vera rerum vocabula a
misimus, quia, bona aliena largiri, liberalitas;
malarum rerum audacia, fortitudo vocatur;
et resp. in extremo sita est. sint sane, quoniam
ita se mores habent, liberales ex sociorum for
tunis: sint misericordes in furibus aerarii: ne
illi sanguinem nostrum largiantur; & dum
paucis sceleratis parcunt, bonos omnis perditum
eant. Bene & composite C. Caesar paulo ante
in hoc ordine de vita, & morte disseruit, ere
do falsa existumans ea, qua de inferis memo
rantur, diverso itinere malos à bonis loca te
tra, inculta, foeda, atque formidolosa habere,
itaque censuit, pecunias eorum publicandas,
ipsos per municipia in custodiis habendos;
dilicet, ne, si Roma sint, aut à populari
conjurationis, aut à multitudine conduc
per vim eripiantur. Quasi vero mali, atq;
lesti tantummodo in urbe, & non per tot.
Italiam sint; aut non ibi plus possit audac

ubi ad defendendum opes minores sunt. Qua-
re vanum equidem hoc consilium est, si pe-
culum ex illis metuit: sin in tanto omnium
metu solus non timet; eo magis refert, me
mihi, atque vobis timere. Quare cum de
Lentulo, ceterisque statuetis; pro certo ha-
tote, vos simul de exercitu Catilinae &
omnibus conjuratis decernere, quanto vos
tentius ea agetis; tanto illis animus infirm-
or erit. si paullulum modo vos languere vi-
rint; jam omnes feroces aderunt. Nolite e-
stumare, majores nostros armis remp. ex pa-
va magnam fecisse. Si ita res esset; nu-
pulcherrumam eam nos haberemus, quippe
ciorum, atq; civium, praterea armorum,
equorum major copia nobis, quam illis,
Sed alia fuere, quae illos magnos fecere:
nobis nulla sunt: domi industria, foris justu-
imperium: animus in consulendo liber, ne-
delicto, neque lubidini obnoxius. Pro his
habemus luxuriam, atque avaritiam: pu-
lice egestatem, privatim opulentiam: laud-
mus divitias, sequimur inertiam: inter
nos & malos discrimen nullum: omnia
tutis praemia ambitio possidet. Neque mirum
ubi vos separatim sibi quisque consilium ca-
tis, ubi domi voluptatibus, hic pecuniae,
gratiae servitio, eo fit, ut impetus fiat in
cuam remp. Sed ego haec omitto. Conjurare
cives nobilissimi patriam incendere. Gallorum
gentem, infestissimam nomini Romano,

bell

bellum arceßant: dux hostium cum
supra caput est. Vos cunctamini et
dubitatis, quid, intra mœnia depre
stibus, faciatis? Misereamini, censeo,
quére homines adolescentuli per ambiti
atque etiam armatos dimittatis, nec is
mansuetudo, & misericordia, si illi ar
perint in miseriam vertet. Scilicet re
aspera est; sed vos non timetis eam. imo vero
maxume; sed inertia & mollitia animi, ali-
dualium exspectantes, cunctamini, videlicet
diis immortalibus confisi, qui hanc remp. in
maxumis sæpe periculis servavere. Non votis,
neque supplicis muliebribus auxilia deorum
parantur. vigilando, agendo, bene consulendo,
prospere omnia cedunt. ubi socordia tete, atq;
ignavia tradideris. nequiquam deos implores.
irati, infestique sunt. Apud majores nostros
A. Manlius Torquatus bello Gallico filium su-
um, quod is contra imperium in hostem
naverat, necari jussit. atque ille egregius
lescens immoderatæ fortitudinis morte p
dedit. Vos, de crudelissimis parricidis qu
suatis, cunctamini? videlicet vita cele
rum huic sceleri obstat. Verum parci
tuis Lentuli, si ipse pudicitiæ, si fama
aut hominibus unquam ullis pe
ignoscite Cethegi adolescentiæ, nisi ite
tam patriæ bellum fecit. Nam quid ego de
bono, Statilio, Cepario loquar? quibus si q
quam pensi umquam fuisset, non ea con

de rep. habuissent. Postremo, P.C. si meherc[illegible] peccato locus esset, facile paterer vos ipsa re corrigi, quoniam verba contemnitis; sed undique circumventi sumus: Catilina exercitu faucibus urget: alii intra mœnia, atque in sinu urbis sunt hostes, neque parari neque consuli quidquam occulto potest: quo magis properandum est. Quare ita ego censeo, cum nefario consilio sceleratorum civium resp. in maxuma pericula venerit, hique indicio T. Volturtii, & legatorum Allobrogum convicti, confessique sint, cædem incendia, aliaque fæda atque crudelia facinora in civis, patriamque paravisse; de confessis, sicuti de manifestis rerum capitalium, more majorum supplicium sumendum.

Postquam Cato assedit; consulares omnes, itemque senatus magna pars, sententiam ejus laudant, virtutem animi ad cœlum ferunt: alii alios increpantes timidos vocant: Cato clarus atque magnus habetur, senati decretum fit, sicut ille censuerat. Sed mihi, multa legenti, multa audienti, quæ populus R. domi, militiæque, mari atque terra præclara facinora fecit, forte lubuit attendere, quæ res maxume tanta negotia sustinuisset. Sciebam sæpenumero parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse: cognoveram, parvis copiis bella gesta cum opulentis regibus: ad hoc, sæpe fortunæ violentiam tolerasse: facundia Græcos, gle-

belli Gallos ante Romanos fuisse. A
multa agitanti, constabat, paucorum
egregiam virtutem cuncta patraviſſe;
factum, uti divitias paupertas, multitudi
paucitas ſuperarer. Sed poſtquam luxu, i
deſidia civitas corrupta eſt; rurſus reſpu
nitudine ſua imperatorum, atque magi
tum vitia ſuſtentabat; ac, ſicuta effeta par
tuum, multis tempeſtatibus haud ſanè quiſ
quam Romę virtute magnus fuit. Sed memo
riam mea, ingenti virtute, diverſis moribus fue
re viri duo, M. Cato, & C. Cæſar: quos, quo
niam res obtulerat, ſilentio præterire non
fuit conſilium, quin utriuſque naturam, &
mores quantum ingenio poſſem, aperirem.
Igitur his genus, ætas, eloquentia prope æ
qualia fuere: magnitudo animi par, item
gloria, ſed alia alii: Cæſar beneficiis, ac mu
nificentia magnus habebatur; integritate,
vitæ Cato. ille manſuetudine, & miſeri
cordia clarus factus: huic ſeveritas dignitatem
addiderat. Cæſar, dando, ſublevando, ig
ſcendo; Cato, nihil largiundo, gloriam ad
ipſa eſt. in altero miſeris perfugium; in al
malis pernicies. illius facilitas, hujus co
ſtantia laudabatur. poſtremo Cæſar in animo
luxerat, laborare, vigilare; negotiis am
rum intentus, ſua negligere; nihil deneg
quod dono dignum eſſet; ſibi magnum
periū, exercitum, bellum novum exopt
ubi virtus enitescere poſſet. At Catoni ſu

modestiæ, decoris, sed maxume severitatis erat. Non divitiis cum divite, neque factione cum factioso; sed cum strenuo virtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat: esse, quam videri, bonus malebat: ita, quo minus gloriam petebat, eo magis adsequebatur. Postquam uti dixi senatus in Catonis sententiam discessit, consul optumum factu ratus, noctem, quæ instabat, ante capere, ne quid eo spatio noveretur, triumviros, quæ supplicium postulabat, parare jubet: ipse, præsidiis dispositis, Lentulum in carcerem deducit: idem fit ceteris per prætores. Est in carcere locus, quem Tullianum appellatur, ubi paululum ascenderis ad lævam, circiter XII. pedes humi depressus, eum muniunt undique parietes, atque insuper camera lapideis fornicibus vincta; sed incultu, tenebris, odore fœda, atque terribilis ejus facies. In eum locum postquam demissus Lentulus, vindices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam fregêre. Ita ille patricius, ex gente clarissima Corneliorum, qui consulare imperium Romæ habuerat, dignum moribus, factisque suis exitum vitæ invenit. De Cethego, Statilio, Gabinio, Cepario eodem modo supplicium sumptum est.

Dum ea Romæ geruntur, Catilina omnicopia, quam ipse adduxerat, & Mallius habuerat, duas legiones instituit; cohortes

pro numero militum complet: dein quisque voluntarius, aut ex sociis in venerat, æqualiter distribuerat; ac bi tio legiones numero hominum exple cum initio non amplius duobus millibus buisset. Sed ex omni copia circiter pars q taerat militaribus armis instructa: ceteri, quemque casus armaverat, sparos aut lan as, alii præacutas sudes portabant. Sed postquam Antonius cum exercitu adventabat, Catilina per montis iter facere; modo ad urbem, modo in Galliam versus castra movere; hostibus occasionem pugnandi non dare. Sperabat propediem magnas copias se habiturũ, si Romæ socii incepta patravissent. Interea servitia repudiabat, cujus initio ad eum magnæ copiæ concurrebant, opibus conjurationis fretus; simul alienum suis rationibus videri, caussam civium cum servis fugitivis cõmunicâsse. Sed postquam in castra nuncius pervenit, Romæ conjurationem patefactam, de Lentulo, & Cethego, ceterisq; quos supra memoravi, supplicium sumptum: plerique, quos ad bellum spes rapinarum, aut novarum rerum studium illexerat, dilabuntur: reliquos Catilina per montis asperos magnis itineribus in agrum Pistoriensem abducit, eo consilio, uti per tramites occulte profugeret in Galliam. At Q. Metellus Celer cum tribus legionibus in agro Piseno præsidebat, ex difficultate rerum eadẽ illa

 existimans,

existumans, quæ supra diximus, Catilinam agitare. Igitur, ubi iter ejus ex profugis cognovit, castra propere movit, ac sub ipsis radicibus montium consedit, qua illi descensus erat in Galliam properanti. Neque tamen Antonius longe aberat, utpote qui magno exercitu locis æquioribus expeditos in fugam sequeretur. Sed Catilina, postquam videt montibus, atque copiis hostium sese clausum, in urbe res adversas, neque fugæ, neque præsidii ullam spem; optumum fuit ratus in tali re fortunam belli tentare, statuit cum Antonio quam primum confligere. Itaque concione advocata, hujuscemodi orationem habuit.

Compertum ego habeo, milites, verba virtutem non addere; neque ex ignavo strenuum, neque fortem ex timido exercitum oratione imperatoris fieri. Quanta cujusque animo audacia natura, aut moribus inest, tanta in bello patere solet. Quem neque gloria, neque pericula excitant, nequiquam hortere. timor animi auribus efficit. Sed ego vos, quo pauca monerem, advocavi; simul ad caussam consilii mei aperirem. Scitis equidem milites, socordia, atq; ignavia Lentuli, quantam ipsi, nobisq; cladem attulerit, quoq; modo dum ex urbe præsidia opperior, in Galliam proficisci nequiverim. Nunc vero quo in loco res nostra sint, juxta mecum omnes intelligitis. Exercitus hostium duo, unus ab urbe, alter

à Gal-

a Gallia obstant: diutius in his locis esse, si maxume animus ferat, frumenti atque aliarum rerum egestas prohibet. Quocunque ne placet ferro iter aperiundum est. Quapropter vos moneo, uti forti, atque parato animo sitis; & cum prælium inibitis, meminerits vos divitias, decus, gloriam, præterea libertatem, atque patriam in dextris vestris portare. Si vincimus; omnia nobis tuta erunt: commeatus abunde, municipia, atque coloniæ patebunt. Sin metu cesserimus, eadem illa adversa fient: neque locus, neque amicus quisquam tuget, quem arma non texerint. Præterea, milites, non eadem nobis, & illis necessitudo impendet. Nos pro patria, pro libertate, pro vita certamus: illis supervacaneum est pro potentia paucorum pugnare, quo audacius aggredimini memores pristinæ virtutis. Licuit vobis cum summa turpitudine in exsilio ætatem agere: potuistis nonnulli Romæ, amissis bonis, alienas opes expectare, quia illa fœda, atque intoleranda vestris videbantur, hæc sequi decrevistis. Si hæc relinquere, vultis, audacia opus est. Nemo, nisi victor, pace bellum mutavit. Nam, in fuga salutem sperare, cum arma, quis corpus tegitur, ab hostibus avertere; ea vero dementia est. Semper in prælio iis maxumum est periculum, qui maxume timent: audacia pro muro habetur. Cum vos considero, milites, & cum facta vestra æstumo: magna me spes victoriæ tenet. Animus, ætas, virtus vestra

me hortantur; praterea necessitudo, quæ iam timidos fortis facit. nam, multitudo hostium ne circumvenire queat, prohibent angustia loci. Quod si virtuti vestræ fortuna invideris, cavete, ne inultis animum amittatis; neu capti potius, sicuti pecora, trucidemini, quam virorum more pugnantes cruentam atque luctuosam victoriam hostibus relinquatis.

Hæc ubi dixit; paullulum commoratus, signa canere jubet; atque instructos ordines in locum æquum deducit: dein, remotis omnium equis, quo militibus ex æquato periculo, animus amplior esset, ipse pedes exercitum pro loco, atque copiis instruit. Nam, uti planities erat inter sinistros montis, ita ab dextera rupes aspera, octo cohortes in fronte constituit; reliqua signa in subsidio artius collocat. Ab his centuriones omnis evocatos, præterea ex gregariis militibus optumè quemque armatum in primam aciem subducit. C. Mallium in dextra, Fæsulanum quemdam in sinistra parte curare jubet: ipse cum libertis, & calonibus propter æquilam adsistit; quam bello Cimbrico C. Marius in exercitu habuisse dicebatur. At ex altera parte C. Antonius, pedibus ægre, quod prælio adesse nequibat, M. Petreio legato exercitum permittit. Ille cohortes veteranas, quas tumulti causa conscripserat, in fronte, post eas ceterum exercitum in subsidio

diis locat. Ipse equo circumiens, unumquemque nominans, appellat, hortatur, rogat, uti meminerint se contra latrones inermes, pro patria, pro liberis, pro aris, atque focis suis certare. Homo militaris, quod amplius annos triginta tribunus, aut præfectus, aut legatus, aut prætor cum magna gloria in exercitu fuerat, plerosque ipsos, factaque eorum fortia noverat; ea commemorando, multum animos accendebat. Sed, ubi omnibus rebus exploratis, Petreius tuba signum dat: cohortes paullatim incedere jubet. idem facit hostium exercitus. Postquam eo ventum est unde à ferentariis prœlium committi posset, maxumo clamore, infestis signis concurrunt; pila omittunt; gladiis res geritur. Veterani, pristinæ virtutis memores, cominus acriter instare, illi haud timidi resistunt: maxima vi certatur. Interea Catilina cum expeditis in prima acie versari: laborantibus succurrere: integros pro sauciis accersere: omnia providere: multum ipse pugnare, sæpe hodem ferire: strenui militis, & boni imperatoris officia simul exsequebatur. Petreius, ubi videt Catilinam contra, ac ratus erat, magna vi tendere; cohortem prætoriam in medios hostis inducit; eosque perturbatos, atque alios alibi resistentes, interficit: deinde utrimque ex lateribus ceteros aggreditur. Manlius, & Fæsulanus in primis pugnantes cadunt. Postquam fusas copias, seque cum

paucis relictum videt Catilina; memor ge-
neris, atque pristinæ dignitatis suæ, in co-
fertissimos hostes incurrit, ibique pugna-
confoditur. Sed confecto prælio, tum ve-
cerneres quanta audacia, quantaque an-
vis fuisset in exercitu Catilinæ. Nam fe-
quem quisque vivus pugnando locum ce-
rat, eum, amissa anima, corpore tegeb-
Pauci autem, quos medios cohors præto-
disjecerat, paullo diversius, sed omnes tam-
adversis vulneribus, conciderant, Catil-
vero longe à suis inter hostium cadavera
pertus est, paullulum etiam spirans, fer-
amque animi, quam habuerat vivus, & v-
tu retinens. Postremo, ex omni copia, neq-
in prælio, neque in fuga quisquam civis
genuus captus est. Ita cuncti suæ, hostium-
que vitæ juxta pepercerant. Neque tam-
exercitus populi R. lætam. aut incruenta-
victoriam adeptus erat. Nam strenuissim-
quisque aut occiderat in prælio, aut grav-
vulneratus discesserat. Multi autem, qui
castris visundi, aut spoliandi gratia proce-
rant, volventes hostilia cadavera, amicu-
alii, pars hospitem, aut cognatum reperie-
bant. Fuere item, qui inimicos suos cogno-
scerent. Ita variè per omnem exercitum la-
titia, mæror, luctus, atque gaudia agitaban-
tur.

Finis Belli Catilinarii.

C. SAL

C. SALLVSTII CRISPI JUGURTHA

SEU BELLUM JUGURTHINUM.

FALSO queritur de natura sua genus humanum, quod imbecille, atque ævi brevis, sorte potius, quam virtute, regatur. Nam contra reputando, neque majus aliud, neque præstabilius invenias; magisque naturę industriã hominum, quam vim, aut tempus deesse. Sed dux, atque imperator vitæ mortalium, animus est: qui ubi ad gloriam virtutis via grassatur, abunde pollens potensque, & clarus est, neque fortuna eget; quippe quæ probitatem, industriam, aliásque artis bonas neque dare, neque eripere cuiquam potest. sin captus pravis cupidinibus, ad inertiam, & voluptates corporis pessum datus est perniciosa lubidine paullisper usus: ubi per se cordiam vires, tempus, ingenium deflux [illegible] naturæ infirmitas accusatur: suam qui[illegible] culpam actores ad negotia transferunt [illegible] od si hominibus bonarum rerum tanta [illegible] set, quanto studio aliena, ac nihil [illegible]

ra, multum etiam periculosa petunt; neque regerentur magis, quam regerent casus; & eo magnitudinis procederent, ubi pro mortalibus, gloria æterni fierent. Nam uti genus hominum compositum ex corpore, & anima est: ita res cunctæ studiaque omnia nostra, corporis alia, alia animi naturam sequuntur. Igitur præclara facies, magnæ divitiæ, ad hoc vis corporis, & alia omnia hujuscemodi brevi dilabuntur; at ingenii egregia facinora, sicuti anima, immortalia sunt. postremo, corporis & fortunæ bonorum, uti initium, sic finis est; omniaque orta occidunt, & aucta senescunt. animus incorruptus, æternus, rector humani generis, agit, atque habet cuncta, neque ipse habetur. Quo magis pravitas eorum admiranda est, qui, dediti corporis gaudiis, per luxum atque ignaviam ætatem agunt: ceterum ingenium, quo neque melius, neque amplius aliud in natura mortalium est, incultu atque socordia torpescere sinunt; cum præsertim tam multæ, variæque sint artes animi, quibus summa claritudo paratur. Verum ex his magistratus, & imperia, postremo omnis cura rerum publicarum, minume mihi hac tempestate cupiunda videntur: quoniam neque virtuti honos datur; neque illi quibus per fraudem jus fuit, tuti, aut eo magis honesti sunt. Nam, vi quidem regere patriam, aut parentes, quamquam & possis, & delicta corrigas;

rigas; tamen importunum est: cum præsertim omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant. frustra autem niti, neq; aliud, se fatigando, nisi odium quærere, extremæ dementiæ est; nisi forte quem inhonesta & perniciosa lubido tenet, potentiæ paucorum decus atque libertatem suam gratificari. Ceterum ex aliis negotiis, quæ ingenio exercentur, in primis magno usui est memoria rerum gestarum: cujus de virtute quia multi dixere, prætereundum puto; simul, ne per insolentiam quis existumet memet studium meum laudando extollere. Atque ego credo fore, qui, quia decrevi procul à repub. ætatem agere, tanto tamque utili labori meo nomen inertiæ imponant: certe, quibus maxuma industria videtur, salutare plebem, & conviviis gratiam quærere. Qui si repulerint, & quibus ego temporibus magistratum adeptus sum; & quales viri idem assequi nequiverint; & postea, quæ genera hominum in senatum pervenerint: profecto existumabunt, me magis merito, quam ignavia, judicium animi mei mutavisse; majusque commodum ex otio meo, quam ex aliorum negotiis, reip. venturum. Nam sæpe audivi, Q. Maxumum, P. Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere; cum majorum imagines intuerentur, vehementissume sibi animum ad

virtutem

virtutem accendi, scilicet non ceram illa
neque figuram tantam vim in sese habe
sed memoria rerum gestarum eam flamm
egregiis viris in pectore crescere, neque p
sedari, quam virtus eorum famam atque g
riam adæquaverit. At contra, quis est co
um his moribus, quin divitiis, & sumpt
non probitate, neque industria, cum m
ribus suis contendat? etiam homines n
qui antea per virtutem soliti erant nob
tem antevenire, furtim, & per latrocini
tius, quam bonis artibus, ad imperia &
nores nituntur. Proinde quasi præmia
consulatus, atque alia omnia hujusce
per seipsa clara, & magnifica sint, ac non
inde habeantur, ut eorum, qui ea
nent, virtus est. Verum ego liberius, ab
que processi, dum me civitatis mor
get, tædetque. nunc ad inceptum red

Bellum scripturus sum, quod popul
cum Jugurtha rege Numidarum gessit
mum, quia magnum & atrox, variaque
victoria fuit: dein, quia tum primum super
nobilitatis obviam itum est. quæ conta
divina & humana cuncta permiscuit, tan
væcordiæ processit, uti studiis civilibus
lum, atque vastitas Italiæ finem fece
Sed prius quam hujuscemodi res initium
pedio, pauca supra repetam; quo, ad eg
scendum, omnia illustria magis, magi
in aperto sint. Bello punico secundo,

dux Carthaginensium Hannibal, post magnitudinem nominis Romani, Italiæ opes maxume attriverat; Masinissa rex Numidarum, in amicitiam receptus à P. Scipione, cui postea Africano cognomen ex virtute fuit, multa & præclara rei militaris facinora fecerat: ob quæ, victis Carthaginensibus, & capto Syphace, cujus in Africa magnum, atque late imperium valuit, populus R. quascunque urbis, & agros manu ceperat, regi dono dedit. Igitur amicitia Masinissæ bona atque honesta nobis permansit: sed imperii, vitæque ejus, finis idem fuit. Dein Micipsa filius regnum solus obtinuit, Mastanabale, & Gulussa fratribus morbo adsumptis. Is Atherbalem, & Hiempsalem ex sese genuit; Jugurthamque filium Mastanabalis fratris, quem Masinissa, quod ortus ex concubina erat, privatum reliquerat; eodem cultu, quo liberos suos domi habuit. Qui ubi primum adolevit, pollens viribus, decora facie, sed multo maxume ingenio validus, non se luxu, neque inertiæ corrumpendum dedit; sed uti mos gentis illius est, equitare, jaculari, cursu cum æqualibus certare; & cum omnis gloria anteiret, omnibus tamen carus esse: ad hoc pleraque tempora in venando agere; leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire; plurimum facere, & minumum ipse de se loqui. Quibus rebus Micipsa tametsi initio lætus fuerat, existumans virtutem Jugurthæ

regno

regno suo gloriæ fore: tamen postquam hominem adolescentem, exacta ætate sua, & parvis liberis, magis magisque crescere intelligit, vehementer eo negotio permotus, multa cum animo suo volvebat. Terrebat eum natura mortalium avida imperii, & præceps ad explendam animi cupidinem; præterea, opportunitas suæ liberorumque ætatis, quæ etiam mediocres viros spe prædæ transvorsos agit. ad hoc, studia Numidarum in Jugurtham accensa; ex quibus, simulem virum dolis interfecisset, ne qua seditio aut bellum oriretur, anxius erat. His difficultatibus circumventus, ubi videt, neque per vim, neque insidiis opprimi posse hominem tam acceptum popularibus, quod erat Jugurtha manu promptus, & apprime gloriæ militaris, statuit eum objectare periculis, & eo modo fortunam tentare. Igitur bello Numantino Micipsa, cum populo Rom. equitum atque peditum auxilia mitteret, sperans vel ostentando virtutem, vel hostium sævitia facile eum occasurum, præfecit Numidis, quos in Hispaniam mittebat. Sed ea res longe aliter, ac ratus erat, evenit. Nam Jugurtha, ut erat impigro atque acri ingenio, ubi naturam P. Scipionis, quæ tum Romanis imperator erat, & morem hostium cognovit; multo labore, multaque cura, præterea modestissume parendo, & sæpe obviam eundo periculis, in tantam claritudinem bre-

vi pervenerat, uti noſtris vehementer ca-
, Numantinis maxumo terrori eſſet. Ac
ne quod difficillumum in primis eſt, &
lio ſtrenuus erat, & bonus conſilio: quo-
m alterum ex providentia timorem, alte-
m ex audacia temeritatem adferre plerum-
ue ſoler. Igitur imperator omnis fere res
ſperas per Jugurtham agere, in amicis ha-
re, magis magiſque eum indies amplecti.
ppe cujus neque conſilium, neque incep-
n ullum fruſtra erat. Huc accedebat mu-
ficentia animi, & ingenii ſollertia: quibus
bus ſibi multos ex Romanis familiari ami-
a conjunxerat. Ea tempeſtate in exercitu
oſtro fuere complures novi, atque nobiles,
bus divitiæ bono honeſtoque potiores
nt, factioſi, domi potentes, apud ſocios
ri magis, quam honeſti; qui Jugurthæ
mediocrem animum pollicitando ac-
debant, ſi Micipſa rex occidiſſet, fore
ſolus imperio Numidiæ potiretur: in
maxumam virtutem, Romæ omnia
lia eſſe. Sed poſtquam, Numantia de-
, P. Scipio dimittere auxilia, & ipſe re-
ti domum decrevit: donatum atque lau-
m magnifice pro concione Jugurtham
ætorum adduxit; ibique ſecreto mo-
, uti potius publice, quam privatim,
citiam populi R. coleret: neu quibus lar-
infueſceret, periculoſe à paucis emi,
d multorum eſſet. ſi permanere vellet

in

in ſuis artibus, ultro illi & gloriam, & re
num venturum: ſin properantius pe
ret, ſuamet ipſum pecunia præcipitem c
rum. Sic locutus, cum litteris eum, quas
cipſæ redderet, dimiſit. earum ſententia
erat. *Jugurtha tu bello Numantino la
maxuma virtus fuit: quam rem tibi c
ſcio gaudio eſſe. nobis ob merita ſua cari
ut idem S. P. Q. R. ſit ſumma ope nite
Tibi quidem pro noſtra amicitia gratula
habet virum dignum te, atque a vo ſuo d
miſſa.* Igitur rex, ubi ea quæ fama accep
ex litteris imperatoris ita eſſe cognovit,
virtute, tum gratia viri permotus lexit
mum ſuum; & Jugurtham benefici
cere aggreſſus eſt, ſtatimque cum adop
& teſtamento pariter cum filiis heredem
ſtituit. Sed ipſe paucos poſt annos, mo
atque ætate confectus, cum ſibi finem
adeſſe intelligeret, coram amicis, & cogn
itemque Atherbale, & Hiempſale filis,
citur hujuſcemodi verba cum Jugurth
buiſſe.

*Parvum ego te, Jugurtha amiſſo pa
ſine ſpe, ſine opibus, in meum regnum a
exiſtimans non minus me tibi, quam ſi ge
iſſem, ob beneficia carum fore. neque e
falſum me habuit. Nam ut alia magna,
egregia tua omittam, novi ſſime recen
mantia, meque regnumque meum gl
noravi ſti; tuaque virtute nobu Roman*

amicis amicissimos fecisti: in Hispania nomen familiæ renovatum est: postremo, quod difficilumum inter mortalis est, gloria invidiam vicisti. Nunc, quoniam mihi natura finem vitæ facit, per hanc dextram, per regni fidem moneo, obtestorque, uti hos, qui tibi genere propinqui, beneficio meo fratres sunt, caros habeas; neu malis alienos adjungere, quam sanguine conjunctos retinere. Non exercitus, neque thesauri, præsidia regni sunt, verum amici; quos neque armis cogere, neque auro parare queas: officio & fide pariuntur. Quis autem amicior, quam frater fratri? aut quem alienum fidum inventes, si tuis hostis fueris? Equidem ego regnum vobis trado firmum, si boni eritis; si mali, imbecillum. Nam concordia res parvæ crescunt, discordia maxuma dilabuntur. Ceterum ante hos te, Jugurtha, quia ætate, & sapientia priores, ne aliter quid eveniat, providere, decet. Nam in omni certamine, qui opulentior est, etiam si accipit injuriam, tamen, quia plus potest, facere videtur. Vos autem, Atherbal, & Hiempsal colite, observate talem hunc virum: imitamini virtutem, & enitamini, ne ego meliores liberos sumpsisse videar, quam genuisse.

Ad ea Jugurtha, tametsi regem ficta locutum intelligebat, & ipse longe aliter animo agitabat; tamen pro tempore benigne respondit. Mici psa paucis post diebus moritur. Postquam illi more regio justa magnifice

fecerant,

fecerant, reguli in unum convenerunt, ut
ter se de negotiis cunctis disceptarent. S
Hiempsal, qui minumus ex illis erat, na
ferox, etiam antea ignobilitatem Jugur
quia materno genere impar erat, despic
dextera Atherbalem adsedit; ne medi
tribus, quod & apud Numidas honori
tur Jugurtha foret. Dein tamen, ut
concederet, fatigatus à fratre, vix in pa
alteram transductus est. Ibi cum reg
administrando imperio differerent, Ju
tha inter alias res jacit, oportere qui
nii consulere, & decreta omnia rescin
per ea tempora confectum annis M
parum animo valuisse. Tum idem Hi
sal placere sibi respondit: nam ipsum
tribus his proxumis annis adoptione
num pervenisse. Quod verbum in p
Jugurthæ altius, quam quisquam rat
scendit. Itaque ex eo tempore ira &
anxius, moliri, parare, atque ea modo
mo habere, quibus Hiempsal perdol
peretur. Quæ ubi tardius procedunt,
lenitur animus ferox: statuit quovis
inceptum perficere. Primo convenit,
ab regulis factum supra memorav, p
dissensionem placuerat dividi thesauro
nisque imperii singulis constitui. Ita
utramque rem tempus decernitur, se
turius ad pecuniam distribuendam. R
Ii interea in loca propinqua thesaur

alio concessere. Sed Hiempsal in oppido Thirmida forte ejus utebatur domo, qui proximus lictor Jugurthæ, carus acceptusque ei semper fuerat: quem ille casu ministrum oblatum promissis onerat, impellitque, tamquam suam domum visens eat: portarum claves adulterinas paret; nam veræ ad Hiempsalem referebantur: ceterum, ubi res postularet, seipsum cum magna venturum manu. Numida mandata brevi confecit, atque, uti doctus erat, noctu Jugurthæ cohortes introducit. Qui postquam in ædes irrupere; diversi regem quærere; dormientis alios, alios occursantis interficere: sentes loca abdita; clausa effringere: strepitu & tumultu omnia miscere: cum interim Hiempsal reperitur, occultans se tugurio mulieris ancillæ, quo initio pavidus, & ignarus loci profugerat. Numidæ caput ejus, uti jussi erant, ad Jugurtham referunt. Ceterum fama tanti facinoris per omnem Africam brevi divulgatur: Atherbalem, omnisque, qui sub Micipsæ imperio fuerant, metus invadit. Indus partis discedunt Numidæ: plures Atherbalem sequuntur, sed illum alterum bello meliores. Igitur Jugurtha quam maximas potest copias armat: urbis partim vi, alias voluntate imperio suo adjungit: omni Numidiæ imperare parat. Atherbal, tametsi Romam legatos miserat, qui senatum docerent de cæde fratris, & fortunis suis; tamen

fretus

fretus multitudine militum, parabat am
contendere. Sed ubi res ad certamen ve
victus ex prœlio profugit in provinciam,
dehinc Romam contendit. Tum Jugu
patratis consiliis, postquam omni Num
potiebatur, in otio facinus suum cum an
reputans, timere populum R. neque ad
sus iram ejus usquam, nisi in avaritia
bilitatis, & pecunia sua, spem habere.
que, paucis diebus, cum auro argente
multo legatos Romam mittit: quis præ
uti primum veteres amicos munerib
pleant: dein novos anquirant: postr
quemcunque possint largiendo parare,
cunctentur. Sed ubi Romam legati ven
& ex præcepto regis hospitibus, alii
quorum ea tempestate in senatu auct
pollebat, magna munera misere: tanta c
mutatio incessit, ut ex maxuma invidi
gratiam & favorem nobilitatis Jugu
veniret. quorum pars spe, alii præmio
cti, singulos ex senatu ambiundo nite
tur, ne gravius in eum consuleretur. ig
ubi legatis fides confidum, die constituto
tus utrisque datur. Tum Atherbalem
modo locutum accepimus.

*P. C. Micipsa pater meus moriens m
præcepit, uti regni Numidiæ tantum
procurationem existumarem meam: cæter
jus & imperium penes vos esse: simul en
ver domi militiaque quam maxumo
pp

lo R. vos mihi cognatorum, vos in locum
um ducerem: si ea fecissem, in vestra a-
tia exercitum, divitias, munimenta reg-
habitarem. Quæ præcepta patris mei
agitaram; Jugurtha, homo omnium,
terra sustinet, sceleratissimus, contempto
rio vestro, Masinissa me nepotem, utique
rpe socium atque amicum populi R. reg-
rtunisque omnibus expulit. Atque ego,
quoniam eo miseriarum venturum eram,
m, potius ob mea, quam ob majorum
um beneficia posse me à vobis auxilium
e, ac maxume deberi mihi beneficia à po-
R. quibus non egerem; secundum ea, si de-
anda erant, uti debitis uterer. Sed quoni-
rum tuta per seipsa probitas est, neque
in manu fuit, Jugurtha qualis foret:
is confugi P. C. quibus, quod mihi miser-
um est, cogor prius oneri, quam usui esse.
Ceteris reges, aut bello victi in amicitiam à
recepti sunt, aut incussi dubiis rebus so-
tatem vestram appetiverunt. Familiæ no-
strum populo R. bello Carthaginensi ami-
m instituit, quo tempore magis fides ejus,
fortuna petenda erat. Quorum proge-
vos P. C. nolite pati me nepotem Masi-
frustra à vobis auxilium petere. Si ad
randum nihil caussa haberem, præter
randam fortunam: quod paullo ante rex
re, fama, atque copiis potens, nunc de-
atus arumnis, inopi, alienas opes ex-
specto:

ſpecto: tamen erat majeſtatis populi R. ſp
hibere injuriam; neque pati, cujuſquam m
num per ſcelus creſcere. Verum ego ita ſ
bus ejectus ſum, quos majoribus meis popu
R. dedit: undè pater, & avus meus una
biſcum expulere Syphacem, & Carthagin
ſes. Veſtra beneficia mihi erepta ſunt, P.C.
in mea injuria deſpecti eſtis. Ebeu me m
rum! huccine, Micipſa pater, beneficia
evaſere, uti quem tu parem cum liberis
regnique participem feciſti, is potiſſim
ſtirpis tuæ exſtinctor ſit? numquam ne
familia noſtra quieta erit? ſemper ne in
guine, ferro, fuga verſabimur? Dum C
thaginenſes incolumes fuere, jure omnia
patiebamur. hoſtis ab latere: vos amici
cul: ſpes omnis in armis erat. Poſtquam
peſtis ex Africa ejecta eſt, lati pacem ag
bamus: quippe, quis hoſtis nullius erat,
forte quem vos juſſiſſetis. Ecce autem
improviſo Jugurtha, intolerandæ audi
ſcelere, atque ſuperbia efferens, fratrem
atque eodem propinquo ſuo interfecto,
mum regnum ejus ſceleris ſui prædam ſ
poſt, ubi me iſdem dolis nequit capere, v
minus, quam vim aut bellum exſpectan
in imperio veſtro, ſicuti videtis, exter
patria, domo, inopem, & coopertum mi
effecit, ut ubivis tutius, quam in meo re
eſſem. Ego ſic exiſtumabam, P.C. uti pi
cantem audiveram patrem meum; qu
ſu

am amicitiam diligenter colerent, eos mul-
m laborem suscipere, ceterum ex omnibus
xume tutos esse. Quod in familia nostra
ut, praestitit, ut in omnibus bellis adesset vo-
: nos uti per otium tuti simus, in manu
stra est, P. C. Pater nos duos fratres reli-
st: tertium Jugurtham beneficiis suis ratus
nobis conjunctum fore. Alter eorum neca-
: alter ipse ego manus impias vix effugi.
id agam? aut quo potissimum infelix ac-
lam? generis praesidia omnia exstincta sunt:
ter, uti necesse erat, natura concessit: fratri,
em minume decuit, propinquus per scelus
am eripuit: affinis, amicos, propinquos,
eros meos, alium alia clades oppressit: cap-
ab Jugurtha, pars in crucem actis pars be-
is objecti sunt: pauci, quibus relicta est a-
na, clausi in tenebris cum maerore & luctu,
rte graviorem vitam exigunt. Si omnia,
e aut amisi, aut ex necessariis adversa fa-
sunt, incolumia manerent: tamen, si quid
improviso mali accidisset, vos implora-
, P. C. quibus pro magnitudine imperii,
& injurias omnis, curae esse decet. Nunc
o exsul patria, domo, solus, atque om-
m honestarum rerum egens, quos acce-
, aut quos appellem? nationes ne, an re-
, qui omnes familiae nostrae ob vestram a-
itiam infesti sunt? an quoquam mihi ad-
licet, ubi non majorum meorum hostilia
umenta plurima sint? an quisquam nostri

misereri potest, qui aliquando vobis hostis f
it? Postremo, Masinissa nos ita institu
P. C. ne quem coleremus, nisi populum R.
societates, ne fœdera nova acciperemus:
bunde magna præsidia nobis in vestra a
citia fore: si huic imperio fortuna mat
tur, una occidendum nobis esse. Virtute
diis volentibus, magni estis & opulenti: o
secunda, & obedientia sunt: quo facilius
orum injurias curare licet. Tantum illu
reor, ne quos privata amicitia Jugurtha
rum cognita, transvorsos agat: quos ego
maxumâ ope niti, ambire, fatigare vos
los, ne quid de absente. incognita caussa
tuatis: fingere me verba, & fugam simu
cui licuerit in regno manere. Quod utin
lum, cujus impio facinore in has miseria
jectus sum, eadem hæc simulantē videam
aliquando aut apud vos, aut apud deos im
talis rerum humanarum cura oriatur:
qui nunc sceleribus suis ferox atque pr
est, omnibus malis excruciatus impieta
parentem nostrū, fratris mei necis, me
que miseriarum gravis pœnas reddat. J
jam frater animo meo carissume, quam
tibi immaturo, &, unde minume decu
erepta est, tamen lætandum magis, qu
lendum puto casum tuum. Non enim re
sed fugam, exilium, egestatem, & ha
qua me premunt, ærumnas cum anima
amisisti: at ego infelix in tanta mala
pu

pitatus, pulsus ex patrio regno, rerum humanarum spectaculum prabeo: incertus quid agam, tuas ne injurias persequar, ipse auxilii egens, an regno consulam, cujus vita, necisque potestas ex opibus alienis pendet. Utinam emori, fortunis meis honestus exitus esset: ne vivere contemptus viderer, si defessus malis injuria concessissem. Nunc quoniam neque vivere lubet, neque mors licet sine dedecore, P.C. per vos, per liberos, atque parentes vestros, per majestatem populi R. subvenite misero mihi: ite obviam injuriæ: nolite pati regnum Numidiæ, quod vestrum est, per scelus, & sanguinem familiæ nostræ tabescere.

Postquam rex finem loquendi fecit, legati Jugurthæ largitione magis, quam caussa fecti, paucis respondent: Hiempsalem, ob saviliam suam, ab Numidis interfectum: Atherbalem ultro bellum inferentem, postquam superatus sit, queri, quod injuriam facere nequisset: Jugurtham ab senatu petere, ne se alium putarent, ac Numantiæ cognitus esset; non verba inimici ante facta sua ponerent. Deinde utrique curia egrediuntur. Senatus statim consulitur: fautores legatorum, præterea magna pars gratia depravata, Atherbalis dicta contemnere; Jugurthæ virtutem laudibus extollere; gratia, voce, denique omnibus modis pro alieno scelere & flagitio, sua quasi pro gloria, nitebantur. at contra pauci, quibus bonum & æquum divitiis

carius erat, ſubveniundum Atherbali, & H
empſalis mortem ſevere vindicandam cr
ſebant. ſed ex omnibus maxume Æmil
Scaurus, homo nobilis, impiger, factiosu
avidus potentiæ, honoris, divitiarum; ce
rum vitia ſua callide occultans. Is pu
quam videt regis largitionem famoſam, in
pudentemque, veritus, quod in tali re ſoli
ne polluta licentia invidiam accenderet, a
mum à conſuecta lubidine continuit. Vi
tamen in ſenatu pars illa, quæ vero prætu
aut gratiam anteferebat. Decretum fit,
decem legati regnum, quod Micipſa obti
erat, inter Jugurtham, & Atherbalem di
derent. cujus legationis princeps fuit,
Opimius, homo clarus, & tum in ſenatu p
tens, quia conſul, C. Graccho, & M. Fu
interfectis, acerrume vindictam nobilit
in plebem exercuerat. Eum Jugurtha, qu
etſi Romæ in amicis habuerat, tamen
ratiſſume recepit: dando, & polliceu
multa, perfecit, uti fama, fide, poſtr
omnibus ſuis rebus commodum regis a
ferret, reliquos legatos eadem via aggr
ſus, pleroſque capit: paucis carior fi
quam pecunia fuit. In diviſione, quæ p
Numidiæ Mauritaniam attingit, agro vi
que opulentior, Jugurthæ traditur: ill
alteram, ſpecie, quam uſu, potiorem, q
portuoſior, & ædificiis magis exornata e
Atherbal poſſedit. Res poſtulare vid
Afr

Africæ ſitum paucis exponere, & eas gentis, quibus cum nobis bellum aut amicitia fuit, attingere. Sed quæ loca, & nationes ob caſtem, aut aſperitatem, item ſolitudines minus frequentata ſunt, de iis haud facile compertum narraverim: cetera quam paucisſimis abſolvam.

In diviſione orbis terræ plerique in parte tia Africam poſuere: pauci, tantummodo iam, & Europam eſſe; ſed Africam in Eua. ea finis habet ab occidente, fretum ſtri maris & Oceani: ab ortu ſolis declem latitudinem: quem locum Catabathon incolæ appellant. Mare ſævum, inquietuoſum, ager frugum fertilis, bonus pecori, arbori infecundus: cœlo, terraque penuria aquarum: genus hominum ſalubri corpore, velox, patiens laborum: pleroſque morbus haud ſæpe quemquam ſuperat. ad hoc, malefici generis plurima animalia. Sed qui mortales initio Africam habuerint, quique poſtea acceſſerint, quo modo inter ſe permixti ſint; quam dum ab ea fama, quæ pleroſque obtinet, verſum eſt: tamen, ut ex libris Punicis, qui regis Hiempſalis dicebantur, interpretatum mihi eſt; utique rem ſeſe habere, cultores ipſi terræ putant: quam paucisſimis dicam. Ceterum fides ejus rei penes auctores erit. Africam initio habuere Gætuli, & Libyes,

asperi, incultique, quis cibus erat caro ferina atque humi pabulum, uti pecoribus. Hinc que moribus, neque lege, aut imperio cujus quam regebantur: vagi, palantes, quas nox coegerat, sedes habebant. Sed postquam Hispania Hercules, sicut Afri putant, inter exercitus ejus compositus ex gentibus varii amisso duce, ac passim multis sibi quisq imperium petentibus, brevi dilabitur. Ex numero Medi, Persæ, & Armenii, navi in Africam transvecti, proximos nostro ri locos occupavere. Sed Persæ intra Oc num magis: hique alveos navium inver pro tuguriis habuere: quia neque mate in agris, neque ab Hispanis emundi, mutandi copia erat. mare magnum, & nara lingua commercia prohibebant. paullatim per connubia Gætulos secum cuere: & quia sæpe tentantes agros, alia inde alia loca petiverant, semetipsi Numi appellavere. Ceterum adhuc ædificia N midarum agrestium, quæ mapalia illi cant, oblonga, incurvis lateribus tecta, qu navium carinæ sunt. Medis autem, & Ar nis accessere Lybes. Nam hi propius mare fricum agitabant: Gætuli sub sole ma haud procul ab ardoribus: hique maturo pida habuere. Nam, freto divisi ab Hispa mutare res inter se instituerant. nomen rum paullatim Libyes corrupere, barbara gua Mauros pro Medis appellantes. Sed

Persarum

Persarum brevi adolevit: ac postea Nomo-
Numidæ, propter multitudinem, à parenti-
digressi, possedere ea loca, quæ proxu-
Carthaginem Numidia appellatur. De-
e, utrique alteris freti, finitimos armis,
metu sub imperium suum coegere; no-
men gloriamque sibi addidere; magis hi, qui
ad nostrum mare processerant: quia Libyes,
quam Gætuli, minus bellicosi: denique
Africæ pars inferior pleraque ab Numidis
possessa est: victi omnes in gentem nomen-
que imperantium concessere. Postea Phœ-
nes, alii multitudinis domi minuendæ gra-
pars imperii cupidine solicitata plebe, &
alii novarum rerum avidis, Hipponem, A-
drumetum, Leptim, aliasque urbis in ora
maritima condidere: eæque brevi multum
auctæ, pars originibus suis præsidio, aliæ
decori fuere. Nam de Carthagine silere me-
lius puto, quam parum dicere: quoniam alio
properare tempus monet. Igitur ad Cata-
bathmon, qui locus Ægyptum ab Africa
dividit, secundo mari primo Cyrene est, co-
lonia Thereon, ac deinceps duæ Syrtes, in-
terque eas Leptis: deinde Philenon aræ:
quem locum Ægyptum versus finem impe-
rii habuere Carthaginenses: post aliæ Punicæ
urbes. Cetera loca usque ad Mauritaniam
Numidæ tenent. proxime Hispaniam Mauri
sunt. super Numidiam Gætulos accepimus,
plerumque in tuguriis, alios incultius vagos agi-

tare. post eos Æthiopas esse: dein loca exusta solis ardoribus. Igitur bello Jugurthino pleraque ex Punicis oppida, & finis Carthaginensium, quos novissume habuerant, populus R. per magistratus administrabat: Gætulorum magna pars, & Numidæ ad flumen usque Mulucham sub Jugurtha erant: Mauris omnibus rex Bocchus imperitabat, præter nomen, cetera ignarus populi R. itemque nobis neque bello, neque pace antea cognitus. De Africa, & ejus incolis, ad necessitudinem rei satis dictum.

Postquam, diviso regno, legati Africa decessere; & Jugurtha contra timorem animi præmia sceleris adeptum sese videt; certum ratus, quod ex amicis apud Numantiam acceperat, omnia Romæ venalia esse; simul & illorum pollicitationibus accensus, quos paulo ante muneribus expleverat, in regnum Atherbalis animum intendit. ipse acer, bellicosus: at is, quem petebat, quietus, imbellis, placido ingenio, opportunus injuriæ, metuens magis, quam metuendus. Igitur ex improviso finis ejus cum magna manu invadit, multos mortalis cum pecore, atque alia præda capit: ædificia incendit: pleraque hostiliter loca cum equitatu accedit. Deinde cum omni multitudine in regnum suum convertit, existumans dolore permotum Atherbalem injurias suas manu vindicaturum, eamque rem belli caussam fore. At ille

quæ

quod neque se parem armis existumabat, & amicitia populi R. magis, quam Numidis, fretus erat; legatos ad Jugurtham de injuriis questum misit: qui tametsi contumeliosa dicta retulerant, prius tamen omnia pati decrevit, quam bellum sumere: quia tentatum antea secus cesserat. Neque eo magis cupido Jugurthæ minuebatur: quippe qui totum ejus regnum animo jam invaserat. Itaque non, ut antea, cum prædatoria manu, sed magno exercitu comparato, bellum gerere cœpit, & aperte totius Numidiæ imperium petere. Ceterum, qua pergebat, urbis, agros vastare, prædas agere; suis animum, hostibus terrorem augere. Atherbal ubi intelligit eo processum, uti regnum aut relinquendum esset, aut armis retinendum, necessario copias parat, & Jugurthæ obvius procedit. Interim haud longe à mari prope Cirtam oppidum utriusque concedit exercitus: & quia diei extremum erat, prœlium non inceptum, sed ubi plerumque noctis processit, obscuro etiam tum lumine, milites Jugurthini, signo dato, castra hostium invadunt; semisomnos partim, alios arma sumentes fugant, funduntque: Atherbal cum paucis equitibus Cirtam profugit: & ni multitudo togatorum fuisset, quæ Numidas insequentes mœnibus prohibuit, uno die inter duos reges cœptum, atque patratum foret bellum. Igitur Jugurtha oppidum circumsedit;

sedit: vineis, turribusque, & machinis omnium generum expugnare aggreditur: maxime festinans tempus legatorum antecapere, quos ante prœlium factum Romam ab Atherbale missos audiverat. Sed postquam natus de bello eorum accepit, tres adolescentes in Africam legantur, qui ambos reges adeant; S.P.Q.R. verbis nuncient, velle, censere eos ab armis discedere: ita seque, usque dignum esse. Legati in Africam maturantes veniunt; eo magis, quod Romam dum proficisci parant, de prœlio facto, oppugnatione Cirtæ audiebatur. sed is mor clemens erat. Quorum Jugurtha accepit oratione respondit: sibi neque majus quam, neque carius auctoritate senatus ab adolescentia sua ita se enisum, ut ab omnibus quoque probaretur: virtute, non malitia P. Scipioni, summo viro placuisse: ob eadem artis à Micipsa, non penuria liberorum in regnum adoptatum esse. ceterum, plura bene, atque strenue fecisset, commum suum injuriam minus tolerare: Atherbalem dolis vitæ suæ insidiatum: quod comperisset, sceleri obviam isse: populum neque recte, neque pro bono facturum, si jure gentium sese prohibuerit: postremo, omnibus rebus legatos Romam brevi missurum. ita utrique digrediuntur. Atherbali pellandi copia non fuit. Jugurtha ubi Africa decessisse ratus est, neque propter

ram Cirtam armis expugnare potest: bello, atque fossa mœnia circumdat: turris exstruit, easq; præsidiis firmat: præterea dies noctésque, aut per vim, aut dolis tentare: deformidinem ostentare: suos hortando ad virtutem arrigere: prorsus intentus cuncta parare. Atherbal ubi intellegit omnis fortunas suas in extremo sitas, hostem infestum, auxilii spem nullam, penuria rerum necessariarum bellum trahi non posse; ex iis, qui una Cirta profugerant, duos maxume impigros deligit: eos, multa pollicendo, ac miserando causam suum, confirmat, uti per hostium munitiones noctu ad proximum mare, dein Romam pergerent. Numidæ paucis diebus jussa efficiunt: literæ Atherbalis in senatu recitatæ, quarum sententia hæc fuit.

Non mea culpa sæpe ad vos oratum mitto, P.C. sed vis Jugurthæ subigit: quem tanta audacia non exstinguendi invasit, uti neque vos, neque deos immortalis in animo habeat; sanguinem meum, quam omnia, malit. Itaque quantum jam mensem socius & amicus populi R. armis obsessus teneor: neque mihi Micipsæ patris mei beneficia, neque vestra decreta auxiliantur: ferro, an fame acrius urgeat, incertus sum. Plura de Jugurthæ scribere deportatur me fortuna mea: etiam antea experti sumus, parum fidei miseris esse. Nisi tamen intelligo illum, supra quam ego sum, petere, neque

neque simul amicitiam vestram, & regnum meum sperare. utrum gravius existumet, nemini occultum est. Nam initio occidit Hiempsalem fratrem meum: dein patrio regno me expulit. Quæ sane fuerint nostra injuria, nihil ad vos. Verum nunc regnum vestrum arma tenet: me, quem vos imperatorem Numidis posuistis, clausum tenet atque obsidet: legatorum verba quanta fecerit, pericula mea declarant. Quid est reliquum, nisi vis vestra, quo moveri possit? nam ego quidem vellem, & hæc quæ scribo, & illa quæ antea in senatu questus sum, vana forent potius, quam miseria mea fidem verbis faceret. Sed quoniam eo natus sum, ut Jugurthæ scelerum ostentui essem, non jam mortem, neque ærumnas, tantummodo inimici imperium, & cruciatus corporis ac precor. Regno Numidia, quod vestrum est, ad libet consulite: me ex manibus impiis eripite, per majestatem imperii, per amicitiæ fidem, si ulla apud vos memoria remanet avi ac Masinissæ.

His litteris recitatis, fuere qui exercitum in Africam mittendum censerent, & quam primum Atherbali subveniendum: de Jugurtha interim uti consuleretur, quoniam legatis non paruisset. Sed ab iisdem illis regis fautoribus summa ope enisum, ne tale decretum fieret. Ita bonum publicum, ut in plerisque negotiis solet, privata gratia devictum. Legantur tamen in Africam majores nam

nobiles,

nobiles, amplis honoribus visi: in quis fuit M. Scaurus, de quo supra memoravimus, consularis, & tum senatus princeps. Hi, quod in invidia res erat, simul & à Numidis obsecrati, triduo navim ascendere: dein brevi Uticam adpulsi, litteras ad Jugurtham mittunt, quam ocissume ad provinciam accedat; sed eum ab senatu missos. Ille, ubi accepit homines claros, quorum auctoritatem Romæ pollere audiverat, contra inceptum suum venisse: primo commotus metu, atque lubidine, divorsus agitabatur. Timebat iram senatus, ni paruisset legatis: porro animus cupidine cæcus ad inceptum scelus rapiebat. Vicit tamen in avido ingenio pravum consilium. Igitur, exercitu circumdato, summa vi Cirtam irrumpere nititur, maxume sperans, diducta manu hostium, aut vi, aut dolis sese casum victoriæ inventurum. quod ubi secus procedit, neque, quod intenderat, efficere potest, uti prius, quam legatos conveniret, Adherbalis potiretur; ne amplius morando Scaurum, quem plurimum metuebat, incenderet, cum paucis equitibus in provinciam venit. Ac tametsi senatus verbis minæ graves nunciabantur, quod ab oppugnatione non desisteret; multa tamen oratione consumpta, legati frustra discessere. Ea postquam Cirtæ audita sunt, Italici, quorum virtute mœnia defensabantur, confisi, deditione facta, propter magnitudinem populi R.

inviolatos

inviolatos sese fore, Atherbali suadent, ut
seque, & oppidum Jugurthæ tradat: tantum
ab eo vitam paciscatur; de ceteris senatui cu-
ræ fore. At ille, tametsi omnia potiora fide
Jugurthæ rebatur; tamen quia penes eos-
dem, si adversaretur cogendi potestas erat
ita, uti censuerant Italici, deditionem fecit.
Igitur Jugurtha in primis Atherbalem cru-
cruciatum necat: dein omnis puberes Nu-
midas, atque negotiatores promiscue, ut
quisque armatis obvius fuerat, interfici
Quod postquam Romæ cognitum est, & re
in senatu agitari cœpta; iidem illi minis
regis interpellando, ac sæpe gratia, interdu
jurgiis trahendo tempus, atrocitatem fa
leniebant. ac ni C. Memmius, tribunus pl
designatus, vir acer, ac infestus potentiæ no
bilitatis, populum R. edocuisset id agi, ut p
paucos factiosos Jugurthæ scelus condo
naretur: profecto omnis invidia, prolata
dis consultationibus, dilapsa foret. tanta
gratiæ, atque pecuniæ regis erat. Sed ubi
natus delicti conscientia populum timere
ge Sempronia provinciæ futuris consulib
Numidia, atque Italia decretæ: consule
declarati P. Scipio Nasica, L. Bestia Calpu
nius: Calpurnio Numidia, Scipioni Ital
obvenit. dein exercitus, qui in Africam pr
raretur, scribitur; stipendium, aliaque, qu
bello usui forent, decernuntur. At Jugurth
contra spem nuncio accepto, quippe cui, Ro
ra

quæ omnia venire, in animo hæserat; filium, & cum eo duos familiaris ad senatum legatos mittit; iisque, ut illis, quos Hiempsale interfecto miserat, præcipit, omnis mortalis pecunia aggrediantur. qui postquam Romam adventabant, senatus à Bestia consultus est, placeret ne legatos Jugurthæ recipi mœnibus: iique decrevere, ni regnum, ipsumque deditum veniissent, ut in diebus proximis decem Italia decederent. Consul Numidis ex senatus decreto nunciari jubet. ita infestis rebus illi domum discedunt. Interim Calpurnius, parato exercitu, legat sibi homines nobilis, factiosos, quorum auctoritate, quæ deliquisset, munita fore sperabat: in quis fuit Scaurus, cujus de natura & habitu supra memoravimus. Nam in consule nostro multæ bonæque artes animi, & corporis erant: quas omnis avaritia præpediebat. patiens laborum, acri ingenio, satis providens, belli haud ignarus, firmissimus contra pericula & insidias. Sed legiones per Italiam Rhegium, atque inde Siciliam, porro ex Sicilia in Africam transvectæ. Igitur Calpurnius, initio paratis commeatibus, acriter Numidiam ingressus est; multosque mortalis, & urbis aliquot pugnando cepit. Sed ubi Jugurtha per legatos pecunia tentare, bellique, quod administrabat, asperitatem ostendere cepit: animus æger avaritia facilè conversus est. ceterum socius, & adminiſter omnium

um consiliorum assumitur Scaurus: quia metsi à principio, plerisque ex factione ejus corruptis, accerrume regem impugnaverat tamen magnitudine pecuniæ, à bono hon stoque in pravum abstractus est. Sed Jugu thi primum tantummodo belli moram dimebat, existumans sese aliquid inte Romæ pretio, aut gratia effecturum: pos vero quam participem negotii Scaurum a cepit, in maximam spem adductus recup randæ pacis, statuit cum eis de omnibus p tionibus præsens agere, Ceterum intera dei caussa mittitur à consule Sextius qu stor in oppidum Jugurthæ Vaccam: cup rei species erat acceptio frumenti, quod C purnius palam legatis imperaverat: quo am deditionis mora inducias agitabant Igitur rex, uti constituerat, in castra ven ar pauca præsenti consilio locutus de inv facti sui, atque ut in deditionem accipere reliqua cum Bestia, & Scauro secreta tra gia: Dein postero die, quasi per Satyram s tentiis acquisitis, in deditionem accipi Sed uti pro consilio imperatum erat, elep ti xxx. pecus, atque equi multi, cum pa argenti pondere, quæstori traduntur. Calp nius Romam ad magistratus rogandos pr ficiscitur. in Numidia & exercitu nostro agitabatur. Postquam res in Africa gest quoque modo actæ forent, fama divulg vit, Romæ per omnis locos, & conventus

consulis agitari: apud plebem gravis
invidia: patres soliciti erant: probarent ne
tantum flagitium, an decretum consulis sub-
verterent, parum constabat. Ac maxume
eos potentia Scauri, quod is auctor & soci-
us Bestiæ ferebatur, à vero bonoque impe-
diebat. At C. Memmius, cujus de libertate
ingenii, & odio potentiæ nobilitatis supra
diximus; inter dubitationem, & moras se-
natus, concionibus populum ad vindicandum
honori: monere, ne rempublicam libertatem
suam deserent: multa superba, crudelia fa-
cinora nobilitatis ostendere: prorsus intentus
omni modo plebis animum accendebat. Sed
quoniam ea tempestate Romæ Memmii fa-
cundia clara pollensque fuit; decere existima-
vi unam ex tam multis orationem ejus per-
scribere: ac potissimum ea dicam, quæ
in concione post reditum Bestiæ hujuscemo-
di verbis disseruit.

Multa me dehortantur à vobis, Quirites, ne studium reip. omnia superat; opes factionis, vestra patientia, jus nullum; ac maxume, quod insontia plus periculi, quam honoris est. Nam illa quidem piget dicere, his annis XV. quam ludibrio fueritis superbiæ paucorum; quam fœde, quamque multis perierint vestri defensores; uti vobis animus ab ignavia, atque socordia corruptus sit: qui ne nunc quidem, cum vos inimicis, exsurgitis; atque etiam timetis eos, quibus vos decet terrori esse.

Sed

Sed quamquam haec talia sunt: tamen, [illegible]
viam ire factionis potentia, animus sub[illegible]
Certe ego libertatem, qua mihi à parente [illegible]
tradita est, experiar: verum id frustra, [illegible]
ob rem faciam, in vestra manu situm [illegible]
Quirites. Neque ego vos hortor, quod sape[illegible]
jores vestri fecere, uti contra injurias arm[illegible]
eatis. Nihil vi, nihil secessione opus est: [illegible]
cesse est, suomet ipsi more pracipites eant. [illegible]
ciso Ti. Graccho, quem regnum parare [illegible]
bant, in plebem Romanam quaestiones gr[illegible]
habita sunt. post C. Gracchi, & M. Fu[illegible]
eadem, item ordinis vestri multi mortale[illegible]
carcere necati sunt. utriusque cladis non [illegible]
verum labido eorum finem fecit. Sed sane [illegible]
erit regni paratio, plebi sua restituere. Q[illegible]
quid sine sanguine civium ulcisci nequi[illegible]
jure factum sit. Superioribus annis tacitis [illegible]
dignabamini ararium expilari: reges & p[illegible]
pulos liberos paucis nobilibus vectigal pend[illegible]
penes eosdem & summam gloriam, & m[illegible]
ximas divitias esse: tamen hac talis fac[illegible]
ra impunè suscepisse, parum habuere: ite[illegible]
postremo leges, majestas vestra, divina [illegible]
humana omnia hostibus tradita sunt. ne[illegible]
eos, qui ea fecere, pudet, aut paenitet: [illegible]
incedunt per ora vestra magnificè, sacer[illegible]
tia, & consulatu, paritriumphos suos ost[illegible]
tantes: perinde quasi ea honores, non pra[illegible]
habeant. servi are parati injusta imperia [illegible]
minorum non perferunt: vos Quirites [illegible]
per[illegible]

nati, aquo animo servitutem toleratis? ...us sunt hi, qui remp. occupavere? homi... celeratissimi, cruentis manibus, immani ...ritia, nocentissumi, idemque superbissu... quibus fides, decus, pietas, postremo ho... a, atque inhonesta omnia quaestui sunt. ...eorum, occidisse tribunos pl. alis quaestio... injustas, plerique eadem in vos feciße, pro ...imento habent. ita, quam quisque pessu... fecit, tam maxume tutus est: metum à se... suo ad ignaviam vestram transtulere: ...omnis, eadem cupere, eadem odisse, ea... metuere in unum coëgit: Sed hac inter ...amicitia, inter malos factio est. Quod ...tam libertatis curam haberetis, quam ...dominationem ascensi sunt; profecto ...e resp. sicuti nunc, vastaretur, & beni... vestra penes optumos, non audacissimos, ...nt. Majores vestri parandi juris, & ma... tiu constituenda gratia; bis per secessio... armati Aventinum occupavere: vos pro ...tate, quam ab illis accepistis, non ne sum... pe nitemini? atque eo vehementius, quo ...us dedecus est, parta amittere, quam om... non paravisse? Dicet aliquis, quid igi... censes? vindicandum in eos, qui hosti pre... re remp. non manu, neque vi; quod ma... os feciße, quam illis accidisse, indignum ...verum quaestionibus, & indicio ipsius Ju... ha. qui si dedititius est; profecto jußu ve... obediens erit: sin ea contemnit; scilicet

aestimabitis,

aſtimabitis, qualis illa pax, aut deditio ſit, qua ad Jugurtham ſcelerum impunitas, paucos potentis maxumæ divitiæ, in rem damna, atque dedecora pervenerint. Niſi te nondum etiam vos dominationis eorum tietam tenet: & illa, quam hæc tempora gis placent, cum regna, provinciæ, leges dicia, bella, atque paces; poſtremo divina humana omnia penes paucos erant: vos tem, hoc eſt, P. R. invicti ab hoſtibus, ratores omnium gentium ſatis habebatis mam retinere. Nam ſervitutem quidem veſtrum audebat recuſare? Atque ego metſi viro flagitioſiſſimum exiſtumo injuriam accepiſſe; tamen vos hominibus leratiſſimis ignoſcere, quoniam cives ſ aquo animo paterer, ni miſericordia nicium caſura eſſet. Nam & illis, quan importunitatis habent, parum eſt imp male feciſſe, niſi deinde faciundi licentia pitur, & vobis æterna ſolicitudo remanet cum intellegetis aut ſerviendum eſſe, aut manus libertatem retinendam. Nam quidem, aut concordia quæ ſpes eſt? Domi illi volunt, vos liberi eſſe: facere illi injuri vos prohibere: poſtremo ſociis veſtris vel hoſtibus, hoſtibus pro ſociis utuntur. Poteſt in tam divorſis mentibus pax, aut amici eſſe? Quare moneo, hortorq; vos, ne tant ſcelus impunitum dimittatis. Non pecula ararii factus eſt: neque per vim ſocii erep

pecu

pecuniæ: quæ quamquam gravia sunt, tamen consuetudine jam pro nihilo habentur. Hosti acerrumo prodita senatus auctoritas, proditū imperium vestrum: domi militiæque resp. venalis fuit. quæ nisi quæsita erunt, nisi vindicatum in noxios, quid erit reliquum, nisi ut illis, qui ea fecere, obedientes vivamus? Nam impune quælibet facere, id est regnum esse. Neque ego vos, Quirites, hortor, uti jam malitiis civis vestros perperam, quam rectè, fecisse: sed ne, ignoscendo malis, bonos perdidisse eatis. Ad hoc, in rep. multo præstat beneficii, quam malificii, immemorem esse. Bonus tantummodo segnior fit, ubi neglegas: at malus improbior. Ad hoc, si injuriæ non sint, haud sæpe auxilii egeas.

Hæc, atque alia hujuscemodi sæpe dicundo, C. Memmius populo R. persuadet, uti L. Cassius, qui tum prætor erat, ad Jugurtham mitteretur: eumque, interposita fide publica, Romam duceret, quo facilius indicio regis, Scauri, & reliquorum, quos pecuniæ cæteræ arcessebant, delicta patefierent. Dum hæc Romæ geruntur, qui in Numidia relicti ab Bestia exercitui præerant, secuti morem imperatoris sui, plurima, & flagitiosissima facinora fecere. Fuere, qui auro corrupti, elephantos Jugurthæ traderent; alii perfugas venderent: pars ex pacatis prædas agebant. Tanta vis avaritiæ in animos eorum, veluti tabes, invaserat. At Cassius

prætor

prætor, perlata rogatione à C. Memmio, perculsa omni nobilitate, ad Jugurtha proficiscitur: eique timido, & ex con entia diffidenti rebus suis, persuadet, q niam se populo R. dedidisset, ne vim, q misericordiam ejus, experiri malit: priv præterea fidem suam interponit, quam non minotis, quam publicam ducebat. lis ea tempestate fama de Cassio erat. Ig Jugurtha, contra decus regium, cultu q maxume miserabili, Romam venit. Ac metsi in ipso magna vis animi erat, co matus ab omnibus, quorum potentia au lere cuncta ea gesserat, quæ supra mem vimus, C. Bæbium tribunum pl. magna cede parat, cujus impudentia contra jus injurias omnis munitus foret. Ac C. M mius advocata concione: quamquam infesta plebes erat, & pars in vincula jubebat, pars ni socios sceleris aperiret, re majorum de hoste supplicium sumi, d tati magis, quam iræ consulens, sedare tus, & animos eorum mollire; post confirmare, fidem publicam per sese in latam fore. Post, ubi silentium cœpit, pr cto Jugurtha, verba facit: Romæ, N diæque facinora ejus memorat: scele patrem, fratresque ostendit: quibus ju tibus, quibusque ministris ea egerit, q quam intelligat populus R. tamen velle nifesta magis ex illo habere: si verum

riat, in fide, & clementia populi R. magnam spem illi sitam: sin reticeat, non sociis saluti fore, sed se suasque spes corrupturum. Dein ubi Memmius dicendi finem fecit, & Jugurtha respondere jussus est, C. Bæbius tribunus pl. quem pecunia corruptum supra diximus, regem tacere jubet: ac, tametsi multitudo, quæ in concione aderat, vehementer accensa, terrebat eum clamore, vulgo sæpe impetu, atque aliis omnibus, quæ ira fieri amat; vicit tamen impudentia. Ita populus, ludibrio habitus, ex concione discedit: Jugurthæ Bestiæque, & cæteris, quos illa quæstio exagitabat animi augebant. Erat ea tempestate Romæ Numida quidam, nomine Massiva, Gulussæ filius, Masinissæ nepos: qui, quia in dissentione regum, Jugurthæ adversus fuerat, dedita Cirta, & Atherbale interfecto, profugus ex Africa abierat. Huic Sp. Albinus, qui proximo anno post Bestiam cum Q. Minucio Rufo consulatum gerebat, persuadet, quoniam ex stirpe Masinissæ sit, Jugurtham ob scelera invidia cum metu urgeat, regnum Numidiæ ab senatu petat. Avidus consul belli gerendi, moveri, quam senescere, omnia malebat, ipsi provincia Numidia, Minucio Macedonia evenerat. Quæ post quam Massiva agitare cœpit: neque Jugurthæ in amicis suis præsidii est; quod eorum alium conscientia, alium mala fama, & timor animi impediebat:

impediebat: Bomilcari proximo, ac ma
me fido sibi, imperat, pretio, sicuti m
confecerat, insidiatores Massivæ paret
maxume occulte; sin id parum proc
quovis modo Numidam interficiat. Bo
car mature regis mandata exsequitur: &
homines talis negotii artifices, itinera, e
susque ejus, postremo loca, atque t
cuncta explorat: dein, ubi res postul
insidias tendit. Igitur unus ex eo num
qui ad cædem parati erant, paullo inco
tius Massivam aggreditur, illum obtru
sed ipse deprehensus, multis hortantib
in primis Albino consule indicium pr
tur. fit reus magis ex æquo bonoque, q
ex jure gentium Bomilcar, comes ejus,
Romam fide publica venerat. At Jugu
manifestus tanti sceleris, non prius
contra verum niti, quam animadvert
per gratiam, atque pecuniam suam, inv
factiesse. Igitur quamquam in prior
one ex amicis quinquaginta vades de
regno magis, quam vadibus consu
clam in Numidiam Bomilcarem d
tit, veritus, ne reliquos popularis me
vaderet parendi sibi, si de illo suppl
sumptum foret; & ipse paucis diebus
dem profectus est, jussus à senatu Ital
cedere. Sed post quam Roma agressus
fertur, sæpe Tacitus eo respiciens, p
mo dixisse. Urbem venalem, & mature

am, si emptorem invenerit. Interim Albi-
renovato bello, commeatum, stipendi-
aliaque, quæ militibus usui forent, ma-
it in Africam portare, ac statim ipse pro-
us, ut ante comitia, quod tempus haud
e aberat, armis, aut deditione, aut quo-
modo bellum conficeret. At contra Ju-
rtha trahere omnia, & alias, deinde alias
æ causas facere; polliceri deditionem,
deinde metum simulare: instanti cedere,
paullo post, ne sui diffiderent, instare:
belli modo, modo pacis mora consulem
dificare. Actuere, qui tum Albinum haud
rum consilii regis existumarent; neque
nta properantia tam facile tractum bel-
socordia magis, quam dolo crederent.
postquam, dilapso tempore, comitio-
dies adventabat, Albinus, Aulo fratre
stris proprætore relicto, Romam de-
Ea tempestate Romæ seditionibus tri-
ciis atrociter resp. agitabatur, P. Lucul-
& L. Annius tribuni pleb. resistentibus
gis, continuare magistratum nitebant-
quæ dissensio totius anni comitia impe-
t. Ea mora in spem adductus Aulus,
proprætorem in castris relictum su-
ximus, aut conficiundi belli, aut ter-
exercitus ab rege pecuniæ capiundæ,
s mense Januario ex hibernis in ex-
onem evocat; magnisque itineribus
asperta pervenit ad oppidum Suthul,

ubi regis thesauri erant. Quod quamquam & sævitia temporis, & opportunitate loci neque capi, neque obsideri poterat: (nam circum murum situm in prærupti montis extremo planities limosa hiemalibus aquis paludem fecerat) tamen, aut simulandi gratia, quo regi formidinem adderet; aut cupidine cæcus, ob thesauros oppidi potiundi vineas agere, aggerem jacere; aliáque quæ incepto usui forent, properare. At Jugurtha cognita vanitate atque imperitia legati, sui dolus ejus augere amentiam: missitare simplicantis legatos: ipse quasi vitabundus saltuosa loca, & tramites exercitum ducit. Denique Aulum spe pactionis perpulit, relicto Suthule, in abditas regiones sese. Auli cedentem, insequeretur: ita delicta cultiora fuere. Interea per homines callidiu noctuque exercitum tentabat: centuriones, ducesque turmarum partim, uti transfugerent, corrumpere; alii, signo dato loco uti desererent. Quæ postquam ex sententia instruxit; intempesta nocte de improviso multitudine Numidarum Auli castra circumvenit. Milites Romani, perculsi multu insolito, arma capere alii: alii sese tegere: pars territos confirmare: trepidare. omnibus locis vis magna hostium: caligo nocte, atque nubibus obscuratum: perculsum anceps: postremo, fugere, an manere, tius foret in incerto erat. Sed ex eo tumultu

os paullo ante corruptos diximus, cohors
a Ligurum, cum duabus turmis Thracum,
paucis gregariis militibus, transire ad re-
m: & centurio primi pili tertiæ legionis
munitionem, quam, uti defenderet, ac-
erat, locum hostibus introeundi dedit:
que Numidæ cuncti irrupere. Nostri fœdo
a, plerique abjectis armis, proxumum
lem occupavere. Nox, atque præda castro-
n, hostis, quo minus victoria uterentur,
norata sunt. Dein Jugurtha postero die
n Aulo in colloquio verba facit: tametsi
m cum exercitu fame ferroque clausum
et, tamen se memorem rerum humana-
, si secum fœdus faceret, incolumis om-
sub jugum missurum: præterea, uti die bus
em Numidia decederet. Quæ gravia
mquam, & flagitii plena erant: tamen,
a mortis metu nutabant, sicuti regi lu-
rat, pax convenit. Sed ubi ea Romæ com-
a sunt; metus atque mœror civitatem in-
ere: pars dolere pro gloria imperii; pars in-
a rerum bellicarum timere libertati;
o omnes infesti, ac maxume qui bello
e præclari fuerant, quod armatus de-
ore potius, quam manu, salutem quæsi-
t. Ob ea consul Albinus, ex delicto fra-
invidiam, ac deinde periculum timens;
atum de fœdere consulebat: & tamen
rim exercitui supplementum scribere;
sociis & nomine Latino auxilia acce-

ſere : denique omnibus modis feſtinare: ſe-
natus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo atq
populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fie
Conſul impeditus à tribunis pl. ne, qu
paraverat copias, ſecum portaret, pau
diebus in Africam proficiſcitur. Nam om
exercitus, uti convenerat, Numidia ded
ctus in provincia hiemabat, Poſtquam
venit; quamquam perſequi Jugurtham,
mederi fraternæ invidiæ animo ardeba
cognitis militibus, quos præter fugam,
luto imperio, licentia, atque laſcivia
ruperat, ex copia rerum ſtatuit, ſibi n
agitandum. Interea Romæ C. Mamilius L
metanus Tr. pleb. rogationem ad popul
promulgat, uti quæreretur in eos, quor
conſilio Jugurtha ſenati decreta negle
ſet; quique ab eo in legationibus, aut
periis pecunias accepiſſent, qui elephan
quique profugas tradidiſſent, item, qu
pace, aut bello cum hoſtibus pactiones fe
ſent. Huic rogationi partim conſcii ſibi,
ex partium invidia pericula metuentes, q
niam aperte reſiſtere non poterant, quin i
& alia talia placere ſibi faterentur, occ
per amicos, ac maxume per homines no
nis Latini, & ſocios Italicos impedime
parabant. Sed plebes, incredibile memor
eſt, quantum intenta fuerit, quantaque
rogationem juſſerit, decreverit, voluerit,
gis odio nobilitatis, cui mala illa parabam

qu

am cura reip. tanta lubido in partibu
itur, ceteris metu perculsis, M. Sc
em legatum Bestiæ fuisse supra mer
nus, inter lætitiam plebis, & suoru
m, trepida etiam tum civitate, cum ex
liana rogatione tres quæsitores rog
, effecerat, ut ipse in eo numero creat
d, quæstione exercita aspere, viole
e ex rumore, & lubidine plebis, uti sæpe
bilitatem, sic ea tempestate plebem ex se
ndis rebus insolentia ceperat. Ceterum
os partium popularium, & senatus factio
m, ac deinde omnium malarum artium,
ucis ante annis Romæ ortus est, otio atq;
undantia earum rerum, quæ prima mor
es ducunt. Nam ante Carthaginem dele
m, populus, & senatus R. placide mode
e inter se remp. tractabant: neque glo
que dominationis certamen inter civi
: metus hostilis in bonis artibus civ
m retinebat, sed ubi formido illa mentu
cessit, ilicet ea, quæ secundæ res am
civia atque superbia incessere. Ita, quo
vorsis rebus optaverant, otium postu
epti sunt, asperius, acerbiusque fuit. Na
e cœpere nobilitas dignitatem, populus
ertatem in lubidinem vertere: quisque
cere, trahere, rapere. Ita omnia in duas
rtis abstracta sunt. Resp. quæ media fue
t, dilacerata. Ceterum nobilitas factione
agis pollebat: plebis vis soluta, atque

in multitudinem dispersa, minus pote
paucorum arbitrio belli domique agita
tur: penes eosdem æratium, provinciæ, m
gistratus, gloriæ, triumphique erant: pop
lus militia atque inopia urgebatur; præ
bellicas imperatores cum paucis diripieba
Interea parentes, aut parvi liberi militum,
quisque potentiori confinis erat, sedibus
lebantur. Ita cum potentia avaritia
modo, modestiâque invadere; polluere,
vastare omnia; nihil pensi, neque sa
habere, quoad semet ipsa præcipitavit. N
ubi primum ex nobilitate reperti sunt, q
veram gloriam injustæ potentiæ antepo
rent: moveri civitas, & dissensio civilis q
si permixtio terræ, oriri cœpit. Nam p
quam Tiberius, & C. Gracchus, quor
majores Punico, atque aliis bellis mul
reipub. addiderant, vindicare plebem
libertatem, & paucorum scelera patefie
cœpere: nobilitas noxia, atque eo pot
sa, modo per socios, & nomen Latinu
interdum per equites Romanos, quos sp
societatis à plebe dimoverat, Gracchor
actionibus obviam ierat: & primo Tib
rium, dein paucos post annos eadem ingr
dientem Caium, Tribun. pl. alterum triu
virum coloniis deducendis, cum M. Fulv
Flacco ferro necaverat. Et sane Gracch
cupidine victoriæ, haud satis animus m
deratus fuit. Sed bono vinci satius est, qua
mal

alo more injuriam vincere. Igitur ea vi-
oria nobilitas ex lubidine sua usa, morta-
s multos ferro aut fuga exstinxit; plusque
reliquum sibi timoris, quam potentiæ,
didit: quæ res plerumque magnas civita-
s pessum dedit: dum alteri alteros vince-
quovis modo, & victos acerbius ulcisci
lunt. Sed de studiis partium, & omnibus
vitatis moribus si singillatim, aut pro ma-
itudine patrem differere; tempus, quam
, maturius deseret. quamobrem ad incœ-
um redeo. Post Auli fœdus, exercitusque
stri fugam fœdam, Metellus, & Silanus
nsules designati, provincias inter se par-
erant: Metelloque Numidia evenerat,
ri vito, & quamquam adverso populi par-
us, fama tamen æquabili, & inviolata,
ubi primum magistratum ingressus est;
ia omnia sibi cum collega ratus, ad bel-
m, quod gesturus erat, animum intendit.
gitur diffidens veteri exercitui, milites scri-
re, præsidia undique accersere: arma, tel-
, equos & cetera instrumenta militiæ pa-
re, ad hoc commeatum affatim, denique
mnia, quæ in bello vario, & rerum mi-
arum egenti usui esse solent. Ceterum ad
patranda senatus auctoritate, socii, ne-
enque Latinum, & reges ultro auxilia
ittendo, postremo omnis civitas summo
udio admitebatur. Itaque, ex sententiis om-
ibus rebus paratis, compositisque, in Numi-

diam proficiscitur, magna spe civium, cu
propter artis bonas, tum maxume quod al
vorsum divitias invictum animum gereba
& avaritia magistratuum ante id tempus
Numidia nostræ opes contusæ, hostium
auctæ erant. Sed ubi in Africam venit, exe
citus ei traditur à Sp. Albino proconsule,
ers, imbellis, neque periculi, neque labor
patiens, lingua quam manu, prompti
prædator ex sociis, & ipse præda hostium
sine imperio, & modestia habitus. Ita im
peratori novo plus ex malis moribus soli
tudinis, quam ex copia militum auxilii,
bonæ spei, accedebat. Statuit tamen Metel
lus, quamquam & æstivorum tempus co
mitiorum mora imminuerat, & expectatio
ne eventus, civium animos intentos pace
bat; non prius bellum attingere, quam m
jorum disciplina milites laborare coëgis
Nam Albinus, Auli fratris, exercitusq
clade perculsus, postquam decreverat non
gredi provincia, quantum temporis æsti
rum in imperio fuit, plerumque milites a
stativis castris habebat; nisi cum odos, a
pabuli egestas locum mutare subegerat. Sed
neque more militari vigiliæ ducebantur. Ub
cuique lubebat, ab signis aberat. lixæ per
misti cum militibus diu, noctuque vagabantur, & pal ntes agros vastare, villas expugnare, pecoris, & mancipiorum prædas cetantes agere: eaque mutare cum mercatoribus vina

vino advectitio & aliis talibus: præterea, mentum publice datum vendere, panem dies mercari: postremo, quæcumque dia aut fingi queunt ignaviæ, luxuriæque bra, in illo exercitu cuncta fuere, & a amplius. S din ea difficultate Metellum minus, quam in rebus hostilibus, magum & sapientem virum fuisse comperior: tata temperantia inter ambitionem, sævitiaque moderatum. Namque edicto primo umenta ignaviæ sustulisse, ne quisquam castris panem, aut quem alium cibum coam venderet; ne lixæ exercitum sequerenur; ne miles gregarius in castris, neve in gmine servum, aut jumentum haberet: ceteris arte modum statuisse: præterea, niversis itineribus quotidie castra movere: juxta ac si hostes adessent, vallo, agu. fossa munire: vigilias crebras ponere, & eas ipse cum legatis circuire: item in gmine in primis modo, modo in postremis, sæpe in medio adesse, ne quisquam dine egrederetur uti: cum signis frequenres incederent, miles cibum, & arma poraret. Ita prohibendo à delictis magis, quam vindicando, exercitum brevi confirmavit. Interea Jugurtha ubi, quæ Metellus agebat, ex nuncis accepit; simul de innocentia ejus certior Romæ factus, diffidere suis rebus, ac tum demum veram deditionem facere conatus est, Igitur legatos ad consulem

cum suppliciis mittit, qui tantummodo de
liberisque vitam peterent, alia omnia de
rent populo R. Sed Metello jam antea ex
rimentis cognitum erat, genus Numidar
infidum, ingenio mobili, novarum rerum
vidum esse. Itaque legatos alium ab alio
versos aggreditur: ac paullatim tentan
postquam opportunos sibi cognovit, m
pollicendo persuadet, uti Jugurtham mat
me vivum, si id parum procedat, necat
sibi traderent: ceterum palam, quæ
voluntate forent, regi nunciari jubet. D
in ipse paucis diebus intento atque in
sto exercitu in Numidiam procedit: u
contra belli faciem, tuguria plena hom
num, pecora, cultoresque in agris erant
oppidis, & mapalibus, præfecti regis ob
am procedebant, parati frumentum da
commeatum portare, postremo omnia,
imperarentur, facere. Neque Metellus
circo minus, sed pariter ac si hostes adesse
munito agmine incedere, late explorato
nia, illa deditionis signa ostentui credere,
insidiis locum tentare. Itaque ipse cum ex
ditis cohortibus, item fundatorum & sag
tariorum delecta manu apud primos erat
postremo C. Marius legatus cum equit
curabat: in utrumque latus equites auxil
rios tribunis legionum, & præfectis coho
tium dispertiverat: uti cum his permixtus e
lites, quocumque accederent, equitat
hostium

ostium propulsarent. Nam in Jugurtha
antus dolus, tantaque peritia locorum, &
ilitiæ erat, ut absens an præsens, pacem an
ellum gerens perniciosior esset; in incerto
beretur. Erat haud longe ab eo itinere, quo
etellus pergebat, oppidum Numidarum,
omine Vacca, forum rerum venalium toti-
s regni maxume celebratum; ubi & incole-
, & mercari consueuerant Italici generis
ulti mortales. Huc consul, simul tentandi
ratia, & si paterentur opportunitates loci,
præsidium imposuit: præterea imperavit fru-
entum, & alia, quæ bello usui forent,
mportare: ratus id, quod res monebat,
equentiam negotiatorum, & commeatum
uaturũ exercitum, & jam paratis rebus mu-
imentum fore. Inter hæc negotia Jugur-
a impensius modo legatos supplices mitte-
, pacem orare: præter suam, liberorumque
itam, omnia Metello dedere. Quos item, uti
riores, consul illectos ad proditionem do-
um mittebat: regi pacem, quam postula-
at, neque abnuere, neque polliceri, & inter
as moras promissa legatorum expectare.
Jugurtha ubi Metelli dicta cum factis com-
posuit, ac suis se artibus tentari animadver-
it; quippe cui verbis pax nunciabatur, cete-
um re bellum asperrumum erat, urbs ma-
xuma alienata, ager hostibus cognitus, ani-
mi popularium tentari; coactus rerum neces-
itudine, statuit armis certare. Igitur, explo-

rato

rato hostium itinere in spem victoriæ adductus, ex opportunitate loci, quam maxumam potest, copias omnium generum parat, ac per trami es occultos exercitum Metelli antevenit. Erat in ea parte Numidiæ quam Atherbal in divisione possiderat, flumen oriens à mer die nomine Muthul: à quo aberat mons ferme millia passuum xx. tractu pari, vastus ab natura, & humano cultu: sed ex eo medio quasi collis oriebatur, in immensum pertinens, vestitus oleastro, ac myrteris, aliisque generibus arborum, quæ humi arido, atque arenoso gignuntur. Media autem planicies deserta, penuria aquæ, præter flumnis propinqua loca, ea consita arbustis, pecore atque cultoribus frequentabantur. Igitur in eo colle, quem transvorso itinere porrectum docuimus, Jugurtha extenuata suorum acie consedit: elephantis, & parti copiarum pedestrium Bomilcarem præfecit, eumque edocet, quæ ageret: ipse propiae montem cum omni equitatu, & peditibus delectis suos collocat: dein singulis turmas, & manipulos circuiens monet, atque obtestatur, uti memores pristinæ virtutis, & victoriæ sese, regnumque suum ab Romanorum avaritia defendant: cum his certamen fore, quos antea victos sub jugum miserint: ducem illis, non animum mutatum: quæ ab imperatore decuerint, omnia suis provisa: locum superiorem, uti prudentes cum imperitis,

ne pauciores cum pluribus, aut rudes cum bello melioribus manum conferrent. Proinde parati, intentique essent, signo dato Romanos invadere: illum diem aut omnis labores, & victorias confirmaturum, aut maximarum ærumnarum initium fore. Ad hoc virtim, uti quemque ob militare facinus pecunia, aut honore extulerat, commonefacere beneficii sui, & eum ipsum aliis ostentare: postremo, pro cujusque ingenio pollicendo, minitando, obtestando, alium alio modo excitare: cum interim Metellus ignarus hostium, monte degrediens cum exercitu conspicatur. Primo dubius, quidnam insolita facies ostenderet; (nam inter virgulta equi, Numidæque consederant, neque plane occultari humilitate arborum, & tamen incerti quidnam esset, cum natura loci, tum dolo ipsi, atque signa militaria, obscurari) dein, brevi cognitis insidiis, paulisper agmen constituit. Ibi commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proximum hostis erat, triplicibus subsidiis aciem instruxit: inter manipulos funditores, & sagittarios dispertit, equitatum omnem in cornibus locat; ac pauca pro tempore milites hortatus, aciem, sicut instruxerat, transvorsis principiis in planum deduxit. Sed, ubi Numidas quietos, neque colle degredi animadvertit, veritus ex anni tempore, & inopia aquæ, ne siti conficeretur exercitus, Rutilium legatum cum

expeditis

expeditis cohortibus, & parte equitum præmisit ad flumen, uti locum castris ante caperet, existumans hostes crebro impetu, & transvorsis prœliis iter suum remoraturos, &, quoniam armis diffiderent, lassitudinem & sitim militum tentaturos. Dein ipse pe re, atque loco, sicuti monte descenderat, paullatim procedere: Marium post principia habere: ipse cum sinistræ alæ equitibus esse, qui in agmine principes facti erant. At Jugurtha, ubi extremum agmen Metelli primos suos prætergressum videt, præsidio quasi duûm millium peditum montem occupat, qua Metellus descenderat: ne forte cedentibus adversariis receptui, ac post munimento foret: dein, repente signo dato, hostes invadit. Numidæ alii postremos cædere: pars à sinistra, ac dextera tentare: infensi adesse, atque instare; omnibus locis Romanorum ordines conturbare. quorum etiam qui firmioribus animis obvii hostibus fuerant, ludificati incerto prælio, ipsi modo eminus sauciabantur neque contra feriundi aut conserendi manum copia erat. Ante jam dicti ab Jugurtha equites, ubicumque Romanorum turma insequi cœperat, non confertim, neque in unum sese recipiebant, sed alius alio quam maxume divorsi. ita numero priores, si à persequendo hostes deterrere nequiverant, disjectos ab tergo, aut lateribus circumveniebant: sin opportunior fugæ col-

lis,

is, quam campi fuerant; eo vero consueti Numidarum equi facile inter virgulta evadere; nostros asperitas, & insolentia loci retinebat. Ceterum facies totius negotii varia, incerta, fœda, atque miserabilis, dispersi à suis, pars cedere, alii insequi: neque signa, neque ordines observare: ubi quemque periculum ceperat, ibi resistere, ac propulsare: arma, tela, equi, viri, hostes, cives permixti: nihil consilio, neque imperio agi: fors omnia regere. Itaque multum diei protulerat, cum etiam tum eventus in incerto erat. Denique omnibus labore, & æstu languidis, Metellus, ubi videt Numidas minus instare, paullatim milites in unum conducit: ordines restituit, & cohortes legionarias quatuor advorsum pedites hostium collocat. Horum magna pars superioribus locis fessa consederat. simul orare, hortari milites, ne deficerent, neu paterentur hostes fugientis vincere: neque illis castra esse, neque munimentum ullum, quo cedentes tenderent: in armis omnia sita. Sed nec Jugurtha quidem interea quietus erat; circuire, hortari, renovare prœlium, & ipse cum delectis tentare omnia: subvenire suis, hostibus dubiis instare, quos firmos cognoverat, eminus pugnando retinere. Eo modo duo imperatores summi viri, inter se certabant: ipsi pares, ceterum opibus disparibus. Nam Metello virtus militum erat, locus advorsus: Jugurthæ

thæ alia omnia, præter milites, opportuna. Denique Romani, ubi intelligunt neque sibi profugium esse, neque ab hoste copiam pugnandi fieri; (& jam diei vesper erat,) adverso colle, sicuti præceptum fuerat, eva-dunt. Amisso loco Numidæ fusi, fugatique, pauci interiere: plerosque velocitas, & regio hostibus signata, tutata sunt. Interea Bomilcar, quem elephantis, & parti copiarum pedestrium præfectum ab Jugurtha supra diximus, ubi cum Rutilius prætergressus est, paullatim suos in æquum locum deducit; dum legatus ad flumen, quo præmissus erat, festinans pergit, quietus, uti res postulabat, aciem exornat: neque remittit, quid ubique hostis ageret, explorare. Postquam Rutilium consedisse jam, & animo vacuum accepit, simulque ex Jugurthæ prœlio clamorem augeri, veritus ne legatus cognita re, laborantibus suis auxilio foret, aciem, quam distribuerat virtuti militum ante statuerat, quo hostium itineri officeret, latius porrigit; eoque modo ad Rutilii castra procedit. Romani ex improviso pulveris vim magnam animadvertunt. Nam prospectum ager arbustis consitus prohibebat. Et primo rati humum aridam vento agitari: post, ubi æquabilem manere, & pro cuti acies movebatur, magisque magisque appropinquare vident; cognita re properantes arma capiunt, ac pro castris, sicuti imperabatur, consistunt. Dein, ubi propius

ventum est, utrimque magno clamore concurritur. Numidæ tantummodo remorati, dum in elephantis auxilium putant, postquam eos impeditos ramis arborum, atque ita dissectos circumveniri vident, fugam faciunt: ac plerique, abjectis armis, collis, aut notis, quæ jam aderat, auxilio integri abeunt. Elephanti quatuor capti, reliqui omnes numero quadraginta interfecti. At Romani quamquam itinere, atque ope castrorum, & prælio fessi, lassique erant; tamen, quod Metellus amplius opinione moraba-tur, instructi, intentique obviam procedunt. Nam dolus Numidarum nihil languidi, neque remissi patiebatur. Ac primo obscura nocte, postquam haud procul inter se erant, strepitu, veluti hostes adventarent, alteri apud alteros formidinem simul, & tumultum faciunt: & pæne imprudentia admissum facinus miserabile, ni utrimque præmissi equites rem exploravissent. Igitur pro metu repente gaudium exortum. milites alius alium læti appellant, acta edocent, atque audiunt: sua quisque fortia facta ad cœlum ferit. Quippe res humanæ ita sese habent: in victoria vel ignavis gloriari licet: adversæ res etiam bonos detrectant. Metellus in isdem castris quatriduo moratus, saucios cum cura refovit; meritos in prœliis more militiæ donat, universos in concione laudat, atque aggratias: hortatur, ad cetera, quæ levia sunt,

sunt, parem animum gerant: pro victo
satis jam pugnatum, reliquos labores
præda fore. Tamen interim transfugas
alios opportunos Jugurtha ubi gentium,
quid agitaret, cum paucisne esset, an exer
tum haberet, uti sese victus gereret, explo
tum misit. At ille sese in loca saltuosa,
natura munita receperat: ibique cogebat
ercitum numero hominum ampliorem,
hebetem infirmumque, agri ac pecoris
gis, quam belli, cultorem. Id ea gratia
niebat, quod præter equites regios re
omnium Numida ex fuga regem sequa
quo cujusque animus fert, eo discedunt
que id flagitium militiæ ducitur: ita se
res habent. Igitur Metellus, ubi videt
tum regis animum ferocem esse, bellum
novari, quod nisi ex illius lubidine geri
posset; præterea iniquum certamen sibi
hostibus, minore detrimento illos vin
quam suos vincere: statuit non præliis,
que acie, sed alio more bellum gerend
Itaque in loca Numidiæ opulentissima p
git: agros vastat: multa castella, & oppi
temere munita, aut sine præsidio, capit,
cenditque: puberes interfici jubet, alia o
nia militum præda esse. Ea formidine m
ti mortales Romanis dediti obsides: f
mentum, & alia, quæ usui forent, affer
præbita: ubicumque res postulabat, præ
um impositum. Quæ negotia multo mag
qu

m prœlium male pugnatum ab ſuis, re-
n terrebant. Quippe cujus ſpes omnis in
a ſita erat, ſequi cogebatur; & qui ſua lo-
defendere nequiverat, in alienis bellum
ere. Tamen ex inopia, quod optumum
batur, conſilium capit: exercitum ple-
nque in iſdem locis operiri jubet: ipſe
n delectis equitibus Metellum ſequitur:
turnis & aviis itineribus ignoratus Ro-
nos palantis repente aggreditur. Eorum
riq; inermes cadunt, multi capiuntur: ne-
omnium intactus profugit: & Numidæ,
s quam ex caſtris ſubveniretur, ſicuti juſ-
rant, in proxumos collis diſcedunt. In-
m Romæ gaudium ingens ortum cogni-
Metelli rebus: uti ſeque, & exercitum
re majorum gereret; in advorſo loco vi-
tamen virtute fuiſſet; hoſtium agro po-
tur; Jugurtham, magnificum ex Auli ſo-
dia, ſpem ſalutis in ſolitudine, aut fuga
giſſet habere. Itaque ſenatus, ob ea fe-
er acta, diis immortalibus ſupplicia de-
nere: civitas trepida antea, & ſolicita de
li eventu, læta agere: de Metello fama
clara eſſe. Igitur eo intentior ad victori-
niti: omnibus modis feſtinare: cavere
en, necubi hoſti opportunus fieret: me-
miſſe poſt gloriam invidiam ſequi. Ita,
clarior, eo magis anxius erat: neque
t inſidias Jugurthæ effuſo exercitu præ-
i, ubi frumento, aut pabulo opus erat,
cohortes

cohortes cum omni equitatu præsidium a
tabant: exercitus partem ipse, reliquos l
rius ducebat. Sed ignis magis, quam præ
ager vastabatur. Duobus locis haud la
inter se castra faciebant. Ubi vi opus e
cunctis aderant: ceterum, quo fugæ, atque
mido latius crescerent, divorsi agebant
tempore Jugurtha per collis sequi: tem
aut locum pugnæ quærere: qua ventu
hostem audierat, pabulum, & aquarum
tis, quorum penuria erat, corrumpere t
do se Metello, interdum Mario ostenis
postremos in agmine tentare, ac statim
collis regredi: rursus aliis, post alias m
tari: neque prælium facere, neque o
pati, tantummodo hostem ab incœpto
nere. Romanus imperator ubi se dol
gari videt: neque ab hoste copiam pugn
fieri: urbem magnam, & in ea parte, qu
erat, arcem regni, nomine Zamam, si
oppugnare; ratus id, quod negotium p
bat, Jugurtham laborantibus suis au
venturum, ibique prælium fore. At ille
parabantur, à perfugis edoctus magnis
ribus Metellum intenderit: oppidanis
tatur, mœnia defendant, additis auxilio
fugis: quod genus ex copiis regis, qui
re nequibat, firmissimum erat. præterea
licetur, in tempore se cum exercitu
re. Ita compositis rebus in loca quam
xume occulta discedit; ac paullo post

, Marium ex itinere frumentatum cum
cis cohortibus Siccam missum: quod op-
um primum omnium post malam pugnam
rege defecerat. Eo cum delectis equiti-
noctu pergit, & jam egredientibus Ro-
nis in porta pugnam facit: simul magna
e Siccenses hortatur, uti cohortes ab ter-
circumveniant: fortunam illis præclari
noris casum dare: si id fecerint; postea
in regno, illos in libertate sine metu æta-
ácturos. ac ni Marius signa inferre, at-
evadere oppido properavisset, profecto
cti, aut magna pars Siccensium, fidem
avissent. Tanta mobilitate sese Numidæ
nt, Sed milites Jugurthini paullisper ab
sustentati, postquam majore vi hostes
nt, paucis amissis profugi discedunt.
rius ad Zamam pervenit. id oppidum in
po situm, magis opere, quam natura
itum erat, nullius idoneæ rei egens, ar-
virisque opulentum. Igitur Metellus,
tempore atque loco paratis rebus, cun-
mœnia exercitu circumvenit: legatis
erat, ubi quisque curaret. Dein, signo
o, undique simul clamor ingens oritur.
que ea res Numidas terret: infensi in-
ique sine tumultu manent: prœlium
pitur. Romani pro ingenio quisque, pars
mus glande, aut lapidibus pugnare:
vadere alii, alii succedere, ac murum modo
fodere, modo scalis aggredi; cupere

prœlium

prœlium manibus facere. Contra ea opp
ni in proxumos saxa volvere, sudes, pil
terea pice & sulphure tædam mistam ar
tia mittere. Sed ne illos quidem, qui pr
manserant, timor animi satis munit
Nam plerosque jacula, tormentis, aut m
emissa, vulnerabant: parique periculo,
fama impari, boni atque ignavi erant. D
apud Zamam sic certatur, Jugurtha e
proviso castra hostium cum magna man
vadit: remissis, qui in præsidio erant, &
nia magis, quam prœlium, exspectan
portam irrumpit. At nostri, repentino
perculsi, sibi quisque pro moribus consu
alii fugere, alii arma capere: magni
vulnerati, aut occisi. Ceterum ex omni
titudine non amplius quadraginta mem
nominis Romani, grege facto locum e
paullo, quam alii, editiorem: neque
maxuma vi depelli quiverunt: sed tela
nus missa remittere, pauci in pluribus m
frustrati: sin Numidæ propius accedi
ibi vero virtutem ostendere, & eos ma
vi cædere, fundere, atque fugare. In
Metellus, cum acerrume rem gereret, cla
rem & tumultum hostilem à tergo acce
dein, converso equo, animadvortit fugan
se vorsum fieri quæ res indicat popul
esse. Igitur equitatum omnem ad c
propere mittit, ac statim C. Marium cum
hortibus sociorum; eumque lacrumans
amicitia

itiam, perque remp. obsecrat, ne quam
umeliam remanere in exercitu victore,
hostes inultos abire sinat. ille brevi
data efficit. At Jugurtha munimento
orum impeditus, cum alii super vallum
ipitarentur, alii in angustiis ipsi sibi
erantes officerent, multis amissis in lo-
unita sese recipit. Metellus, infecto ne-
o, postquam nox aderat, in castra cum
citu revortitur. Igitur postero die, prius
n ad oppugnandum egrederetur, equita-
omnem in ea parte, qua regis adventus
, pro castris agitare jubet: portas, &
uma loca tribunis dispertit: dein ipse
it ad oppidum, atque uti superiore die,
um aggreditur. Interim Jugurtha ex
lto repente nostros invadit. qui in pri-
locati fuerant, paullisper territi pertur-
ur: reliqui cito subveniunt. Neque diu
Numidæ resistere quivissent, ni pedites
equitibus permixti magnam cladem in
gressu facerent: quibus illi freti, non ut
stri prælio solet, sequi, dein cedere, sed
rsis equis concurrere, implicare, ac per-
are aciem: ita, expeditis peditibus suis,
is pæne victos dare. Eodem tempore
d Zamam magna vi certabatur. Ubi
que legatus, aut tribunus curabat, eo a-
me niti, neque alius in alio magis,
m in sese, spem habere: pariterque op-
ni agere, pugnare, aut parare omnibus
locis:

locis: avidius alteri alteros sauciare, qu
semet tegere. clamor permixtus, hort
ne, lætitia, gemitu: item strepitus armor
ad cælum ferri: tela utrimque volare. S
illi, qui mœnia defensabant, ubi hostes p
Iulum modo pugnam remiserant, in
prœlium equestre prospectabant. Eos,
quæque Jugurthæ res erant, lætos, m
pavidos animadverteres: ac, sicubi audi
suis, aut cerni possent, monere alii, alii h
tari, aut manu significare, aut niti corp
bus: huc & illuc, quasi vitabundi, aut p
entes tela, agitare. Quod ubi Matioce
tum est, (nam is in ea parte curabat) con
to lenius agere, ac diffidentiam rei simul
pati Numidas sine tumultu, regis prœl
visere. Ita, illis studio suorum adstricta
pente magna vi murum aggreditur: & p
scalis egr di milites prope summa cepe
cum oppidani concurrunt, lapides, igne
alia præterea tela ingerunt. Nostri pr
resistere: dein, ubi unæ, atque alteræ fa
comminutæ; qui superstiterant afflicti ha
cæteri, quo quisque modo potuere, pauc
tegri, magna pars confecti vulneribus, i
eunt. Deinde utrimque prœlium nox di
mit. Metellus postquam videt frustra in
tum; neque oppidum capi, neque Jug
tham, nisi ex insidiis, aut suo loco pugn
facere; & jam æstatem exactam esse; ab A
ma discedit: & in iis urbibus, quæ ab
defecerun

fecerant, satisque munitæ loco, aut mœni-
s erant, præsidia imponit. Ceterum exer-
um in provinciam, quæ proxuma est Nu-
diæ, hiemandi gratia collocat. Neque id
pus ex aliorum more quieti, aut luxuriæ
cedit, sed, quoniam armis bellum pa-
procedebat, insidias regi per amicos ten-
e, & eorum perfidia pro armis uti parat.
tur Bomilcarem, qui Romæ cum Jugur-
fuerat, & inde clam, vadibus datis, de
ssivæ nece, judicium fugerat, quod ei
maxumam amicitiam maxuma copia
ndi erat, multis pollicitationibus ag-
itur: ac primo efficit, ut ad se collo-
ndi gratia occultus veniat: dein, fide
, si Jugurtham vivum, aut necatum sibi
idisset, fore, ut illi senatus impunitatem,
sua omnia concederet. Facile Numidæ
uadet, cum ingenio infido, tum metu-
, ne, si pax cum Romanis fieret, ipse per
ditiones ad supplicium traderetur. Is, ubi
num opportunum fuit, Jugurtham anxi-
, ac miserantem fortunas suas accedit:
net, atque lacrumans obtestatur, ut ali-
ndo sibi liberisque, & genti Numidarum
me merenti, provideat: omnibus præ-
ese victos, agrum vastatum, multos
talis captos, occisos, regni opes com-
utas esse: satis sæpe jam & virtutem mi-
n, & fortunam tentatam: caveat, ne illo
tante, Numidæ sibi consulant. His, at-

que talibus aliis ad deditionem regis a
mum impellit. Mittuntur ad imperator
legati, qui Jugurtham imperata factur
dicerent, ac sine ulla pactione sese regn
que suum in illius fidem tradere. Metel
propere cunctos senatorii ordinis ex hi
nis accersiri jubet: eorum, atque alio
quos idoneos ducebat, consilium habet
more majorum, ex consilii decreto, pe
gatos Jugurthæ imperat, argenti po
ducenta millia, elephantos omnes, e
rum, & armorum aliquantum. Quæ
quam sine mora facta sunt, jubet pen
omnis vinctos adduci. Eorum magna
uti jussum erat, adducti: pauci, cum
mum deditio cœpit, ad regem Bocchu
Mauritaniam abierant. Igitur Jugurth
armis, virisque, & pecunia spoliatus
cum ipse ad imperandum Tisidium vo
tur, rursus cœpit fl. ctere animum suum
ex mala conscientia digna timere. D
que, multis diebus per dubitationem
sumptis, cum modo tædio rerum adv
rum, omnia bello potiora duceret; inter
secum ipse reputaret, quam gravis ca
servitium ex regno foret; multis, magn
præsidiis nequiquam perditis, de in
bellum sumit. Et Romæ senatus, de p
vinciis consultus, Numidiam Metello de
verat. Per idem tempus Uticæ forte C.
rio, per hostias diis supplicanti, mag

que mirabilia portendi haruſpex dixerat: inde, quę animo agitabat, fretus diis a- ret: fortunam quam ſæpiſſume experire- ; cuncta proſpere eventura. At illum n antea conſulatus ingens cupido exagita- : ad quem capiundum, præter vetuſtatem miliæ, alia omnia abunde erant; indu- ia, probitas, militiæ magna ſcientia, ani- s belli ingens, domi modicus, lubidinis, divitiarum victor, tantummodo gloriæ a- us. Sed is natus, & omnem pueritiam Ar- altus, ubi primum ætas militiæ patiens , ſtipendiis faciundis, non Græca facun- , neque urbanis munditiis ſeſe exercuit: inter artis bonas integrum ingenium bre- adolevit. Ergo ubi primum tribunatum itum à populo petit, pleriſque faciem s ignorantibus facile notus per omnis us declaratur. Deinde ab eo magiſtra- , alium poſt alium ſibi peperit: ſemper- e in poteſtatibus eo modo agitabat, ut am- iore, quam gerebat, dignus haberetur. ta- n is ad id locorum talis vir (nam poſtea bitione præceps datus eſt) conſulatum petere non audebat. Etiam tum alios ma- ratus plebes, conſulatum nobilitas inter per manus tradebat. Novus nemo tam us, neque tam egregiis factis erat, quin is dignus illo honore, & quaſi pollutus habe- ur. Igitur, ubi Marius haruſpicis dicta dem intendere videt, quo cupido animi

hortabatur; ab Metello petundi gratia mi
onem rogat: cui quamquam virtus, glo
atque alia optanda bonis superabant, tam
inerat contemptor animus & superbia, co
mune nobilitatis malum. Itaque primo
commotus insolita re, mirari ejus consi
um, & quasi per amicitiam monere, n
tam prava inciperet, neu super fortunam
nimum gereret: non omnia omnibus ca
enda esse: debere illi res suas satis placer
postremo caveret id petere à populo Ro
quod illi jure negaretur. Postquam hæc
que alia talia dixit: neque animus Mari
citur; respondit, ubi primum potuisset
negotia publica, facturum sese, quæ pete
ac postea sæpius eadem postulanti fertur
xisse, ne festinaret abire: satis matur
lum cum filio suo consulatum petiturum.
eo tempore contubernio patris ibidem m
tabat, annos natus circiter xx. qui
Marium cum pro honore, quem affect
tum contra Metellum vehementer accen
rat. Ira cupidine, atque ira pessumæ
sultoribus, grassari: neque facto ullo, n
que dicto abstinere, quod modo amb
sum foret: milites, quibus in hibernis p
erat, laxiore imperio, quam antea, habe
apud negotiatores, quorum magna multi
do Uticæ erat, criminose simul & magni
de bello loqui: dimidia pars exercitus
permitteretur; paucis diebus Jugurth

catenis habiturum: ab imperatore consulto trahi, quod homo inanis, & superbiæ plenus, imperio nimis gauderet. Quæ omnia illis eo firmiora videbantur, quod diuturnitate belli res familiaris corruperant: & animo cupienti nihil satis festinatur. Erat præterea in exercitu nostro Numida quidam, nomine Gauda, Masinissæ filius, Masinissæ nepos, quem Micipsa testamento hæredem secundum scripserat, morbis confectus, & ob eam caussam mente paullulum deminuta. Cui Metellus petenti more regum, uti sellam juxta poneret, item postea custodiæ caussa turmam equitum Romanorum, utrumque negaverat: honorem, quod eorum modo foret, quos populus R. reges appellavisset: præsidium, quod contumeliosum in eos foret, si equites Romani, satellites Numidæ traderentur. Hunc Marius animum aggreditur, atque hortatur, uti contumeliarum in imperatorem cum suo auxilio pœnas petat: hominem ob morbos animo parum valido secunda oratione extollit: illum regem, virum ingentem, Masinissæ nepotem esse: si Jugurtha captus, aut occisus foret, imperium Numidiæ sine mora habiturum: id adeo mature posse evenire, si ipse consul ad id bellum missus foret. Itaque illum, & equites Romanos, milites, & negotiatores, alios ipse, plerosque pacis spes impellit, uti Romam ad suos necessarios

aspere in Metellum de bello scribant, Ma-
ium imperatorem poscant. Sic illi à mul-
mortalibus honestissima suffragatione con-
sulatus petebatur. simul ea tempestate ple-
bes, nobilitate fusa per legem Mamiliam
novos extollebat. Ita Mario cuncta proce-
dere. Interim Jugurtha, postquam, omni
deditione, bellum incipit, cum magnâ cu-
parare omnia, festinare, cogere exercitum
civitates, quæ ab se defecerant, formidine
aut ostentando præmia affectare: comme-
nire suos locos: arma, tela, aliaque, quæ sp
pacis amiserat, reficere, aut commercia
servitia Romanorum allicere, & eos ipsos
qui in præsidiis erant, pecunia tentare
prorsus nihil intactum, neque quietum pa-
ti: cuncta agitare. Igitur Vaccenses, qu
Metellus initio, Jugurtha pacificante, præ-
sidium imposuerat, fatigati regis supplicis
neque antea voluntate alienati, principes ci-
vitatis inter se conjurant: (nam vulgus
uti plerumque solet, & maxume Numida-
rum, ingenio mobili, seditiosum, atque dis-
cordiosum, erat cupidum novarum rerum
quieti & otio advorsum) dein, compositis in-
ter se rebus, in diem tertium constituunt
quod is festus celebratusque per omnem
Africam, ludum, & lasciviam magis, quam
formidinem, ostentabat. Sed, ubi tempus
fuit, centuriones, tribunosque militaris, &
ipsum præfectum oppidi T. Turpilium Sila-
num,

rum, alius alium domos suos invitant: eos omnis, præter Turpilium, inter epulas obruncant: postea milites palantes, inermes, quippe in tali die, ac sine imperio, aggrediuntur. Idem plebes facit, pars edocti ab nobilitate, alii studio talium rerum incitati, quis acta, consiliumque ignorantibus tumultus ipse, & res novæ satis placebant. Romani milites, improviso metu, incerti ignarique quid potissumum facerent, trepidare per arcem oppidi, ubi signa, & scuta erant: præsidium hostium, portæ ante clausæ fugam prohibebant, ad hoc mulieres, puerique pro tectis ædificiorum saxa, & alia, quæ locus præbebat, certatim mittere. Ita neque reveri anceps malum, neque à fortissumis infirmissumo genere resisti posse: juxta boni, malique, strenui, & imbelles inulti obruncati. In ea tanta asperitate, sævissumis Numidis, & oppido undique clauso, Turpilius præfectus unus ex omnibus Italicis profugit intactus: id misericordia ne hospitis, an pactione, an casu ita evenerit, parum comperimus; nisi, quia illi in tanto malo turpis vita integra fama potior fuit, improbus intestabilisque videtur. Metellus, postquam de rebus Vaccæ actis comperit, paullisper mæstus è conspectu abit: dein, ubi ira, & ægritudo permixta sunt, cum maxuma cura ultum ire injurias festinat. Legionem, cum qua hiemabat, & quam plurimos potest

Numidas equites pariter cum occasu sol expeditos educit: & postera die circiter horam tertiam pervenit in quamdam planitiem, locis paullo superioribus circumventam. Ibi milites fessos itineris magnitudine, & jam abnuentes omnia, docet oppidum Vaccam non amplius mille passuum abesse: decere illos reliquum laborem æquo animo pati, dum pro civibus suis, viris fortissumis, atque miserrumis, pœnas caperent, prætereaque prædam benigne ostentat. Sic animis eorum arrectis, equites in primo latere, pedites quam artissume ire, & signa occultare jubet. Vaccenses ubi animadvertere ad se versum exercitum pergere; primo, uti res erat, Metellum esse rati, portas clausere: dein, ubi neque agros vastari, & eos, qui primi aderant, Numidas equites vident, rursus Jugurtham arbitrati, cum magno gaudio obviam procedunt. Equites peditesque, repente signo dato, alii vulgum effusum oppido cedere, alii ad portas festinare; pars turres capere: ira, atque spes prædæ amplius, quam lassitudo, posse. Ita Vaccenses biduum modo ex perfidia lætati: civitas magna, & opulens pernæ cuncta, aut prædæ fuit. Turpilius quem præfectum oppidi unum ex omnibus profugisse supra ostendimus, jussus à Metello caussam dicere; postquam sese parum expurgat, condemnatus, verberatusque capite pœnas solvit. Nam is civis ex Latio erat.

Per

er idem tempus Bomilcar, cujus impulsu
ugurtha deditionem, quam metu deserui,
coeperat, suspectus regi, & ipse eum su-
iciens, novas res cupere: ad perniciem
us dolum quærere: diu noctuque fatiga-
animum: denique, omnia tentando, so-
ium sibi adjungit Nabdalsam, hominem
obilem, magnis opibus clarum, acceptum-
e popularibus suis: qui plerumque seor-
m ab rege exercitum ductare, & omnis
exsequi solitus erat, quæ Jugurthæ fes-
, aut majoribus adstricto superaverant: ex
illi gloria, opesque inventæ. Igitur utri-
que consilio dies insidiis statuitur: ceteru,
i res posceret, ex tempore parari placuit.
Nabdalsa ad exercitum profectus; quem
ter liberna Romanorum jussus habebat,
agere inultis hostibus vastaretur. Is post-
quam, magnitudine facinoris perculsus, ad
empus non venit, metusque rem impedie-
at, Bomilcar simul cupidinibus incœpta
atrandi, & timore socii anxius, ne, omisso
etere consilio, novum quæreret; litteras
d eum per homines fidelis mittit: in quis
mollitiem, socordiamque viri accusare: te-
stari deos, per quos juravisset: monere,
ne præmia Metelli in pestem suam conver-
teret; Jugurthæ exitium adesse: ceterum,
sua ne, an Metelli virtute periret, id modo
gitari: proinde reputaret cum animo suo,
præmia an cruciatum mallet. Sed cum

eæ litteræ allatæ, forte Nabdalſa, exerci
corpore feſſus, in lecto quieſcebat. Ubi, a
gnitis Bomilcaris verbis, primo cura, dein
ægrum animum ſolet, ſomnus cepit. Ea
Numida quidam negotiorum curator fi
acceptuſque, & omnium conſiliorum, u
noviſſumi, particeps. Qui poſtquam al
tas litteras audivit, ex conſuetudine ratu
pera aut ingenio ſuo opus eſſe, in tabe
culum introit: dormiente illo, epiſtola
ſuper caput in pulvino temere poſitam, i
mit, ac perlegit; dein propere, cognitis
diis, ad regem pergit. Nabdalſa, poſtpri
experrectus, ubi neque epiſtolam reperi
rem omnem, ut acta erat, ex perfuga
novit; primo indicem perſequi conta
poſtquam id fruſtra fuit, Jugurthæ placa
di gratia, accedit: quæ ipſe paraviſſet, pe
dia clientis ſui facere præventum: lacrima
obteſtatur per amicitiam, perque ſua am
fideliter acta, ne ſuper tali ſcelere ſuſpic
ſeſe haberet. Ad ea rex aliter, atque ani
gerebat, placide reſpondit. Bomilcare, ni
que multis, quos ſocios inſidiarum cogn
verat, interfectis, iram oppreſſerat, ne qu
ex eo negotio ſeditio oriretur. Neque pa
id locorum Jugurthæ dies, aut nox ull
quieta fuit: neque loco, neque mortali cu
quam, aut tempori ſatis credere: civis, hoſti
que juxta metuere: circumſpectare omn
& omni ſtrepitu paveſcere: alio, acce
alio

alio loco sæpe contra decus regium noctu
quiescere: interdum somno excitus arrep
mis tumultum facere: ita formidine, qua
cordia, exagitari. Igitur Metellus, ubi
casu Bomilcaris, & indicio patefacto e
perfugis cognovit; rursus tamquam ad int
gnum bellum cuncta parat, festinatque. M
rium fatigantem de profectione, simul & in
risum, & offensum sibi parum idoneum ra
vis, domum dimittit. Et Romæ plebes,
literis, quæ de Metello ac Mario missæ e
rant, cognitis, volentia de ambobus accepe
rant. Imperatori nobilitas, quæ antea de
ori fuerat, invidiæ esse: at illi alteri generis
humilitas favorem addiderat: cæterum in
utroque magis studia partium, quam bon
aut mala sua, moderata. Præterea seditiosi
magistratus vulgum exagitare, Metellum
omnibus concionibus capitis arcessere, M
rii virtutem in majus celebrare. Denique pl
bes sic accensa, ut opifices, agrestesque o
nes, quorum res, fidesque in manibus sit æ
rant, relictis operibus frequentarent Mariur
& sua necessaria post illius honorem duc
rent. Ita perculsa nobilitate, post multas ter
pestates novo homini consulatus mandatu
& postea populus à Tr. pl. Manlio Mantir
rogatus, quem vellet cum Jugurtha bellu
gerere, frequens Marium jussit. Sed senat
paullo ante Metello Numidiam decrever
ea res frustra fuit. Eodem tempore Jugurth
amis

amissis amicis, quorum plerosque ipse necaverat, ceteri formidine, pars ad Romanos, alii ad regem Bocchum profugerant; cum neque bellum geri sine administris posset, & novorum fidem in tanta perfidia veterum experiri periculosum duceret, varius inter tuslque agitabatur: neque illi res, neque consilium, aut quisquam hominum satis placebat: itinera, præfectosque in dies mutare modo adversum hostes, interdum in solitudines pergere: sæpe in fuga, aut post paulo in armis spem habere: dubitare, virtute populariumne an fide minus crederet. Ita, quocumque intenderat, res adversæ erant. Sed inter eas moras repente se Metellus cum exercitu ostendit. Numidæ ab Jugurtha paratempore parati, instructique sunt: dein prælium incipitur. Qua in parte rex fugam affuit, ibi aliquamdiu certatum: ceteri omnes ejus milites primo congressu pulsi, fugatique: Romani signorum & armorum, & aliquanto numero hostium potiti. Nam ferme Numidas in omnibus prælis magis pedes, quam arma, tutati sunt. Ea fuga Jugurtha impensius modo rebus suis diffidens, cum perfugis, & parte equitatus in solitudines, dein Thalam pervenit, in oppidum magnum, & opulentum: ubi plerique thesauri filiorumque ejus multus pueritiæ cultus erat. Quæ postquam Metello comperta sunt, quamquam inter Thalam flumenque proximum,

nam in spatio millium quinquaginta, arida, atque vasta esse cognoverat; ta spe patrandi belli, si ejus oppidi potitus f omnis asperitates supervadere, ac nati iam vincere aggreditur. Igitur omnia ju menta sarcinis levari jubet, nisi frumento dierum x. ceterum utris modo, & alia aquæ idonea portari. Præterea conquirit ex agris quam plurimum potest domiti pecoris, eo que imponit vasa cujusque modi, sed plera que lignea, collecta ex tuguriis Numidarum. Ad hoc finitumis imperat, qui se post regis sam Metello dediderant, quamplurimum quisque aquæ portaret: diem, locumque, ubi præsto forent prædicit: Ipse ex flumine, quam proximam aquam oppido esse supra diximus, jumenta onerat. Eo modo instructus ad Thalam proficiscitur. Dein ubi ad id loci ventum, quo Numidis præce rat; & castra posita, munitaque sunt tanta repente cœlo missa vis aquæ dicitur, ut eo modo exercitui satis superque foret. Præterea commeatus spe amplior: qui Numidæ, sicuti plerique in nova deditio officia intenderant. Ceterum milites re gione pluvia magis usi: eaque res multum animis eorum addidit. Nam rati se esse diis immortalibus curæ esse, dein postera die, contra opinionem Jugurthæ, ad Thalam perve nunt. Oppidani, qui se locorum asperitate tutos crediderant, magna atque insolita re

re perculsi, nihilo segnius bellum parare idem nostri facere. Sed rex nihil jam Metello infectum credens, quippe qui omnia arma, tela, loca, tempora, denique naturam ipsam, ceteris imperitantem, industria vincerat, cum liberis, & magna parte pecuniæ oppido noctu profugit; neque postea in eodem loco amplius una die, aut una nocte mansit: simulabat sese negotii gratia properare, ceterum proditionem timebat, quam non posse celeritate putabat. Nam talia consilia per otium & ex opportunitate capi. At Metellus ubi oppidanos prælio intentos, simul impedimentis & operibus, & loco munitum videt, vallo fossaque mœnia circumvenit. Dempserat locis ex copia maxume idoneis vineas agere: superque eas aggerem jacere, & ita per aggerem impositis turribus opus & arma ministros tutari. Contra hæc oppidani festinare, parare; protsus ab utroque nihil non liquum fieri. Denique Romani, multorum labore prælisque fatigati, post dies quadraginta, quam eo ventum erat, oppido potiti: præda omnis a perfugis corrupti. Sed postquam murum arietibus feriri, resque hostium afflictas vident, aurum, argentumque, & alia, quæ prima ducuntur, domum regiam comportant: ibi vino, & epulis onerati, hique, & domum, & semet igni corrumpunt: & quas victi ab hostibus pœnas meruerant, eas ipsi volentes pependere. Sed pariter cum capta

cta Thala legati ex oppido Lepti a
llum venerant, orantes uti præsidium
ectumque eo mitteret: Hamilcarem q
dam, hominem nobilem, factiosum, r
rebus studere; adversum quem neque i
pe
na magistratuum, neque leges valerent nã
festinaret, in sumpto periculo suam salu
tem, illorum socios fore. Nam Leptitani jam
de à principio belli Jugurthini ad Bestiam
consulem, & postea Romam miserant, ami
ciam, societatemque rogatum. Dein, ubi ea
perata fuere, semper boni, fideles que
mansere; & cuncta à Bestia, Albino, Metel
loque imperata navi fecerant. Itaque ab im
peratore facile, quæ petebant, adepti. Emis
sa eo cohortes Ligurum quatuor, & C. An
nius præfectus. Id oppidum ab Sidoniis con
ditum est, quos accepimus profugos ob d
scordias civilis, navibus in eos locos ven
eterum situm inter duas Syrtis: quibus
men ex re inditum. Nam duo sunt sinus
ge in extrema Africa, impares magnitud
pari natura: quorum proxuma terræ p
alta sunt, cetera, uti forte tulit, alta; ali
tempestate vadosa. Nam ubi mare magn
esse, & sævire ventis cœpit, limum, aren
que, & saxa ingentia fluctus trahunt: ita
cies locorum cum ventis simul mutatur. S
tes ab tractu nominatæ. Ejus civitatis
gua modo conversa connubio Numidaru
Legum, cultusque pleraque Sidonica; q
eo

eo facilius retinebant, quod procul ab imperio regis ætatem agebant. Inter illos, & frequentem Numidiam inculti vastique loci erant.

Sed quoniam in has regiones per Lepcitanorum negotia venimus, non indignum videtur, egregium, atque memorabile facinus duorum Carthaginiensium memorare, ea res nos locus admonuit. Quâ tempestate Carthaginenses pleræque Africæ imperitabant, Cyrenenses quoque magni, atque potentes fuere. Ager in medio arenosus, ut specie: neque flumen, neque mons erat, qui finis eorum discerneret: quæ res eorum magno diuturnoque bello inter se habuit. Postquam utrimque legiones, item classes sæpe fusæ, fugataque, & alteri alteros aliquantum attrivere ant; veriti ne mox victi victoresque defessos alius aggrederetur, per inducias sponsionem faciunt, uti certo die legati domo proficiscerentur: quo in loco inter se obvii fuissent, is communis utrimque populi finis haberetur. Igitur duo fratres Carthagine missi, quibus nomen Philænis erat maturavere iter pergere: Cyrenenses tardius iere. Id socordiane, an casu acciderit, parum cognovi. Ceterum solet in locis illis tempestas haud secus, atque in mari, retinere. Nam, ubi per loca æqualia, & nuda gignentium ventus coortus arenam humo excitavit, ea magna vi agitata, ora, oculosque

que implere, ita prospectu impedito, r
iter. Postquam Cyrenenses aliqua
teriores se esse vident, & ob rem corri
domi pœnas metuunt; criminari C
ginenses ante tempus domo digresse
turbare rem; denique omnia ma
m victi abire. Sed cum Pœni aliam co
onem, tantummodo æquam, peterent,
ci optionem Carthaginensium faciunt:
elilli, quos finis populo suo peterent,
ivi obruerentur; vel eadem conditione
, quem in locum vellent, processurc
æni, conditione probata, seque, vi
que suam reipubl. condonavere: ita
obruti. Carthaginenses in eo loco Phi
s fratribus aras consecravere: aliique
domi honores instituti. Nunc ad rem
o.

Jugurtha postquam, amissa Thala, nihi
firmum contra Metellum putat; pe
gnas solitudines cum paucis profectus
venit ad Gætulos, genus hominum fe
inculumque, & eo tempore ignarum
inis Romani. Eorum multitudinem in
m cogit: ac paullatim consuefacit ordi
habere, signa sequi, imperium observa
em alia militaria facere. Præterea regis
chi proximos magnis muneribus, & ma
bus promissis ad studium sui perducit;
s adjunctos regem aggressus impellit,
dversum Romanos bellum suscipiat.

Id

Id ea gratia facilius, proniusque fait, o
Bocchus initio hujusce belli legatos
mam miserat, fœdus, & amicitiam petit
Quam rem opportunissumam incœpto
li pauci impediverant, cæci avaritia, quib
nia honesta, atque inhonesta vendere
erat. Etiam antea Jugurthæ filia Bocch
pserat. Verum ea necessitudo apud N
das: Mauroque levis ducitur: quod sp
pro opibus, quisque quam plurimas uxo
denas alii,, alii plures habeant; sed reg
amplius. Ita animus multitudine dilac
nullam pro socia obtinet: pariter omn
les sunt. Igitur in locum ambobus gra
exercitus conveniunt. Ibi, fide data, &
ta, Jugurtha Bocchi animum orationi
cendit: Romanos injustos, profunda a
tia, communes omnium hostis esse
illos causam belli cum Bocchio hab
quam secum, & cum aliis gentibus, h
dinem imperitandi, quis omnia regna
sa sint: tum sese, paullo ante Carthagi
ses, item Regem Persen, post, uti qu
opulentissumus videatur; ita Romanis
stem fore. His, atque aliis talibus dict
Cirtam oppidum iter constituunt: quod
Q. Metellus prædam, captivosque, & imp
menta locaverat. Ita Jugurtha ratus, ut
ta urbe, operæ pretium fore; aut, si Rom
nus auxilio suis venisset, prælio sese
turus. Nam callidus id modo
Bocch

chi pacem imminuere; ne, moras
lo, aliud, quam bellum, mallet. Im
postquam de regum societate cogn
temere, neque uti sæpe jam victo
tha consueverat, omnibus locis pugn
copiam facit: ceterum, haud procul
a castris munitis, reges operitur; me
ratus, cognitis Mauris, quoniam is no-
hostis accesserat, ex commodo pugnam
re. Interim Romæ per litteras fit certior,
io provinciam Numidiam datam. Nam
sulem factum ante acceperat. Quibus
s supra bonum atque honestum percul-
neque lacrumas tenere, neque modera-
nguam: vir egregius in aliis artibus, in
molliter ægritudinem pati. Quam m
in superbiam vortebant: alii bonum in-
ium contumelia accensum esse: mul
d jam parta victoria ex manibus eripe
nobis satis cognitum, illum magis l
e Marii, quam injuria sua excruciatu
ue tam anxie laturum fuisse, si ademp
vincia alii, quam Mario, traderetur. I
eo dolore impeditus, & quia stulte
batur, alienam tempericulo suo cura
tos ad Bocchum mittit, postulatum,
e caussa hostis populo R. fieret: habere
magnam copiam societatis, amicitiæq
jungendæ, quæ potior bello esset; quan
m opibus suis confideret, tamen non d
e incerta pro certis mutare: omne bellu
sum

sumi facile, ceterum ægerrume desinere. n
in ejusdem potestate initium ejus, & fin
esse: incipere cuivis etiam ignavo licu
deponi, cum victores velint: proinde fi
regnoque suo consuleret: neu florentis
suis cum Jugurthæ perditis misceret. Ad
rex satis placide verba facit: sese pacem
pere, sed Jugurthæ fortunarum mæstu
eadem illi copia fieret, omnia conventu
Rursus imperator, contra postulata, Bocc
nuncios mittit. Ille probare partim, alia
nuere. Eo modo, sæpe ab utroque miss
missique nunciis, tempus procedere, &
Metelli voluntate bellum intactum trah
Marius, uti supra diximus, cupiendis
plebe consul factus, postquam ei provi
am Numidiam populus jussit, antea jam
festus nobilitati, tum vero multus, atque
rox instare: singulos modo, modo univer
lædere: dictitare, sese consulatum ex ni
illis spolia cepisse: alia præterea magnif
pro se, & illis dolentia: interim, quæ bo
opus erant, prima habere; postulare leg
nibus supplementum: auxilia à populis,
regibus, sociisque accersere: præterea
Latio fortissimum quemque, plerosque m
litia, paucos fama cognitos accire, & ag
undo cogere homines emeritis stipendiis
cum proficisci. Neque illi senatus, quæ
quam adversus erat, de ullo negotio negar
audebat; ceterum supplementum etiam le

decreverat: quia, neque plebi militia o-
ti putabatur, & Marius aut belli us[illegible]
studia vulgi amissurus, sed ea res frustra
rata, Tanta lubido cum Mario eundi ple-
que invaserat, sese quisque præda locu-
em fore, victorem domum rediturum,
hujuscemodi animis trahebant: & eos
paullum oratione sua Marius arrexerat.
m postquam, omnibus, quæ postulaverat,
retis, milites scribere vult, hortandi caus-
simul & nobilitatem, uti consueverat,
gitandi, concionem populi advocavit.
hoc modo disseruit:

*cio ego, Quirites, plerosque non iisdem ar-
s imperium à vobis petere, &, postquam
ti sunt, gerere: primo industrios, supplices,
licos esse; dein per ignaviam, & superbi-
ctatem agere. Sed mihi contra videtur
m quo universa resp. pluris est quam con-
tus, aut prætura, eo majore cura illam a
istrari, quam hæc peti debere. Neque m
t, quantum cum maximo beneficio ve
negotii sustineam. Bellum parare, simul e
rio parcere, cogere ad militiã eos, quos no
ffendere; domi, forisq; omnia curare; &
gere inter invidos, occursantis, factiosos,
sione, Quirites, asperius est. Ad hoc, alii
liquere, vetus nobilitas, majorum facta
tia, cognatorum & affinium opes, multa
ntela, omnia hæc præsidio adsunt: mihi
omnes in memet sita; quas necesse est &
virtute*

virtute, & innocentia tutari, nam alia
firma sunt. Et illud intelligo, Quirites,
nium ora in me conversa esse, aequos, bono
favere: quippe benefacta mea reip. pro
dunt: nobilitatem locum invadendi quae
Quo mihi acrius adnitendum est, uti ne
vos capiamini, & illi frustra sint. Ita ab
aetatis à pueritia fui, ut omnis labores, pe
cula consueta habeam, Quae ante vo
beneficia gratuito faciebam, ea uti, acce
mercede, deseram, non est consilium, Qui
tes. Illis difficile est in potestatibus tempera
qui per ambitionem sese probos simulabe
mihi, qui omnem aetatem in optimis arti
egi, benefacere jam ex consuetudine in na
ram vertit. Bellum me gerere cum Jugu
tha jussistis: quam rem nobilitas aegerr
tulit. Quaeso reputate cum animis vest
num id mutari melius sit, si quem ex illo g
bo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale neg
um mittatis, hominem veteris prosapia,
multarum imaginum, & nullius stipend
scilicet ut in tanta re ignarus omnium tro
det, festinet, sumat aliquem ex populo mi
torem officii sui. Ita plerumque evenit; u
quem vos imperare jussistis, is sibi imperat
rem alium quaerat. At ego scio, Quirite
qui postquam consules facti sunt, acta ma
rum, & Graecorum militaria praecepta
gere coeperint; homines praeposteri. Nam
gere, quam fieri, tempore posterius, re, at

...prius est. Comparate nunc, Quirite.
...um superbia me hominem novum.
...audire, & legere solent, eorum pa...
..., alia egomet gessi. quæ illi litteris, e... ego
...tando didici. nunc vos existumate. fa...
...cta pluris sint. Contemnunt novitatem
...m, ego illorum ignaviam. Mihi fortu-
...illis probra objectantur. Quamquam ego
...ram unam, & communem omnium
...tumo, sed fortissimum quemque genero-
...mum esse. Ac si jam ex patribus Albini,
...Bestiæ quæri posset, me ne, an illos ex se
...i maluerint: quid responsuros creditis,
...sese liberos quam optumos voluisse? Quod
...re despiciunt me; faciant idem majori-
...suis; quibus, uti mihi, ex virtute nobi-
...cœpit. Invident honori meo: ergo invi-
...nt labori, innocentiæ, periculis etiam meis:
...iam per hæc illum cœpi. Verum homines
...rupti superbia, ita ætatem agunt quasi ho-
...s vestros contemnant: ita hos petunt,
...si honeste vixerint. Næ illi falsi sunt, qui
...ersissimas res pariter exspectant, ignaviæ
...uptatem, & præmia virtutis. Atque eti-
...cum apud vos, aut in senatu verba faci-
..., pleraque oratione majores suos extol-
...; fortia facta memorando clariores sese
...ant: quod contra est. Nam, quanto vita
...rum præclarior, tanto horum socordia
...itiosior. Et profecto ita se res habet. ma-
...um gloria posteris lumen est, neque bona,

neque

neque mala eorum in occulto patitur. E
jusce rei ego inopiam patior, Quirites Ve
id, quod multo praclarius est, meamet fa
mihi dicere licet. Nunc videte, quam in
sint. Quod ex aliena virtute sibi arroga
id mihi ex mea non concedunt: scilicet q
imagines non habeo, & quia mihi nova
litas est: quam certe peperisse melius
quam acceptam corrupisse. Equidem ego
ignoro, si jam mihi respondere velint, ab
illis facundam, & compositam oratio
fore. Sed in maxumo vestro beneficio, c
omnibus locis me, vosque maledictis lacere
non placuit reticere: ne quis modestiam
conscientiam duceret. Nam me quidem, a
mi sententia nulla oratio ladere potest. Qu
pe vera, necesse est bene pradicet: falsam
ta, moresque mei superant. Sed quoniam
stra consilia accusantur, qui mihi summ
honorem, & maxumum negotium impo
stis: etiam atque etiam reputate, num id p
nitendum sit. Non possum, fidei caussa m
gines, neque triumphos, aut consulatus
jorum meorum ostentare: at, si res postu
hastas, vexillum, phaleras, alia dona m
taria, praterea cicatrices ad vorso corpore. E
sunt mea imagines, hac nobilitas, non hae
tate relicta, ut illa illis, sed quae ego plu
meis laboribus & periculis quaesivi. Non su
composita verba mea. Parum id facio. Ipsa
virtus satis ostendit: illis artificio opus est, u
turp

*...a oratione tegunt. Neque litteras Gra-
...didici, parum placebat eas discere, quippe
...virtutem doctoribus nihil profuerunt. At
...multo optuma reip. doctus sum; hostis
...re, præsidia agitare, nihil metuere, nisi
...em famam; hiemem, & æstatem juxta
..., humi requiescere; eodem tempore inopi-
..., & laborem tolerare. His ego præceptis
...tes hortabor: neq; illos arte colam, me o-
...nter; neq; gloriam meam laborem illorum
...am. Hoc est utile, hoc civile imperium.
...mq;, cum tute per mollitiem agas, exerci-
... supplicio cogere, hoc est, dominum, non
...ratorem esse. Hæc, atq; talia majores ve-
... faciundo, seque, remq; publicam celebra-
...t. Quis nobilitas freta, ipsa dissimilis me-
...s, nos illorum æmulos contemnit; & om-
... honores, non ex merito, sed quasi debitos,
...is repetit. Ceterum homines superbissu-
...procul errant. Majores eorum omnia, qua
...at, illis reliquere divitias, imagines, me-
...iam sui præclaram, virtutem non reli-
...e; neque poterant. Ea sola neque datur
..., neque accipitur. Sordidum me, & in-
... moribus aiunt; quia parum scite con-
...um exorno, neque histrionem ullum, neq;
... pretii coquum, quam villicum, habeo.
... mihi lubet confiteri, Quirites. Nam &
...rente meo, & ex aliis sanctis viris ita
...i, munditias mulieribus, viris laborem
...enire, omnibusque bonis oportere plus*

H gloria,

gloriæ quam divitiarum esse; arma, non su-
pellectilem, decori esse. Quin ergo, qui
juvat, quod carum æstumant, id semper fa-
ciant: ament, petant: ubi adolescentiam ha-
buere, ibi senectutem agant, in conviviis, de-
diti ventri, & turpissuma parti corporis: su-
dorem, pulverem, & alia talia relinquant
nobis, quibus illa epulis jucundiora sunt. Ve-
rum non ita est. Nam, ubi se flagitiis dede-
coravere turpissumi viri, bonorum præmia
ereptum eunt. Ita injustissume luxuria, &
ignavia pessumæ artes, illis, qui colere eas
nihil officiunt, reip. innoxiæ cladi sunt. Nun-
quoniam illis, quantum mores mei non illa-
rum flagitia poscebant, respondi; pauca de
rep. loquar. Primum omnium de Numidia
bonum habete animum, Quirites. Nam quæ
ad hoc tempus Jugurtham tuta sunt, omnia
removistis, avaritiam, imperitiam, superbi-
am. Dein exercitus ibi est locorum scien, sed
mehercule magis strenuus, quam felix. Nam
magna pars ejus avaritia, aut temeritate du-
cum attrita est. Quamobrem vos, quibus mi-
litaris ætas est, adnitimini mecum, & ad-
pessite remp. neque quemquam ex calamitate
aliorum, aut imperatorum superbia mo-
ceperit. Egomet in agmine, in prælio consul-
tor idem, & socius periculi vobiscum adero
meque, vosque in omnibus rebus juxta gra-
ram. Et profecto, diis juvantibus, omnia ma-
tura sunt, victoria, prada, laus: quasi dubia

...t procul essent, tamen omnis bonos reip. sub-...ire decet. Etenim nemo ignavia immor-...lis factus: neque quisquam parens liberis, ...eterni forent, optavit; magis, uti boni, ...estique vitam exigerent. Plura dicerem, ...irites, si timidu virtutem verba adderent. ...m strenuu abunde dictum puto.

Hujuscemodi oratione habita, Marius ...stquam plebis animos arrectos videt, pro-...re commeatu, stipendio, armis, aliusque ...libus navis onerat. cum his A. Manlium ...atum proficisci jubet. Ipse interea milites ...ibere non more majorum, neque ex clas-...us, sed uti cujusque lubido erat, capite ...sos plerosque. Id factum alii inopia bo-...rum, alii per ambitionem consulis memo-...bant; quod ab eo genere celebratos, au-...usque erat, & homini potentiam qua renti ...entissumus quisque opportunissimus, cui ...que sua curæ (quippe quæ nulla sunt) & ...nia cum pretio honesta videntur. Igitur ...arius cum aliquanto majore numero, ...am decretum erat, in Africam profectus, ...ucis diebus Uticam advehitur. Exerci-...s ei traditur à P. Rutilio legato. Nam Me-...llus conspectum Marii fugerat; ne vide-...t ea, quæ audita animus tolerare nequive-...t. Sed consul, expletis legionibus, cohorti-...usq; auxiliariis; in agrum fertilem, & præ-...a onustum proficiscitur. Omnia ibi capta ...ilitibus donat: dein castella, & oppida na-

tura & viris parum munita aggreditur: pa
lia multa, cæterum alia levia aliis locis fa
re. Interim novi milites sine metu pugn
adesse: videre fugientis capi, aut occidi; fu
tissimum quemque tutissimum: armis l
bertatem, patriam parentesque, & alia omn
regi; gloriam, atque divitias quæri. Sic bre
spatio novi veteresque coaluere, & vir
omnium æqualis facta. At reges ubi de a
ventu Marii cognoverunt, diversi in locis d
ficiles abeunt. Ita Jugurthæ placebat, sp
ranti, mox effusos hostis invadi posse; R
manos, sicuti plerosque, remoto metu li
us, licentiusque futuros. Metellus interea Ro
mam profectus, contra spem suam lætissim
animis excipitur, plebi, patribusque pa
quam invidia decesserat, juxta carus. S
Marius impigre, prudenterque suorum, t
hostium res pariter attendere; cognosc
quid boni utrisque, aut contra esset ex plor
re itinera regum; consilia, & insidias cav
antevenire: nihil apud se remissum, nec
apud illos tutum pati. Itaque & Gæt
& Jugurtham, ex fœdere nostris præsid
gentes, sæpe aggressus in itinere fuderat, p
sumque regem haud procul ab oppido C
armis exuerat. Quæ postquam gloriosa m
do, neque belli patrandi cognovit, stu
urbis, quæ viris, aut loco pro hostibus, h
advorsum se opportunissimæ erant, singul
circumvenire: ita Jugurtham aut præsid
nul

hudatum, si ea pateretur, aut prœlio certaturum. Nam Bocchus nuncios sæpe ad eum miserat, velle populi R. amicitiam, ne quid ab se hostile timeret. Id simulaverit ne, quo improvisus gravior accederet, an mobilitate ingenii pacem atque bellum mutare solitus, parum exploratum est. Sed consul, uti statuerat, oppida, castellaque munita adire: partim vi, alia metu, aut præmia ostentando, avertere ab hostibus. Ac primo mediocria gerebat, existumans Jugurtham ob suos iniandos in manus venturum. Sed ubi illum procul abesse, & aliis negotiis intentum accepit; majora, & magis aspera aggredi tempus visum est. Erat inter ingentis solitudines oppidum magnum, atque valens, nomine Capsa: cujus conditor Hercules Libys memorabatur. Ejus cives apud Jugurtham immunes, levi imperio, & ob ea fidelissimi habebantur: muniti advorsum hostes non mœnibus modo, & armis, atque viris, verum etiam multo magis locorum asperitate. Nam præter oppido propinqua, alia omnia vasta, inculta, egentia aquæ, infesta serpentibus: quarum vis, sicut omnium ferarum, inopia cibi acrior: ad hoc, natura serpentium ipsa perniciosa, siti magis quam alia re accenditur. Ejus potiundi Marium maxuma cupido invaserat, cum propter usum belli, tum quia res aspera videbatur: & Metellus oppidum Thalam magna gloria ceperat,

haud dissimiliter situm, munitumque: n
quod apud Thalam non longe à mœnib
aliquot fontes erant. Capsenses q; una mod
atque ea intra oppidum jugi aqua, cetera p
via utebantur. Id ibique, & in omni Afric
quæ procul à mare incultius agebat, eo
cilius tolerabatur, quia Numidæ plerumq
lacte, & ferina carne vescebantur, & neq
salem, neque alia gulæ irritamenta quæ
bant. Cibus illis advorsum famem, & sit
non lubidini, equi luxuriæ erat. Igitur ro
sul, omnibus exploratis, credo eius frem
(nam contra tantas difficultates consilio f
tis providere non poterat: quippe etiam si
menti inopia tentabatur, quod Numid
pabulo pecoris magis, quam arvo, studen
& quodcumque narum fuerat, jussu reg
in loca munita contulerant; ager autem n
dus, & frugum vacuus ea tempestate: na
æstatis extremum erat) tamen pro re cop
satis providenter exornat: pecus omn
quod superioribus diebus præda fuerat, p
tibus auxiliariis agendum attribuit. A. M
lium legatum cum cohortibus expedit
oppidum Laris, ubi stipendium, & comea
tum locaverat, ire jubet: dicitque se præs
bundum post paucos dies eodem ventura
Sic incepto suo occultato, pergit ad flum
Tanaim. Ceterum in itinere quotidie pu
exercitui per centurias, item turmas æq
liter distribuerat; & ex coriis utres un
ro

vent, curabat: simul & inopiam frumenti levire, & ignaris omnibus, parare, quæ mox usui forent: denique sexto die, cum ad flumen ventum est, maxuma vis utrium effecta. Ibi castris levi munimento positis, milites cibum capere, atque, uti simul cum ortu solis egrederentur, paratos esse jubet: omnibus sarcinis abjectis, aqua modo seque, et jumenta onerare. Dein, postquam tempus visum, castris egreditur: noctemque toto itinere facto consedit, idem proxuma fecit. Dein tertia multo ante lucis adventum pervenit in locum tumulosum, ab Capsa non amplius duûm millium intervallo: ibique, quam occultissume potest, cum omnibus copiis opperitur. Sed ubi dies cœpit; & Numidæ, nihil hostile metuentes, multi oppido egressi; repente omnem equitatum, & cum his velocissimos pedites cursu tendere ad Capsam, & portas obsidere jubet: deinde ipse intentus propere sequi, neque milites prædari sinere, quæ postquam oppidani cognovere; res trepidæ, metus ingens, malum improvisum, ad hoc pars civium extra mœnia in hostium potestate, coegere, uti deditionem facerent. Ceterum oppidum incensum. Numidæ puberes interfecti, alii omnes venum dati præda militibus divisa. Id facinus contra jus belli non avaritia, neque scelere consulis admissum; sed quia locus Jugurthæ opportunus, nobis aditu difficilis;

genus hominum mobile, infidum, antea
que beneficio, neque metu coercitum. Pol
quam tantam rem Marius sine ullo suor
incommodo patravit, magnus, & cha
antea, major, atque clarior haberi cœp
Omnia non bene consulta in virtutem v
hebantur. Mil tes modesto imperio hab
simul & locupletes, ad cœlum ferre: Num
dæ magis, quam mortalem timere: post
mo omnes socii, atque hostes credere, illiu
mentem divinam esse, aut deorum nutum
cta portendi. Sed consul, ubi ea res benet
nit, ad alia oppida pergit. pauca, repugnanti
bus Numidis, capit. plura deserta propt
Capsensium miserias, igni corrumpit. luctu
atque cæde omnia complentur. Deniq; m
tis locis potitus, ac plerisque exercitu mov
ento, aliam rem aggreditur, non eadem i
sperita te, qua Capsensium, ceterum haud e
cus difficilem. Namque haud longe à flum
ne Mulucha, quod Jugurthæ, Bocchiq; re
num disjungebat, erat inter ceteram plan
em mons saxeus, mediocri castello, satisp
tens, immensum editus, uno perangusto ad
tu relicto: nam omnia natura, velut opera
atque consulto, præceps. Quem locum Ma
rius, quod ibi regis thesauri erant, summa
capere intendit: sed ea res forte, quam con
silio, melius gesta. Nam castello virorum,
atque armorum satis magna vis, & frumen
ti, & fons aquæ; aggeribus, turribusque,

&

aliis machinationibus locus importunus. castellanorum angustum admodum, undique præcisum. Vineæ cum ingenti periculo frustra agebantur, nam cum ex paullo procesſerant, igni, aut lapidibus corrumpebantur. Milites neque pro opere consistere, propter iniquitatem loci; neque inter vineas sine periculo administrare: optimus quisque aut cadere, aut sauciari; ceteris metus augeri. At Marius multis diebus, & laboribus consumptis, anxius trahere cum animo suo, omittere ne inceptum, quoniam frustra erat, an tamen opperiretur, qua sæpe prospere usus fuerat. Quæ cum multos dies, nocteſque secum tacitus agitaret, forte quidem Ligus, ex cohortibus auxiliariis miles gregarius, castris aquatum egressus, haud procul ab urbe castelli, quod adversum præliantibus erat, animi advertit inter saxa repentes cochleas: quarum cum unam, atque alteram, dein plures peteret, studio legendi paullatim prope ad summum montis egressus est. Ubi postquam solitudinem intellexit, more humanæ cupidinis ignara visundi animum vortit. Et forte in eo loco grandis ilex coaluerat inter saxa, paululum modo prona, dein flexa, atque aucta in altitudinem, quo cuncta gignentium natura fert: cujus ramis modo, modo eminentibus saxis nisus Ligus, castelli planitiē perscribit; quod cuncti Numidæ intenti præliantibus aderāt. Exploratis omnibus

Quæ mox usui fore ducebat, eodem rega
zur, non temere, ut ascenderat, sed tent
omnia, & circumspiciens. Itaque Mar
propere adit: acta edocet: hortatur, t
parte, qua ipse descenderat, castellum ten
pollicetur sese itineris periculique dux
Marius cum Ligure pro missa ejus cogn
ex præsentibus misit: quorum uti cuju
ingenium erat, ita rem difficilem, aut fa
lem renunciavere. Consulis animus
men paullulum arrectus. Itaque ex
tubicinum, & cornicinum, quinque nu
ro quam velocissumos deligit, & cum
præsidio qui forent, quatuor centurion
omnisque Liguri parere jubet: & ei nego
proxumum diem constituit. Sed u
præcepto tempus visum; paratis, com
tisque omnibus, ad locum pergit. Cent
illi, qui centuriis præerant, prædoctrin
ce, arma, ornatumque mutaverant, ca
atque pedibus nudis, uti prospectus, m
que per saxa facilius foret: super terga
dii, & scuta; verum ea Numidicæ ex
ponderis gratia; simul & offensa quo l
us streperent. Igitur prægrediens Lig
saxa, & quæ vetustate radices emine
laqueis vinciebat, quibus allevati m
facilius adscenderent: interdum timidos
solentia itineris levare manu: ubi pa
asperior adscensus erat, singulos præ se
ermos mittere; dein ipse cum illorum arm
sequi

qui: quæ dubia misuri videbantur, potissimus tentare: ac sæpius eadem adscendens, ac descendens, dein statim digrediens, ceteris audaciam addere. Igitur diu, multumque fatigati, tandem in castellum perveniunt, desertum ab ea parte: quod omnes, sicuti aliis diebus, adversus hostes aderant. Marius, ubi ex nunciis, quæ Ligus egerat, cognovit; quamquam toto die inventos prælio Numidas habuerat, tum vero cohortatus milites, & ipse extra vineas egressus, testudine acta succedere, & simul hostem tormentis, sagittariisque, & funditoribus eminus terrere. At Numidæ, sæpe antea vineis Romanorum subversis, item incensis, non castelli mœnibus sese tutabantur; sed pro muro dies, noctesque agitare; maledicere Romanis; ac Mario vecordiam objectare, militibus nostris Jugurthæ servitium minari; secundis rebus feroces esse. Interim, Romanis omnibus, hostibusque prælio intentis, magna vi utrimque, pro gloria atque imperio his, illis pro salute certantibus, repente à tergo signa canere: ac primo mulieres, & pueri, qui visum processerant, fugere, dein, uti quisque muro proximus erat, postremo cuncti armati, inermesque. Quod ubi accidit, eo acrius Romani instare, fundere, ac plerosque tantummodo sauciare, dein super occisorum corpora vadere, avidi gloriæ certantes musum petere; neque quemquam omnium

præda

præda morari. Sic forte correcta Marii ex-
meritas, gloriam ex culpa invenit. Ceterum
dum ea res geritur, L. Sulla quæstor cum
magno equitatu in castra venit: quod, ut ex
Latio, & à sociis cogeret, Romæ relictus e-
rat. Sed quoniam nos tanti viri res admo-
nuit; idoneum visum est, de natura, cultu-
que ejus paucis dicere. Neque enim alio lo-
co de Sullæ rebus dicturi sumus: & L. Sisen-
na optume, & diligentissume omnium, qui
eas res dixere, persecutus, parum mihi libero
ore locutus videtur. Igitur Sulla gentis patri-
ciæ nobilis fuit, familia prope jam extincta
majorum ignavia, litteris Græcis, atque La-
tinis juxta, atq; doctissume eruditus, animo
ingenti, cupidus voluptatum, sed gloriæ cu-
pidior: otio luxurioso esse; tamen ab nego-
tiis numquam voluptas remorata, nisi quod
de uxore potuit honestius consuli: facundus,
callidus, & amicitia facilis: ad simulanda
negotia altitudo ingenii incredibilis: multa-
rum rerum, ac maxume pecuniæ largitor: at-
que illi, felicissumo omnium ante civilem vi-
ctoriam, nunquam super industriam fortuna
fuit; multique dubitavere, fortior an fœlicior
esset. Nam, postea quæ fecerit, incertum
habeo, pudeat magis, an pigeat disserere.
Igitur Sulla, uti supra dictum est, postquam
in Africam, atque in castra Marii cum equi-
tatu venit, rudis antea & ignarus belli, sollici-
tissumus omnium in paucis tempestatibus
factus

factus est. Ad hoc milites benigne app
re: multis rogantibus, aliis per se ipse c
beneficia invitus accipere; sed ea prope an-
ius, quam æs mutuum, reddere, ipse ab
nullo repetere: magis id laborare, u. illi
quam plurimi deberent: joca atque seria cum
humilimis agere. In operibus, in agmine,
atque ad vigilias multus adesse: neque inte-
rim, quod ambitio prava solet, consulis, aut
cujusquam boni famam lædere: tantummo-
do neque consilio, neque manu priorem ali-
um pati: pleroſque antevenire. Quibus re-
bus, & artibus brevi Mario, militibusque ca-
rissimus factus. At Jugurtha postquam op-
pidum Caspam, aliosque locos munitos, &
sibi utiles, simul & magnam pecuniam amu-
serat; ad Bocchum nuncios mittit, quam pri-
mum in Numidiam copias adduceret: præ-
liifaciundi tempus adesse. Quem ubi cun-
ctari accepit, dubium belli atque pacis ratio-
nes trahere: rursus, ut antea proxumos e-
jus donis corrumpit: ipsique Mauro pollice-
tur Numidiæ tertiam partem, si aut Romani
Africa expulsi, aut, integris suis finibus,
bellum compositum foret. Eo præmio ille-
ctus Bocchus cum magna multitudine Ju-
gurtham accedit. Ita, amborum exercitu
conjuncto, Marium jam in hiberna proficis-
centem, vix decima parte die reliqua inva-
dunt, rati noctem, quæ jam aderat, victis
sibi munimento fore, &, si viciſſent, nullo
impedimen-

impedimento, quia locorum scientes erat
contra Romanis utrumque casum in te
bris difficiliorem fore. Igitur simul con
ex multis de hostium adventu cognovit
ipsi hostes aderant: & prius quam exerc
aut instrui, aut sarcinas colligere, denq
ante quam signum, aut imperium ullum
cipere quivit, equites Mauri atque Gæt
non acie, neque ullo more prœlii, sed ca
vatim, uti quosque fors conglobavera
nostros incurrunt. Qui omnes trepidi in
provisо metu, attamen virtutis memo
aut arma capiebant, aut capientis alio
hostibus defensabant: pars equos ascend
obviam hostibus ire: pugna latrocinio
gis, quam prœlio similis fieri: sine sig
sine ordinibus, equites pedites permixti,
dere alios, alios obtruncare: multos ex
adversos acertume pugnantes ab tergo
cumvenire: neque virtus, neque armat
tegere; quod hostes numero plures, & u
dique circumfusi erant: denique Roma
veteres, novique, & ob ea scientes bell
quos locus, aut casus conjunxerat, orbes
cere: atque ita ab omnibus partibus in
tecti, & instructi hostium vim sustenebar
Neque in eo tamque aspero negotio Mar
territus, aut magis, quam antea, demissio
mo fuit; sed cum turma sua, quam ex fi
sumis magis, quam familiarissimis par
rat, vagari passim; ac modo laborantibus
succ

succurrere, modo hostis, ubi confertissumi obstiterant, invadere manu: consulere militibus, quoniam imperitare conturbatis omnibus non poterat. Jamque dies consumtus erat, cum tamen barbari nihil remittere; atque, uti reges præceperant, noctem pro se rati, acrius instare. Tum Marius ex copia rerum consilium trahit: atque, uti suis recepti locus esset, collis duos propinquos inter se occupat. Quorum in uno, castris parum amplo, fons aquæ magnus erat: alter usui opportunus, quia magna parte editus, & præceps, pauca munimenta egebat. Cetetum apud aquam Sullam cum equitibus noctem agitare jubet. Ipse milites dispersos paullatim, neque minus hostibus conturbatis, in unum contrahit: dein cunctos pleno gradu in collem subducit. Ita reges, loci difficultate coacti, prælio deterrentur; neque tamen suos longius abire sinunt, sed utroque colle multitudine circundato effusi consedere. Dein, crebris ignibus factis, plerumque noctis barbari more suo lætari, exsultare, strepere vocibus: & ipsi duces feroces, quod non fugere, ac pro victoribus agere. Sed ea cuncta Romanis ex tenebris, & editioribus locis facilia visu, magnoque hortamento erant. Plurimum verò Marius imperitia hostium confirmatus, quam maximum silentium haberi jubet: ne signa quidem, uti per vigilias solebant, canere: dein, ubi lux adventabat,

ventabat, defessis jam hostibus, ac paul
ante somno captis de improviso vectigalia
item cohortium, turmarum, legionum tub
cines simul omnes signa canere, milites cla
morem tollere, atque portis erumpere. Ma
ri, atque Gætuli, ignoto atque horribili so
nitu repente excitu, neque fugere, neque ar
ma capere, neque omnino facere, aut pro
dere quidquam poterant. Ita cunctos stre
pitu, clamore, nullo subveniente, nostris as
stantibus tumultu, terrore, formidine, qui
vecordia ceperat: denique omnes fusi, fug
tique: arma & signa militaria pleraque cap
ta: pluresque eo prœlio, quam omnibus su
perioribus, interempti. Nam somno, & ne
tu insolito impedita fuga. Dein Manius, ut
cœperat, in hiberna proficiscitur, quæ pro
ter commeatum in oppidis maritumis agri
decreverat: neque tamen victoria socors, ne
insolens factus; sed pariter, atque in con
spectu hostium, quadrato agmine incedit.
Sulla cum equitatu apud dextumos, in sin
stra parte A. Manlius cum funditoribus, &
sagittariis, præterea cohortes Ligurum ce
rabat: primos, & extremos cum expedi
manipulis tribunos locaverat. Perfugæ, le
gionum scientissimi, hostium iter explora
bant. Simul consul, quasi nullo impedi
omnia providere: apud omnis adesse, lau
dare, increpare merentis. Ipse armatus,
intentusque item milites cogebat; neque
secus,

…us, atque iter faceret, castra munire, ex …itum in porta cohortis ex legionibus, …o castris equites auxiliarios mittere: præ… alios super vallum in munimentis lo…, vigilias ipse circuire, non tam diffiden… futuri, quæ imperavisset, quam uti militi… exæquatus cum imperatore labos volen…bus esset. Et sane Marius illoque aliisque …portibus Jugurthini belli, pudore magis, …m malo, exercitum coercebat quod mul…er ambitionem fieri aiebant: pars quod …aritia consuetam duritiam, & alia, quæ …ri miserias vocant, voluptati habuisset. …si tamen resp. pariter, ac sævissumo im…o, bene, atque decore gesta. Igitur quar…denique die haud longe ab oppido Cirta …ul undique speculatores citi sese osten…t: qua re hostis adesse intelligitur. Sed …a divorsi redeuntes, alius ab alia parte, at… omnes idem significabant; consul incer…, quonam modo aciem instrueret, nullo …dine commutato, advorsum omnia paratus …dem opperitur. Igitur Jugurtham spes …allrata: qui copias in quatuor partis distri…uerat, ratus ex omnibus æque aliquos ab …rgo hostibus venturos. Interim Sulla, …uem primum hostes attigerant, cohortatus …os, turmatim, & quam maxume confertis …atus, ipseque alique Mauros invadunt: ce…i in loco manentes, ab iaculis eminus e…missis corpora tegere, &, si qui in manus

venerant,

venerant, obtruncare. Dum eo modo e
tes prœliantur, Bocchus cum peditibus,
Volux filius ejus adduxerat, neque in p
pugna, in itinere morati, adfuerant, po
mam Romanorum aciem invadunt. T
Marius apud primos agebat, quod ibi
gurtha cum plurimis erat. Dein Num
cognito Bocchi adventu clam cum pauc
pedites convortit: ibi Latine (nam a
Numantiam loqui didicerat) exclamat,
stros frustra pugnare: paullo ante Mari
sua manu interfectum: simul gladium
guine oblitum ostendere, quem in pug
satis impigre occiso pedite nostro, cruen
verat. Quod ubi milites accepere, ma
atrocitate rei, quam fide nuncii, terrent
simulque barbari animos tollere, & in p
culsos Romanos acrius incedere. Jam
paullum à fuga aberat, cum Sulla, profi
tis iis, quos avorsum ierat, rediens ab la
Mauros incurrit. Bocchus statim avert
At Jugurtha, dum sustentare suos, & p
jam adeptam victoriam retinere cupit,
cumventus ab equitibus dextra sinistra,
nibus occisis, solus inter tela hostium v
bundus erumpit. Atque interim Marius,
gatis equitibus, accurrit auxilio suis, q
pelli jam acceperat. Denique hostes j
undique fusi. Tum spectaculum horribile
campis patentibus; sequi, fugere; occi
capi; equi, atque viri afflicti: ac multi, v
netib

bus acceptis, neque fugere posse, nequ
tem pati; niti modo, ac statim conci
: postremo omnia, qua visus erat, con
ta telis, armis, cadaveribus, & inter e
nus infecta sanguine. Postea loci con
haud dubie jam victor, pervenit in oppi
n Cirtam, quo initio profectus intende
Eo post diem quinctum, quam iterum
bari male pugnaverant, legati à Boccho
iunt: qui regis verbis à Mario petivere
s quam ndiffumos ad eum mitteret; velle
suo, & de populi R. commodo cum iis
ferre. Ille statim L. Sullam, & A. Man
n ire jubet. qui quamquam accitu bant;
n placuit verba apud regem facere; in
ium aut aliorsum uti flecterent; aut cupi
n pacis vehementius accenderent. Itaque
la, cujus facundiæ, non ætati, à Manlio
ceſſum, pauca verba hujuscemodi lo
us.

*Rex Bocche, magna latitia nobis est, cum
talem virum dis monuere; ut aliquando
rem, quam bellum, malles; neu te optu
m cum pessumo omnium Jugurtha mis
do commaculares; simul nobis demeres a
bam necessitudinem, pariter te errantem,
illum sceleratissumum persequi. Ad hoc,
pulo R. jam à principio inopi, melius vi
m, amicos, quam servos quarere: tutiusſ
e rati, volentibus, quam coactis, imperita
. Tibi vero nulla opportunior amicitia no
stra:*

stra: primum quod procul absumus, in offensa minumum, gratia par, ac si p adesſemus: dein, quod parentes abunde habemus, amicorum neque nobis, neque quam omnium satis fuit. Atque hoc nam à principio tibi placuisſet: profecto P. R. ad hoc tempus multo plura bona a pisſes, quam mala perpeſſus esſes. Sed miam humanarum rerum fortuna plur regit; cujus ſcilicet placuit & vim, & gra am noſtram experiri: nunc, quando po lam licet, feſtina; atque, uti capiſti, je Multa, atque opportuna habes, quæ fac errata officiis ſupere. Poſtremo hoc in tuum dimitte, nunquam populum R. in ficiis victum esſe. Nam, bello quid vol tute ſcis.

Ad ea Bocchus placide, & benigne re pauca pro delicto ſuo verba facit; Se n hoſtili animo, ſed ob regnum tutandum ma cepiſſe. Nam Numidiæ partem, u Jugurtham expulerit, jure belli ſuâ fac eam vaſtari à Mario, pati nequiviſſe pro ea, miſſis antea Romam legatis, repul ab amicitia. Ceterum vetera omittere, tum, ſi per Marium liceret, legatos ad ſe tum miſſurum. Dein, copia facta, anim barbari ab amicis flexus, quos Jugurthæ gnita legatione Sullæ, & Manlii, metuens, quod parabatur, donis corruperat. Mari interea, exercitu in hibernaculis compoſ

expeditis cohortibus, & parte equita-
profcitur in loca fola, obfeſſum turrim
am, quo Jugurtha perfugas omnis præ-
um impoſuerat. Tum rurſus Bocchus,
reputando, quæ ſibi duobus præliis eve-
nt, ſeu admonitus ab aliis amicis, quos
rruptos Jugurtha reliquerat, ex omni
a neceſſariorum quinque delegit, quo-
& fides cognita, & ingenia validiſſu-
erant. Eos ad Marium, ac dein, ſi pla-
, Romam legatos ire jubet: agendarum
m, & quocumque modo belli compo-
di licentiam ipſis permittit. Illi mature
iberna Romanorum proficiſcuntur. dein
rtulis latronibus in itinere circumventi,
latique, pavidi, ſine decore ad Sullam
fugiunt; quem conſul, in expeditionem
ciſcens, pro prætore reliquerat. Eos
non pro vanis hoſtibus, uti meriti erant,
ccurate & liberaliter habuit. Qua re bar-
& famam Romanorum avaritiæ falſam,
Sullam ob munificentiam in ſeſe amicum
Nam etiam tum largitio multis igno-
rat: munificus nemo putabatur, niſi
iter volens: dona omnia in benignitate
bebantur. Igitur quæ fieri mandata Boc-
patefaciunt: ſimul ab eo petunt, uti fau-
conſultorque ſibi adſit: copias, fidem,
gnitudinem regis ſui, & alia, quæ aut
a, aut benevolentia eſſe credebant, orati-
extollunt: dein, Sulla omnia pollicito,

docti

docti quo modo apud Marium, item a
senatum verba facerent, circiter dies XL.
dem opperiuntur. Marius postquam in
negotio, quo intenderat, Cirtam redi
adventu legatorum certior factus, illos
& Sullam venire jubet, itemque L. Be
num prætorem Utica, præterea omnis u
que senatorii ordinis: quibus cum man
Bocchi cognoscit: in quibus, legatis po
eundi Romam fit: ab consule interea in
ciæ postulabantur. Ea Sullæ, & plenis
placuere: pauci ferocius decernunt, scil
ignari humanarum rerum, quæ fluxæ,
mobiles semper in advorsa mutant. C
rum Mauri, impetratis omnibus, tres R
mam profecti sunt cum Cn. Octavio R
ne, qui quæstor stipendium in Africam p
taverat: duo ad regem redeunt. Ex his B
chus cum cetera, tum maxume benign
tem, & studium Sullæ accepit. Romæ
legatis ejus, postquam, errasse regem, & J
gurthæ scelere lapsum, deprecati sunt, a
citiam & fœdus petentibus hoc modo
spondetur:

S. P. Q. R. beneficii & injuriæ memor
solet. Ceterum Boccho, quoniam pœnitet,
licti gratiam facit. fœdus & amicitia
buntur, cum meruerit.

Quibus rebus cognitis, Bocchus per
teras à Mario petivit, uti Sullam ad se m
teret; cujus arbitratu communibus negot
cons

fuleretur. Is missus cum præsidio equi-
atque peditum, funditorum Balearium:
erea iere sagittarii, & cohors Pælig
velitaribus armis, itineris properandi
a: neque his secus, atque aliis armis,
rsus tela hostium, quod ea levia sunt,
iti. Sed in itinere, quinto denique die.
lux, filius Bocchi, repente in campis pa-
ibus cum mille non amplius equitibus
ostendit: qui temere & effuse euntes,
z aliisque omnibus & numerum ampli-
vero, & hostilem metum efficiebant.
ur se quisque expedire: arma atque tela
are, intendere: timor aliquantus, sed
amplior, quippe victoribus, & advor-
eos, quos sæpe vicerant. Interim equi-
exploratum præmissi, rem, ut erat, quie-
nunciant. Volux adveniens quæstorem
ellat: se à patre Boccho obviam illis si-
, & præsidio missum. Dein eum, & pro-
nium diem sine metu conjuncti eunt.
t, ubi castra locata, & diei vesper erat;
ente Maurus, incerto vultu pavens ad Sul-
occurrit; dicitque sibi ex speculatoribus
nitum, Jugurtham haud procul abesse;
ul, uti noctu clam secum profugeret, ro-
, atque hortatur. Ille animo feroci negat
otiens fusum Numidam pertimescere:
uti suorum satis credere: etiam si certa
tis adesset, mansurum potius, quam, pro-
s quos ducebat, turpi fuga incertæ, ac

forsitan

forsitan post paullo morbo interiturz
parceret. Ceterum ab eodem monitus,
noctu proficiscerentur, consilium adpro
ac statim milites cæ natos esse in castris,
nisque quam creberrumos fieri, dein p
vigilia silentio egredi jubet. Jamque
cturno itinere festis omnibus, Sulla p
cum ortu solis castra metabatur; cum e
tes Mauri nunciant Jugurtham, circiter
um millium intervallo, ante eos consed
Quod postquam auditum est, tum rex
gens metus nostros invadit: credere se
ditos à Voluce, & insidiis circumventos,
fuere qui dicerent manu vindicandum,
que apud illum tantum scelus inultum ab
quendum. At Sulla, quamquam eadem
stumabat, tamen ab injuria Maurum pro
bet: suos hortatur, uti fortem animum
rerent: sæpe ante paucis strenuis adver
multitudinem bene pugnatum: quanto
in prælio minus peperciffent, tanto tuto
fore, nec ducere quemquam, qui manus
maverit, ab inermis pedibus auxilium pe
re, & in maxumo omnium metu nudum,
cæcum corpus ad hostis vertere. Dein V
lucem, quoniam hostilia facere, Jovem
xumum obtestatus, uti sceleris, atque per
diæ Bocchi testis adesset, castris abire jube
Ille lacrumans orare, ne ea crederet: ab
dolo factum, ac magis calliditate Jugurth
qui videlicet speculanti iter suum cogni
esse

ſſet. Ceterum, quoniam neque ingentem
ultitudinem haberet; & ſpes, opeſque ejus
patre ſuo penderent; credere illum nihil
lam auſurum, cum ipſe filius teſtis adeſſet.
Quare optimum factum videri, per media
ſtra palam tranſire; ſeſe, vel præmiſ-
, vel ibidem relictis Mauris, ſolum cum
lla iturum. Ea res ut in tali negotio, pro-
ta: ac ſtatim profecti, quia de improviſo
efferant, dubio, atque hæſitante Jugur-
, incolumis tranſeunt. Dein paucis die-
, quo ire intenderant, perventum eſt. Ibi
n Boccho Numida quidam Aſpar nomi-
multum, & familiariter agebat, præmiſ-
ab Jugurtha, poſtquam Sullam accitum
ierat, orator, & ſubdole ſpeculatum Boc-
conſilia: præterea Dabar, Maſſugradæ
s, ex gente Maſiniſſæ ceterum materno
ere impar; (nam pater ejus ex concu-
a ortus erat,) Mauro ob ingenii multa
na carus, acceptuſque, quem Bocchus
um eſſe Romanis multis antea tempe-
ibus expertus, illico ad Sullam nuncia-
mittit, paratum ſeſe facere, quæ po-
us Rom. veller: colloquio diem, locum,
pus ipſe deligeret: conſulta ſeſe omnia
illo integra habere: neu Jugurthæ le-
um pertimeſceret; quo res communis li-
ius gereretur; nam ab inſidiis ejus aliter
ri neguiviſſe. Sed ego comperior, Boc-
m magis Punica fide, quam ob ea, quæ

prædicabat, simul Romanos, & Numidi-
spe pacis attinuisse: multumque cum anim
suo volvere solitum, Jugurtham Roman
an illi Sullam traderet? Iubidinem adv
sum nos, metum pro nobis suasisse. Igi
Sulla respondit, pauca se coram Aspare l
cuturum; cetera occulte, nullo, aut qua
paucissimis præsentibus: simul edocet, q
sibi responderentur. Postquam, sicuti v
luerant, congressi; dicit se missum à co
sule venisse quæsitum ab eo, pacem, an bel
lum agitaturus foret. Tum rex, uti pr
ceptum fuerat, post diem decimum red
jubet; ac nihil etiam nunc decrevisse, s
illo die responsurum. Dein ambo in cas
sua digressi. Sed ubi plerumque noctis pr
cessit, Sulla à Boccho occulte accersitur: a
utroque tantummodo fidi interpretes adh
bentur. Præterea Dabar internuncius s
ctus vir, ex sententia ambobus jurat: ac s
ti n rex sic incipit:

*Numquam ego ratus sum fore, uti re
maxumus in hac terra, & omnium, quos
vi, opulentissumus privato homini gratia
deberem. Et herculo Sulla, ante te cognitu
multis orantibus aliis ultro egomet opem tu
nullius indigni. Id imminutum, quod cete
dolere solent, ego lætor. Fuerit mihi pret
um, eguisse aliquando tuæ amicitiæ; q
apud animum meum nihil carius habeo. A
adeo experiri licet: arma, viros, pecunia
postrem*

remo quicquid animo lubet, sume, utere: quoad vives, nunquam tibi redditam tiam putaveris; semper apud me integra : denique nihil me sciente frustra voles. m, ut ego existumo, regem armis, quam nificentia, vinci, minus flagitiosum. Ce- m de rep. vestra, cujus curator huc mis- es, paucis accipe. Bellum ego populo Rom. que feci, neque factum umquam volui : is meis adversum armatos armis tutus . id omitto : quando vobis ita placet, ge- , uti vultis, cum Jugurtha bellum. Ego nen Mulucham, quod inter me & Mi- m fuit, non egredior, neque id intrare urtham sinam. Praterea, si quid meque sque dignum petiveris, haud repulsus is.

Ad ea Sulla pro se breviter, & modice; pace, & de communibus rebus multis dis- it. Denique regi patefecit, quod polli- tur, senatum & populum Rom. quoniam is amplius valuissent, non in gratia ha- ros: faciundum aliquid, quod illorum gis, quam sua, retuliſſe videretur; id o in promptu esse; quoniam copiam Ju- thæ haberet: quem si Romanis tradi- set, fore ut illi plurimum deberetur: ami- am, fœdus, Numidiæ partem, quam nc peteret, tunc ultro adventuram. Rex mum negitare: cognationem, affinita- , præterea fœdus interveniſſe: ad hoc

metuere, ne fluxa fide usus popularium animos averteret: quis & Jugurtha carus, & Romani invisi essent. Denique sæpius fatigando lenitur, & ex voluntate Sullæ omnia se facturum promittit. Ceterum ad simulandam imperatorem, cujus Numida, defessus bello, avidissimus, quæ utilia visa, constituunt. Ita, consulto posito dolo, digrediuntur. At rex postero die Asparem, Jugurthæ legatum, appellandum dicit, quæ sibi per Dabarem ex Sulla cognitum, posse conditionibus bellum componi. quamobrem regis sui sententiam exquirere. Ille lætus in castra Jugurthæ proficiscitur. Dein ab illo cuncta edoctus, properato itinere, post diem octavum redit ad Bocchum, & ei nunciat, Jugurtham cupere omnia, quæ imperarentur, facere; sed Marium parum fidere: sæpe antea cum imperatoribus Romanis pacem conventam, frustra fuisse. Ceterum Bocchus, si ambobus consulatum & ratam pacem vellet, daret operam, ut una ab omnibus, quasi de pace, in colloquium, veniretur, ibique sibi Sullam traderet: cum talem virum in potestate habuisse tum fore uti jussu S. P. Q. R. fœdus fieret, neque hominem nobilem non sua ignavia, sed ob rempub. in hostium potestate relictum iri. Hæc Maurus secum ipse diu volvens, tandem promisit. Ceterum dolo, an vere cunctatus, parum compertum. Sed plerumque regiæ voluntates, uti vehementes,

mobiles, sæpe ipsæ sibi advorsæ. Postea, tempore & loco constituto, in colloquium de pace veniretur, Bocchus Sullam modo, modo Jugurthæ legatum appellare: benigne habere: idem ambobus polliceri. Illi pariter læti, ac spei bonæ pleni esse. Sed multa ea, quæ proxuma fuit ante diem colloquio decretum, Maurus adhibitis amicis, ac statim immutata voluntate, remotis ceteris secum ipse multum agitavisse, vultu, colore, ac motu corporis pariter atque animo varius: quæ scilicet, tacente ipso, occultioris patefeciſſe. Tamen postremo Sullam accersi jubet; & ex illius sententia Numidæ insidias tendit. Deinde, ubi dies adveniet, & ei nunciatum est, Jugurtham haud procul abesse; cum paucis amicis, & quæstore nostro, quasi obvius honoris causſa procedit in tumulum facilumum visu insidiantibus. Eodem Numida cum plerisque equestribus suis inermis, uti dictum erat, accedit: ac statim signo dato, undique simul ex insidiis invaditur. Ceteri obtruncati: Jugurtha Sullæ vinctus traditur, & ab eo ad patrium deductus. Per idem tempus adversum Gallos ab ducibus nostris Q. Scipione, & M. Manlio male pugnatum. Quo metu Italia omnis contremuerat. Illique & usque ad nostram memoriã Romani sic habuere, alia omnia virtuti suæ prona esse; cum Gallis pro salute, non pro gloria certari. Sed post-

quam bellum in Numidia confectum, & Jugurtham Romam vinctum adduci nunciatum est; Marius consul absens factus est & ei decreta provincia Gallia: iisque Kalendis Januar. magna gloria consul triumphavit. Ex ea tempestate spes atque opes civitatis in illo sitæ erant.

***

C. SAL

C. SALLVSTII CRISPI HISTORIARVM FRAGMENTA.

LIB. I.

RES populi R. M. Lepido, Q. Catulo Cos. ac deinde militiæ & domi gestas composui. *Donatus & Pomp. Messalinus.*

Cato Romani generis disertissimus multa paucis absolvit. *Servius & Acron.*

Fannius vere. *Victorinus.*

Nos in tanta doctissimorum hominum copia. *Servius.*

Neque me diversa pars in civilibus armis movit à vero. *Aruntianus.*

Nobis primæ dissensiones vitio humani ingenii evenere: quod inquies, atque indomitum, semper in certamine libertatis, aut gloriæ, aut dominationis agit. *Priscianus.*

Nam à primordio urbis ad bellum Persi Macedonicum. *Idem.*

Res Romana plurimum imperio valuit, S. Sulpitio & M. Marcello Cos. omni Gallia cis Rhenum, atque inter mare nostrum, atque Oceanum, nisi quæ à paludibus invia

fuit, perdomita. Optumis autem mo-
bus, & maxuma concordia egit popu-
Roman. inter secundum atque postremu
bellum Carthaginense. *Victorinus & A-
gustinus.*

At discordia, & avaritia, atque ambitio
& cetera secundis rebus oriri sueta mal
post Carthaginis excidium maxume aucta
sunt. Nam injuriæ validiorum, & ob ea
discessio plebis à patribus, aliæque dissen-
ones domi fuere jam inde à principio: ne-
que amplius quam regibus exactis, dum re-
tus à Tarquinio & bellum grave cum Etru-
ria positum est, æquo & modesto jure agita-
tum: dein, servili imperio patres plebem
exercere; de vita atque tergo regio more
consulere; agro pellere, &, ceteris expers
bus, soli in imperio agere. Quibus iniu-
riis, & maxume fenoris onere oppressi ple-
bes, cum assiduis bellis tributum simul &
militiam tolerare, armata montem sacrum
atque Aventinum insedit. Tumque tribu-
& alia sibi jura paravit. Discordiarum &
certaminis utrimque finis fuit secundum
bellum Punicum. *Augustinus.*

Postquam, remoto metu Punico, simulta-
tes exercere vacuum fuit, plurimæ turbæ,
seditiones, & ad postremum bella civilia or-
ta sunt: dum pauci potentes, quorum in gra-
tiâ pleriique concesserant, sub honesto pa-
trum aut plebis nomine dominationes affe-
ctabant,

bant, bonique & mali cives appellati, non merita in rempublicam, omnibus pariter corruptis, sed uti quisque locupletissimus, & injuria validior, quia præsentia defendebat, pro bono ducebatur. Ex quo tempore majorum mores non paulsatim, ut antea, sed torrentis modo præcipitati: adeo juventus luxu atque avaritia corrupta est; uti merito dicatur, genitos esse, qui neque ipsi habere possent res familiares, neque alios pati. *Agellius & Augustinus.*

Igitur venditis proscriptorum bonis, aut largitis. *Agellius.*

Id bellum excitabat metus Pompeii victoris Hiempsalem in regnum restituentis. *Idem.*

Maxumeque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi. *Donatus & Arusianus.*

Quin lenones & vinarii laniique, quorum cæterea vulgus in dies usum habet, precio compositi. *Carisius.*

Genus armis ferox, & servitii insolitum. *Arusianus.*

M. Æmilii Lepidi Cos. ad P. R. oratio contra Sullam.

Clementia & probitas vestra, Quirites, quibus per ceteras gentis maxumi, & clari estis, plurimum timoris mihi faciunt, advorsus tyrannidē L. Sullę: ne aut ipsi, nefanda quę æstumatis, ea parū credendo de aliis circumveniamini: præsertim cum illi spes omnis

in scelere atque perfidia sit; neque se i
tutum putet, quam si pejor atque intesta
lior metu vestro fuerit, qua captivis liber
tis curam miseria eximat: at si providen
in tutandis periculis magis, quam in u
scendo teneamini. Satellites quidem e
homines maxumi nominis, non minus
tumis majorum exemplis, nequeo sati
rari, dominationis in vos, servitium su
mercedem dant: & utrumque per injuri
malunt, quam optumo jure liberi ager
præclara Brutorum, atque Æmiliorum
Lutatiorum proles, geniti ad ea, quæ m
res virtute peperere, subvertundi. N
quid à Pyrrho, Hannibale, Philippoque
Antiocho defensum est aliud, quam lib
tas, & suæ cui que sedes; neu cui, nisi le
bus, pareremus? quæ cuncta sævus ille R
mulus, quasi ab externis rapta, tenet, n
tot exercituum cla de, neque consulis, & al
orum principum, quos fortuna belli co
sumserant, satiatus; sed tum crudelior, cu
plerosque secunda res in miserat one
ira vertunt. Quin solus omnium, post m
moriam hominum, supp licia in post futur
composuit: quis prius injuria quam vita c
ta esse: pravissumeque per sceleris immanis
tem adhuc rutus furit; dum vos, metu gr
vioris servitii, à repetunda libertate e terrem
ni. Agendum atque obviam eundum est
Quirites; ne spolia vestra penes il
sint

non prolatandum, neque votis paranda
lia; nisi forte speratis, per tædium jam,
pudorem tyrannidis, esse eum per scelus
upata, periculosius dimissurum. At ille
rocessit, uti nihil gloriosum, nisi tutum,
omnia retinendæ dominationis honesta
stumet. Itaque illa quies, & otium cum
rtate, quæ multi probi potius, quam la-
rem cum honoribus, cap. ff. bant, nulla
t. Hac tempestate serviundum, aut imperi-
dum: habendus metus est, aut faciendus,
irites. Nam, quid ultra? quæve humana
erant, aut divina impolluta sunt? populus
manus paullo ante gentium moderator,
rus imperio, gloria, jure, agitandi in-
s, despectusque ne servilia quidem ali-
nta reliqua habet. Sociorum, & Lati
agna vis, civitate pro multis, & egregiis
tis, à vobis data, per unum prohibetur:
plebis innoxiæ patrias sedes occupavere
uci satellites, mercedem scelerum. Leges,
dicia, ærarium, provinciæ, reges, penes
num; denique necis civium, & vitæ licen-
. Simul humanas hostias vidistis, & se-
lchra infecta sanguine civili. Est ne viris
liqui aliud, quam solvere injuriam, aut
ori per virtutem? quoniam quidem unum
minibus finem natura vel ferro septis statu-
: neque quisquam extremam necessita-
em nihil ausus, nisi muliebri ingenio, ex-
pectat. Verum ego seditiosus, uti Sulla ait,

qui

qui præmia turbarum quæror; & bellum
piens, quia jura pacis repeto. Scilicet, q
non aliter salvi, satisque tuti in imperio
tis, nisi Vettius Picens, scriba Cornelius, l
na bene parata prodegerint: nisi approb
ritis omnis proscriptiones innoxiorum,
divitiæ; cruciatus virorum illustrium; vast
urbem fuga, & cædibus; bona civium
ferorum, quasi Cimbricam prædam, re
num, aut dono datam. At objectat m
possessiones ex bonis proscriptorum: quo
quidem scelerum illius vel maximum e
non me, neque quemquam omnium satis
zum fuisse, si recte faceremus. Atque il
quæ tum formidine mercatus sum, trad
soluto, jure, dominis tamen restituo: neq
pari consilium est, ullam ex civibus præd
esse. Satis illa fuerint, quæ, rabie comm
cta, toleravimus, manus conferentes inte
se Romanos exercitus & arma ab extern
in nosmet versa. Scelerum & contumelia
rum omnium finis sit. Quorum adeo fa
lam non pœnitet, ut & facta in gloria nunc
ret, &, si liceat, avidus fecerit. Neque jam
quid existumetis de illo, sed quantum vo
audeatis vereor: ne, alius alium principem
exspectantes, ante capiamini, non opibus e
jus, quæ futiles & corruptæ sunt, sed vestra
socordia, quam captum iri licet, & quam au
deat tam videri felicem. Nam præter satel
lites commaculatos, quis eadem vult? aut
quos

quis non omnia mutata, præter victoriam? scilicet milites: quorum sanguine, Tarrulæ, Cyrroque, pessumis seruorum, divitiæ partæ sunt. an, quibus prælatus in magistratibus capiundis Fufidius, ancilla turpis, honorum omnium dehonestamentum? Itaque maxumam mihi fiduciam parit victor exercitus, qui per tot vulnera & labores, nihil præter tyrannum quæsitum est. Nisi forte tribuniciam potestatem eversum profecti sunt per arma, conditam à majoribus suis; utique ira & judicia sibimet extorquerent: egregia scilicet mercede, cum relegati in paludes & silvam contumeliam atque invidiam, suam præmia penes paucos intelligerent. Quare autem tanto agmine atque animis incedit? quia secundæ res mire sunt vitiis obtentui: quibus labefactatis, quam formidatus antea fuit, tam contemnetur: nisi forte specie concordiæ & pacis, quæ sceleri & parricidio falso nomina indidit. Neque aliter populo Romano esse belli finem ait, nisi maneat expulsa agris plebes, præda civilis acerbissuma, jus, judiciumque omnium rerum penes eos, quod populi Romani fuit. Quæ, si vobis pax, & concordia intelliguntur, maxuma tabamenta reip. atque exitia probate: antiquate legibus impositis: accipite otium cum servitio: & tradite exemplum posteris ad populum Romanum suimet sanguinis cæde circumveniundum: Mihi, quamquam per

hoc

hoc summum imperium satis quæsitum erat nomini majorum, dignitati, atque etiam præsidio; tamen non fuit consilium, privatas opes facere; potiorque visa est periculosa libertas, quieto servitio. Quæ si probatis, adeste Quirites; & bene juvantibus diis, M. Æmilium Consulem ducem & authorem sequimini ad recipiendam libertatem.

Tunc vero & posci. cum ceteri ejusdem caussa ducem senatus rati, maxumo gaudio bellum irritare. *Nonnius, irritare, provocato.*

Curionem quæsivi, ut adolescentior, & populi suffragiis integer, ætati concederet Mamerci. *Priscianus lib.* x.

Philippus, qui ætate & consilio ceteros anteibat. *Servius lib.* ix.

Oratio L. Philippi contra Lepidum.

Maxume vellem, P. C. Remp. quietam esse, aut in periculis à promptissimo quoque defendi: denique prava incepta consultoribus noxæ esse. Sed contra, seditionibus omnia turbata sunt, & ab iis, quos prohibere magis decebat. Postremo, quæ pessimi & stultissimi decrevere, ea bonis & sapientibus faciunda sunt. Nam bellum, atque arma, quamquam vobis invisa, tamen, quia Lepido placenti sumenda sunt. Nisi forte cui pacem præstare, & bellum pati consilium est. Prô, dii boni, qui hanc urbem, omissa cura, adhuc regitis; M. Æmilius omnium flagitiosorum postremus, qui pejor, an ignavior

or sit, deliberari non potest, exercitum op-
imundæ libertatis habet, & se è contem-
metuendum effecit: vos mussantes, & re-
ractantes verbis, & vatum carminibus, pa-
m optatis magis quam defenditis: neque
telligitis mollitia decretorum, vobis digni-
tem, illi metum detrahi. Atque id jure:
quoniam ex rapinis consulatum, ob seditio-
em provinciam cum exercitu adeptus est.
Quid ille ob benefacta cepisset, cujus scele-
us tanta præmia tribuistis? At scilicet, ii, q
ad postremum usque, legatos, pacem,
oncordiam, & alia hujusce modi decreve-
nt gratiam ab eo peperere. Imò despecti
indigni rep. habiti, prædæ loco æstuman-
: quippe metu pacem repetentes, qua ha-
am miserant. Equidem à principio, cum
truriam conjurare, proscriptos accersiri,
gitionibus remp. lacerari videbam; matu-
ndum putabam, & Catuli consilia cum
aucis secutus sum. Ceterum, illi, qui gen-
Æmiliæ benefacta extollebant, & igno-
ando populi Rom. magnitudinem auxisse,
quam etiam tum Lepidum progressum
idebant: cum privata arma opprimundæ
bertatis cepisset, sibi quisque opes aut pa-
ocinia quæ rendo; consilium publicum cor-
perunt. At tum erat Lepidus latro cum ca-
nibus, & paucis sicariis; quorum nemo non
urna mercede vitam mutaverit: nunc est
roconsul cum imperio, non empto; sed dato
à vobis,

à vobis, cum legatis adhuc jure parentibus
& ad eum concurrere homines omnium o
dinum corruptissumi; flagrantes inopia
cupidinibus, scelerum conscientia exagm
ti: quibus quies, in seditionibus; in pac
turbæ sunt: hi tumultum ex tumultu, bell
ex bello serunt. Saturnini olim, post Sa
cii, dein Marii, Damasippique, nunc Lep
satellites. Præterea Etruria, atque omn
reliquiæ belli arrectæ: Hispaniæ armis
licitatæ: Mithridates in latere vectigal
nostrorum, quibus adhuc sustentamur, dit
bello circumspicit: quin, præter idoneu
ducem, nihil adest ad subvertendum imp
rium. Quod ego vos oro, atque obsecro P.C.
ut animadvortatis; neu patiamini licen
am scelerum, quasi rabiem, ad integros c
tactu procedere. Nam, ubi malos pæn
sequuntur, haud facile quisquam gra
bonus est. An expectatis dum exercitu
sus admoto, ferro, atque flamma urbem
vadat? quod multo propius est ab eo, q
agitat, statu, quam ex pace & concordi
arma civilia: quæ ille adversum divina
humana omnia cepit, non pro sua, aut q
rum simulat injuria, sed legum atque li
tatis subvertendæ. Angitur enim, ac tor
ratur animi cupidine, & noxarum metu, e
pers consilii, inquies; hæc atque illa tenta
metuit otium, odit bellum, luxu atque l
centia carendum videt, atq; interim abu
vestra

ra socordia. Neque mihi satis consilii,
um, an ignaviam, an dementiam eam ap-
em: qui videmini intenta mala quasi ful-
optare se quisque ne attingat, sed pro-
re ne conari quidem. Et quæso conside-
quam conversa rerum natura sit. Antea
lum publicum, occulte; auxilia palam in-
bantur, & eo boni malos facile ante-
t: nunc pax, & concordia disturbantur
m; defenduntur occulte. Quibus illa pla-
, in armis sunt; vos, in metu. Quid ex-
atis? nisi forte puder, aut piget recte fa-
An Lepidi mandata animos movent?
licere ait sua cuique reddi, & aliena te-
belli jura rescindi, cum ipse armis ro-
civitatem confirmari, qui ademtam ne-
concordiæ gratia plebei tribuniciam
stitutem restitui, ex qua omnes discordiæ
nsæ. Pessume omnium, atque impuden-
me, tibi ne egestas civium, & luctus cu-
unt, cui nihil est domi, nisi armis par-
, aut per injuriam? alterum consulatum
, quasi primum reddideris: bello con-
iam quæris, quo parta disturbatur: no-
rodítor, illis invidus, hostis omnium bo-
um, ut te neque hominum, neque deo-
pudet, quos perfidia aut perjurio vio-
: qui, quando talis es, maneas in sen-
ia, & retineas arma, te hortor: neu pro-
ndis seditionibus inquies ipse, nos in so-
udine retineas. Neque te provinciæ,
neque

neque leges, neque dii penates civem p
untur. Perge, qua cœpisti; ut quam ma
rume merita invenias. Vos autem, P.C. q
usque cunctando remp. intutam patiem
& verbis arma tentabitis? Delectus adv
sum vos habiti; pecuniæ publice, & priva
extortæ; præsidia deducta atque impos
ex lubidine leges imperantur: cum inte
vos legatos & decreta paratis. Et quan
mehercule, avidius pacem petieritis, ta
bellum acrius erit; cum intelliget se m
magis, quam æquo & bono sustentat
Nam, qui turbas, & cædem civium od
ait, & ob id armato Lepido vos inermes t
net, quæ victis toleranda sunt, ea, cum
cere possitis, patiamini potius censet. Ita
à vobis pacem, vobis ab illo bellum suade
Hæc si placent; si tanta torpedo animos
pressit, ut obliti scelerum Cinnæ, cujus
urbem reditu, decus atque ordines om
interierunt, nihilominus vos, atque con
ges, & Liberos, Lepido permissuri sitis; q
opus decretis? quid auxilio Catuli? qui
& alii boni remp. frustra curant. Agite
lubet; parata vobis Cethegi, atque a
proditorum patrocinia, qui rapinas & inc
dia instaurare cupiunt, & rursum advors
deos penates manus armare. Sin libertas
bella magis placent; decernite digna nom
ne, & augete ingenium viris fortibus. Ad
novus exercitus, & ad hoc, coloniæ ve
ru

militum, nobilitas omnis, duces optu-
fortuna meliores sequitur. Jam illa,
collecta sunt socordia nostra dilaben-
Quare ita censeo, quoniam Lepidus
m privato consilio paratum cum pessu-
, & hostibus reip. contra hujus ordinis
oritatem ad urbem ducit; ut Appius
udius interrex cum Q. Catulo proconsu-
& ceteris quibus imperium est, urbi præ-
o sint; operamque dent ne quid resp. de-
ienticapiat.

Ubi Lepidus & Catulus decretis exercitii-
maturrumè proficiscerentur. *Carisius*
II.

Lepido cum omnibus copiis Italia pul-
legnior neque minus gravis, sed multi-
curapatres exercebat. *Servius. Marius*
orinus in Ciceronem.

Obviam ire, & commori hostibus. *Aru-*
us Messius.

Lepidus pœnitens consilii. *Carisius*
III.

Sic vero quasi formidine attonitus, neque
mo neque auribus, aut lingua competere.
nius, Competere, rei cujusque meminisse,
constanter valere.

Prudens omnium, quæ senatus censuerat.
sianus.

Magnis operibus profectus, oppidum ce-
per L. Catilinam legatum. *Festus.*

Domitium Proconsulem ex citeriori His-
pania

ſpania cum omnibus copiis, quas paravit arceſſivit. *Priſcianus lib.* x. *Arceſſivit, ſpe & laceſſivit.*

Sanctus aliter, & ingenio validus. *Ce ius.* I. *aliter pro alias.*

Gens raro egreſſa finis ſuos. *Ser lib.* XI. *Æneidos. Aruſianus Meſſus.*

Niſi cum ira belli deſenuiſſet. *Priſc lib.* x.

Maturàverunt exercitum Dymbuch cogere. *Aruſianus Muſſus.*

Illo profectus, vicos, caſtellaque in dere, & fuga cultorum deſerta, ignivo neque elato, aut ſecuro eſſe animo, gentis ad furta belli peridonex. *Nonn virus ad* XI *Æneidos.*

Liberis ejus avunculus erat. *Dona Phormionem Terentii.*

Nihil ob tantam mercedem ſibi abnu ros. *Aruſianus Meſſus.*

Inſanam aliter ſua ſententia, atque rum mulierum. *Cariſius l.* I. *aliter pro*

Solis vius. *Donatus Phorm. act.* V. *ſ* VIII.

Juſſu Metelli cornicines occanuer *Priſcianus lib.* x. *Servius* II. *Georg. Diomed. lib.* I. *cap.* IV.

Nexuit catenæ modo. *Priſcianus lib.*

Doctus militiam. *Aruſianus Meſſus*

Neque ſe recipere aut inſtruere p quivere. *Priſcianus lib.* 10.

Eq

qui sine rectore exterriti, aut saucii con-
antur, *Idem lib.* IV.

Occupatusque collis editissimus apud Hi-
am: & cum multa opera circumdata.
sianus lib. V.

t inde nulla munitionis, aut requie mo-
roceſſit ad oppidum. *Prisianus l.* XVIII.
ue pro requies.

reſte. *Cariſ. lib* I.

idebat omnis Hiſpania citerior. *M. Fa-*
Victorinus de inv. Ciceronis lib. I.

ponere validam urbem multos dies re-
m pugnando vicit. *Nonius.*

que Sertorius, levi præſidio relicto in
ntania, nactus obſcuram noctem, æſtu
do, furtivaque celeritate, vitare prælium
nſgreſſu conatus eſt. *Agellius lib.* 10.
Nonius Marcellus.

ranſgreſſos omnes recipit mons Ballera,
ceptus à Luſitanis. *Idem ibidem.*

arum aliæ paullulum progreſſæ, nimio
l & incerto onere, cum pavor corpora
averat, deprimebantur. *Idem.*

locum editiorem, quam victoribus dece-
capit. *Servius* VIII. *Æneidos. Aruſia-*
Meſſus.

t mox Fufidius adveniens cum legioni-
poſtquam tantas aſperitates, haud faci-
pugnantibus vadum, cuncta hoſti quam
opportuniora videt. *Nonius.*

Cum Sertorius neque crumperet, tam levi
copia

copia navibus fugam maturabat. *Serv.* *Fuldanus. Messus.*

Itineris eorum Metellus per litteras g[illegible]rus *Arusianus.*

Itaque Servilius ægrotum Tarenti [illegible] legam prior transgressus, iter vortit ad C[illegible]rycum urbem inclutam: pastusque ne[illegible]re. in quo crocum gignitur. *Priscianus N[illegible]nius.*

Ad Olympum atque Phaselida. *Pris[illegible]anus.*

Apud Corycum. *Idem.*

Apud Læte oppidum, cui nomen o[illegible]vionis condiderant. *Idem. Servius ad* *Æneidos.*

Repulsus à Læte oppido. *Idem. Pris[illegible]*

Apud Mutinam. *Idem.*

Apud Præneste locatus. *Idem.*

Medio die. *Messus.*

Quietam à bellis civitatem. *Idem.*

Militiæ peritus. *Idem.*

Sertorius portis turbam morantibus, [illegible] nullo, ut in terrore solet, generis aut im[illegible]rii discrimine, per calonum corpora, ad m[illegible]dium quasi deinsuper adstantium man[illegible] in murum attollitur. *Nonius. Servius.*

Neque detrusus aliquoties terretur. *Pris[illegible]anus lib.* XV.

Dubitavit acie pars. *Idem.*

Quos inter maxume. *Carisius.*

Rumore primo. *Carisius.*

Idem

Idem fecere Octavius & Q. Cæpio sine ... cujusquam expectatione, neque sane ... publici. *Servius ad lib* IV. *Æneidos* ... *significat & rogare. Sallustius in Ju-* ... *ha: Quos ego audio ambire, fatigare vos* ... *los. Dicebatur & ambio illum, pro rogo.* ... *st. in* I. Idem facere *&c.*

Cum aræ & alia diis sacrata, supplicium ... ine fædarentur. *Idem.*

Postremo ipsos colonos per miserias & ... humani generis orare. *Idem ad illud* ... *Æneneidos.*

... per eversa genitor fumantia Troja ... *dia obtestor.*

Ea paucis quibus peritia & verum ingeni- ... est abnuentibus. *Idem.*

Perpenna tam paucis profectus vera est ... manda *Idem ad* XII. *Æneidos.*

FRAGMENTA
LIB. II.
HISTORIARUM.

SArdinia in Africo mari facie vestigii humani, in orientem, quam in occidentem latior prominet. *Agellius lib.* XIII. *cap.* XIII. *Nonius: Faciem totius corporis for-* ... *πρόσωπον, id est, os, posuit antiquitas prudens;*

prudens ut ab aspectu species, & à fingu figura, ita à factura corporis facies. Sall hist. lib. 11. Sardinia &c. Isiodorus.

Inde Ichnusa appellata. *Solinus.*

Dubium an insula sit, quod Euri Austri superjactis fluctibus, circumlavit. *nius, lavit pro lavat.*

Nam Sullam consulem de reditu ejus gem ferentem ex composito trib. pl. C. H rennius prohibuerat. *Notat Agellius lib. cap. XX. Sallustium proprietatis in verbis tinentissimum consuetudini concessisse, & p vilegium, quod de Cn. Pompeii Magni tris reditu ferebatur, legem appellasse.*

Nam procul, & diversis ex regionib *Carisius. Asper, procul, inquit, est è loco*

Obviam fuere. *Carisius ibidem. Asper, vetuste* obviam fuere, *adverbio quam ne ne uti maluit.*

Urbe, patriaque extorres. *Messius.*

Genus militum suetum à pueritia lat ciniis. *Idem.*

Inter læva mœnium, & dextrum flu Turiam, quod Valentiam parvo interv præterfluit. *Priscianus lib. v. & vi. Turi dixit, qui accusativus generis masculini non neutri.*

In fiducia, quam argumentis, purgatio dimittuntur. *Donatus Phorm. act. I. sc. II & Hecyr. act. IV. sc. IV. Nonius. Fiducia audacia. Servius.*

Antequ

Antequam regressus Sertorius instrueret gnà suos. *Arusianus.*

Ipse animi atrox. *Idem.*

Copiis integra. *Idem.*

Eodem anno in Macedonia C. Curio, ncipio veris cum exercitu profectus in ardaniam, quibus potuit modis dictas pe- ias coegit. *Nonius, dicere est promittere.*

Post, ubi fiducia nimius. *Arusianus.*

Sed ipsi ferunt taurum ex grege, quem pe littora regebat Corsa nomine Ligus lier. *Priscianus lib.* VI.

Nam quædam Corsa nomine Ligus mu- cum taurum ex grege, quē prope littora bat, transnatare solitum, atq; per inter- a corpore aucto remeare videret, cupiens incognita sibi pabula, taurum à cæte- egredientem usque ad insulam navigio ecuta est. Cujus regressu insulæ fertili- m cognoscentes Ligures, ratibus eò pro- i sunt, eamque nomine mulieris aucto- & ducis appellaverunt. *Isidorus lib.* 14. 6.

Ne illa tauro pa ata sint. *Donatus actu* IV. a 11. *Andria.*

Dædalum ex Sicilia profectum, cùm Mi- s fugeret iram, atque opes. *Priscianus li-* VI. *Servius.*

Quem ex Mauritania rex Leptasta pro- onis insimulatum cum custodiis miserat. *riscianus lib.* I.

Quos advorsum multi ex Bithynia v
lentes occurrere, falsum filium arguim
Priscianus lib. x.

Ut actione desisteret. *Messus.*

Vespera. *Carisius lib.* 11.

Argentum mutuum arcessivit. *Prisc*
lib. x.

Eam deditionem senatus, per nunc
Orestis cognitam, approbat. *Prisc*
lib. vi.

Nisi qua flumen Lurda Tauro mon
fluens. *Idem ibidem.*

Frugum, pabulique lætus ager. *Arus*
Servius lib. i. *Æneidos.*

Neque virgines nuptum à parentibus
tebantur, sed ipsæ belli promptissimos
gebant. *Messus.*

Modestus ad omnia alia, nisi ad domi
tionem. *Donatus Phor. act.* i. *Sc.* ii.

Noctu, diuque stationes, & vigilias
tare. *Carisius lib.* 11.

At Lucullum regis cura machinata
brevi fatigabat. Multique commeatus
rierant insidiis latronum. *Priscianus*
& Nonius.

Namque primum Jasonem novo in
maris Æetæ hospitis domum violasse.
scianus lib. viii.

Tartessum Hispaniæ civitatem, q
nunc Tyrii mutato nomine Gadir hab
Priscianus lib. v.

Neg

Neque subsidiis, uti soluerat, compositis. *Priscianus lib.* x. *Soluerat autem est solitus fuerat.*

Neque inermos ex prœlio viros quemquam agnoturum. *Idem ibidem.*

Ea continentia vir gravis, & nulla arte quam inferior. *Arusianus. Nonius in gravis.*

Omnes qui circum sunt, præminent altitudine millium passuum duorum. *Arusianus.*

* & Pœni ferunt adversus A. N. C. M. *Donatus.*

Quia corpore & lingua percitum, & inquietem, nomine histrionis vix sani, Barbuliam appellabant. *Priscianus lib.* VI.

Audaciter. *Idem* XV,

Ibi Fimbriana seditione, qui regi per obsequelam orationis, & maxume odium Sullæ, graves, carique erant. *Nonius: obsequium est, genere, obsequela fœm.*

Mœnibus deturbat. *Nonius deturbare.*

E muris canes sportis demittebant. *Idem.*

Ad hoc rumoribus, advorsa in pravitatem, secunda in casum; fortunam in temeritatem declinando, corrumpebant. *Idem.*

At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus; magna gloria concurrentium undique virile & muliebre sexu, per vias ac tecta omnium visebatur: cum quæstor C. Urbinus, aliique, cognita voluntate, cum ad cœnam invitaverant; ultra

Romanorum, & mortalium etiam mo
curabant, exornatis ædibus per aulæa &
signia, scenisque ad ostentationem hist
num fabricatis; simul croco sparsa hum
& alia, in modum templi celebrarunt. P
terea cum sedenti transenna demissum V
ctoriæ simulacrum cum machinato stre
tonitruum coronam capiti imponebat: t
venienti ture quasi deo supplicabatur. To
picta plerumque amiculo erat et accumb
ti: epulæ quæ sitissumæ, neque per tem
modo provinciam, sed trans mata,
Mauritania volucrum, & ferarum incog
antea plura genera, quibus rebus, alqu
tam partem gloriæ dempserat, maxime
pud veteres & sanctos viros, superba
gravia, indigna R. imperio existuma
Macrob. Saturnal. lib. III. *cap.* XIII. *N*
nius. Sosipater lib. I.

Ruuntque pars magna suismet, aut po
morum telis, ceteri vice pecorum obtru
bantur. *Nonius.*

Occurrere duci, & prælium accen
adeo uti Metello in sagum, Hirtuleiano
chium tela venirent. *Id. m.*

Avidisque ita, Promptisque ducibus,
Metellus ictu tragulæ sauciaretur. *Idem.*

Sed Metellus in vulnere. *Donatus in*
scena II. *And.*

Primo incidit forte per noctem in ten
culo piscantis. *Nonius.*

Ad hoc pauca piraticæ adjungit actuaria
vigia. *Idem in, Piratica naviculæ.*

Omnia sacrata corpora in ratem imposu-
le. *Arusianus.*

Suos equites hortatus vado transmittit.
Idem.

Ictu eorum, qui in flumine ruebant, ne-
bantur. *Donatus Adelph. act.* III. *sc.* II.

Circumventi dextra, unde ferrum erat,
ra, aut quid tale capiti affligebant. *Aru-
sianus.*

Sed Metellus in ulteriore provincia. *Do-
tus ad Phorm. act.* I. *sc.* IV.

Immane quantum animi exarsere. *No-
, Nomen positum pro Adverbio.*

At illi quibus res incognita erat, ivere
cti ad portas incognita tendere. *Servius
Ursini.*

Murum ab angulo dextri lateris ad palu-
m haud procul remotam duxit. *Servius
aldanus.*

FRAGMENT

LIB. III.

HISTORIARUM.

EXaudirique sonus Bacchanaliorum *Macrob. lib. 1. cap. IV. Saturnal. Nonius.*

Diversa, uti solet rebus perditis, cape sunt. namque alii fiducia gnaritatis locorum in occultam fugam sparsi; alii, globis eruptionem tentavere. *Priscianus lib. 1. Nonius.*

Unus constitit in agro Lucano, gnarus loci, nomine Publipor. *Idem lib. VI. Prob. Catholicis.*

Male jam assuetum ad omnis vis controversiarum. *Priscianus lib. VI.*

Conjuratione claudit. *Idem lib. V.*

Quasi par in oppido festinatio, & ingens terror erat, ne ex latere nova munimenta madore infirmarentur: nam mœnia oppidi stagnabant, redundantibus cloacis adversis æstu maris. *Nonius in Mador.*

Equis, & armis decoribus cultus. *Priscianus lib. VI.*

Dedecores, inultique terga ab hostibus cædebantur. *Idem.*

Contra ille calvi ratus quærebat num

somnio

mnio thesaurus portenderetur. *Idem lib.* II. *Nonius in Calustur.*

Parte consumpta, reliqua cadaverum ad diuturnitatem usus fallerent. *Priscianus lib.* X.

Epistola Cn. Pompeii ad senatum.

Si advorsum vos, patriamque, & deos pe-tes, totiens labores & pericula suscepis-sem, quotiens à prima adolescentia ductu eo sceleratissimi hostes fusi, & vobis sa-lus quæsita est: nihil amplius in absentem de statuisse tis, quam adhuc agitis P. C. quem contra ætatem projectum ad bellum gravissimum, cum exercitu optume merito, quantum est in vobis, fame, miserrima om-nium morte, conficistis. Hac in spe popu-lus Rom. liberos suos ad bellum misit? Hæc sunt præmia pro vulneribus: & totiens ob remp. fuso sanguine? fessus scribundo, circumdoque legatos, omnis opes & spes juventutis meæ consumpsi: cum interim à vobis per triennium vix annuus sumptus datus est. Per deos immortales, utrum cen-setis me vicem ærarii præstare, an exerci-tum sine frumento & stipendio habere posse? equidem fateor me ad hoc bellum majore studio, quam consilio, profectum: quippe qui nomine modo imperii à vobis accepto, diebus quadraginta exercitum pa-ravi; hostisque in cervicibus jam Italiæ a-gentis ab Alpibus in Hispaniam sum-

movi. Per eas, iter aliud atque Hannibal nobis opportunius patefeci. Recepi Gallam, Pyrenæum, Lacetaniam, Ilergetum: & primum impetum Sertorii victoris novi quidem militibus, & multo paucioribus sustinui: hiememque in castris inter sævissimos hostis, non per oppida, neque ex ambitione mea, egi. Quid dein prœlia, aut expeditiones hibernas, oppida excisa, aut receptae numerem? quando res plus valent quâ verba. Castra hostium apud Sucronem capta, & prœlium apud flumen Durium, & dux hostium C. Herennius cum urbe Valentia, & exercitu deleti, satis clara vobis sunt pro quîs, ô grati patres, egestatem & famem redditis. Itaque meo & hostium exercitu par conditio est. Namque stipendium neum datur: victor uterque in Italiam venire potest. Quod ego vos moneo, quæsoque ut animadvortatis, neu cogatis necessitatibus privatim mihi consulere. Hispaniam citeriorem, quæ non ab hostibus tenetur, non aut Sertorius ad internecionem vastavimus, præter maritumas civitates, quæ ultro nobis sumptui, onerique. Gallia superiore anno Metelli exercitum stipendio frumentoque aluit: nunc malis fructibus, ipsa vix agitat. Ego non rem familiarem modo, verum etiam fidem consumpsi. Reliqui vos estis: qui nisi subvenitis, invito & præcedente me, exercitus hinc, & cum eo omne bellum

m Hiſpaniæ in Italiam tranſgreditur.

Namque his, præter ſolita vitioſis magiſtratibus, cum per omnes provinciam fœcunditate biennii proximi grave pretium fructibus eſſet. *Nonius, Grave eſt caltum.*

Hiſaltibus occupatis eum externorum aes invaſere: frumentique ex inopia gravitias facta. *Idem, Satias pro ſatietas.*

Neque jam ſuſtineri poterat immenm auctо mari, & vento gliſcenti. *Idem, ſcit eſt congelaſcit, colligitur, igneſcit, eſcit.*

Actum maxume, uti ſolet extremis in rebus, ſibi quiſque cariſſimum domi recordanctique omnium ordinum extrema mua ſequi. *Idem Munia officia.*

Et forte in navigando cohors una, grandi elo vecta, à ceteris deerravit, matique plado à duobus prædonum myoparonibus circumvento. *Idem in voce Faſelus, & Myoparo.*

Eum, atque Metrophanem ſenatus magna duſtria perquirebat, cum per tot ſcaphas, uas ad oſtia cum paucis fidis pertunctatum iſerant. *Idem & Cariſius lib. 1.*

Duos quam maxumos uteres levi tabulæ ubjecti qua ſuper omni corpore quietus incem tractu pedis quaſi gubernator exiſteti ea inter molem, atque inſulam mari vibundus claſſem hoſtium ad oppidum pertnit. *Idem.*

f Nam qui enare conati fuerant, icti [illegible] erramentis navium, aut vulnerati à suis, aut afflicti alveos undarum vi, mulcato [illegible] corpore postremo tamen periere. *Idem & Arusianus Messius.*

Non tertia tunc erat, & sublima nebula cœlum obscurabat. *Nonius.*

Illum nautis forum. *Idem.*

Oratio M. Lepidi tribuni plebis ad plebem.

Si, Quirites, parum existumaretis, quid inter jus à majoribus relictum vobis, & hoc à Sulla paratum, servitium interesset, multis mihi differendum fuisset, docendumque quas ob injurias, & quotiens à patribus armata plebes secessisset; utique vindices paravisset omnis juris sui tribunos pleb. Nunc hortari modo reliquum est, & ire primum via, qua capessundam arbitror libertatem. Neque me præterit quantas opes nobilitatis solus impotens, inani specie magistratus, pellere dominatione incipiam; quamque tutius factio noxiorum agat, quam soli innocentes. Sed præter spem bonam ex vobis, quæ metum vicit, statui certaminis adversa, pro libertate potiora esse forti viro, quam omnino non certavisse. Quamquam omnes alii creati pro jure vestro vim cunctam, & imperia sua gratia, aut spe, aut præmiis in vos convortere; meliusque habent, mercede delinquere, quam gratis recte facere. Itaque omnes concessere jam in paucorum dominatio-

dominationem, qui per militare nomen, ærarium, exercitus, regna, provincias occupavere, & arcem habent ex spoliis vestris: cum interim more pecorum vos multitudo singulis habendos, fruendosque præbetis, exuti omnibus, quæ majores reliquere: nisi quia vosmet ipsi per suffragia, uti præsides olim, nunc dominos destinatis. Itaque concessere illuc omnes: & mox si vestra receperitis, ad vos redibunt plerique. Rarus enim animus est ad ea, quæ placent defendenda. Cætera validiorum sunt. An dubium habetis, ne officere quid vobis uno animo pergentibus possit, quos languidos sordesque pertimuere? nisi forte C. Cotta ex factione media consul, aliter cum metu jura quædam tribunis pleb. restituit, & quamquam L. Sicinius primus de potestate trib. loqui ausus, mussantibus vobis circumventus erat: tamen prius illi invidias metuere, quam vos injuriæ pertæsum est. Quod ego nequeo satis mirari, Quirites. Nam spem frustra fuisse intellexistis. Sulla mortuo, qui scelestum imposuerat servitium, finem mali credebatis. Ortus est longe sævior Catulus. Tumultus intercessit Bruto, & Æmilio Mamerco Coss. dein C. Curio ad exitium usque insontis tribuni dominatus est. Lucullus superiore anno quantis animis ierit in L. Quinctium, vidistis: quantæ deniq; nunc mihi turbæ concitantur! quæ profecto

fecto incassum agerentur, si prius quam vos serviundi finem, illi dominationis factum erant: præsertim cum his civilibus armis dicta alia, sed certatum utrimque de dominatione in vobis sit. Itaque cetera ex licentia, aut odio, aut avaritia in tempus arsere. Permansit una res modo, quæ utrimque quæsita est: & erepta in posterum vis tribunicia, telum à majoribus libertati paratum. quod ego vos moneo, quæsoque, ut animadvertatis: neu nomina rerum ad ignaviam mutantes, otium pro servitio appelletis. quo jam ipso frui, si vera & honesta flagitium superaverit, non est conditio: fuisset: si omnino quiessetis. Nunc animum advortite: & nisi viceritis, quoniam omnis injuria gravitate tutior est, artius habebunt. Quid censes igitur? aliquis vestrum subjecerit. Primum omnium, omittendum morem hunc quem agitis, impigræ linguæ, animi ignavi, non ultra concionis locum memores libertatis. Dein ne vos ad virilia illa vocem, quo tribunis plebei mandando patricium magistratum, libera ab auctoribus patriciis suffragia majores vestri paravere: quamvis, Quirites, in vobis sit, uti, quæ jussa nunc pro aliis toleratis, pro vobis agere aut non agere certe possitis. Jovem aut alium quem deum consultorem exspectatis? magna illa consulum imperia & patrum decreta, vos exsequendo rata efficitis: Quirites: ultroque licentiam in

vos

vos auctum, atque adjutum properatis. Neque ego vos ultum injurias hortor; magis ut requiem capiatis: neque discordias, ut illi criminantur, sed earum finem volens jure gentium res repeto: &, si pertinaciter retinebunt, non arma, neque secessionem, tantummodo ne amplius sanguinem vestrum prælibatis censeo. Gerant, habeantque suo modo imperia; quærant triumphos: Mithridatem, Sertorium & reliquias exulum persequantur cum imaginibus suis. Absit periculum & labos, quibus nulla pars fructus est; nisi forte repentina illa frumentaria lege munia vestra pensantur. Qua tamen quinis modiis libertatem omnium æstumavere, qui profecto non amplius possint alimentis carceris. Namque ut illis exiguitate mors prohibetur; senescunt vires: sic neque absolvit cura familiari tam parva res; & ignavissimi quique tenuissima spe frustrantur: quæ tamen quamvis ampla, quoniam servitii pretium ostentarent, cujus torpedinis erat decipi & vestrarum rerum ultro injuria gratiam debere? Namque alio modo, neque valent in universos, neque conabuntur. Cavendus tamen delusi est. Itaque simul comparant delenimenta, & differunt vos in adventum Cn Pompeii: quem ipsum ubi pertimuere, sublatum in cervices suas, mox demto metu lacerant. Neque eos pudet vindices, uti se ferunt, libertatis, tot viros

sine

sine uno, aut remittere injuriam non auderе, aut jus non posse defendere. Mihi quidem satis spectatum est, Pompeium maxima gloriæ adolescentem malle principem vobis lentibus vobis esse, quam illis dominationis socium, auctoremque in primis fore tribuniciæ potestatis. Verum, Quirites, antea singuli cives in pluribus, non in uno cunctipotentia habebatis: neque mortalium quisquam dare, aut eripere, talia unus poterat. Itaque verborum satis dictum est. Neque enim ignorantia res claudit. Verum occupavit vos nescio quæ torpedo, quia neque gloria movemini, neque flagitio; cunctaque præsentia ignavia mutastis: abunde libertatem tamen quia tergis abstinetur, & huc ire licet atque illuc, munere divum dominorum. Atqui hæc eadem non sunt agrestibus; sed creditur inter potentium inimicitias, donoque dantur in provincias magistratibus. Impugnatur, & vincitur à paucis: plebes, quodcumque accidit, pro victa est: & in dies magis erit: si quidem majore cura dominationem illi retinuerint, quam vos repetieritis libertatem.

Postquam egressus angustias. *Messal.*

Ad Cyzicum perrexit armatus animi. *Ex eodem.*

Ut sustinere corpora plerique nequeuntes, fessi, arma sua quisque stantes incumberent. *Idem, & Servius.*

Ac

Ac statim fugitivi, contra præceptum dui, rapere ad stuprum virgines, matronasque. *Nonius.*

Quibus à Sertorio triplices insidiæ per loneos saltus positæ erant: prima, quæ ante venientes exciperet. *Servius.*

Ingens ipse virium, atque animi. *Arusianus.*

Locum nullum nisi in in quo armati insistissent. *Idem.*

At Oppius postquam orans nihil proficiebat, timide veste testum pugionem expedire conatus, à Cotta, Vulscioque impeditur. *Nonius, pugio est brevis gladius.*

Castrisque collatis, pugna tamen ingenio loci prohibebatur. *Idem.*

Sed Pompeius à prima adolescentia, sermone fautorum, similem fore se credens Alexandro regi, facta, consultaque ejus quidem æmulus erat. *Nonius.*

Dubius consilii. *Arusianus.*

Post reditum eorum, quibus senatus belli Lepidini gratiam fecerat. *Idem.*

Quod ubi frustra tentatum est, socordius ire milites occœpere, non aptis armis, ut in principio, & laxiore agmine. *Nonius.*

Atque cum Curio laudatum, accensumque præmiorum spe, quibus cum optavisset, ire, jubet. *Idem.*

Eodem tempore Lentulus duplici acie locum editum multo sanguine suorum defensus,

ſus, poſtquam ex ſarcinis paludamenta ad-
ſtari, & delectæ cohortes intelligi cœpere.
Idem.

Si nihil ante adventum ſuum inter ple-
bem & patres conveniſſet, coram ſe daturum
operam. *Priſcianus lib.* XIV.

Fine inguinum ingrediuntur mare. *Aru-
ſianus.*

M. Antonius perdundæ pecuniæ genitus,
vacuuſque curis, niſi inſtantibus. *Idem.*

Muros ſucceſſerant. *Idem.*

Saxaque ingentia, & axe vinctæ trahet
per pronum incitabantur, axibuſque emine-
bant in modum ericii militaris veruta binum
pedum. *Nonius. Servius.*

Octavium mitem, & captum pedibus.
Aruſianus.

Igitur diſcubuere, Sertorius inferior in
medio, ſuper eum L. Fabius Hiſpanienſis
ſenator ex proſcriptis, in ſummo Antonius,
& infra, ſcriba Sertorii Verſius: & alter ſcri-
ba Mæcenas in imo; medius inter Tarqui-
tium, & dominum Perpernam. *Nonius.
Servius.*

Quarum unam epiſtolam forte cum ſer-
vo nacti prædatores Valeriani ſcorpione in
caſtra miſere.

FRAG.

FRAGMENTA
LIB. IV.
HISTORIARUM.

AT Cn. Lentulus patriciæ gentis, collega ejus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum stolidior, an [illegible]nior, legem de pecunia, quam Sulla [illegible]ptoribus bonorum remiserat, exigun[illegible], promulgavit. *Agellius lib.* XVIII. [illegible]. IV.

Omnes, quibus ætas senecto corpore, animus militaris erat. *Priscianus lib.* IX. & X.

Dein lenita jam ira, postero die liberalibus verbis permulcti sunt. *Idem lib.* IX.

Implicitæ rates ministeria prohibebant. *Idem ibidem.*

Igitur legiones pridie in monte positas arcessivit. *Idem lib.* X.

Anxius animi, atque incertus. *Arusianus.*

Magnam exorsus orationem. *Idem.*

Impotens, & nimius animi est. *Idem.*

Amisumque assideri sine prœliis audiebat. *Priscianus lib.* VIII. *Obsideo & assideo activa sunt; faciunt enim assideor & obsideor.*

Qui quidem mos, uti tabes, in urbem conjectus. *Festus.*

Castella

Castella custodias thesaurorum in de
enem acciperentur. *Servius. Carisius lib.*

Reliqua cadavera salita. *Diomedes lib.*
cap. IV.

Epistola Regis Mithridatis scripta ad
gem Arsacem.

REX MITHRIDATES RE
ARSACI S. Omnes, qui secundis re
suis ad belli societatem orantur, consider
debent, liceatne tum pacem agere. De
quod quæritur, satis ne pium, tutum glor
sum, an indecorum sit. Tibi, perpetua pa
frui liceret, nisi hostes opportuni, sceleri
mi. Egregia fama, si Romanos oppress
futura est. Neque petere audeam socie
tem: & frustra mala mea cum tuis be
misceri sperem. Atqui ea, quæ te mov
posse videntur, ira in Tigranem recenti be
li, & meæ res parum prosperæ, si ven
mare voles, maxume hortabuntur. Ille en
obnoxius, qualem tu voles, societatem ac
piet: mihi fortuna, multis rebus erepti, a
sum dedit bene suadendi: &, quod flore
bus optabile est, ego non validissimus pre
beo exemplum, quo rectius tua compona
Namque Romanis, cum nationibus, popu
lis, regibus cunctis, una & ea vetus caus
bellandi est, cupido profunda imperii, & d
vitiarum: qua primum cum rege Macedo
num Philippo bellum sumpsere. Dum
Carthaginensibus premebantur, amicitia fi
mulantes,

lantes, ei subvenientem Antiochum con-
ssione Asiæ per dolum avertere: ac mox
Philippo Antiochus omni eis Taurum a-
o, & decem millibus talentorum spoliatus
. Persen deinde Philippi filium, post mul-
& varia certamina, apud Samothracas de-
acceptum in fidem, callidi, & repertores
fidiæ, quia pacto vitam dederant, insom-
s occidere. Eumenem, cujus amicitiam
rioſe ostentant, initio prodidere Antio-
o, pacis mercedem; post Attalum custo-
m ægri captivi sumtibus & contumeliis ex
e milectumum servorum effecere: simu-
oque impio testamento, filium ejus Ari-
nicum, quia patrium regnum petiverat,
stium more per triumphum duxere: Asia
ipsis obsessa est: postremo totam Bithy-
m, Nicomede mortuo, diripuere, cum fi-
s Nusæ, quam reginam appellaverant, ge-
us haud dubie esset. Nam quid ego me
ellem? quem disjunctum undique regnis,
tetrarchiis ab imperio eorum, quia fama
at divitem, neque serviturum esse, per Ni-
medem bello lacessiverunt; sceleris eorum
aud ignarum, & ea, quæ accidere, testatum
atea, Cretenses solos omnium liberos ea
mpestate, & regem Ptolemæum. Atque
o ultus injurias, Nicomedem Bithynia ex-
li; Asiamque spolium regis Antiochi re-
pi, & Græciæ demsi grave servitium. In-
epta mea postremus servorum Archelaus,

exercitu

exercitu prodito, impedivit: illique, qu
ignavia aut prava calliditas, uti meis labor
bus tuti essent, armis abstinuit, acerbiss
mas pœnas solvunt. Ptolemæus precio d
em belli prolatat. Cretenses impugnati s
mel jam, neque finem nisi excidio habitu
Equidem cum mihi ob ipsorum interna m
la dilata prœlia magis, quam pacem dat
intellegerem; abnuente Tigrane, qui me
dicta sero probat, te remoto procul, omnibu
aliis obnoxiis, rursus tamen bellum cœpi
Marcumque Cottam Romanum ducem a
pud Chalcedona terra fudi: mari exui cla
se pulcherruma. Apud Cyzicum magn
cum exercitu, in obsidione moranti fru
mentum defuit, nullo circumadnitente: s
mul hiems mari prohibebat. Ita, sine vi ho
stium regredi coactus in patrium regnum
naufragiis apud Param, & Heracliam, mul
tum optumos cum classibus amisi. Restitut
deinde apud Cabira exercitu, & variis inte
me atque Lucullum prœliis, inopia rursu
ambos incessit. Illi suberat regnum Atio
barzanis bello intactum: ego vastatis cir
cum omnibus locis, in Armeniam concessi
secutique Romani non me, sed morem su
um omnia regna subvertendi, quia multi
tudinem artis locis pugna prohibuere, im
prudentiam Tigranis pro victoria ostentant.
Nunc quæso considera, nobis oppressis
utrum firmiorem te ad resistendum, an
finem

em belli futurum putes? scio equidem
magnas opes, virorum, armorum, & au-
sse: &, ea re à nobis ad societatem, ab
s ad prædam peteris. Ceterum consilium
Tigranis, regno integro, meis militibus
li prudentibus, procul ab domo, parvo
ore, per nostra corpora bellum conficere:
ando neque vincere, neque vinci sine tuo
iculo possumus. An ignoras Romanos,
tiquam ad occidentem pergentibus fi-
m Oceanus fecit, arma huc convertisse?
que quicquam à principio, nisi raptum
bere, domum, conjuges, agros, imperi-
n? convenas, olim sine patria, sine paren-
us, pestè conditos orbis terrarum: quibus
n humana ulla, neque divina obstant,
in socios, amicos, procul juxtaque sitos,
opes, potentisque trahant, excidantque;
nniaque non serva & maxuma regna ho-
lia ducant. Namque pauci libertatem,
rs magna justos domos volunt: nos su-
cti sumus æmuli, & in tempore vindi-
s affuturi. Tu vero, cui Seleucia maxuma
bium, regnumque Persidis inclitis divitiis
t, quid ab illis, nisi dolum in præsens, &
ostea bellum exspectas? Romani in omnis
rma habent, acerruma in eos quibus victis
olia maxuma sunt; audendo & fallendo,
& bella ex bellis serendo, magni facti. Per
unc morem exstinguent omnia, aut occi-
ent: quod difficile non est, si tu Mesopo-

tamia,

tamia, nos Armenia circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxiliis: fortuna autem nostris vitiis adhuc incolumis. Teque illa fama sequetur auxilio profectum magnis regibus, latrones gentium oppressisse. Quod uti facias moneo, hortorque; neu malis pernicie nostra unum imperium prolatare, quàm societate victor fieri.

Curio Vulcanaliorum die ibidem moratus. *Nonius de mutata declinatione, Carisius lib. 1.*

Scalas pares mœnium altitudine, *Arusianus.*

Diffidere inter se cœpere, neque in medium consultare. *Idem.*

Multisque suspicionibus volentia plebs facturus videbatur. *Nonius, Volentia quæ plebs vellet.*

Suspectusque fuit, incertum vero an per neglegentiam, societatem prædarum cum latronibus composuisse. *Idem, Componere conjungere.*

Collegam minorem, & sui cultorem exspectans. *Arusianus.*

Quam maxumis itineribus per regnum Ariobarzanis contendit ad flumen Euphratem; qua in parte Cappadocia ab Armenia disjungitur. Et quamquam ad id naves codicariæ occulto per hyemen fabricatæ aderant. *Nonius, Codicariæ naves, quæ in flumine usui esse possunt.*

Qui

Qui prætergrediebantur equites cataphra-
ferrea omni ſpecie. *Idem.*

Cum interim, lumine etiam tum incer-
duæ Galliæ mulieres conventum vitan-
ad menſtrua ſolvenda montem aſcen-
t. *Idem.*

Plateaſque reſcindit, ac munitiones de-
itur; locoque ſummo potitur. *Idem, de-
ri eſt diruere.*

Exercitum dimiſit ut primum Alpes de-
ſus eſt. *Aruſianus.*

Tetrarchas, regeſque territos animi fir-
vit. *Idem.*

Simul eos, & cunctos jam inclinatos la-
te loci, plures cohortes, atque omnes, ut
ſecunda re, pariter acre invadunt. *No-
ius.*

Hi locorum perignari, & ſoliti nectere ex
nibus vaſa agreſtia, ibi tum, quod ino-
ſcutorum fuerat, ad eam artem ſe quiſ-
in formam parmæ equeſtris armabat.
nius, *Parma eſt ſcutum breve.*

De pecore corna recens detracta, quaſi
tino adoleſcebant. *Cariſius lib. 1. Ser-
ii.*

Avidior modo properandi factus. *Aruſi-
us.*

Conſilii æger. *Idem.*

Reverſi poſtero die, multa, quæ prope-
ntes deſeruerant in caſtris, nacti, cum ſe
cibo, vinoque læti invitarent. *Nonius,*
Invitare

Invitare est replere.

Atque hiavit humus multa, vasta & p
funda. *Idem, Hiare aperire.*

Rursus jumenta nacti ad oppidum
contendunt. *Nonius.*

Ubi se laniata navigia fundo emergu
Arusianus.

Tum vero Bithyni propinquantes p
amnem Tartanium. *Idem.*

Eos qui hoc malum publicum clandes
nis consiliis comparaverunt. *Nonius.*

In quis notissumus quisque, aut malo d
pendens verberabatur, aut immutato o
pore improbi patibulo eminens affigebat
Idem, Patibulum est crux.

Ad Siciliam vergens saucibus, non amp
us patet milibus v. & xxx. *Messius.*

Clausi lateribus pedem. *Idem.*

Naphthas. *Probus Catholicus.*

FRAGMENTA
LIB. V.
HISTORIARUM.

AT Lucullus audito, Q. Marcium Re
gem pro consule per Lycaoniam cum
tribus legionibus in Ciliciam tende
re. *Priscianus lib.* XVIII.

Legiones

Legiones Valerianæ comperto, lege Gabinia Bithyniam, & Pontum consuli datam; illos esse, *idem ibidem.*

Regem aversabatur. *Arusianus.*

Ceteri negotia sequebantur familiaria lectorum, aut tribunorum; & pars sua comparatibus mercatis. *Nonius.*

Et uxori ejus frater erat. *Arusianus.*

Sæpe celebritatem nominis intelligo tigentem *Priscianus. lib.* XVIII.

Video ingentia dona quæsitum ire prorantem. *idem ibidem.*

Nam si Pompeio quid humani evenisset, *rusianus.*

Quibus de caussis Sullam in victoria dictorem, equo descendere, sibi uni assurgedesella, caput aperire solitum. *Nonius. Arusianus. Servius.*

L C. SAL-

C. SALLVSTII CRISPI FRAGMENTA

Incertorum librorum.

Nē inrumiendi po.....
subplicibus cavata.....
sent. *Festus.*

Cujus duas insulas propinquas inter se & decem stadium procul à Gadibus sitas constabat suopte ingenio alimenta metallis gignere. *Nonius.*

Serum bellum in angustiis futurum. *Fronius Philarg. ad Georg. Virgilii.*

Illi tertio mense pervenere in Pontum multo celerius spe Mithridatis. *Arusianus.*

Ergo senati decreto servundum ne sit. *Donatus act. II sc. II.*

Pompeius oris improbi, animoque impudico. *Suetonius de claris gram. cap. XIV.*

Simulans sibi alvum purgari. *Isidorus lib. XI. in voce Alvus. Serv. ad lib. III Æneid.*

Fecit ut nunciis confestim lugubribus. *Carisius lib. II.*

Communem habitum transgressus. *Priscianus lib. XIV.*

Inter

Inter arma civilia æqui boni famam petit. *Seneca lib.* XX. *Epist.* CXV.

Haud impigre, neque inultus occiditur. *Donatus ad And. Terentii act.* I. *sc.* II.

Festinantibus in summa inopia patribus. *Donatus ad Eunuch. act.* IV. *sc.* III.

Hostes oppressi, aut delapsi forent. *Isidorus lib.* XVIII.

Exercitum argento fecit. *Seneca lib.* XX. *epist.* CXV.

Togam paludamento mutavit. *Isidorus lib.* XIX. *Servius.*

Hiero rex Syracusanorum bellum fecit. *Seneca.*

Ibi triennio frustra trito. *Servius ad* IV. *Aeneidos.*

Oratio C. Cottæ Consulis ad Populum.

Quirites, multa mihi pericula domi, mihi multa advorsa fuere; quorum alia tolerabi, partim repuli deorum auxiliis, & virtute mea: in quis omnibus, neque animus meus officio defuit; neque decretis labos. Malæ, bonæque res, opes non ingenium mihi parabant. At contra in his miseriis cuncta mea cum fortuna deseruere. Præterea senectus, per se gravis, curam duplicat: cui miserio, senecta jam ætate, ne mortem quidem honestam sperare licet. Nam, si patricida fuisum, & bis genitus hic deos Penates meos, patriamque, & summum imperium tua habeo; quis mihi viro cruciatus satis

est, aut quæ pœna mortuo? cum omnia memorata apud inferos supplicia scelere me vici. A prima adolescentia in ore vestro, pa vatus, & in magistratibus egi: qui lingua qui consilio meo, qui pecunia voluere, u sunt: neque ego callidam facundiam, neq ingenium ad malefaciendum exercui: avidi sumus privatæ gratiæ maximas inimicitia pro republica suscepi; qui victus cum illa si mul, cùm egens alienæ opis, plura mala er spectarem; vos, Quirites, rursus mihi pari am, deos Penates, cum ingenti dignitate de distis. Pro quibus beneficiis, vix satis gra tus videar, si singulis animam, quam neque concesserim. Nam vita & mors jura natu ræ sunt: uti sine dedecore cum civibus, fo ma & fortunis integer agas, id dono dat atque accipitur. Consules non fecistis, Qui rites, domi, bellique impeditissuma repu Namque Imperatores Hispaniæ stipendium milites, arma, frumentum poscunt: & id re cogit: quoniam post defectionem sociorum & Sertorii per montis fugam, neque ma certare possunt, neque utilia parare. Exer tus in Asia Ciliciaque ob nimias opes M thridatis aluntur: Macedonia plena hostiu est: nec minus Italiæ maritima, & provi ciarum: cùm interim vectigalia parva, & be lis incerta, vix partem sumtuum sustinent classe, qua commeatus vehebatur, minor quam antea navigamus. Hæc si dolo aut co

rdia noſtra contracta ſunt, agite & uti lu-
et ita ſupplicium ſumite: ſin communis for-
na aſperior eſt, quare indigna vobis, nobiſ-
ue, & rep. incipitis? Atque ego, cujus ætati
ors propior eſt, non deprecor, ſi quid ea vo-
is incommodi demitur: neque mox inge-
uo corpori honeſtius, quam pro veſtra ſalu-
finem vitæ fecerit. Adſum en C. Cotta
onſul, facio quod ſæpe majores aſperis bel-
s fecere, voveo, dedoque me pro rep. quam
inde cui mandetis circumſpicite. Nam ta-
m honorem bonus nemo volet, cum fortu-
æ, & pacis, & belli ab aliis acti, ratio red-
enda, aut turpiter moriendum ſit. Tantum-
odo in animis habetote, non me ob ſcelus,
ut avaritiam cæſum, ſed volentem pro ma-
umis beneficiis animam dono dediſſe. Per
os igitur, Quirites, & gloriam majorum,
olerate adverſa, & conſulite reip. Multa cu-
ſummo imperio ineſt, multi ingentes la-
ores: quos nequicquam abnuitis, & pacis
opulentiam quæritis: cum omnes provin-
æ, regna, maria, terræque aſperæ, aut feſſa
ellis ſint.

Germani intectum renonibus corpus te-
unt. *Iſidorus.*

Unde pons in oppidum pertinens expli-
atur. *Aruſianus.*

Et ei voce magna vehementer gratula-
antur. *Donatus.*

Et Marius victus duplicaverat bellum. *Ser-*
vius.

Atque eos à tergo incurrerunt. *Rufinianus.*

In hunc modum differuit. *Priscianus.*

Inde ortus sermo percunctantibus utrinque, Sati'n salvæ, quàm grati ducibus suis quantis familiaribus copiis augerentur, *Donatus.*

Fugam nostris fecere. *Seneca.*

Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. *Idem.*

Quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum, & strenuum ostentantes. *Isidorus. Servius* x.

Ventis per cava terræ citatis, rupti aliquot montes, tumulique sedere. *Isidorus. Servius.*

Ubi multa nefanda casu super ausi, atque passi. *Priscianus.*

Siguntium. *Carisius.*

Tota autem insula modica, & cultoribus inanis est. *Martianus.*

Immodicus animi. *Arusianus.*

Pugnam illam pro omine belli futuram. *Servius.*

Tantum antiquitatis, curæque majoribus pro Italica gente fuit. *Idem.*

Opprobrii gratia. *Agratius.*

Maxumis ducibus, fortibus strenuisque ministris. *Diomedes lib.* II.

Non repugnantibus modo, sed ne dedi[tis] quidem. A. B. C. M. *Donatus.*

In

In sylva Sila fuerant. *Servius.*

In nuda ejecta corpora. *Diomedes.*

Apollinis filia & Cyrenes. *Probus.*

Ne simplici quidem morte moriebantur. *Servius.*

Cum prædixero positum insulæ. *Donatus.*

Cujus adversa voluntate, colloquio militibus permisso corruptio facta paucorum, & exercitus Sullæ datus est. *Idem.*

A Graccho seditiones graves ortæ. *Augustinus.*

M. Atilius Paticanus humili loco, Picens, loquax magis, quam facundus. *Quintilianus lib. IV. cap. II.*

Insolens vera accipiundi. *Donatus.*

Quæ pecunia ad Hispaniense bellum Metello facta erat. *Idem.*

Curubis. *Probus.*

Tharros. *Idem.*

Camisos. *Idem.*

Luces. *Sergius.*

Primam modo Japydiam ingressus. *Servius.*

Carbo turpi formidine Italiam, atque exercitum deseruit. *Idem.*

Quæ pacta in conventione non præstitissent. *Donatus.*

Crebritate fluctuum ut Aquilo solet. *Servius.*

Mithridates corpore ingenti perinde ar-

matus. *Quintilianus lib.* VIII. *cap.* III.

Tyrannumque, & Cinnam appellantes *Victorinus, Servius.*

Nomenque Danubium habet. *Acron.*

Cui nisi patiter obviam iretur. *Donatus.*

Septimium, neque animo, neque lingua satis compotem. *Idem.*

Vulgus amat fieri. *Quintilianus.*

Non pœniturum. *Quintilianus.*

Pompeius cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vecte certabat. Neque enim ille aliter potuisset par esse Sertorio, nisi se, & milites frequentibus exercitiis præparavisset ad prœlia. *Vegetius lib.* I. *cap.* IX. *Fabian. Sarub.*

Cicero caninam facundiam, ut Appius inquit, exercuit. *Lactantius.*

Primus Græcorum Achilles. *Servius.*

Cupientissimus legis. *Diomedes.*

Magna gloria tribunus militum in Hispania T. Didio imperante, magno usu bello Marsico, paratu militum, & armorum fuit. Multaque tum ductu ejus curata, primo per ignobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celebrata sunt. Cominus faciem suam ostentabant, aliquot advorsis cicatricibus, & effosso oculo. Quo ille dehonestamento corporis maxume lætabatur: neque illis anxius, quia reliqua gloriosius retinebat. *Agellius.*

Curetes quia principes intelligendi divi-

na

fuerunt, vetuſtatem uti cetera in majus imponentem altores Jovis celebraviſſe in Rhegium nominatum. *Lactantius & Isidorus.*

Italiam conjunctam Siciliæ conſtat fuiſſe: ſed medium ſpatium aut per humilitatem obrutum eſt aquis, aut propter anguſtiarum ſciſſum. *Iſidorus.*

Pompeius devictis Hiſpanis trophæa in Pyrenæis jugis conſtituit. *Servius.*

Atque edita undique tribus tamen cum montibus, & magnis turribus. *Donatus.*

Et in prœliis actu promtus. *Idem.*

Pactione amiſſo Publio legato. *Idem.*

Ipſum Mare Pontieum dulcius quàm ceteris. *Servius. Priſcianus. Macrobius.*

Ecquis paria operimenta erant: quæ linea ferreis laminis in modum plumæ adnectebantur. *Servius.*

Rebus ſupra votum fluentibus. *Idem.*

Ænum, & Maroneam, & viam militarem. *Idem.*

Impediebant juſſa nautarum. *Idem.*

Nihil ſocordia claudebat. *Donatus.*

Ut tanta repente mutatio non ſine deo crederetur. *Idem.*

In ore gentibus agens, populo civitati. *Idem.*

Preſſi undique multitudine. *Idem.*

Hunc igitur redarguit Tarquitius. *Idem.*

Dein campi Themyſciri, quos habuere

Amazones à Thanai flumine incertũ quo obrem digressæ. *Servius.*

Ubi eum tota concione ab exercitu cogi discedere, dicit se ejus opera non usurum eumque ab armis dimittit. *Idem.*

Et Metello procul agente longa spes auxiliorum. *Idem.*

More equestris prælii sumtis tergis atque redditis atque egressi ad faciliores ictus locum cedebant. *Idem.*

Castra sine vulnere introitum. *Idem.*

Multos tamen ab adolescentia bonos insultavit. *Idem, & Donatus.*

Cosa. *Servius.*

Equis, atque armis insignibus. *Idem.*

Festus in Pamphyliam se receperat. *Idem.*

Profectus quidam Ligus ad requisitũ naturæ. *Quintilianus.*

Apud latera ceteros collocaverat. *Servius.*

Apertæ portæ, repleta arva cultoribus. *Idem.*

Hispaniam sibi antiquam patriam esse. *Idem.*

Lyciæ, Pisidiæque agros despectantem. *Idem.*

Sorte ductos fusti necat. *Idem.*

Omnis Italia coacta in angustias scinditur in duo promontoria, Bruttium, & Sallentinum. *Idem.*

Italia plana ac mollis. *Idem.*

Qua

Qua tempestate ex Ponto vis piscium e-
pit, *idem; & Scholiastes Juvenalis.*
Introrsus prima Asiæ Bithynia est, multis
ea nominibus appellata. Ipsa enim est &
jor Phrygia. *Servius.*
Sed Mithridates extrema pueritia regnum
greſſus, matre veneno interfecta. *Idem.*
Exercitum vertere. *idem.*
Creta altior est qua parte spectat Orien-
n. *idem.*
Se regibus devovent, & post eos vitam re-
ant: adeo illis ingenita est sanctitas regii
minis. *idem, & Philargyrius.*
Dum inferior omni via grassaretur. *Ja-
nues Grammat.*
Narbone concilia Gallorum. *Pompeius
artem Donati.*
Post defectionem sociorum & Latii. *Do-
tus.*
Ad Jovis mandem nostra. *idem.*
Morbi graves ob inediam insolita vescen-
bus, *idem.*
Atque ea cogentes non coactos scelestos
agis quàm miseros distringi. *idem.*
Graviori bello, quo prohibituri venerant
ocii, frigere. *idem.*
Nam quidem Pyrrho, Hannibali, æquor
terra. *idem.*
Nam Sullæ dominationem audebat. *idem.*
Neque est defensus dominationum Sul-
. *idem.*

Neu

Neu quis miles neve pro milite. *Servius*
Ex insolentia avidus malefaciendi. *Idem*
Tergis vinciebant. *Idem.*
Charybdis quæ forte illata naufragia sorbens gurgitibus occultis millia sexagin
Tauromenitana ad litora trahit, *Idem.*
Saguntini fide atque ærumnis inclui
per mortalium studium majores quam op
bus, quippe quis etiam tum semiruta mœ
nia, domus intectæ, parietesque templorum
ambusti manus Punicas ostentabant. *Hie*
ronymus in Habacuc.
Apud Corduennos amomum & alii lect
odores gignuntur. *Philargyrius in* IV. *Geor*
Virgil.
Quem trans stagnum omnis usque ad flu
men, *Idem.*
Repentè incautos agros invasit. *Idem.*
Belli sane sciens. *Acron.*
Namque omnium ferociſſumi ad hoc
tempus Achæi atque Tauri sunt, quod, quan
tum conjicio, locorum egestate rapto vive
coacti. *Glossa Juvenalis.*
Atque ipse cultus rei. *Acron.*
Triplici fluctu. *Servius Fuldanus.*
Charibdi mare vorticosum. *Idem.*
Sed ubi tempore anni mare classibus pate
factum est. *Idem.*
Sane bonus ea tempestate contra periculo
& ambitionem. *idem.*
Simul immanis hominum vis ex locis in
vasere

sere parentes, cum & pacis modo effusas. *Idem.*

Genua patrum advolvuntur. *Idem.*

Perrexere in Hispaniam an Sardiniam. *Idem.*

Quæ mapalia sunt circumjecta civitati, suburbana ædificia. *Idem.*

Et onere turrium incertis navibus. *Idem.*

Traditur fugam in longinqua Oceani agitasse. *Idem.*

Ad mutandum modo in melius servitium? *Servius ad primum Æneidos.*

Magna vis hominum convenerat agris pulsa aut civitate ejecta. *idem ibidem.*

Cum murum hostium successisset pœnas dederat. *Idem ad Eclogam quintam.*

Quippe vasta Italia rapinis, fuga, cædibus. *Idem.*

Hi sunt qui secundum pocula & alias res aureas diis sacrata instrumenta convivo mereantur.* *Idem ad* VIII. *Æneidos.*

In secunda festinas cohortes composuerat. *idem ad* IX.

Jam repente visus sęvire Taguns. *idē ad* X.

Exuant armis equisque. *idem.*

Solas festinate. *idem.*

Lusitaniæ gravem civitatem. *idem.*

Ex parte cohortium præcipere instructa, & stationes locatæ pro castris. *idem.*

Bellum quibus posset conditionibus desineret. *idem.*

In

In quis longissimo ævo plura de bonis fabulosa in deterius composuit. *idem.*

Cultu corporis ornata egregio. *idem.*

At Sertorius vacuus hieme augere copias. *Acro in Horatium.*

Sin vis obsistat, ferro quam fame æquius perituros. *Servius.*

Consedit in valle virgulta nemorosque. *idem.*

Paululum requietis militibus. *idem.*

Qui nullo certo exilio vagabantur. *idem.*

Nubes fœdavere lumen. *idem.*

Sanctus alia. *idem.*

Geronis. *idem.*

Quæ causa fuerat novandis rebus. *idem.*

Radicem montis excessit. *Statii interpres.*

Ut res magis quam verba gererentur, liberos parentesque in muris locaverunt. *idem.*

Incerta est fortitudo dum pendet. *idem.*

In quibus plaustra sedes sunt. *Acro ad Horatium.*

Luxo pede. *Probus.*

Mauriique vanum genus, ut alia Africæ, contendebant Antipodas ultra Æthiopiam cultu Persarum justos & egregios agere. *Priscianus.*

Et Perpennam forte cognescit multo redemptoris. *Acro in Horatium.*

Omnium fluminum quæ in maria qui

imperium

perium Romanorum est fluunt, quam Ὠκεσιτὴν εἴσω θάλασσαν appellant, maxumum esse Nilum consentitur; proxima magnitudine esse Histrum scripsit Sallustius. *Apell. lib.* 10 *cap.* VII.

Ex omnibus quæ tractavimus, Æbuti Liberalis, potest videri nihil tam necessarium, aut magis, ut ait Sallustius, cum cura dicendum, quam quod in manibus est. *Seneca.*

Turbinum motus vagus est, disjectus; & uti Sallustii verbis utar, vorticosus; cometarum autem, compositus, & certum iter carpens. *idem.*

Sallustius, auctor certissimus, asserit Tigrim, & Euphratem uno fonte manare in Armenia, qui per diversa euntes longius dividantur, spatio medio relicto multorum millium; quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. *Idem.*

Pelorum promontorium Siciliæ respiciens aquilonem juxta Sallustium dictum à gubernatore Hannibalis illic sepulto, qui fuerat occisus per ignorantiam regis, cum se ejus dolo crederet esse deceptum. *Servius & Isidorus.*

Aristæus, uti Sallustius docet, post laniatum à canibus Actæonem filium, matris instinctu Thebas reliquit, & Ceam insulam tenuit, primo adhuc hominibus vacuam: postea, ea relicta, cum Dædalo in Sardiniam transivit, post delatus est Cumas. *Servius.*

Sallustius

Salluſtius duces laudat, qui victoriam incruento exercitu deportarunt. *idem.*

Cares inſulani populi fuerunt, piraticam exercentes, famoſi, victi à Minoe, uti Salluſtius, & Thucidides tradunt. *idem.*

A Troja Capys Campaniam, Helenus Macedoniam, alii Sardiniam, ſecundum Salluſtium, tenuerunt. *idem.*

Dardania à Dardano Jovis & Electræ filio, aut ſecundum Salluſtium, à Midæ Dardanorum rege, qui Phrygiam tenuit. *idem.*

Salluſtius Syllam ſaxum eſſe dicit ſimilis formæ celebratæ procul viſentibus. *idem.*

In Sicilia eſt Enceladus, Othus in Creta, ſecundum Salluſtium. *idem.*

Salluſtius ait Hiſpanorum morem fuiſſe ut in bella euntibus juvenibus parentum facta memorentur à matribus. *idem.*

Orion, juxta Salluſtium, oritur juxta ſolis æſtivi pulſum. *idem.*

In Flaminia eſt civitas quæ Cale dicitur, & in Gallia hoc nomine, quam Salluſtius à Perpenna captam commemorat. *idem.*

Getæ ſunt Myſii, quos Salluſtius à Lucullo dicit eſſe ſuperatos. *idem.*

Trojanorum tempore invadendarum terrarum cauſſa fuerat navigatio, uti Salluſtius meminit. *idem.*

Currubus falcatis uſos eſſe antiques, Livius & Salluſtius docent. *idem.*

Vices ſignificant pugnam, quia per vicissitudinem

rudinem pugnabatur, ut inquit Salluſti-
idem.

Creta medio jacet inſula ponto, id eſt,
ndum Salluſtium, procul à continenti-
n.

Primo menſe veris dicitur novum ver, ſe-
do ver adultum, tertio præceps: ſicut eti-
Salluſtius dicit ubique, nova, æſtas, adul-
præceps. idem.

Salluſtius in Hiſtoriis tradit Sertorium
um voluiſſe fugere ad inſulas fortuna-
Acron.

Inſulas fortunatas Salluſtius inclutas eſſe
Homeri carminibus. Servius.

Proximum dicebant veteres, non ſolum
ætens & adjunctum, verum etiam longe
otum, ſi tamen inter duo diſcreta nihil
dium extitiſſet. Virg. Æn. lib. v.

Proximus huic, longo ſed proximus inter-
vallo,
Inſequitur Salius.——

& Salluſtius in Situ Ponti, de promonto-
Paphlagonum, & quod χεῖρ μέτωπον
ellavit, poſuit. Nonius.

Interrogaſti ſi tenes, Maotici
Situ quis eſſet aquoris, Salluſtium
Noram id dediſſe, dicta & ejus omnibus
Præjudicat a auctoritatis ducier,
Non abnuebam. Feſtus Avienus.

Portus ad Eoo fluctu curvatus in arcum,
arcus ſimilitudinem. Sic de Ponto Sallu-
ſtius,

stius, unde hic tulit colorem, nam spec
efficit Scythici arcus. *Servius ad* III. *A*
neidos.

——*Freta lata relucent.*

Lata autem ideo, quia se angustiæ Pon
oris illic dilatant, uti dicit Sallustius, *S*
vius.

Teïa autem dicta est à Teïa Anacreon
Poëtæ Lyrici oppido, quod in Paphlago
esse Sallustius indicat, cum de situ Pont
loquitur. *Comment in Horatium.*

Porro Sallustius auctor certissimus e
rit tam Tygris quam Euphratis in Arme
fontes demonstrari. *Hieronym. de locis H*

Cum multi evaserint Trojanum pri
lum, uti Capis, qui Campaniam tenuit;
Helenus, qui ut alii Sardiniam, secundi
Sallustium. *Servius.*

Sallustianus Calpurnius *Hieronym. a*
versus Ruf

Calpurniani discipuli. *Idem ibidem.*

Tamen vulgata jam res est gentilium pr
prietatum. Comici Phrygas timidos ill
dunt. Sallustius vanos Mauros, & feroc
Dalmatas pulsat. *Tertul. de anima.*

Sarcasmus Chlevasmo proxima est, & s
milis figurę, qua adversariorum facta, cu
exacerbatione admissi eorum lacessimus. U
apud Sallustium de Syllæ crudelitate. Ut i
M. Mario cum fracta prius crura per artus ex
piraret. *Jul. Rufinianus de schematis lexeo*

Mesopota

Mesopotameni homines effrenatæ libidi-
sunt, ut Sallustius meminit in utroque
. *Glossa in Juvenalem,*

Antonius ille trium Antoniorum corrup-
ille Sallustius qui oræ maritumæ qua
manum esset imperium contrarius pira-
Si omnes socios & maxime Græcos Asi-
cos ac Siculos fortunis omnibus spoliave-
. *Eadem glossa.*

Σαλλουστίου δὲ θαυμάζω, τότε πρῶτον ὤφθαι
μαίοις κάμηλους, λέγοντος· εἰ μήτε πρό-
ν τοῦ μετὰ Σκιπίωνος νικήσαντας Ἀντιο-
ῶετο, μήτε τοῦ ἔναγχος πρὸς Ὀρχο-
ῶ, καὶ περὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ μεμαχη-
ς, ἐγνώκεναι κάμηλον. *Id est:* Sallusti-
demiror, qui autumat tum primum vi-
Romanis Camelos, quod neq; olim illos
duce Scipione Antiochum devicerunt,
hos qui ad Orchomenum & Chæro-
m certaverunt cum Archelao, nosse pu-
erit Camelum. *Plutarchus.*

Σαλλούστιος μὲν οὖν φησι, χαλεπῶς διατε-
ναι τοὺς στρατιώτας πρὸς αὐτὸν, εὐθὺς ἐν
χῇ τοῦ πολέμου, πρὸς Κυζίκῳ καὶ πάλιν πρὸς
μισῷ δύο χειμῶνας ἑξῆς ἐν χάρακι διαγα-
ν ἀναγκασθέντας. *Id est:* Ac Sallustius qui-
fuisse milites jam inde à principio male
in eum (Lucullum) animatos, quod ad
zicum, & iterum ad Amisum duas hie-
eos in castris continuisset. *Idem.*

LECTORI.

LECTORI.

HActenus Fragmenta florentissimi Rer Romanarum scriptoris, quæ extare p mus. Cetera quæ sequuntur, in M.S. Se legi auctor est V. Cl. Andreas Schottus: in tima tamen illa Honorati Editione à Pe Daniele IC. procurata non comparent: c ruptissima sunt; & medicinam contulit V. Janus Dousa. Quem vide in Fragm Sallustii.

* m or Trequii præter s r ciem necess am haud multo secus quam ferro nocen terat. At Varinius dum hæc aguntur à fu tivis ægra parte militum autumni gravi neque ex postrema fuga, cum severo edi juberentur ullis ad signa redeuntibus, & q reliqui erant per summa flagitia detrecta tibus militiam. Quæ storem suum C. Tho nium ex quo præsente vera facilimè nos rent. * * * commiserant, & tamen inter quum volentibus numero quatuor:

* ingre, tante servi debacchetur, nefa dum in modum perverso vulnere & inte dum lacerum corpus semianimum omitte tes, alii in tecta jaciebant ignes, multique e loco servi quos ingenium socios dabat, ab

dic

à dominis aut ipsos trahebant ex oc-
, neque sanctum aut nefandum, quic-
fuit iræ barbarorum, & servili inge-
quæ Spartacus nequiens prohibere mul-
precibus cum oraret, celeritate ****
ios.

liquot dies contra morem fiducia augeri
ris cæpit, & promi lingua. Qua Vari-
contra spectatam rem incaute motus
os incognitosque & aliorum casibus
alsos milites, ducit tamen ad castra fu-
orum. Presso gradu silentes jam, neque
magnifice sumentes prælium quam po-
verant. Atque illi certamini conscii in-
se juxta seditionem erant. Crixo & gen-
jusdem Gallis atque Germanis obviam
& ultro efferre pugnam cupientibus con-
Spartacum.

ORA-

ORATIONES DUÆ AD C. CÆSAREM SALLUSTIO ADSCRIPTÆ.

ORATIO I. AD C. CÆSAREM DE Republica ordinanda.

POpulus Rom. antea obtinebat regna, atque imperia, fortunam dono dare, item alia, quæ per mortalis avide cupiuntur, quia & apud indignos sæpe erant, quasi per lubidinem data; neque cuiquam incorrupta permanserant. Sed res docuit id verum esse, quod in carminibus Appius ait, Fabrum esse suæ quemque fortunæ: atque in te maxume, qui tantum alios prætergressus es, uti prius defessi sint homines laudando facta tua, quam tu laude digna faciundo. Ceterum uti fabricata, sic virtute parta, quam magna industria haberi decet: ne incuria deformentur, aut corruant infirmata. Nemo enim alteri imperium volens concedit: & quamvis bonus atque clemens sit, qui plus potest; tamen quia malo esse licet,

formidatur. Id evenit, quia plerique
potentes perverse consulunt: & co se
tiores putant, quo illi, quibus impe-
, nequiores fuere. At contra ideniti de-
cum ipse bonus, atque strenuus sis, uti
optimis imperites. Nam pessumus
que asperrime rectorem patitur. Sed tibi
gravius est, quam ante te omnibus, ar-
ma componere. Bellum aliorum pace
ius gessisti: ad hoc victores prædam pe-
, victi cives sunt. Inter has difficultates
endum est tibi; atque in posterum fir-
da resp. non armis modo, neque adver-
hostes, sed quod multo majus, multoq;
ius est, bonis pacis artibus. Ergo omnes
na mediocrique sapientia res huc vocat:
quisque optima potest, uti dicat. Ac
ic videtur; qualicunque modo tu vi-
am composueris, ita alia omnia futura.
am, quo melius, facilius que constituas,
is, quæ me animus monet, accipe. Bel-
tibi fuit, Imperator, cum homine claro,
nis opibus, avido potentiæ, majore for-
, quàm sapientia: quem secuti sunt
ci, per suam injuriam tibi inimici: item
s affinitas, aut alia necessitudo, traxit,
m particeps dominationis neque fuit
squam, neque, si pati potuisset, orbis ter-
um bello concussus foret. Cetera multi-
o vulgi, more magis quàm judicio, post
s alium, quasi prudentiorem, secuti. Per

idem

idem tempus maledictis iniquorum o
pandæ reip. in spem adducti homines q
bus omnia probro, ac luxuria polluta er
concurrere in castra tua: & aperte qui
mortem, rapinas, postremo omnia quæ c
ruptus animus jubebat, minitari. Ex q
magna pars, ubi neque creditum condon
neque te civibus, sicuti hostibus, uti vide
defluxere: pauci restitere, quibus majo
um in castris, quàm Romæ, futurum er
tanta vis creditorum impendebat. Sed ob e
dem caussas, immane dictu est, quanti,
quam multi mortales postea ad Pompei
discesserint: eoque per omne tempus l
quasi sacro, atque inspoliato fano debim
usi. Igitur, quoniam tibi victori de bel
atque pace, agitandum est; hoc uti civil
deponas, illa ut quam justissima, & diuturn
sit: de teipso primum, quia composturus e
quod optumum factu est, existima. Equide
ego cuncta imperia crudelia, magis acerb
quam diuturna, arbitror, neque quemqua
à multis metuendum esse, quin ad eum e
multis formido recidat: eam vitam bell
æternum atque anceps gerere: quoniam
neque adversus, neque ab tergo, aut lar
bus tutus sit, semper in periculo, aut me
agites. Contra qui benignitate, & clemen
tia imperium temperavere, his læta & ca
dida omnia visa; etiam hostes æquiore
quàm alii cives. An qui me his dictis co
ruptorem

torem victoriæ tuæ, nimisque in victos
na voluntate prædicent? scilicet quod ea,
e externis nationibus, natura hostibus,
sque majoresque nostri sæpe tribuere, ea
ibus danda arbitror: neque barbaro ritu
de cædem, & sanguine sanguinem expi-
ium. An illa, quæ paullo ante hoc bellum
Cn. Pompeium victoriamque Syllanam
repabantur, oblivio abstulit? interfecit
mitium, Carbonem, Brutum, alios item
armatos, neque in prœlio belli jure, sed
ea supplices per summum scelus interfe-
s: plebem Romanam in villa publica pe-
is modo conscissam. Heu quam illa oc-
a civium funera, & repentinæ cædes in
entum, aut liberorum sinum, fuga mulie-
, & puerorum, vastatio domorum: ante
tam à te victoriam omnia sæva, atque
deliacerant. Ad quæ te illi iidem hor-
tur: scilicet id certatum esse utriusque
trum arbitrio, injuriæ uti fierent: neque
ptam, sed captam, à te remp. & ea caus-
xercitus stipendiis confectis, optimos, &
veterrimos omnium, adversum fratres,
enteisque, alii liberos armis contendere;
x alienis malis deterrimi mortales ven-
atque profundæ libidini suntptus qua re-
t atque essent opprobria victoriæ, quo-
n flagitiis commacularetur bonorum laus.
que enim te præterire putò, quali quis-
corum more, aut modestia, etiam tum

dubia victoria, sese gesserit; quoque mo
in belli administratione scorta, aut convi
exercuerint nonnulli; quorum ætas ne
otium quidem tales voluptates sine dedec
attigerit. De bello satis dictum. De pace
manda quoniam tuque, & omnes tui ag
tis: primum id, quæso, considera, quale
sit, de quo consultas: ita bonis, malis
dimotis, patenti via ad verum perges. E
sic exitum o; quoniam otia omnia inter
unt, qua tempestate urbi Romanæ fatu
excidii adventarit, cives cum civibus ma
conserturos: ita defessos, & exangues
aut nationi prædæ futuros. Aliter non or
terrarum, neque cunctæ gentes conglobat
movere aut contundere queunt hoc imp
um. Firmanda igitur sunt concordiæ b
nia, & discordiæ mala expellenda. Id ita
ueniet, si sumptuum, & rapinarum lice
tiam dempserit; non ad vetera institua
vocans, quæ, jam pridem corruptis m
ribus, ludibrio sunt; sed si suam cuiq
rem familiarem, & finem sumptuum f
tueris: quoniam is incessit mos, ut fion
nes adolescentuli, suæ, atque alienæ con
mere, nihil lubidini, atque aliis rogamib
denegare, pulcherrimum putent; eam vir
tem, & magnitudinem animi, pudorem, m
modestiam pro socordia æstiment. Ergo
nimus ferox, prava via ingressus, ubi consi
ta non suppetunt, fertur accensus in loc
mo

odò, modò in cives. movet composita, & s novas veteribus acquirit. Quare tollendus eneratot in posterum; uti suas quisque res emus: ea vera, atque simplex via est, ma-stratum populo, non creditori, gerere: & gnitudinem animi in addendo, non de-endo reip: ostendere. Atque ego scio, àm aspera hæc res in principio futura sit, æsertim iis, qui se in victoria licentius eriusque, quam artius, futuros credebant: uerum si saluti potius, quàm lubidini, nsules; illosque nosque & socios in pace ma constitues. Si eadem studia, aut eosque ventuti erunt. næ ista egregia tua fama si-ul cum urbe Roma brevi concidet. postre-o sapientes pacis causa bellum gerunt, la-rem spe otii sustentant. Nisi illam firmam ficis, vinci, an vicisse, quid retulit? Quare esse per deos remp. & omnia aspera, uti les, pervade. Namque aut tu mederi po-s: aut omittenda est cura omnibus. Ne-e quisquam te ad crudeles pœnas, aut erba judicia, invocat, quibus civitas va-atur magis, quam corrigitur: sed uti pra-s artes malásque lubidines, ab juventute ohibeas. Ea vero clementia erit, consulu-e, ne immerito cives patria expellerentur; tinuisse ab stultitia, & falsis voluptatibus; acem concordiamque stabiliviſſe: non, si, agitiis obsecutus, delicta perpessus, præsens udium cum mox futuro malo concesseris.

Ac mihi animus, quibus rebus alii timent, maxume erectus est, negotii magnitudine: & quia tibi terræ, & maria simul omnia componenda sunt (quippe res parvas tantum ingenium attingere nequit) magnæ curæ magna merces est. Igitur provideas oportet, uti plebes, largitionibus, & publico frumento corrupta, habeat negotia sua, quibus ab malo publico detineatur: juventus probitati, & industriæ, non sumptibus, neque divitiis, studeat. Id ita eveniat, si pecuniæ quæ maxuma omnium pernicies est, usum, atque decus dempseris, nam sæpe ego cum animo meo reputans, quibus quisque rebus clarissimi viri magnitudinem invenissent, quæ res populos, nationesve magnis auctoribus auxissent; ac deinde quibus cauſis amplissima regna, & imperia, corruissent: eadem semper bona, atque mala reperiebam, omnesque victores divitias contempsisse, & victos cupivisse. Neque aliter quisquam extollere sese, & divina mortalis attingere potest, nisi, omissis pecuniæ, & corporis gaudiis, animo indulgens, non assentando, neque concupita præbendo, perversam gratiam gratificans; sed in labore, patientia, bonisque præceptis, & factis fortibus exercitando. Nam domum, aut villam extruere eamque signis, aulæis, aliisque operibus exornare, & omnia potius, quàm semet, virtutem efficere; id est non divitias decoras habere

habere, sed ipsum illis flagitio esse. Potrò ii, quibus bis die ventrem onerare, nullam nocte em sine scorto quiescere mos est; ubi animum, quem dominari decebat, servitio oppressere, nequaquam eo postea hebeti, atque claudo pro exercitio uti volunt. Nam imprudentia pleraque, & se præcipitant. Verum hæc & omnia mala pariter cum honore pecuniæ desinent, si neque magistratibus, neq; alia vulgo cupienda venalia erunt. Ad hoc providendum est, quonam modo Italia, atq; provinciæ tutiores sint: id quod facto haud obscurum est. Nam iidem omnia vastant, suas deserendo domos, & per injuriam alienas occupando. Item ne, ut adhuc, militia injusta aut inæqualis sit: cum alii triginta, pars nullum stipendium faciet: & frumentum, quod antea præmium ignaviæ fuit, per municipia, & colonias illis dare conveniet, cùm stipendiis emeritis domos reverterint. Quæ reipublicæ necessaria, tibique gloriosa ratus sum, quam pauciſſimis absolvi. Non pejus videtur pauca nunc de facto meo disserere. Plerique mortales ad judicandum satis ingenii habent, aut simulant: veruntamen ad reprehendenda aliena facta, aut dicta ardet omnibus animus; vix satis apertum os, aut lingua prompta videtur, quæ meditata pectore evolvat: quibus me subjectū haud pæniter, magis reticuisse pigeret. Nam sive hac, seu meliore alia via perges; à

me quidem pro virili parte dictum, & adjutum fuerit. Reliquum est, optare, uti, quæ tibi placuerint, ea dii immortales approbent, beneque evenire sinant.

AD C. CÆSAREM de Republ. ordinanda,

ORATIO II.

SCio ego, quam difficile, atque asperum factu sit, consilium dare regi, aut imperatori: postremo cuiquam mortali, cujus opes in excelso sunt: quippe cum & illis consultorum copiæ adsint; neque de futuro quisquam satis callidus, satisque prudens sit. Quinetiam sæpe prava magis, quam bona consilia prosperè eveniunt: quia pleraque res fortuna ex lubidine sua agitat. Sed mihi studium fuit adolescentulo rempublicam capescere: atque in ea cognoscenda multam, magnamque curam habui: non ita, uti magistratum modo caperem, quem multi malis artibus adepti erant, sed etiam uti rempublicam domi, militiæque, quantumque armis, viris opulentia posset, cognitum haberem. Itaque mihi multa cum animo agitanti consilium fuit famam, modestiamque meam post tuam dignitatem habere, & cujus rei

libet periculum facere, dum quid tibi ex eo gloriæ accederet. Idque non temere, aut ex fortuna tua, decrevi: sed quia in te, præter cæteras, artem unam egregiè mirabilem comperi, semper tibi majorem in adversis, quam in secundis, rebus animum esse. Sed per cæteros mortales illa res clarior est, quod ut prius defessi sint homines laudando atque admirando munificentiam tuam, quam tu faciendo, quæ gloria digna essent. Equidem mihi decretum est, nihil tam ex alto reperiri posse, quod non cogitanti tibi in promptu sit. Neque ego, quæ visa sunt, de rep. tibi scripsi, quia mihi consilium, atque ingenium meum amplius æquo probaretur: sed inter labores militiæ, interque prœlia, victorias, imperium, statui admonendum te de negotiis urbanis. Namque tibi si id modo in pectore consilii est, uti te ab inimicorum impetu vindices, quoque modo contra adversum consulem beneficia populi retineas: indigna virtute tua cogites. sin in te ille animus est, qui jam in principio nobilitatis factionem disturbavit: plebem Rom. ex gravi servitute in libertate restituit; in prætura inimicorum arma inermis disjecit; domi militiæque tanta & tam præclara facinora fecit, uti ne inimici quidem quæri quidquam audeant, nisi de magnitudine tua: quin accipe tu ea quæ dicam de summa reip: quæ profectò aut tu vera invenies, aut certe haud pro-

cul à vero. Sed quoniam Cn. Pompeius animi pravitate, aut quia nihil maluit, quam quod tibi obesset, ita lapsus est, ut hostibus tela in manus jaceret: quibus ille rebus rempub: conturbavit, eisdem tibi restituendæ est. Primum omnium, summam potestatem moderandi, de vectigalibus, sumptibus, judiciis, senatoribus paucis tradidit; plebem Romanam, cujus antea summa potestas erat, nosque his quidem legibus in servitute reliquit: Judicia, tametsi sicut antea, tribus ordinibus tradita sunt; tamen iidem illi faciosi regunt, dant, adimunt, quæ lubet: innocentes circumveniunt: suos ad honorem extollunt. Non facinus, non probrum, aut flagitium obstat, quo magistratus capiant: quod commodum est, trahunt, rapiunt: postremo, tamquam urbe capta, libidine, ac licentia sua, pro legibus utuntur. Ac mequidem mediocris dolor angeret, si virtute partam victoriam more suo per servitium exercerent. Sed homines inertissimi, quorum omnis vis, virtusque in lingua sita est, forte, atque alterius socordia dominationem oblatam insolentes agitant. Nam, quæ seditio, ac dissensio civilis tot tamque illustres familias ab stirpe evertit? aut quorum umquam victoria animus tam præceps, tamque immoderatus fuit? L. Sulla, cui omnia in victoria lege belli licuerunt, tametsi à Sulpicio hostium partes muniri intelligebat;

tamen,

men, paucis interfectis, ceteros beneficio, jàm metu, retinere maluit. At hercule nec cum Catone, L. Domitio, ceteris que ejusdem factionis, quadraginta senatores, multi præterea cum spe bona adolescentes, cui hostiæ, mactati sunt: cum interea opportunissima genera hominum tot miserorum civium sanguine satiari nequiverunt: non orbi liberi, non parentes exacta ætate, non gemitus virorum, luctus mulierum immanem eorum animum inflexit: quin acerbius in dies male faciendo, ac dicundo, dignitate alios, alios civitate eversum iret. Nam, quid ego de te dicam, cujus contumeliam homines ignavissimi vitæ suæ commutare volunt? scilicet neque illis tantæ voluptati fuit (tametsi intperantibus accidit) dominatio, quanto mœrori tua dignitas: qui optatius habent, ex tua calamitate periculum libertatis facere, quam per te populi R. imperium maximum ex magno fieri. Quo magis ubi etiam atque etiam animo prospiciendum est, quonam modo rem stabilius, communiusque. Mihi quidem quæ mens suppetit, eloqui non dubitabo. Ceterum tui erit ingenii probare, quæ vera, atque utilia fructu putes. In duas partes ego civitatem divisam arbitror, sicut à majoribus accepi, in patres, & plebē. Antea in patribus summa auctoritas erat vis multo maxima in plebe. Itaq; sæpius in civitate secessio fuit: sæpeq; nobilitatis potes

deminutæ sunt, & jus populi amplificatum
Sed plebes eo libere agitabat, quia nulli
potentia super leges erat; neque divitiis, a
superbia, sed bona fama, factisque fortib
nobilis ignobilem anteibat: humilim
quisque in armis, aut militia, nullius hon
stæ rei egens, satis sibi, satisque patriæ, era
Sed ubi eos paullatim expulsos agris, ine
tia, atque inopia incertas domos habere sib
egit: cœpere alienas opes petere, libertat
suam cum republica venalem habere. I
paullatim populus, qui dominus erat, A
cunctis gentibus imperitabat, dilapsus est
pro communi imperio, privatim sibi quisq
servitutem peperit. Hæc igitur multitud
primum malis moribus imbuta, deinde
artes, vitasque varias dispalata, nullo mod
inter se congruens, pirum mihi quidem ido
nea videtur ad capescendam rempub. Cete
rum, additis novis civibus, magna me spe
tenet, fore, ut omnes expergiscantur ad
libertatem: quippe cum illis libertatis reti
nendæ, tum his servitutis amittendæ cura
orietur. Hos egocenseo, permixtos cum
veteribus novos, in coloniis constituas; ita
& res militaris opulentior erit, & plebes bo
nis negotiis impedita malum publicum fac
re desinet. Sed non inscius, neque impru
dens sum, cum ea res agetur; sævitia, quæ
ve tempestates hominum nobilium futuræ
sint, cum indignabuntur omnia funditus
misceri,

ſceri, antiquis civibus hanc ſervitutem
oni, regnum denique ex libera civi-
futurum, ubi unius munere multitudo
gens in civitatem pervenerit. Equidem
o ſic apud animum meum ſtatuo, ma-
m facinus in ſe committere, qui incom-
odo reipub. gratiam ſibi conciliet. Ubi
onum publicum etiam privatim uſui eſt: id
ro dubitare aggredi, ſocordiæ, atque ig-
aviæ duco. M. Livio Druſo ſemper con-
lium fuit, in tribunatu ſumma ope niti
o nobilitate: neque ullam rem in princi-
io agere intendit, niſi illi auctores fierent
omines factioſi, quibus dolus, atque ma-
tia, fide cariora erant. Ubi intellexerunt,
erunum hominem maxumum beneficium
ultis mortalibus dari: videlicet & ſibi
uiſque conſcius, malo atque infido ani-
o eſſe, de M. Livio Druſo juxta, ac de
e, exiſtimaverunt. Itaque metu, ne per
antam gratiam ſolus rerum potiretur,
contra eam nixi, ſua ipſius conſilia di-
ſturbaverunt. Quo tibi imperator majore
cura fideque amici, & multa præſidia pa-
randa ſunt: Hoſtem adverſum opprimere,
ſtrenuo homini haud difficile eſt: occulta
pericula neque facere neque vitare, bonis in
promptu eſt. Igitur, ubi eos in civitatem ad-
duxeris; quoniam quidem revocata plebes
etit, in ea re maxume animum exercitato,
uti colantur boni mores: concordia inter

veteres,

veteres; & novos coalescat. Sed multo maximum bonum patriæ, civibus, tibi, liberis, postremo humanæ genti, peperteris, si studium pecuniæ aut sustuleris, aut, quoad ferret, minueris. Aliter neque privatares, neque publica, neque domi, neque militiæ, regi potest. Nam ubi cupido divitiarum invasit, neq; disciplina, neq; artes bonæ, neq; ingenium usui satis pollet: animus magis, aut minus mature, postremo tamen succumbit. Sæpe jam audivi, qui reges, quæ civitates, & nationes, per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes coperant, id adeo haud mirandum est. Nam ubi bonus deteriorem divitiis magis clarum, magisque acceptum videt; primo æstuat, multaque in pectore volvit: sed ubi gloria honorem magis in dies, virtutem opulentia vincit; animus ad voluptatem a vero deficit. Quippe gloria industria alitur: ubi eam dempseris, ipsa per se virtus amara, atque aspera est. Postremo ubi divitiæ clarae habentur, ubi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia. Nam ad virtutem una, & ardua via est: ad pecuniam, qua cuique lubet nititur: & malis, & bonis rebus ea creatur. Ergo in primis auctoritatem pecuniæ demito: neque de capite, neque de honore ex copiis quisquam magis, aut minus judicaveris, si neq; prætor neq; consul, ex opulentia, verum ex dignitate, creetur. sed de

magistratus

agistratu facile populi judicium sit. Judices à paucis probari, regnum est; ex pecunia legi, inhonestum. Quare omnes primæ classis judicare placet, sed numero plures, quam judicant. Neque Rhodios, neque alias civitates umquam suorum judiciorum pœnituit: ubi promiscue dives, & pauper, uti cuique fors tulit, de maxumis rebus juxta, ac de minumis disceptat. Sed de magistratibus creandis haud mihi quidem absurde placet lex, quam C. Gracchus in tribunatu promulgaverat; ut ex confusis quinque classibus forte centuriæ vocarentur. Ita coæquata dignitate, pecunia, virtute anteire alius alium properabit. nec ego magna remedia contra divitias statuo. Nam perinde omnes res laudantur, atque appetuntur, ut earum rerum usus est: malitia præmiis exercetur. Ubi ea demseris, nemo omnium gratuito malus est. Ceterum avaritia bellua fera, immanis, intoleranda est: quo intendit, oppida, agros, fana, atque domos, vastat: divina cum humanis permiscet: neque exercitus, neque mœnia obstant, quo minus vi sua penetret: fama, pudicitia, liberis, patria, atque parentibus cunctos mortales spoliat. Verum, si pecuniæ decus ademeris; magna illa vis avaritiæ facile bonis moribus vincetur. Atque hæc ita sese habere tametsi omnes æqui, atque iniqui memorent: tamen tibi cum factione nobilitatis haud mediocriter

criter certandum est: cujus si dolum caveris, alia omnia in proclivi erunt. Nam hi, si virtute satis valerent, magis æmuli bonorum, quàm invidi, essent. Quia desidia, & inertia, & stupor eos, atque torpedo invasit, strepunt, obtrectant, alienam famam, suum dedecus existumant. Sed, quid ego plura queri, si de ignotis memorem? Bibuli fortitudo, atque animi vis, in consulatum erupit: hebes lingua, magis malus, quam callidus ingenio. Quid ille audeat, cui consulatus maximum imperium maximo dedecori fuit? An L. Domitii magna vis est, cujus nullum membrum à flagitio aut facinore vacat? lingua vana, manus cruentæ, pedes fugaces; quæ honeste nominari nequeant, inhonestissima. Unius tamen M. Catonis ingenium versutum, loquax, callidum haud contemno. Paratur hæc disciplina Græcorum. Sed virtus, vigilantia, labos, apud Græcos nulla sunt. Quippe, cum domi libertatem suam per inertiam amiserint; censesne eorum præceptis imperium haberi posse? Reliqui de factione sunt incertissimi nobiles: in quibus sicut in statua, præter nomen, nihil est additamenti. L. Postumius, & M. Favonius, mihi videntur quasi magnæ navis supervacua onera esse, ubi salvi pervenire visi sunt: si quid adversi coortum est, de illis potissimum jactura fit; quia pretii minimi sunt. Quoniam nunc, uti mihi videor, de plebe renovanda, cor-

rigendaque disserui: de senatu, ubi tibi a-
nda videntur, dicam. Postquam mihi æ-
s ingeniumque adolevit, haud ferme ar-
is, atque equis, corpus exercui, sed ani-
um in litteris, quod natura firmus erat in
boribus, hi bui. Atque ego in ea vita mul-
legendo, atque audiendo ita comperi, om-
a regna, civitates, nationes usque eo pro-
enim imperium habuisse, dum apud eos
era consilia valuerunt: ubicumque gratia, ti-
or, voluptas, ea corrupere; post paullo im-
inutæ opes, deinde ademtum imperium,
ostremo servitus imposita est. Equidem ego
c apud animum meum statuo; cuicumque
n sua civitate amplior, illustriorque locus,
uam aliis est, ei magnam curam esse reip.
Nam ceteris, salva urbe, tantummodo liber-
as tuta est: qui per virtutem sibi divitias,
decus, honorem, peperierunt; ubi paullum
nclinata resp. agitari cœpit, multipliciter a-
nimus curis, atque laboribus fatigatur; aut
gloriam, aut libertatem, aut rem familiarem,
defensat: omnibus locis adest, festinat:
quanto in secundis rebus florentior fuit, tan-
to in adversis asperius, magisque anxiè agi-
tat. Igitur ubi plebes senatui, sicuti corpus
animo, obedit, ejusque consilia consequi-
tur: patres consilio valere decet, populo su-
pervacanea est calliditas. Itaque majores
nostri, cum bellis asperrimis premerentur,
equis, viris, pecunia amissa, nunquam defes-

si sunt armati de imperio certare. Non inopia ærarii, non vis hostium, non adversarii ingentem eorum animum subegit, quin, quæ virtute ceperant, simul cum anima retinerent. Atque ea magis fortibus consiliis quam bonis prœliis, patrata sunt. Quippe apud illos una respublica erat, ei consulebant; sed contra hostes parabatur: corpus atque ingenium, patriæ, non suæ quisque potentiæ, excitabat. At hoc tempore contra homines nobiles, quorum animos socordia, atque ignavia invasit, ignari laboris, hostium, militiæ, domi factione instructi, per superbiam cunctis gentibus moderantur. Itaque patres, quorum consilio antea dubia respublica stabilitabatur, oppressi, ex aliena libidine huc atque illuc fluctuantes agitantur: interdum alius deinde alia, decernunt: ut eorum, qui dominantur, simultas, ac arrogantia fert, ita bonum, malumque publicum existimant. Quod si aut libertas æqua omnium, aut sententia obscurior esset; majoribus opibus respublica & minus potens nobilitas esset. Sed quoniam coæquari gratiam omnium difficile est; quippe cum illis majorum virtus partam reliquerit gloriam, dignitatem, clientelas: cetera multitudo pleraque insciæ, sit sententia eorum à metu libera. Ita occulto sibi quisque alterius potentia clarior erit. Libertas juxta bonis, & malis, strenuis, & ignavis optabilis est. Verum etiam plerique metu

erunt, ſtultiſſimi mortales, quod in cer-
ine dubium eſt, quorſum accidat, id per
rtiam in ſe, quaſi victi, recipiunt. Igitur
bus rebus confirmari poſſe ſenatum pu-
ſi numero auctus per tabellam ſenten-
n ferret. Tabella obtentui erit, quo magis
mo libero facere audeat: in multitudi-
& præſidii plus, & uſus amplior eſt. Nam
, his tempeſtatibus, alii judiciis publi-
alii privatis ſuis atque amicorum nego-
implicati, haud ſane reip. conſiliis ad-
runt: neque eos magis occupatio, quam
erba imperia diſtinuere. Homines no-
s cum paucis ſenatoriis, quos addita-
nta factionis habent, quæcumque libuit
bare, reprehendere, decernere, ea, uti
do tulit, fecere. Verum ubi, numero ſe-
orum aucto, per tabellam ſententiæ di-
tur; illi ſuperbiam ſuam dimittent, ubi iis
diendum erit, quibus antea crudeliſſime
eritabant. Forſitan, imperator, perlectis
tis decernes, quem numerum ſenatorum
i placeat; quoque modo in multa, & va-
officia diſtribuatur; & quonam judicia
mæ claſſis mittenda putem, quæ deſcri-
o, qui numerus in quoque genere futu-
ſit. Ei mihi omnia generatim deſcribe-
haud difficile factu fuit, ſed prius laboran-
m viſum eſt de ſumma conſilii, idque tibi
bindum verum eſſe. Si hoc itinere uti
creveris, cetera in promptu erunt. Volo

ego

ego consilium meum prudens, maxime
usui esse. Nam ubicumque tibi res prosp
cedet, ibi mihi bona fama evenier. Sed
illa magis cupido exercet, uti quocumq
modo, & quamprimum resp. adjuvetur. I
bertatem gloria clariorem habeo, atque
te oro, hortorque ne clarissimus imperat
Gallica gente subacta, populi R. summu
atque invictum imperium tabescere vetu
te, ac per summam discordiam dilabi, pa
ris. Profecto, si id accidat, neque tibi no
neque dies curam animi sedaverit; quin
somniis exercitus, furibundus, atque ame
alienata mente feraris. Namque mihi p
vero constat, omnium mortalium vitam
vino numine invisi: neque bonum, neq
malum facinus cujusquam pro nihilo hab
ri: sed ex natura diversa præmia bono
malosque sequi. Interea forte ea tard
procedunt: suus cuique animus ex conse
entia spem præbet. Quod si tecum pari
atque parentes possent loqui, scilicet hæc
bi dicerent: O Cæsar, nos te genuimus fo
tissimi viri, in optuma urbe, decus, præ
diumque nobis, hostibus terrorem. Qu
multis laboribus, & periculis ceperamus,
tibi nascenti cum anima simul tradidim
patriam maximam in terris; domum, fam
liamque in patria clarissimam; præterea bo
nas artes, honestas divitias; postremo om
nia honestamenta pacis, & præmia bell

Pr

his amplissimis beneficiis non flagitium
, neque malum facinus, petimus; sed uti
ratem eversam restituas. Qua re patra-
profecto per gentes omnes fama virtutis
volitabit. Namque hac tempestate, tam-
domi, militiæque præclara facinora egi-
tamen gloria tua cum multis viris forti-
æqualis est: si vero urbem amplissimo
nine, & maxumo imperio, prope jam ab
su restitueris; quis te clarior, quis major,
ris fuerit? Quippe si morbo jam, aut
huic imperio secus accidat: cui dubium
quin per orbem terrarum vastitas, bella,
es, oriantur? quod si tibi bona lubido
it, patriæ, parentibus gratificandi; post-
tempore, rep. restituta, super omnis mor-
gloria agnita, tuaque unius mors vita
ior erit. Nam vivos interdum fortuna,
invidia, fatigat: ubi anima naturæ
it, demtis obtrectationibus ipsa te virtus
gis magisque extollit. Quæ mihi utilia
u visa sunt, quæque tibi usui fore credi-
quam pauciss umis potui, perscripsi. Ce-
m deos immortales obtestor, uti, quo-
nque modo ages, ea res tibi, reique pub-
prosperè eveniat.

C. SAL-

C. SALLUSTII CRIS
IN M. TULLIUM CICERONEM
DECLAMATIO.

GRAVITER, & iniquo animo, m
dicta tua paterer, M. Tulli, fi
rem judicio magis, quàm morbo
mi, petulantia ista uti, Sed, quoniam
neque modum, neque modestiam ullu
nimadverto, respondebo tibi: uti, si qu
maledicendo voluptatem cepisti, eam
audiendo amittas. Ubi quærar? q
plorem, P. C. diripi remp. atque audac
mo cuique esse perfidiæ? an apud popul
Rom. qui ita largitionibus corruptus es
sese, ac fortunas suas, venales habeat?
apud vos, P.C. quorum auctoritas turp
mo cuique, & sceleratissumo, ludibrio e
ubi M. Tullius leges, judicia populi R. def
dit, atque in hoc ordine ita moderatur, q
unus reliquus ex familia viri clarissumi,
pionis Africani, ac non reptitius, acci
ac paullo ante insitus huic urbi civis. An
ro, M. Tulli, facta, ac dicta tua obscura su
an non ita à pueritia vixisti, uti nihil fi
tiosum corpori tuo putares, quod alteri co
buisset? Scilicet, istam immoderatam e
quentia

tiam apud M. Pisonem non pudicitiæ
ra perdidicisti? Itaque minime miran-
eli, si eam flagitiose venditas, quam tur-
me parasti. Verum ut opinor, Splendor
sticus tibi animos attollit; uxor sacrile-
e perjuriis delibuta; filia matris pellex,
jucundior, atque obsequentior, quàm
nti par est. Domum ipsam tuam vi, &
nis, funestam tibi ac tuis, comparasti: vi-
ceret uti nos commonefacias, quàm con-
a sit resp. cum in ea domo habitas homo
itiosissume, quæ P. Crassi, viri consularis,
Atque hæc cum ita sint; tamen Cicero
icit in consilio deorum immortalium fu-
; inde missum huic urbi: civibusque cu-
dem, absque carnificis nomine, qui civi-
s incommodum in gloriam suam ponit:
si vero non illius conjurationis caussa
rit consulatus tuus, & iccirco resp. dis-
a eo tempore, quo te custodem habe-
t. Sed, ut opinor, illa te magis extollunt,
æ post consulatum cum Terentia uxore
rep. consuluisti: cum legis Plautiæ judi-
domi faciebas: ex conjuratis alios mor-
, alios pecunia condemnabas: cum tibi
ius Tusculanum, alius Pompeianam vil-
m ædificat, alius domum emebat: qui ve-
o nihil poterat, is erat calumniæ proxi-
us, is aut domum tuam oppugnatum vene-
t, aut insidias senatui fecerat, denique de
o tibi compertum erat. Quæ si tibi falsa
objicio;

objicio; redde rationem, quantum pau-
nii acceperis, quid tibi tribubus accreverit,
ex pecunia domum paraveris, Tusculan
& Pompeianum infinito sumtu ædificare
Aut, si retices; cui dubium potest esse, q
opulentiam istam ex sanguine, & viscer
civium paraveris? Verum, ut opinor, ho
novus Arpinas, ex C. Marii familia, ejus
tutem imitatur; contemnit simultatem
minum nobilium; populi R. curam hab
neque terrore, neque gratia commove
Illud vero amicitiæ tantum, ac virtutis
animi? Immo vero homo levissimus, s
plex inimicis, amicis contumeliosus, mo
harum, modo illarum partium, fidus ne
ni, levissimus senator, mercennius pæ
nus, cujus nulla pars corporis à turpitud
vacat: lingua vana, manus rapacissima
gula immensa, pedes fugaces; quæ hones
nominari non possunt, inhonestissima. A
que is, cum ejusmodi sit, tamen auder dic
re: *O fortunatam natam me consule Ro
mam!* Te consule fortunatam, Cicero? im
mo vero infelicem, & miseram, quæ crud
lissimam proscriptionem civium perfecis
cum tu, perturbata rep. metu perculsos om
nes bonos parere crudelitati tuæ cogebas
cum omnia judicia, omnes leges, in tua l
bidine erant; cum tu, sublata lege Porci
erepta libertate, omnium nostrum vitæ, no
cisque potestatem ad te unum revocaveras
Atque

ue parum est, quod impune fecisti: ve-
etiam commemorando exprobras; ne-
licet oblivisci servitutis suæ. Egeris, oro
Cicero, perfeceris quod libet: satis est per-
os esse: etiamne aures nostras odio tuo
rabis? etiamne molestissimis verbis in-
abere? *Cedant arma togæ, concedat lau-
lingua.* Quasi vero togatus, & non ar-
tus, ea, quæ gloriaris, confeceris; atque
er te, Syllamque dictatorem, præter no-
n imperii, quidquam interfuerit. Sed quid
o plura de tua insolentia commemorem?
em Minerva omnes artes edocuit, Jupiter
optimus maximus in consilio deorum
misit, Italia exsulem humeris suis repor-
vit. Oro te, Romule Arpinas, qui egregia
virtute omnes Paullos, Fabios, Scipio-
s, superasti; quem tandem locum in hac
itate obtines? quæ tibi partes, reip: pla-
nt? quem amicum, quem inimicum, ha-
s? cui in civitate fecisti insidias, ancilla-
? Quo jure, cum de exsilio tuo Dyrrha-
io redisti, eum sequeris? quos tyrannos
pellabas, eorum nunc potentiæ faves? qui
bi antè optimates videbantur, eosdem
unc dementes, ac furiosos vocas? Vatinii
uffam agis: de Sextio male existumas:
ibulum petulantissimis verbis lædis: lau-
as Cæsarem: quem maxume odisti, ei ma-
ume obsequeris: aliud stans, aliud sedens,
e rep: sentis: his maledicis, illos odisti: le-
vissume

vissume transfuga! neque in hac, neque illa parte fidem habes.

IN SALLUSTIUM DECLAMATIO; QUÆ CICERONI *falso tribuitur.*

EA demum magna voluptas est Calli Sallusti, æqualem, & parem verbis vitam agere; neque quidquam tam est scenum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respondeat, ut omnis oratio moribus consonet. Neque enim, qui ita vivit, uti tu, aliter, ac tu, loqui potest: neque, qui tam illoto sermone utitur, vita honestior est. Quo me vertam, P.C. unde initium sumam? majus enim mihi dicendi onus imponitur, quo notior est uterque nostrum. Quod si aut de mea vita atque actibus nostris conviciatori respondero, invidiæ gloriam consequetur: aut, si hujus facta, mores, omnem ætatem nudavero; in idem vitium incidam procacitatis, quod huic objicio. Id vos, si forte offendimini, justius huic, quàm mihi succensere debetis, qui initium introduxit. Ego dabo operam, ut & pro me minimo cum fastidio respondeam,

ondeam, & in hunc minime mentitus esse
lear. Scio me, P.C. in respondendo non
bere magnam exspectationem, quod nul-
m vos sciatis novum crimen in Sallustium
dituros, sed omnia vetera recognituros,
iis & meæ, & vestræ jam, & iptius aures
lent, Verum eo magis odisse debetis ho-
inem, qui ne incipiens quidem peccare mi-
mis rebus posuit rudimentum; sed ita in-
ssus est, uti neque ab alio vinci possit, ne-
e ipse se omnino reliqua ætate præterire.
que nihil aliud studet, nisi, uti turulentus
, cum quovis velitari. Longe vero falli-
opinione. Non enim procacitate linguæ
æ sordes eluuntur: sed est quædam calu-
nia, quam unusquisque nostrum testante
imo suo fert, de eo, qui falsum crimen bo-
s ejectat. Quod si vita istius memoriam vi-
itij aliam, P.C. non ex oratione ejus, sed
moribus spectare debetis. Jam dabo ope-
m, quam maxime potero, uti brevi id fa-
m. Neque hæc altercatio nostra vobis in-
lis erit, P.C. Plerumque enim resp. privatis
scit inimicitiis; ubi nemo civis, qualis sit
, potest latere. Primum igitur, quoniam
nnium majores Crispus Sallustius ad unũ
emplum, & regulam quærit, velim mihi
spondeat, numquid ii, quos protulit, Scipi-
es, & Metelli, antè fuerint aut opinionis,
t gloriæ, quam eos res gestæ suæ, & vi-
innocentissimè acta, commendavit?

quod si hoc fuit illis initium nominis, dignitatis; cur non æquè de nobis existimatur? cujus & res gestæ illustres sunt, & vita integerrimè acta. Quasi vero tu sis ab illis viris, Sallusti, ortus: quod si esses; nonnullos jam tuæ turpitudinis pigeret. Ego majoribus virtute mea præluxi: un, si noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ suæ: tu tuis vita, quam turpiter egisti, magnas obstudisti tenebras; ut enim, fuerint egregii cives, certe venerint in obvionem. Quare noli mihi antiquos viros objectare. Satius est enim, me meis rebus gestis florere, quàm majorum opinione niti, & ita vivere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Nec me cum iis conferri decet, P.C. qui jam cesserunt, omnique odio carent, & invidia; sed cum iis, qui mecum unà in republica versati sunt. Sed si fuerim aut in honoribus petendis nimis ambitiosus; (non hoc dico populatem ambitionem, cujus principem confiteor, sed illam perniciosam contra leges, cujus primos ordines Sallustius dixit;) aut in gerendis magistratibus, aut in judicandis maleficiis eam severus; aut in tuenda republica tam vigilans; quam tu proscriptionem vocas: credo quod non omnes tui similes incolumes in hac urbe vixissent. At quanto meliore loco respublica tuenda staret, si tu, par ac similis sceleſtorum

ium, una cum illis adnumeratus essem? An go tunc falso scripsi, *Cedant arma togæ*, ui togatus armatos, & pace bellum oppres- ? An illud mentitus sum, *Fortunatam me onsule Romam*; qui tantum intestinum bel- um, & domesticum urbis incendium, exsti- i? Neque te tui piget, homo levissime, cum culpas, quæ in historiis mihi gloriæ du- is? An turpius est, P.C. scribentem men- ti, quàm illum palam hoc ordine dicen- em? Nam quod meam ætatem increpuisti: antum me abesse puto ab impudicitia, quan- m tu abes à pudicitia. Sed quid ego de te ura querar? Quid enim mentiri turpe du- es, qui mihi ausus sis eloquentiam uti viti- m objicere? cujus semper nocens eguisti atrocinio. An ullum existimas posse fieri vem egregium, qui non his artibus & disci- linis sit eruditus? An ulla alia putas esse udimenta, & incunabula virtutis, quibus imi ad gloriæ cupiditatem aluntur? Sed inime mirum est, P.C. si homo, qui desi- iæ, ac luxuriæ plenus sit, hæc uti nova, at- ue inusitata, miratur. Nam quod ista inu- tata rabie petulanter in uxorem, & in fili- m meam invasisti, quæ facilius mulieres se vitiis abstinuerunt, quam tu vir à viris, satis ocè, ac peritè fecisti. Non enim me spe- asti mutuam tibi gratiam relaturum, & vi- issim tuas compellaturum. Unus enim sa- is es materiæ habens: neque quidquam tur-

pius est domi tuæ, quàm tu. Multum vero opinio fallit, qui mihi putasti paratam invidiam ex mea re familiari; quæ multo mihi minor est, quàm habere dignus sim. Atque utinam ne tanta quidem esset, quanta est; uti potius amici mei viverent, quàm ego testamentis eorum locupletior essem. Ego fugax, Crispe Sallusti? Furori tribui, pl. cessi: utilius duxi, quamvis fortunam ingratam experiri, quàm universo populo Rom. civilis essem dissensionis caussa: qui, postea quam ille suum annum in rep. perbacchatus est, omniaque quæ commoverat, pace, & otio resederunt: hoc ordine revocante, atque ipsa rep. manu retrahente me, reverti. Qui mihi dies, si cum omni reliqua vita conferatur, animo quidem meo superet, cum universi vos, populusque R. frequens adventu meo gratulatus est. Tanti me fugacem, mercenarium patronum hi æstimaverunt. Neque hercule mirum est, si ego semper justis omnium amicitias æstimavi. Non enim ut privatim ancillatus sum, neque me adduxi: sed, quantum quisque reip. studuit, tantum mihi fuit aut amicus, aut inimicus. Ego nihil plus volui valere, quàm pacem: multa privatorum audacias nutriverunt. Ego nihil timui, nisi leges: multi arma sua timeri voluerunt. Ego nunquam volui quidquam posse nisi pro vobis: multi ex vobis, potentia sua in vos suis viribus abusi sunt. Itaque non

st mirum, si nullius amicitia usus est, qui
on perpetuo reip. amicus fuit: neque me
enitet, si aut petenti Vatinio reo patrocini-
m pollicitus sum, aut Sextii insolentiam re-
essi, aut Bibuli patientiam culpavi, aut vir-
ibus Cæsaris favi. Hæ laudes enim egre-
i civis, & unicæ sunt. Quæ si tu mihi uti
tia objiciis, temeritas tua reprehenditur,
on mea vitia culpabuntur. Plura dicerem,
apud alios mihi esset dicendum, P.C. non
pud vos, quos habui omnium actionum
earum monitores. Sed, ubi rerum testi-
onia adsunt, quid opus est verbis? Nunc,
d te uti revertar, Sallusti, patremque tuum
ætercam: qui si nunquam in vita sua pec-
avit, tamen majorem injuriam reip. facere
on potuit, quàm quòd te talem filium ge-
uit. Neque, tu si qua in pueritia peccasti,
xsequar, ne parentem tuum videar accusare,
ui eo tempore summam tui potestatem ha-
uit; sed qualem adolescentiam egeris. Hac
nim demonstrata, facile intelligetur, quam
etulanti pueritia tam impudicus, & procax,
doleveris. Postea quam immensæ gulæ
mpudicissumi corporis quæstus sufficere
on potuit; & ætas tua jam ad ea patienda,
uæ alteri facere collibuisset, exoleverat; cu-
iditatibus infinitis efferebaris, uti, quæ ipse
orpori tuo turpia non duxisses, in aliis expe-
ireris. Ita non est facile reputare, P.C. u-
rum inhonestioribus corporis partibus rem

quæsierit, an amiserit. Domum paternam vivo patre turpissimè venalem habuit, vendidit. Et cui dubium potest esse, quin mori coegerit eum, quo hic nondum mortuo pro herede gesserit omnia? Neque pudet à me eum quærere, quis in P. Crassi domo habitet; cum ipse respondere non queat, quis in ipsius habitet paterna domo. At hercule lapsus ætatis tirocinio, postea correxit. Non ita est: sed abiit in solatium sacrilegi Nigidiani: bis judicis ad subsellia attractus, extrema fortuna stetit: & ita decessit, uti non hic innocens esse, sed judices pejerasse existimarentur. Primum honorem in quæstura adeptus, hunc locum, & ordinem, despectum reddit, cujus aditus sibi quoque, sordidissimo homini, patuisset. Itaque timens, ne facinora ejus clam vos essent, cùm omnibus matribus familias opprobrio esset, confessus est, vobis audientibus, adulterium; neque erubuit ora vestra. Vixeris, uti libet, Sallusti; egeris, quæ volueris: satis sit, unum te tuorum scelerum conscium esse: noli nobis languorem, & soporem nimium exprobrare. Sumus diligentes in tuenda pudicitia uxorum nostrarum: sed ita experrecti non sumus, ut à te cavere possimus. Audacia tua vincit studia nostra. Ecquod hunc movere possit P. C. factum ac dictum turpe, quem non puduit palam, vobis audientibus, adulterium confiteri? Quod si nihil pro me tibi

respondere

ondere voluissem, sed illud censorium
gium Ap. Claudii, & L. Pisonis, integer-
orum virorum, quo usus est quisque eo-
n, pro lege palam universis recitarem:
ne tibi viderer æternas inurere maculas,
s reliqua vita tua eluere non posset? Ne-
post illum delectum senatus te umquam
imus. Nisi forte in ea te castra conjeci-
quo omnis sentina resp. confluxerat. At
m Sallustius, qui in pace ne senator qui-
n manserat, postea quam resp. armis op-
ssa est, & idem victores, qui exsules, re-
xit, in senatum post quæsturam reductus
. Quem honorem ita gessit, uti nihil non
ale in eo habuerit, cujus aliquis emtor
rit. Ita igitur egit, uti nihil non æquum,
verum duxerit, quod ipsi facere collibuis-
: neque aliter vexavit, ac debuit, si quis
dæ loco accepisset magistratum. Peracta
æstura; postea quam magna pignora eis
derat, cum quibus similitudine vitæ se
njunxerat, unus jam ex illo grege videba-
r. Ejus enim partis exemplar erat Sallu-
us, quo tanquam in imam voraginem cœ-
s omnium vitiorum excesserat: quidquid
pudicorum, ulonum, parricidarum, sacrile-
rum, debitorum fuit in urbe, municipiis,
lonus, Italia tota, sicut in fretis, subsede-
nt, nominis perditi, ac notissimi, nulla in
rte castris apti, nisi licentia vitiorum, &
piditate rerum novarum. At postea quam

prætor factus est, modeste se gessit, & abstinenter. Nonne ita provinciam vastavit, ut nihil neque passi sint, neque exspectarint gravius socii nostri in bello, quàm experti sunt in pace, hoc Africam interiorem continente? unde tantum hic exhausit, quantum potuit aut fide nominum transjici, aut in novas contrudi. Tantum, inquam, P.C. exhausit, quantum voluit: ne caussam dicere, sestertio duodecies cum Cæsare pacisceretur. Quod si quippiam eorum falsum est; hic palam refelle, unde tu, qui modo ne paternam quidem domum redimere potuisti, tam repente tamquam è somnio beatus, hortos pretiosissimos, villam Tiburti C. Cæsaris, reliquas possessiones paraveris. Neque pergo quærere, cur ego P. Crassi domum emerim, cum tu veteris villæ dominus sis, cujus paulo ante fuerat Cæsar? modo, inquam, patrimonio non comesso, sed devorato, quibus rationibus repente factus es tam affluens, & tam beatus? Nam quis te faceret hæredem, quem ne amicum quidem suum satis honestum quisquam sibi ducit, nisi similis ac par tui? At hercule egregia facta majorum tuorum te extollunt: quorum sive tu similis es, sive illi tui, nihil ad omnium scelus, atque nequitiam, addi potest. Verum, ut opinor honores rui te faciunt insolentem. Tu, Crispe Sallusti, tantidem putas esse bis senatorem, & bis quæstorem fieri, quanti bis consulem,

em, & bis triumphalem? carere debet omni
itio, qui in alterum paratus est dicere. Is
emum maledicit, qui non potest verum ab
ltero audire. Sed tu omnium mensarum
flecta, omnium cubiculorum in ætate pel-
ex, & idem postea adulter, omnis ordinis
urpitudo es, & civilis belli memoria. Quid
nim gravius pati potuimus, quam quod te
ncolumem in hoc ordine videamus? Desine
onos petulantissima consectari lingua: de-
ine morbo procacitatis isto uti: desine
inumquemque moribus tuis æstimare: his
noribus amicum tibi facere non potes, vide-
is velle inimicum habere. Finem dicendi
aciam P.C. Sæpe enim vidi gravius offen-
ere animos auditorum eos, qui aliena flagi-
ia apertè dixerunt, quam eos qui commise-
unt. Mihi quidem ratio habenda est, non
uid Sallustius merito debeat audire; sed
t ea dicam, si qua ego honeste effari
ossum.

C. SALLUSTIUS CRISPUS
EXPLICIT.

FRAGMENTA VETERUM HISTORICORVM.

AMICE LECTOR.

Sallustio, uti Principi Historicorum, sic & antiquissimo non minus quam antiquitatis, etiam in verbis, studioso, visum fuit veterum Historicorum, quæ supersunt hactenus Fragmenta, collectore Popma, hic addi. Quibus cum autorum causa, qui Historias scripserunt, aliis ex libris quod in Fabio Pictore, Maximoque ac aliis hic factum, quædam alia, quæ ad Historiam non spectant, inseri videbis, scito ipsos, quamquam fortè non eorum omnia, quæ tamen pauca sunt, eodem spectare. Quod facile ut impetrabis, si ex iis quæ à Robortello aliisque collecta sunt, plura fuisse resecanda cogitabis.

FRAG

FRAGMENTA HISTORICORUM VETERUM.

Quintus Fabius Pictor, scriptorum antiquissimus, ut ait Livius, vixit anno urbis ICXXXVIII. *Qua ex Fabii annalibus veteres referunt, ea partim sunt de antiquitatibus Italiæ, & urbis initiis, partim de gestis populi Romani. Qua autem patrum memoria de aureo sæculo, & origine urbis ab Annio Viterbiensi, Pictoris nomine edita sunt, pro suppositiis habenda.*

QUINCTI FABII PICTORIS ANNALIUM LIB: I.

SOlito instituto que egressam virginem, in usum sacrorum aquam petitam ex eo fonte, qui erat in luco Martis, subito imbribus tonitrubusque, quę cum illa erant, dejectis, à Marte compressam, conturbatamque, mox recreatam consolatione Dei, nomen suum indicantis, affirmantisque ex ea natos dignos patre evasuros, *Auctor de origine gentis Romanæ.*

LIB: IV.

Quapropter tum primum ex plebe alter consul

consulfactus est, duo & vicesimo anno postquam Romam Galli ceperunt. *A. Gellius* 5.4.

EX LIBRIS INCERTIS.

Mortuus est anno duo & vicesimo: Rex fuit annos viginti & unum. *Ibidem.*

Lupus femina. *Quintilianus*, I. X.

Æneæ somnium ejusdem est, ut omnia quæ ab Æneа gesta sunt, quæque illi acciderunt ea fuerint quæ ei secundum quietem visa sunt. *Cicero de divinatione*, I.

Cum bello Latino ludi votivi maximi primum fierent, civitas ad arma repente est excitata. Itaque ludis intermissis Instaurativi constituti sunt. *Ibidem.*

Iolus cujus filius fuerit, cujus gentis & nationis *Arnobius adversus gentes*, VI.

Literas Cadmum ex Phœnice in Græciam, inde in Italiam Evandrum attulisse. *Victorinus de Orthographia.*

Amulii jussu ministri quidam infantes in alveo collocatos acceperunt, & asportarunt, ut eos in fluvium circiter CXX. stadia ab urbe distantem, projicerent, &c. *Dionysius* I.

Remus in hostium potestatem redactus, postea victus Albam est deductus. *Ibidem.*

Divisit etiam Romulus totum agrum in partes viginti sex, quas ipse tribus appellat: ita ut quatuor urbanis ad illos additis, omnes efficiant numerum triginta Tribuum. *Idem*, IV.

Arunten

Anntem Tarquinii filium fuisse: illum defunctum à matre Tanaquile sepultum fuisse. *Ibidem.*

Illos pueros quia Tarquinio relicti fuerant, ejus filios fuisse. *Ibidem.*

Tarpeam cupido cepit armillarum, quas in sinistris brachiis illi gestabant, & annulorum quos ferebant. *Idem.* 11.

Tunc demum Romanos sensisse divitias, cum Sabinorum gentem sibi subjeciissent. *Strabo Geograph:* v.

Belli quod cum Annibale duce inter Carthaginenses atque Romanos exarsit, causam fuisse saevitiam atque crudelitatem Annibalis in Saguntinos, & Asdrubalis ambitionem ac immanem regni cupiditatem, &c: *Polybius* 1.

Anno primo octavæ Olympiadis Romam conditam fuisse, *Solinus Polyhist: cap.* 2.

Millia LXXX. primo lustro civium censa: eorum qui ferre arma possent, eum numerum fuisse. *Livius* 1.

Quadraginta ea sola talenta fuisse (sepositæ in ædificationem Capitolii.) *Ibidem.*

Coriolanum usque ad senectutem vixisse: hanc sæpe eum exacta ætate usurpasse vocem, MULTO miserius seni exilium esse. *Idem* 11.

Ambos Coss: in Samnio & ad Luceriam res gessisse, traductumque in Etruriam exercitum: ad Luceriam utrimque mul-

tos occisos, in eaque pugna Jovis Stator[i] ædem votam ut Romulus ante voverat. *Idem* 10.

Ad Thracymenum pugna XV. millia Romanorum in acie cæsa sunt, X. millia sparsa fuga per omnem Etruriam diversis itinenbus Romam petiere. Mille & quingenti hostium in acie, multi postea utrimque ex vulneribus periere. *Idem* 31.

Cum obsideretur præsidium Romanum à Liguſtinis, hirundinem à pullis adallatam ut lino ad pedem ejus alligato nodi significaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet. *Plinius* 10.24

Matronam, quòd loculos, in quibus erant claves cellæ vinariæ, resignaviſſet, à ſuis inedia mori coactam. *Idem* 14.13.

Pullia ſaxa eſſe ad portum, qui ſit ſecundum Tiberim. *Feſtus Pullia.*

Amata inedia ſe interemit. *Servius in* XI

FABII PICTORIS RERUM GESTARUM

LIB. I.

Et ſimul videbant Picum Martium. *Nonius Picumnus.*

PONTIFICII JURIS

LIB. I.

Quæ verba Pontificem Max: dicere oportuit

at cum Virginem capit, ea ejusmodi sunt,
cerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ
us siet, Sacerdotem Vestalem facere pro
pulo Romano Qui ritibus, uti quod opti-
a lege fuat, ita te Amata capio. *A. Gelli-*
1. 12.

Equo Dialem Flaminem vehi religio est,
ssem procinctam extra pomerium, id est,
ercitum ornatum videre. Jurare Dialem
s nunquam est. Annulo uti nisi pervio cas-
quefas non est. Ignem è flaminia, id est,
laminis Dialis domo, nisi sacrum efferri
eus non est. Vinctum si ædes ejus intro-
it solvi necessum est, & c. *Idem* 10. 15.

Extra porriciunto, diis danto in altaria,
ramve, focumve, eove quo extra dari debe-
ant. *Macrobius Saturnal.* 3. 2.

Vitulari. *Ibidem.*

LIB. III.

Pilumno & Picumno. *Nonius Picumnus.*

LIB. XVI.

Aquam manibus pedibusque dato, polu-
rum sinistra manu teneto, dextera vasum
um aquæ. *Idem Polubrum.*

EX INCERTIS LIBRIS.

Muries fit ex sale, quod sal sordidum tun-
um est, & in ollam rudem fictilem adjectum
est,

est, & postea id sal virgines Vestales ferunt ferrea secant. *Idem sal neutro genere.*

Hos Deos enumerat quos invocat Flamen sacrum cereale faciens Telluri & Cereri. Vervactorem, Reparatorem, Imporcitorem, Insitorem, Obaratorem, Occatorem, Sarritorem, Subruminatorem, Messorem, Convectorem, Conditorem, Promitorem *Servius Georg.* 1.

Q. FABIUS SERVILIANUS.

Annales scripsit, & libros juris Pontificii. Consul fuit & floruit anno V. C. DC XL.

Q. FABII MAXUMI SERVILIANI PONTIFICIS ANNALIUM.

LIB. I.

Tum Æneas ægre patiebatur in eum devenisse agrum, macerrimum, littoriosissimumque. *Idem Æneid.* 1.

PONTIFICI JURIS

LIB. XII.

Negat oportere atro die parentare: quia tunc quoque Janum, Jovemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. *Macrobius* 1. 16.

EX INCERTO LIBRO

Amitti magis quam apisci. *Priscian.* 8.

LUCIUS

LUCIUS CINCIUS ALIMENTUS.

Ingens veterum monimentorum auctor, ut ait Livius, Fabii pictoris aequalis fuit. Graece scripsit Historiam Annibalicam, Latine ab Gorgia Leontino redditam.

CINCII ALIMENTI ANNALIUM GRÆCORUM

LIB. I.

Post eum regnavit Tiberius Silvius, Silvii ius, qui cum adversus finitimos bellum ingentes, copias eduxisset, inter prœliantes pulsus in Albulam flumen deperiit, mudique nominis extitit causa. *Autor de gine gentis Romæ*

LIB. II.

Ascanius completis in Lavinio triginta nis recordatus novæ urbis condendæ tem- s adveniſſe ex numero porcorum, quos pererat ſus alba; circumſpectis diligenter itimis regionibus, ſpeculatus montem edi- m, qui nunc ab ea urbe quæ in eo condita t Albanus nuncupatur, civitatem commu- it, eamque ex forma quod ita in longum rrecta eſt, Longam, ex colore ſuis Al- am cognominavit. *Ibidem.*

EX

EX INCERTIS LIBRIS.

Romam duodecima Olympiade con tam. *Solinus cap.* II.

Romæ natalem in quartum duodecim Olympiadis annum incidere. *Dionys.* II.

Tarpeiam cupido cepit armillarum, q in sinistris brachiis illi gestabant. *Idem.*

Volsiniis quoque clavos indices num annorum fixos in templo Nortiæ Etrus deæ comparere. *Livius* VII.

Captum se ab Annibale. *Idem.* XXI.

Gallis Liguribusque additis, cum l LXXX. millia peditum, decem equitum a ducta in Italiam: ex ipso autem audisse A nibale, postquam Rhodanum transi XXXVI. millia hominum, ingentemque merum equorum & aliorum jumentoru amisisse in Taurinis, quæ Gallis proxim gens erat in Italiam digresso. *Idem.*

HISTORIA DE GORGIA LEONTINO.

Qui dum jam silicernius finem suitem poris expectaret, etsi morti non potu tamen infirmitatibus insultavit. *Fulgentius in expositione sermonum antiquorum silicernios senes jam in curvos.*

C. ACILIUS.

Græce scripsit Annales Romanos, quos Cla

dinu Latinos fecit; quem esse Q. Claudium Quadrigarium, qui vixit anno urbis DCLXVI. multi existimant.

C. ACILII ANNALES GRÆCI.

Ante conditam urbem Romuli & Remi pecos amissum fuisse, quos Fanno voto fanudos, ne molestus iis sudor foret, adquirendum id excurrisse. Hinc nudos discrete Lupercos. *Plutarchus in Romulo.*

CLAUDII ANNALES ACILIANI LATINI.

Ita nocte ac die bina castra hostium expugnata ductu L. Martii. Ad triginta septem millia hostium cæsa, captos ad mille octingentos triginta; prædam ingentem partim, in ea fuisse clypeum argenteum pondo CXXVIII. cum imagine Bacchinii Asdrubis. *Livius 35.*

P. Africanum in ea fuisse legione, eumque Thesi collocutum cum Annibale, & sermonem etiam unum refert, quo quærenti Africano quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondisse, Alexandrum Magnum, &c. *Idem 45.*

C. FANNIUS.

Floruit anno V.C. DCXXXI. *Annales scripsit, quos à veritate Sallustius commendat.*

C. FAN-

C. FANNII ANNALIUM

LIB. I.

Cum in vita agenda didicimus multa, p
impræsentiarum bona videntur, post inv
ta & multa amplius, aliusmodi atque a
visa essent. *Priscianus* 13.

LIB. VIII.

Domina ejus, ubi villam venerat, ju
bat biber dari. *Carisius* 1. *Biber.*

EX INCERTIS.

Hæc adipiscuntur. *Priscianus* 8.

Brevi etiam omnem juventutem para
& strenue agendo superavit, ac vero mur
hostium primus ascendit, ut auctor est F
nius, qui prædicat una cum Tiberio S
murum ascendisse, consortemque fuisse
us decoris. *Plutarch: in Gracchu.*

Q. Metelli Oratio contra Tiberium Gr
cum exposita est in C. Fanni Annali
Cicero in Bruto Εἰρωνεία me, ne si Africa
quidem fuit, ut ait in Historia Fannius, e
stimari velim. *Ibidem.*

VENNONIUS.

*Fide dignus scriptor, ut Dionysius Halic
nassæus testatur, Historiarum libros
didit. Ætas incerta.*

VENNON

ENNONII HISTORIARUM LIB. I.

Solito instituto que egressam virginem in
um sacrorum aquam petitum, &c: *Autor*
orig: gentis Roman:
Romulus divisit agrum in Tribus tri-
nta & unam. *Dionysius* 4.

L. SCRIBONIUS LIBO.

Floruit Catone jam admodum sene, circa
annum Urbis IDCIII. *Annales reliquit.*

LIBONIS ANNALES.

Quatuordecim annis post Prætor est fa-
us Tuditanus quam Consul Mummius.
ero ad Atticum 13, *ep:* 31.
Tum Prætorem P: Popillio, P. Rupilio
ossi: *Ibidem ep:* 32.

MARCUS PORCIUS CATO

optimus, ut tradit Plinius orator, optimus
imperator, optimus Senator, florere cæpit
temporibus Belli Punici secundi. præter
alia Originum libros edidit.

M. PORCII CATONIS ORIGINUM LIB. I.

Clarorum virorum atque magnorum non
minus

minus otii quàm negotii rationem extare portere. *Cicero pro Plancio.*

P. Scipionem eum qui primus Africa appellatus sit dicere solitum, nunquam minus otiosum esse quàm cùm otiosus, minus solum quàm cùm solus. *Idem* [illegible] *cor.* III.

Agrum quem Volsci habuerunt camp stris, plerus Aboriginum fuit. *Priscianus.*

Antemna veterior est quàm Roma. *dem* VI.

Mezentium Rutulis imperasse ut sibi o ferrent quas Dii primitias offerebant, Latinos omnes similis imperii metu iu ville, JUPITER si tibi magis cordi nos ea tibi dare potius quam Mezentio, nos victores facias. *Macrobius* I. V.

Sed Lucus Capenatis. *Prisc.* IV.

Inde est firme mille passuum. *Gell* I. XVI.

Veteres prosapias & multa alia apud mo tos. *Nonius Prosapies.*

Propter id bellum cœpit, Cælius Præt Albanus oratores misit Romam, eum. F stus, *Oratores pro legatis.*

Igitur tertio pedato bellum nobis fece *Nonius, Pedato pro repetitu.*

Fana in eo loco compluria fuerunt. E ex auguravit, præquam quod Termino fu id nequitum exaugurari. *Festus, Nequitur.*

Na

Nam de omni civitate Tusculana soli
Manulei beneficium gratum fuit. *Prisc.* VI.

Vehes ligni. *Carisius* I.

LIB. II.

Lucum Dionium in nemore Aricino Æ-
rius Lesbius Tusculanus dedicavit, Di-
ator Latinus. Hi populi communiter Tu-
lanus, Aricinus, Lanuvinus, Laurens,
ocanus, Tiburtinus, Pomerinus, Ardeatis,
utulus. *Prisc.* 14.

Marsus hostem occidit priusquam Peli-
us: propterea Marrucini vocantur, de Mar-
o detorsum nomen. *Idem* 19.

Si quis mortuus est Arpinatis ejus hære-
em sacra non sequuntur. *Idem* 14.

In campo Tiburti ubi hordeum demessuit
dem in montibus servitis ibi hordeum idem
erum messuit. *Idem* 10.

Quæcunque Romæ regnavissent. *Carisius* I.

In maximumque decus atque in excel-
ssimam claritudinem sublimavit. *Festus*
blimavit.

Exsali qui apud Carthaginenses fit. *Pris-*
cian. 51

Si indu naves putidas atq; sentinosas com-
meatum ponere volebant. *Nonius Puta-*
ni.

Itaque res uber fuit antequam vastassent
egiones. *Prisc.* 6.

Qui aquatum ut lignatum videntur re
securim atque solum ferunt, gelum crassu
excidunt, cum loco colligatum auferun
Nonius Gelus.

Ligures omnes fallaces sunt: sed ipsi ut
de oriundi sunt exacta memoria, illiterati
mendaces: quæ sunt & vera, minus memi
nere. *Servius* 11.

Pleraque Gallia duas res industriosiss
me persequitur, rem militarem & argute lo
qui. *Carisius* 2.

Papaver Gallicanus. *Idem* 1.

Neque satis habuit quod eam in occult
vitiaverat, quin ejus famam prostitueret
Gellius 17. 13.

In his duobus bellis alteras stipendio agri
que parte multati, alteras oppidum vicat
cum, alteras primo pedato & secundo. *Car*
sius 2.

Qui tantisper nullæ rei sies dum nil aga
Priscian. 6.

LIB. III.

Haud eos eo postremum scribo quin p
puli, & boni, & strenui sint. *Gellius* 17. 1
Laserpitium pro pulmentario suo habe
Carisius 1.

Multo pulmento usi. *Ibidem.*

Equos respondit, Oreas mihi inde, tibi ca
pe flagellum. *Festus, Oreasieni.*

Rhegini Taurocini vocantur de fluvi
qu

qui præterfluit. id oppidum Auranci primo possederunt: inde Achæi Troja domum redeuntes. In eorum agro fluvii sunt sex, septimus fines Rheginorum atque Taurinorum dispescens. Fluvio nomen est Taccolio. Orestem cum Iphigenia atque Pylade dicunt maternam necem expiatum venisse, & non longinqua memoria est cum in arbore ensem viderint, quem Orestes abiens reliquisse dicitur. *Probus in Bucolica Virgilii.*

LIB. IV.

Non lubet scribere quod in tabula apud Pontif. Max: est, quotiens annona cara, quotiens Lunæ aut Solis lumini caligo, aut quid obstiterit. *Gellius* 2. 28.

Si quis membrum rupit, aut os fregit, talione vindicta proximus cognatus ulciscitur. *Prisc.* 6.

Mapalia vocantur ubi habitant. Ea quasi tecta rotundæ sunt. *Festus, Mapalia.*

Deinde duodevicesimo anno post dimissum bellum quod quatuor & viginti annos fuit, Carthaginenses sextum de fœdere decedere. *Nonius duodevicesimo, aut duodecimo.*

Compluriens eorum milites mercenarii inter sese multi alteri alteros in castris occidêre, compluriens multi simul ad hostes transfugêre, compluriens in imperatorem impetum fecêre. *Gellius* 5. 21.

Igitur dictatorem Carthaginensium ma-

gister equitum monuit, Mitte mecum Romam equitatum, die quinti in capitolio tibi cæna cocta erit. Deinde Dictator jubet postridie Magistrum equitum arcessi, Mittam si vis, inquit, cum equitibus. Sero, est inquit, Magister equitum: jam rescivere. *Idem* 10, 24.

Imperator noster si quis extra ordinem depugnatum ivit, ei multum facit. *Idem* 11,

Prœlium factum, depugnatumque procastris *Idem* 11. 3.

Exules duo lege publica execrati. *Prisc*

Lib. V.

Scio solere plerisque hominibus rebus secundis, atque prolixis, atque prosperis animum excellere, atque superbiam, atque ferocitatem augescere, atque crescere: quod nunc mihi magnæ curæ est, quod hæc res tam secunde processerit, ne quid in consulendo diversi eveniat, quod nostras secundas confricet, neve hæc licentia nimis luxuriose eveniat. Advorsæ res se domant, & docent quid opus sit facto: secundæ res lætitia transvorsum trudere solent à recto consulendo atque intelligendo. Quo majore opere dico suadeoque, uti hæc res aliquot dies protelatur, dum ex tanto gaudio in potestatem nostram redeamus. *Gellius* 7. 3.

Atque ego quidem arbitror Rhodienses noluisse nos ita depugnare uti depugnatum est

est, neque regem Persen viciſſe. Non Rhodienſes id modo noluere, ſed multos populos ac multas nationes idem noluiſſe arbitror. Atque haud ſcio an partim eorum fuerint, qui non noſtræ contumeliæ cauſſa id noluerint evenire: ſed enim metuere, ſi nemo eſſet homo quem vereremur, & quicquid luberet faceremus, ne ſub ſolo imperio noſtro in ſervitute noſtra eſſent, libertatis ſuæ cauſſa in ea ſententia fuiſſe arbitror. Atque Rhodienſes tamen Perſen publicè nunquam adjuvere. Nam unuſquiſque noſtrum, ſi quis adverſus rem ſuam quid fieri arbitratur, ſumma vi contra nititur ne adverſus eam fiat, quod illi tamen perpeſſi.

Ea nunc derepente tanta nos beneficia ultro citroque, tantam amicitiam relinquimus? Quod illos dicimus voluiſſe facere, id nospriores facere occupabimus?

Qui acerrume adverſus eos dicit, ita dicit, noſtes voluiſſe fieri. Et quis eſt tandem noſtrorum, qui quod ad ſeſe attineat, æquum cenſeat quemquam pœnas dare ob eam rem quod arguatur malefacere voluiſſe? nemo opinor. Nam ego quod ad me attinet, nolim.

Quid nunc? & quæ tandem lex eſt tam acerba quæ dicat, Si quis illud facere voluerit mille nummi dimidium familiæ multa eſto, Si quis plus, quinginta jugera habere

voluerit, tanta pœna esto, si quis majorum pecudum numerum habere voluerit, tantum damni esto. Atqui nos omnia plura habere voluimus, & id nobis impune est.

Sed si honorem non æquum est haberi ob eam rem quod benefacere voluisse quis dicit, neque facit, tamen Rhodiensibus tale erit, non quod malefecerunt, sed quod voluisse dicuntur facere.

Rhodienses superbos esse aiunt, id objectantes quod mihi à liberis meis minime dici velim. Sint sane superbi, quid id ad nos attinet? idne irascimini, si quis est superbior quam nos? *Ibidem.*

Urbes insulasque omnes pro agro Illurico esse. *Idem.* 11.3.

Postridie signis collatis æquo fronte, peditatu, equitibus, atque aliis, cum hostium legionibus pugnavit. *Idem* 15. 9.

Recto fronte. *Ibidem.*

Exercitum suum pransum paratũ, cohortatum eduxit foras, atq; instruxit. *Idem* 13.

Illi polliciti sese facturum omnia. *Prisc.* 9.

Quod eorum nemo quisquam quidquam mihi ignoturus est. *Idem* 10.

Origine fluvium Naronem magnum, pulcrum, piſculentum. *Nonius Piſculentum.*

Sed protelo trini boves unum aratrum ducent. *Idem Protelare est adjugare.*

Lapis candidior quam pilates. *Festus, pilates lapidis genus.*

LIB. VI.

Itaque ego nobiliorem cognitionem esse arbitror. *Gellius* 20 5.

LIB. VII.

Qui magistratum curulem cepisset calceos mulleos, allucinatos, ceteri perones. *Festus Mulleos genus calceorum.*

Mulieres opertæ auro, purpuraque, ars inhæret diadema, coronas aureas, russea facie, galbeas, lineas pallas, redimicula. *Idem Russum.*

Fluvium Iberum. Is oritur ex Cantabris magnus atque pulcher, pisculentus. *Nonius Pisculentum.*

Sunt in his regionibus ferrariæ argentifodinæ pulcherrumæ: mons ex sale mero magnus, quantum demas tantum aderescit: Ventus Cercius cum loquare buccam implet, armatum hominem, plaustrum oneratum percellit. *Gellius* 2. 22. *Apuleius de Mundo.*

Jurum legumque cultores. *Caris:* 1.

Multa me dehortata sunt huc prodire, anni, ætas, vox, vires, senectus: verumenimvero cum rempubl: agier arbitrarer. *Gellius.* 13.23.

Eum dicit jus pontificium discere noluisse Ego me nunc volo jus pontificium optume scire. Jam ne ea caussa Pontifex capiar?

Jus volo augurium optume tenere. Eequi ob eam rem Augurem capiat? *Idem* 1.12.

De frumento utrobi, bono utrobi mala gratia capiatur, utrinde iram, utrinde factione tibi paces. *Cariſius* 1.

Ser: quidem Galbam miſeratione ſola qua non ſuos modo liberos parvulos in concionem deduxerat, ſed Galli etiam Sulpi filium ſuis ipſe manibus circumtulerat, cl. ſum eſſe, cum aliorum monumentis, tum Catonis oratione teſtatum eſt. *Quintil.* 2.15.

Socordia. *Feſtus, Socordia pro ſtultitia.*

INCERTA EX QUIBUS LI BRIS ORIGINUM.

Qui urbem novam condit, tauro & vaca aret, ubi araverit morum faciat, ubi portam vult eſſe, aratrum ſuſtollat, & portam vocet. *Servius Æn.* 5. *Iſidorus* 15.

Eodem nomine complures ex agro acceſ ſitavere. Eo res eorum auxit. *Gellius* 23.12.

Siques ſunt populi. Quium. *Servius Æneid.* 1.

Mulieres noſtræ capillum flavo cinere ungitabant, ut rutilus eſſet crinus. *Idem* 4. *Cariſ.* 1.

Oratores am terminum. *Macrob.* 1.16.

Dotes filiabus ſuis non dant. *Priſcian.*

Ne prædia in lubricum dirigerentur, cum tribunus exigeretur. *Nonius, Tributus.*

Ager Gallicus Romanus vocatur qui vitium cis Arimium datus est ultra agrum Picentium. In eo agro aliquot fariam in singula jugera dena culleꝰ vini fiunt. *Varro de re rust*: 1. *Columella* 2. 2.

In Sauracte, Fiscello, capræ feræ sunt quæ saliunt è saxo pedes plus sexagenos. *Idem*.

Alæ ex lupino. *Servius Georg*: 1.

Q. Cæditius Tribunus ad consulem venit, ostendit exitium de loci oportunitate & hostium constantia. Maturum censeo, inquit, si rem servare vis, faciundum, ut quadringentos aliquos milites ad verrucam illam ire jubeas, eamque uti occupent, impetes. *Gellius* 3. 7.

Di immortales Tribuno militum fortunam ex virtute ejus dedere. Nam ita evenit, tum saucius multifariam ibi factus esset, tum vulnus capiti nullum evenit: eumque inter mortuos defatigatum vulneribus atque spiritum, quod sanguen defluxerat cognovere. Eum sustulere, isque convaluit, sæpeque postilla operam reip: fortem atque strenuam perhibuit: illoque facto, quod illos milites subduxit, exercitum ceterum servavit. Sed idem benefactum loco in quo ponas nimium interest. Leonidas Lacedæmonius laudatur, qui simile apud Thermopylas fecit. Propter ejus virtutes omnis Græcia gloriam atque gratiam præcipuæ claritudinis

inclutiſſumæ decoravere monumentis, ſig
nis, ſtatuis, elogiis, hiſtoriis, aliſque rebu
gratiſſimum id ejus factum habuere. At Ti
buno militum parva laus pro factis redd
ta, qui idem fecerat atque rem ſervaverat
Ibidem.

Biber, Glis. *Cariſius*

Suem triginta porculos peperiſſe in eo lo
eo ubi nunc eſt Lavinium, cumque Ænea
ibi orbem condere conſtituiſſet, propterqu
agri ſterilitatem metueret, per quietem ei v
ſa Deorum Penatium ſimulachra adhortan
tium, ut perſeveraret in condenda urbe quam
cœperat. Nam poſt annos totidem, quot fe
tus illius ſuis eſſent, Trojanos in loca fert
lia atque uberiorem agrum tranſmigratu
ros, & urbem clariſſimi nominis in Ital
condituros. Igitur Latinus Aboriginum re
gem cum ei nunciatum eſſet, multitudinem
advenarum claſſe advectam occupaviſſe a
grum Laurentem, adverſum ſubitos inopi
natoſque hoſtes incunctanter ſuas copia
edux iſſe. Ac prius quam ſignum, dimicand
daret, animadvertiſſe Trojanos militare
ter inſtructos, cum ſui lapidibus ac ſudi
bus armati, tum etiam veſte aut pellibus, qu
eis integumento erant, ſiniſtris manibus in
volutis, proceſſiſſent. Itaque ſuſpenſo certa
mine per colloquium inquiſito qui eſſent
quidve peterent, utpote qui in hoc con
filium autoritate numinum cogebatur

Nam jo

Namque extis & somniis sæpe admonitus erat, turiorem se adversus hostes fore, si copias suas cum advenis conjunxisset. Cumq; agnovisset Æneam & Anchisen bello patria pulsos cum simulachris deorum errantes sedem quærere, amicitiam fœdere inesse, dato invicem jurejurando, ut communes quoque hostes amicosve haberent. Itaque cœptum à Trojanis muniri locum, quem Æneas ex nomine uxoris suæ Latini regis filiæ, quæ jam ante desponsata Turno Herdonio fuerat, Lavinium cognominavit. At verò Amatam Latini regis uxorem cum indigne ferret Lavinium, repudiato Turno consobrino suo, Trojano advenæ collocatum, Turnum ad arma concitavisse, eamque mox coacto Rutulorum exercitu tetendisse in agrum Laurentem, & adversus eum Latinum pariter cum Æneа progressum, inter prœliantes circumventum occisumque. *Autor de origine gent: Rom.*

Turnum postea ad Mezentium confugisse ejusque fretum auxilio bella renovasse, quibus Æneas Turnusque pariter rapti sunt. Migrasse postea in Ascanium & Mezentium bellasse eos singulari certamine dimicasse, & occiso Mezentio Ascanium Julum cœptum vocari à prima barbæ lanugine, quæ ei tempore victoriæ nascebatur. *Serv. ad Æneid: 1, & 4.*

Trojanos à Latino accepisse agrum qui est

est inter Laurentium & castra Trojana & habuisse jugera DCC. *Idem* 11.

Politem ad Italiam venisse, & segregatus ab Aenea condidisse oppidum Politorium suo nomine. *Idem* 5.

Civitatem quam primo fecit Aeneas, Troja jam dictam. *Idem* 7.

Metabus pulsus à gente Volscorum, quae Etruscorum potestate regebatur. *Idem* 11.

Primo Italiam tenuisse quosdam qui appellabantur Aborigines. Hospostea adventu Aeneæ Phrygibus junctos Latinos uno nomine nuncupatos. *Idem* 1.

Ascanium triginta annis expletis Albam condidisse. *Ibidem.*

Romam quadringentis triginta duobus annis posteriorem bello Iliaco. *Dionysius* 1

Aboriginum gens Græca fuit. *Ibidem.*

Capuam ab eisdem Tuscis conditam, a subinde Nolam: stetisse autem Capuam antequam à Romanis caperetur annis circiter CCLX. *Velleius* 1. *ubi Catonis errorem notat.*

Falisca Argis orta. *Plinius* 3. 5.

Interisse Thebas Lucanas. *Ibidem* 11.

Ameriam ante Persei bellum conditam annis DCCCLXII. *Ibidem* 14.

Interisse Boias, quorum tribus CXII. fuisse. *Ibidem* 11.

Verro comacoræ pagus Lugurum. *Ibid.* 17.

Oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates dictos *Ibidem.*

Orobiorum

Orobiorum ſtirpis eſſe Comum atque Bergomum, & Licini forum, & aliquot circa populos: ſed originem ſe ignorare. *Idem.*

Venetos Trojana ſtirpe ortos, Cenomanos juxta Maſſiliam habitaſſe. *Ibidem* 19.

Latini juris Euganeæ gentes, quarum oppida XXXIV. ex iis Triumpilini venalis cum agris ſuis populus. Deinde Camani comureſque ſimiles finitimis attributi municipiis: Lepontii & Salaſſi Tauriſcæ gentis. *Ibidem* 20.

Ideo Graviſcæ dictæ ſunt, quod gravem aërem ſuſtinent. *Servius* 10.

Alpes muri vice tuebantur Italiam. *Ibid.*

Larius eſt locus vicinus Alpibus, qui per XX. tenditur millia. *Idem Georg.* 2.

A Philoctete condita jam pridem civitate Petilla murum tantum factum. *Idem Æneid.* 7.

Hæc Deprena civitas Siciliæ. *Ibidem.*

A laniis boves immolatos priuſquam cæderentur, profugiſſe in Siciliam. *Idem* 10.

Quia is locus montibus præſtet, Præneſte oppido nomen dedit. *Idem* 7.

Capenos Vejentum condidiſſe auxilio regis Propertii, qui eos Capenam cum adoleviſſent, miſerat.

Sabinos à Sabo loci dæmone trahere originem: Sabinorum etiam mores populum Rom. ſecutum. *Idem* 8. & *Dionyſius* 2.

Qui

Qui Pisas tenuerint ante adventum E
truscorum negat sibi compertum: sed inv
nire Traconem Tyrrheno oriundum po
quam eorundem sermonem acceperat, P
condidisse: cum ante regionem eand
Teutones quidem Græce loquentes po
derint. *Idem* 10.

Albonem montem Albanum dictum. *Idem* 12.

Clypei Græcorum rotundi. *Idem* 4.

Tiburtum, ut Cato testimonium facit
Catillo Arcade præfecto classis Evandri,
cut Sextius, ab Argiva juventute. *Sol*
nus 9.

Cato cum imperatorum nomina anna
bus describeret, cum (elephantum) qui fo
tissime præliatus esset in Punica acie. S
trum tradidit vocitatum, altero dente mu
lato. *Plin.* 8. 5.

Mos apud majores hic epularum fuit,
deinceps qui accubarent, canerent ad tibi
clarorum virorum laudes atque virtutes. *C*
cero in Tuscul.

Legiones Romanas in eum sæpe loc
profectas alacri animo & erecto, unde
nunquam redituras arbitratentur. *Idem*
Catone.

Multa auguria, multa auspicia, ne neg
gentia collegii amissa plane & deserta. *Id*
de divinat.

M. POR

M. PORCII CATONIS DE RE MILITARI LIBER.

Scio ego quæ scripta sunt si palam profe-
ntur, multos fore qui vitilitigent: sed ii
ssimum qui veræ laudis expertes sunt:
rum ego orationes sino præterfluere. *Pla-
us in Præfatione.*

Quam gladiator disciplinosus. *Nonius
sciplin.*

Quam magistratus nihil audet imperare,
e quid consul auspiciis peremat. *Festus per-
nere.*

Ut populus sua opera potius ob rem bene
estam coronatus supplicatum eat, quam
e male gesta coronatus veneat. *Gellius 7. 4.*

Inde partem equitatus atque ferentarios
adatum misit. *Nonius Ferentarii.*

Procubitores dicuntur fere velites qui
octu custodiæ causa ante castra excubant,
um castra hostium in propinquo sunt. *Fe-
us Procubitores.*

Ferentarios eos esse qui tela ac potiones
militibus pugnantibus ministrabant. *Idem
Velites.*

Sive forte opus sit cuneo, aut globo, aut
rcipe, aut turribus, aut serra, uti adoriare.
Idem serra præliari dicitur.

Tertia è castris eductio celeris properaque
st. *Idem Propera pro celeri, ac strenua.*

Una

Una depugnatio est fronte longo quadrato exercitu. *Nonius frons masculi.*

Primo pedites quatuor agminibus, equites duobus antibus ducas. *Jun. Philarg. 4. Georg.*

Satis celeris sis in tempore. *Prisc. 7.*

Accensos ministratores Cato esse scribit. *Varro de L. Lat. 4.*

In furto comprehensis inter commilitones dextras esse præcisas, aut si levius animadvertere voluissent, in principis sanguinem missum. *Frontinus 1. 4 Strategem.*

Fragmenta orationum & aliorum Catonis librorum jam ante dedit Popma cum eo libro de Re rustica.

A. POSTUMIUS ALBINUS.

Anno urbis IDCIII. *consul fuit cum L. Licinio Luculio, biennio quasi ante tertium bellum Punicum. Præter Historiam Græcam etiam annales Latinos elaboravit.*

A. POSTUMII ALBINI ANNALIUM LIB. I.

Ea causa sese stultum brutumque faciebat, grossulos ex melle edebat. *Macrob. II. 16.*

HISTORIA GRÆCA.

Neminem succensere sibi convenire, quid in his libris parum composite, aut mi-

s eleganter scriptum foret. Nam sum, quit, homo Romanus, natus in Latio. æca oratio à nobis alienissima est; ideo- e veniam gratiamque malæ existimatio- s si quid esset erratum, postulavit. *Gel-* s 11. 7.

DE ADVENTU ÆNEÆ LIBER.

Mezentium fugam facere coegerunt, & stea per legatos amicitiam societatemque tinorum impetravit. *Autor de orig. gent.* m.

Bijani Euxini comitis Æneæ nutrice, & ejus nomine Bajas vocatas. *Servius* 9.

CN. GELLIUS.

oxime ab anno urbis IↃCXXX. *floruit. Annales scripsit. Opus immensum fuisse vel illud indicio sit, quod librum nonagesimum & septimum citet Carisius. Quamquam more veterum, singulis Historia diastematis etiam brevissimis, libri nomen dare potuerit Gellius.*

CN. GELLII ANNALIUM LIB. II.

Deabus supplicant. *Carisius* 1.

Multitudo puerorum jam erat ex rapta- us. *Ibidem.*

LIB.

LIB. III.

Herſiliam, cum apud T. Tatium ve
faceret, pacemque oraret, ita precatum e
NERIA Martis te obſecro pacem dare,
liceat nuptiis propriis & proſperis uti, qu
de tui conjugis conſilio contigit, uti n
itidem integras raperent, unde liberos
bi & ſuis poſteris patriæ pararent. Gel
13. 21.

Capite cum aliis paucis conſilium C
viſius 1.

LIB. V.

Puellabus. *Ibidem.*

LIB. VII.

Pro duabus pudicabus.

LIB. XV.

Anno ab urbe condita CCCLXIII. à T
bunis militum Virgilio, Manlio, Cœlio, P
ſtumio, collegiſque eorum in Senatu tract
tum, quid eſſet, propter quod totiens in
paucos annos male eſſet afflicta reſpublic
& ex præcepto patrum L. Aquinium aruſp
cem in Senatum venire juſſum, religionu
requirendarum gratia, dixiſſe, Q. Sulpitiu
Trib. milit. ad Alliam adverſus Gallos p
gnaturum rem divinam dimicandi gra
feciſſe poſtridie Idus Quinctilis. Item ap
Cremeram, multiſque aliis temporibus
locis, poſt ſacrificium die poſtero celebr
tum, male ceſſiſſe conflictum. Tunc Patr
juſſiſſe ut ad collegium Pontificum de h
religio

ionibus referretur, Pontificesque statu-
postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus
dies habendos, ut hi dies neque prœlia-
neque puri, neque comitiales essent.

LIB. XXX.

Calvariaque ejus ipsum ossum expurga-
unt, inauraveruntque. *Carisius* 1. *Prisc.* 7.

LIB. XCVII.

Portabus. Oleabus. *Carisius* 1.

EX INCERTIS.

Fora navium. *Ibidem.*

Regerum. Lapiderum. Chalchæ; *Ibidem.*

Postquam tempestas sedavit, Atheibal
rum immolavit. *Gellius* 18. 12.

Deliquium Solis, & Deliquionem. *Ser-*
us 7.

Senatum decrevisse, ut ædes Saturni fieret,
ue ei L. Furium Trib. milit. præfuisse.
acrobius 1. 12.

Fannia lex lata est anno post Romam
nditam DXXCIIX. *Idem* 2. 13.

Cum bello Latino ludi votivi maximi pri-
um fierent, civitas ad arma repente est ex-
ata, &c. *Cicero de divinat.* 1.

Quartos ludos sæculares post annum fa-
postertium, C. Cornelio Lentulo. L. Mum-
io Achaico Cos. id est, DCVIII. anno.
nsorin. de die natali.

Literas

Literas apud Ægyptios à Mercurio re
tas. *Plinius* 7. 56.

Doxius Cœli filius lutei ædificii inve
exemplo sumto ab hirundinum nidis. *Ib*

Soli Oceani filio medicinæ quoque
ventionem & mellis assignat. *Ibid.*

Mensuras & pondera Palamedes inve
Ibid.

Cadmus ex Phœnice in Græciam,
Evander in Italiam attulit literas. *Vict*
in Orthogr.

Sibinos à Sibino Lacedæmonio trah
originem. *Servius* 8.

Raptum Sabinarum anno quarto re
Romuli accidisse. *Dionysius* 1.

Numam exemplum Saliorum sum
ab Ardeatibus. *Idem.*

Unicam filiam reliquit Numa, unde
tus est Ancus Martius, qui tertius abillo
rex Romanorum. *Ibidem.*

Tarquinius Priscus Romam venit A
Martio regnante, anno regni primo. *Idem*

SEX: GELLIUS.

*Ejusdem ferè cum Cn. Gellio ætatis. In
ne gentis Romanæ ab Aurelio Victore
modo is ejus libelli auctor) memoratur.*

SEX. GELLII ORIGO GENTIS ROMANÆ.

Lavinia ab Æneæ gravida relicta, me
vel

ti insecuturi se Ascanii, in silvam profu-
ad magistrum patrii pecoris Tyrrhum,
ue enixa est puerum, qui à loci quali-
Silvius est dictus. *Autor de origine gent.*
n.

AGELLIUS.

*idem cum Cn. Gellio fuisse videtur. Gel-
nim & Agelli nomen in MSS. confundi
vis novit.*

GELLII HISTORIARUM LIB. I.

Et quod bubo in columnis ædis Jovis
spectus est. *Nonius Bubo mascul.*

L. CALPURNIUS PISO FRUGI.

*est, qui primus legem de repetundis tulit,
ab eo Calpurniam nominatam. Vixit an-
no V.C.* IↃCV. *Annales edidit, autor gravis
plinio, exilis dictionis Ciceroni.*

L. CALPURNII PISONIS FRUGI CENSORI ANNALIUM LIB. I.

Eundem Romulum dicunt ad cenam vo-
tum ibi non multum bibisse; quia postri-
e negotium haberet. Ei dicunt, Romule
stuc omnes homines faciant, vinum vilius
. Is respondit, immo vero ratum, si quan-
m quisque volet bibat. Nam ego bibi
antum volui. *Gellius* 11. 14.

Cujus

Cujus unius præmio multorum alli
animos. *Priscian.* 10.

Italia à vitulis. *Varro de re rust.* 2.

Sabino bello quod fuit Romulo & T
virum fortissimum Metium Curtium S
num cum Romulus cum suis ex supe
parte impressionem fecisse, Curtium i
cum palustrem, qui tum fuit in foro, a
quam cloacæ sunt factæ, secessisse, atque
os in Capitolium recepisse. Ab eo lacum
venisse nomen. *Idem de L. Lat.* 4.

Janualis dicta ab Jano, & ideo ibi
tum Jani signum & institutum à N
Pompilio ut sit clausa semper, nisi cum
lum sit. *Ibidem.*

Fulmen evocatum à Porsena rege, &
te eum à Numa sæpius hoc factitat
Plin. 2. 53.

Tullium Hostilium regem ex Numa
bris eodem quo illum sacrificio Jovem
lo devocare conatum, quoniam parum
te quædam fecisset, fulmine ictum. *I*
28. 2.

XL. millia pondo argenti sepositа in a
ficationem Capitolii. *Livius* 1.

Numa senio & lenta ægritudine pede
tim contabuit. *Plutarch. in Numa.*

Tarpeiam præclari facinoris desideri
fecisse, ut hostes armis corpus proteg
bus denudatos, suis civibus objiceret. *D*
nysius 2.

C

Cum vellet scire (Tullius) & quis esset merus urbanæ multitudinis, & eorum qui scebantur, & eorum qui moriebantur, & um qui in virorum numerum referebantur, statuit quanti pretii nummum pro singulis cognati inferre deberent in ærarium hyæ, quam Romani vocant Junonem cinam, pro iis qui nascerentur, & in æra- Veneris quod in luco est quam Libitinam nuncupant, pro iis qui morerentur, & juventutis pro iis qui inter viros referri perent. Unde dignoscere poterat quotannis, & qui esset omnium civium numerus, & qui ex illis essent militari ætate. 4.

LIB. II.

L. Tarquinium collegam suum quia Tarquinium nomen esset metuere, eumque oti sua voluntate Roma concedat. *Gel.* 15.39.

Quodcunque deliquisset ignoscituram affirmabat. *Priscian.* 10.

Cloeliæ statuam ab iis positam qui una sides fuerant, redditis à Porsena in honoem ejus. *Plinius* 34.6.

A. Postumius Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei, cuus maxime opera capta essent, auream coronam ex præda dedit. *Idem*, 32.2.

In Aventinum secessionem factam esse *Plin.* 2.

Tum

Tum primum tributis comitiis creati buni sunt, numero etiam additi tres, peri ac duo ante fuerint, Cn. Siccium, L. Nu torium, M. Buellium, Sp. Icilium, L. Me sum. *Ibidem.*

LIB. III.

Cn. Flavius patre libertino natus scrip faciebat, isque in eo tempore Ædili C apparebat, quo tempore Ædiles subrog turi eumque primæ tribus Ædilem Curu renuntiaverunt. At Ædilis qui comitia bebat, negat accipere, neque sibi placere criptum faceret, eum Ædilem fieri. Cn. vius Anni filius dicitur tabulas posu scriptu sese abdicasse: isque Ædilis Cu factus est. Idem Cn. Flavius Anni F. tur ad collegium venisse visere ægrotum in conclave postquam introivit, adolesc tes ib: complures nobiles sedebant. Hic temnentes eum, assurgere ei nemo vol Cn. Flavius Anni F. id arrisit. Sellam c lem jussit sibi adferri; eam in limine ap suit, ne quis eorum exire posset; unq omnes inviti viderent sese in sella curuli dentem. *Gellius* 6. 9.

LIB. VII.

Roma condita, anno DCXVI sæculum cipit his Consulibus, quis proximi s Consules M. Æmilius, M. F. Lepid C.

.Popillius II. absens. *Censorinus de die*
tali.

EX INCERTIS.

Turnum matruelem Amatæ fuisse, inter-
ctoque Latino mortem ipsum sibimet con-
ivisse, igitur Æneam occiso Turno rerum
itum. *Autor de origine gent. Rom.*

Creati Coss. L. Postumius, T. Minucius.
os Coss. Piso, Q. Fabio, & P. Decio sug-
it, biennio exemto. *Livius* 9.

Eo anno Ædiles Curules fuisse C. Domi-
m, Cn. F. Calvinum, & Sp. Carvilium,
.F. Maximum. *Idem*, 10.

Quinque millia hominum cum Mago ce-
ntes nostros effuse sequeretur, cæsa ex in-
iis. *Idem* 35.

Victoria L. Metelli Pont. anno II ele-
anti CXLII. fuere transvecti. L. Piso in-
ctos duntaxat in circum, atque ut con-
ntus eorum incresceret, ab operariis ha-
s præpilatas habentibus, per circum to-
n actos. *Plinius* 20. 6.

Papirium Massonem qui primus in mon-
Albano triumphavit de Corsis, myrto co-
atum ludos Circenses spectare solitum:
em 15. 29.

Contra Hieronem regem CCXX. naves ef-
tas diebus XLV. *Idem* 16. 39.

Ab Aquileia ad XII. lapidem deletum op-
um, etiam invito Senatu, à M. Claudio
rcello. *Idem* 3. 19.

M. Æmilio, C. Popillio II. Coss. à Ce-
soribus P. Cornelio Scipione, M. Popil
statuas circa forum eorum qui magistratu
gesserunt, sublatas omnes, præter eas qu
populi aut Senatus sententia statutæ esse
Eam vero quam apud ædem Tellutis sta
isset sibi Sp. Cassius, qui regnum affecta
rat, etiam conflatam à Censoribus. Ide
34. 6.

Triclinia ærata, abacosque, & mono
dia Cn. Manlium Asia devicta primum
vexisse triumpho suo, quem duxit urbis a
no DLXVII. *Ibidem* 3.

Romæ in Capitolio in ara Jovis be
Persei enata palma, victoriam triumphos
portendit. Hac tempestatibus prostrata,
dem loco ficus enata est, M. Messalæ C. C
si Censorum lustro: à quo tempore pud
tiam subversam Piso gravis autor prodi
Idem 27. 25.

C. Furius Cretinus è servitute libera
cum in parvo admodum agello largio
multo fructus perciperet, quam ex ampl
mis vicinitas, in invidia magna erat, ceu
ges alienas pelliceret veneficiis, Quamob
à Sp. Albino Curuli die dicta metuens d
nationem, cum in suffragium tribus opo
ret ire, instrumentum rusticum omne in
rum attulit, & adduxit filiam validam,
que ut ait Piso, bene curatam ac vestita
ferramenta egregie facta, graves ligon
vom

omeres ponderosos, boves saturos. Post ea
ixit, veneficia mea Quirites hæc sunt, nec
ossum vobis ostendere, aut in forum addu-
ere lucubrationes meas, vigiliasque, & su-
ores. Omnium sententiis absolutus est.
dem 18. 6.

Queriter adolescentes peni deditos esse.
icero Epist. 9. *ad Patum.*

Quartes ludos sæculares post annum fa-
os tertiũ, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mum-
nio Achaico Coss. id est, DCVIII. anno
ensorin. de die natali.

Quartam Sibyllam Cumæam in Italia
ominat. *Lactantius* 1. 7.

COMMENTARIORUM LIB. I.

In his libris scripta erant Philosophiæ
ythagoricæ, eosque combustos à Q. Petel-
o Prætore, quia Philosophiæ scripta essent:
ed libros septem juris Pontificii totidem-
ue Pythagoricos fuisse. *Plinius* 13. 13.

EX INCERTIS.

Pilumnum dictum quia pellat mala in-
antiæ. *Servius* 10.

Uxorem Vulcani Majestam, non Majam
ocari. *Macrobius* 1. 12.

Vitulam Victoriam nominari, cujus rei
oc argumentum profert, quod postridie
Nonas Julias re bene gesta, cum pridie po-

pulus à Tuscis in fugam versus sit. Unde P
pulifugia vocantur, post victoriam certis
crificiis fiat vitulatio. *Idem* 3. 2.

Novensiles Deos esse novem in Sabini
apud Trebiam constitutos. *Arnobius* 3.

LUTATIUS.

*Incertæ ætatis scriptor, si conjecturæ tan
sequi licet, æqualis fuerit Varronis. Co
munes Historias, ut eas vocat Servi
consignavit.*

LUTATII COMMUNIUM HISTORIARUM LIB. I.

Recordatum Æneam, quod aliquando
responsum esset, urbi condendæ quadrup
dem futuram ducem. Tum simulachris de
rum Penatium prosecutum, atque illum u
illa procubuit, enixaque est porculos trig
ta, ibidem auspicatum. *Autor de origi
gent. Rom.*

LIB. III.

Latinum pariter cum Æneâ progressum i
ter prœliantes circumventum occisumqu
Nec tamen omisso socero Æneas Rutilis o
sistere desiit. Namque & Turnum interem
hostibus fusis fugatisque, victor Lavinii
se cum suis recepit, consensuque omniu
Latinorum Rex declaratus est. *Ibidem.*

Po

Post eum (Latinum Silvium) regnavit Tiberius Silvius, Silvii filius. Qui cum adversus finitimos bellum inferentes copias exuisset, inter prœliantes depulsus in Albunam flumen deperiit, mutandique nominis fuit causa. *Ibidem.*

LIB. IV.

Cumanos incolas à parentibus digressos Parthenopen urbem condidisse, dictam à Parthenope Sirena, cujus corpus ejus postquam ob locorum ubertatem amœnitatemque magis cœptum sit frequentari, veritos ne Cymæam desererent, iisse consilium Parthenopen diruendi: post etiam pestilentia affectos ex responso oraculi urbem restituisse, sacraque Parthenopes cum magna religione suscepisse. Nomen autem Neapoli ob recentem restitutionem imposuisse. *Philargyrius in 4. Georgici*

EX INCERTIS.

Non modo Antenorem, sed etiam ipsum Æneam proditorem patriæ fuisse. *Autor de origine gent. Rom.*

Bajani Euxini comitis Æneæ nutrice & ab ejus nomine Bajas vocatas. *Servius* 9.

Eum locum esse fulguritum, & ex Sc. septum esse, idque factum esse à Curtio consule, cui M. Lenutius fuit collega, Curtium appellatum. *Varro de L. Lat.* 9.

Romam conditam Olympiadis VII, anno II. *Solinus.*

L. Cœlius Antipater.

Circa annum urbis IↃCXXIV. *florere cœpit. Bellorum Punicorum Historiam contexuit. Scriptor, teste Tullio, istis temporibus luculentus.*

L. COELII ANTIPATRI ANNALIUM sive HISTORIARUM BELLI PUNICI SECUNDI, *ad L. AElium Stilonem.*

LIB. I.

Ne aut verba trajiciantur apertè, quo melius aut cadat, aut volvatur oratio: quod se L. Cœlius Antipater in procœmio belli Punici, nisi necessario, facturum negat. *Cicero in Oratore.*

Legati quo missi sunt veniunt, dedicunt mandata. *Nonius Dedicare.*

Cum jure sine periculo bellum geri poteratur. *Idem Poteratur.*

Qui cum iis ita fœdus icitis. *Prisc.* 10.

Neque ipsi eos alii modi esse atq; Hamilcar dixit ostendere possunt aliter. *Idem* 12.

Antequam Barcha perierat alii rei caussa in Africam est missus. *Ibidem.*

Qui intelligunt, qui faciunt, dissentiuntur. *Idem* 8.

Quarto

Quarto Coſs. *Gellius* 10.1.

Sempronius Lilybæo velocem in Africam mittit viſere locum ubi exercitum exponat. *Pariſ.* 2.

Duodecius C. mil. paſſuum longe. *Ibidem.*

Commodum eſſe ſatis videtur. *Ibidem.*

Saguntinorum. *Idem.*

Dextimos in dextris ſcuta jubet habere. *Priſc.* 3.

Armis & magno commeatu, & præda ingenti copiantur. *Nonius Copiantur.*

Domus ſuas quemque ire jubet, & ſua omnia fruniſci. *Idem Fruniſci.*

Arma plerique abjiciunt, atque inermi in latebras ſe illatebrant. *Idem Illatebrare.*

Et Latini ſubnixo animo ex victoria inermi conſilium ineunt. *Idem Subnixum.*

Primum malo publico gratias ſingulatim nomina. *Idem Singulatim.*

LIB. II.

Si vis mihi equitatum dare, & ipſe cum tetero exercitu me ſequi, die quinti Romæ in Capitolium curabo tibi cena ſit cocta. *Gel.* 10.24. *Macrob.* 1.4.

LIB. III.

Imperator conclamat de medio, ut velites è ſiniſtro cornu removeantur, Gallis non dubitatim immittantur. *Nonius Dubitatim.*

LIB. IV.

Custodibus discessis multi interficiuntur. *Priscian. 9.*

LIB. V.

Morbosum factum, ut ea quæ oportuerint, facta non sint. *Idem* 8.

Nullius alius rei nisi amicitiæ eorum causa. *Idem* 13.

At aliquam huic bello finem facere. *Nonius finem feminin.*

LIB. VI.

Consulto non pauciens accessitum. *Idem Pauciens.*

Omnes simul terram cum classi accedunt navibus atque scaphis egrediuntur, castra metati signa statuunt. *Idem Metati.*

Ipsum cum cetera copia pedetentim sequitur. *Idem Pedetentim.*

LIB. VII.

Respublica amissa, exfundato pulcherrimo oppido. *Idem Exfundare.*

Duos & septuaginta lictores domum deportavisse fasces, qui ductoribus hostium ante soluerint ferri. *Idem Soluerint.*

Ipse regis eminus equo ferit pectus adversum, congenuclat, percussus dejecit dominum. *Idem Congenuclare.*

Ita

Ita uti sese quisque vobis studeat æmula-
in statu fortunæ reipublicæ, eadem re ge-
, topper nihilo minore negotio acto, gra-
minor esset. *Festus Toppor fortasse.*

Consuetudine uxoris indulgitate liber-
m. *Servius Georg.* 2.

EX INCERTIS.

Ex scriptis eorum qui veri arbitrantur.
riscian. 8.

Ubi senatus intellexit populum depecu-
ri. *Ibidem.*

Nullæ nationi tot, tantas, tam continuas
ctorias, tam brevi spatio datas arbitror
am vobis. *Idem.*

Tantnm bellum suscitare conari adver-
rios contrra bellosum genus. *Nonius Bel-
sum.*

Puplicatos quippe fastos omnes, & li-
os à Fulvio Nobiliori scriptos reliquisse.
aris. 1.

Nucerum. Dii, pro diei. *Ibidem.*

Subinde. *Idem.* 2

Parricidatum. *Quintilian.* 1.

Pelia cincinnatus. *Idem* 10,

Delinquere frumentum, Sardiniam hostes
nere. *Servius AEneid.* 4.

Maurusii qui circa Oceanum colunt. *Ibi-
m.*

Est in fano signum Apollinis ligneum, al-
m non minus pedes xv. *Idem* 6.

Calvaria. *Caper de orthographia.*

Quà tempestate Pœnus in Italiam ven
Cicero in Bruto.

Annibalem cum columnam auream, qu
esset in Fano Junonis Laciniæ, auferre ve
let, dubitaretque utrum ea solida esset, an e
trinsecus inaurata, perterebravisse: cumq
solidam invenisset, statuisse eam tollere. Se
cundum quietem visam esse ei Junone
prædicere ne id faceret, minitarique si id f
ciisset, se curaturum ut eum quoque oculu
quo bene videret, amitteret; idque ab hc
mine acuto non esse neglectum. Itaque e
eo auro quod exterebratum esset, bucula
curasse faciendam, & eam in summo colum
næ collocavisse. *Idem de divinat.* 1.

Cum bello Latino ludi Votivi maxim
primam fierent, civitas ad arma repente e
excitata. Itaque ludis intermissis Instaur
tivi constituti sunt, &c. *Ibidem.*

C. verò Graccus multis dixit, sibi inson
nis quæsturam petenti Tib. fratrem visu
esse dicere, quàm vellet cunctaretur, tame
eodem sibi leto quo ipse interisset, esse pe
eundum. Hoc antequam Trib. pleb. Grace
factus esset, & se se audisse, & dixisse mu
tis. *Ibidem.*

Eo ipso tempore cùm hoc calamitosu
fieret prœlium, quo C. Flaminius occisus e
tantos terræ motus in Liguribus Gall
compluribusque insulis, totaque in Italia f
cto

tos esse, ut multa oppida corruerint, multis locis labes facta sit, terræque desederint, fluminaque in contrarias partes fluxerint, atque amnes mare influxerint. *Ibidem.*

Per Cremonis jugum transisse Annibalem, *Livius* 31.

Servati Consulis P. Scipionis decus ad servum natione Ligurem delegat.

Magonem cum equitatu & Hispanis pedibus flumen extemplo transnatasse: ipsum Annibalem per superiora Padi vado exercitum traduxisse, elephantis in ordinem ad sustinendum impetum fluminis oppositis. *Ibidem.*

Fabium Dictatorem adversus Annibalem rem gessisse. Etiam eum primum à populo creatum Dictatorem. *Idem* 32.

Romam euntem ab Ereto divertisse eo Annibalem tradit, iterque ejus ab Reate, Cutiliisque, & ab Amiterno orditur. Ex Campania in Samnium, inde in Pelignos pervenisse, præterque oppidum Sulmonem in Marrucinos transisse: inde Albensi agro in Marsos: hinc Amiternum Forulosque vicum venisse. *Idem* 36.

Eisdem diebus naves onerarias Pœnorum ad LXXX. circa Sardiniam ab C. Octavio, qui provinciæ præerat, captæ. Eas frumento misso ad Annibalem, commeatuque onustas tradit. *Idem.* 38.

Quantum militum in Africam transportatum

tatum sit à P. Scipione, non parvo nume
inter autores discrepat. Cœlius, ut abstin
numero, ita ad immensum multitudinis sp
ciem auget, volucres ad terram delapsas d
more militum ait, tantamque multitudine
conscendisse naves, ut nemo mortalium a
in Italia aut Sicilia relinqui videretur. *Ide*
39.

Præterquam quod non mersas fluctib
naves, ceteros omnes cœlestes maritimo
que terrores, postremo abreptam tempest
ab Africa classem ad insulam Ægimurum in
de ægre correctum cursum, & prope obrut
navibus injussu Imperatoris, scaphis, hau
secus quã naufragos milites sine armis cur
ingenti tumultu in terram evasisse. *Ibidem.*

Captum Hannonem tradit. *Ibidem.*

Vidisse se qui navigasset ex Hispania i
Æthiopiam, commercii gratia. *Plinius* 2.67
Capella. philolog 1.

Alpes in longitudinem decem mill a pas
suum patere à supero mari ad inferum. *Idem*
3.19.

Duos elephantos Antiocho regi in belli
cis usibus celebres etiam cum nominibus fu
isse, novisseque ea. *Idem* 8.5.

In Averno etiam folia subsidere. *Idem* 20
1.12.

Trojanum Capyn condidisse Capuam
eumque Æncæ fuisse sobrinum. *Serv. ad* 10.
Æneid.

Eo

Eo argumento calligit Romam à Græcis ſe conditam; quòd Romani Græco ritu, antiquo inſtituto Herculi rem ſacram faciant. *Strabo. 1.*

Q. ÆLIUS TUBERO

Floruit anno IↃ CXLIX. *& libros edidit Hiſtoriarum. Ad C. Oppium etiam. & de officio judicis quædam ſcripſit. Ciceroni in oratione pro Murana vir eruditiſſimus, homo integerrimus, & civis optimus vocatur.*

Q. ÆLII TUBERONIS HISTORIARUM LIB. I.

Si quid à parentibus acceptum protinus antiquæ memoriæ tradiderunt. *Nonius Protinus.*

Equus Trojanus machinamentum belli. Tum fuit quod equus appellatur, ut aries & teſtudo quibus muri vel diſcuti vel ſubrui ſolent. *Serv: ad 2. Æneid:*

Cum Aſcanius ab univerſo populo ad regimendam Laviniam cogeretur, juraretque ſe neque interemiſſe, neque ſcire ubi eſſet, Lavinium petito ſilentio in illa concionis frequentia profeſſum indicium; ſi ſibi Laviniæque, pueroque ex ea nato fides incolumitatis daretur, tumque eum acceptam Laviniam in urbem cum filio reduxiſſe. Poſt hæc Aſcanius completis in Lavinio triginta annis, recordatus;

recordatus novæ urbis, &c. *Autor de origin. gent. Romana.*

Servium Tullium Regem populi Rom. cùm illas quinque classes juniorum censu faciendi gratia institueret, pueros esse existimasse, qui minores essent annis septendecim, atque inde ab anno septimo decimo quod idoneos jam esse reipublicæ arbitraretur, milites scripsisse, eosque ad annum quadragesimum sextum juniores, supraque eum annum seniores appellasse. *Gellius* 10. 28.

LIB. IV.

Inimiciter irascendum non est. *Carisius.*

LIB. XIV.

Pars omnis luxuriabat: *Nonius Luxuriabat.*

EX INCERTIS LIBRIS.

Numitoris Pastores cum præsensissent illos adolescentes Lupercalia celebraturos, & Pani more Arcadico, ut Evander instituerat, sacrificium facturos, illo sacrorum tempore insidias faciunt. *Dionysius* 1.

M. Manlium & Q. Sulpitium Cossinenses annum edunt. *Livius* 4.

Q. Fabium Coss. ipsum autorem fuisse differendi sibi consulatus. *Idem* 10.

Bello Punico primo Attilium Reguluum Consulem in Africa castris apud Bagradum flumen

lumen positis, prœlium grande atque acre fecisse adversum unum serpentem illic stabulantem, inusitatæ immanitatis: eumque magna totius exercitus conflictione, ballistis atque catapultis diu oppugnatum, ejusque interfecti corium longum pedes centum & viginti Romam misisse. *Gellius* 6. 3.

Eundem Regulum redisse Carthaginem, novisque exemplorum modis excruciatam à Pœnis dicit; In atras, inquit, & profundas tenebras eum claudebant, ac diu post ubi erat visus Sol ardentissimus, repente educebant, & adversus ictus Solis oppositum continebant, atque intendere in cœlum oculos cogebant, palpebras quoque ejus ne connivere posset sursum ac deorsum diductas insuebant. *Ibidem* 4.

DE OFFICIO JUDICIS LIBER.

Præcepta Æli Tuberonis super officio judicis. *Idem* 14. 2.

AD C. OPPIUM LIBER.

Si generalis species occurrit. *Idem* 7. 9.

EX INCERTIS.

Hinc in millesimum annum eorum columine civitas continebitur. *Donatus in Phor. Tereni.*

Nam

Nam delinquet aut superet aliquid tibi. *Servius Æneid*: 4. *Delinquere, deficere.*

Nullum Senatusconsultum fieri posse non discessione facta: quia in omnibus senatusconsultis etiam in iis quæ per relationem fierent, discessio esset necessaria. *Gell.* 14. 7.

Præfectum urbi Latinarum caussa relictum Senatum habere posse. *Ibidem* 8.

P. RUTILIUS RUFUS

Cum Cn. Mallio urbis consul, Aelio Tuberoni coætaneus fuit, & de vita sua, & belli Numantini historiam composuit. Innocentiæ exemplum à Tullio vocatur.

P. RUTILII RUFI HISTORIARUM LIB. I.

EX INCERTIS.

Admirationi fuisse philosophorum trium sui cujusque generis facundiam, violenta & rapida Carneades dicebat, scita & teretia Critolaus, modesta Diogenes & sobria. *Idem* 7. 14.

Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die, intermisso jure, ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent, & ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis atque universis noscebantur. *Macrobius* 1. 16.

Pompeii

Pompeii patrem hominem teterrimum fuisse dicit: *Plutarchus in Pompeio.*

Scipionem hoc anno (DLXXI.) mortuum. Annos 40.

DE VITA SUA

LIB. I.

Pompeius elaboravit, uti populum Romanum nosset, eumque artificiose salutaret. *Tarif.* 2.

LIB. II.

Animo constante. *Idem* 1.

LIB. III.

Pro L familiare veniebam. *Ibidem.*

LIB. IV.

Vectigalium. *Ibidem.*

LIB. V.

Ex orbi terrarum. *Ibidem.*

Ardile. *Ibidem.*

EX INCERTO.

Quod si me invitum abire siniffet. *Diodes.*

Uni una ostentata est. *Ibidem.*

DE MODO ÆDIFICIORUM

ORATIO.

Orationes Q. Metelli de prole augenda; &

& Rutilii de modo ædificorum. *Suetonius Augusto.*

PRO L. CÆRUCIO AD POPULUM.

Quod ego me spero ostenturum. *Di med. 1.*

P. SEMPRONIUS ASELLIO.

Tribunus militum fuit sub P. Scipione Asi cano ad Numantiam. Cœpit autem b lum Numantinum anno V. C. Iↄ cxiv. H storiam earum rerum scripsit, quibus i interfuit. Dionysius lib. 1. Antiq: in Romanorum Historicorum disertissi eum numeravit.

P. SEMPRONII ASELLIONI HISTORIARUM LIB. I.

Verum inter eos qui Annales relinque voluissent, & eos qui res gestas à Roman perscribere conati essent, omnium rerum h interfuit. Annales libri tantummodo qu factum quoque anno gestum sit, id demo strabant, id est, eorum quasi qui diariu scribunt quam Græci ἐφημερίδα vocan Nobis non modo satis esse video, quod f ctum esset id pronunciare, sed etiam q consilio quaque ratione gesta essent, demo strare. *Gellius 5. 18.*

Na

Nam neque alacriores ad remp: defen-
dam, neque segniores ad rem perperam
endum Annales libri commovere quic-
m possunt.

Scribere autem bellum quo initum Con-
, & quomodo confectum sit, & quis tri-
phans introierit, exque eo libro quæ in
o gesta sint iterare, non prædicare autem
rea quid Senatus decreverit, aut quæ lex
atione lata sit, neque quibus consiliis ea
a sunt iterare, id fabulas pueris est nar-
, non historias scribere. *Ibidem.*

LIB. III.

Ut fieri solet plerumque, ut in victoria
tior mansuetiorque fiat *Priscianus* 5.

LIB. IV.

Nam se patrem suum audisse dicere L. Æ-
lium Paullum, nimis bonum Imperato-
n signis collatis non decertare, nisi sum-
necessitudo, aut summa ei occasio data
t. *Gell.* 13. 3.

Ut major invidia Lepido glisceretur. *No-
s Gliscitur.*

LIB. V.

Nam Gracchus domo cum proficisceba-
nunquam minus terna aut quaterna mil-
hominum sequebantur. *Gellius* 2. 13.

Orare quidem cœpit id ut se defenderent,
liberosque

liberosque suos, eum quem virilis sexus in eo tempore habebat produci jussit, postloque commendavit prope flens. *Ibidem.*

LIB. XI.

Tam pulchrum opus, tamque artificiose factum, passus est dirui. *Carisius* 2.

LIB. XIII.

Facta sua spectare oportere non dicta, minus facundiosa essent. *Gell.* 4,9.

LIB. XIV.

Crepidarium cultellum rogavit à crepidario sutore. *Idem* 13,20.

Ne possent aut stationes facere hoc sectore. *Carisius* 2.

EX INCERTIS.

Tritarum quartum signum accedebat, sive pilatim, sive passim iter facere volebat. *Servius* 12.

P. Crassum Murianum quinque habuisse rerum bonarum maxima & præcipua, quod esset ditissimus, quod eloquentissimus, quod juris consultissimus, quod Pontifex Maximus. Is cum in consulatu obtineret Asiam provinciam, & circumsedere, oppugnareque Leucas oppidum pararet, opusque esset firma ac procera trabe, qua arietem facere quo muros ejus oppidi quateret, scripsit magistrum ἀρχιτέκτονα molis Athenie-

sium

n sociorum amicorumque populi Roma
x malis duobus quos apud eos vidisset,
r major esset eum mittendum curaret.
n magister ἀρχιτέκτων comperto quam-
rem malum desideraret, non uti jussus e-
majorem, sed quem esse magis idoneum
ioremque faciendo arieti, facilioremque
ratu existimabat, minorem misit. Cras-
tum vocari jussit, & cum interrogasset
non quem jusserat misisset, causis ra-
ibusque quas dicitabat spretis, vesti-
ra detrahi imperavit, virgisque mul-
ecidit, corrumpi atque dissolvi offici-
omne imperantis ratus, si quis ad id
od facere jussus est, non obsequio debito,
consilio non desiderato respondeat.
ll. l. 13.

CLODIUS LICINIUS

ejusdem pene cum Sempronio Asellione ætatis. Res Romanas consignavit.

CLODII LICINII RERUM ROMANARUM. LIB. III.

Pleminium ludis votivis, quos Romæ A-
canus iterum Consul faciebat, conatum
r quosdam, quos pretio corruperat ali-
r locis urbem incendere, ut frangendi car-
is fugiendique haberet occasionem; pa-
facto dein scelere delegatum in Tullia-
um. C. *Livius* 29. C. Li-

C. LICINIUS MACER

Floruit anno V. C. DCLXV. *Annales liquit.*

C. LICINII MACRI ANNALIUM LIB. I.

Auſpicia pulchra & luculenta commemorat. *Nonius Luculentum.*

Non minimo opere milites quietes vebant eſſe. *Priſcian.* 6.

Fauſtuli conjugum Accam Laurentiam Romuli & Remi nutricem eſſe. Hanc ante Romulo Tarturio cuidam Tuſco viti denuptam auctamque hæreditatem quam poſt Romulo quem educaſſet, reliquit & ab eo Parentalia diemque feſtum piacaſſa ſtatutum. *Macrob:* 1.

Contentionis illius perniciosum exitum fuiſſe. Namque ibidem obſiſtentes Remo & Fauſtulum interfectos. *Auctor de origine gentis Romanæ.*

LIB. II.

Nequaquam ſui lavandi reluant arma. *Nonius Lues.*

Perverſam eſſe alii modi poſtulare. *Priſcian.*

LIB. XVI.

Omnium veſtrum neglexerit auctoritatem. *Diomedes* 1. *Priſcian:* 10.

EX INCERTIS.

Quo die Magistratum obiit, repente cele-
gradu per forum se in Capitolium conten-
. *Nonius Contendere.*

Pars magna lævis clypea portant. *Idem*
peum neutro.

Intercalationis originem Romulo assig-
. *Macrobius* 1.

Annum vertentem statim ab initio XII,
nsium fuisse. *Censorin: de die natali.*

Et in fœdere Ardeatino, & in linteis li-
s ad Monetæ inventos. *Livius* 4.

Magistratuum libri, quos linteos in æde
sitos Monetæ citat identidem autores.
dem.

Eosdem Consules insequenti anno re-
ctos, Julium tertium, Verginium iterum.
idem.

Comitiorum habendorum caussa & ab
cinio Consule dictum (Dictatorem,) quia
llega comitia bello præferre festinante, ut
ntinuaret consulatum, obviam eundum
væ cupiditati fuerit. *Ibidem* 7.

Eodem anno C. Flavius Cn. F. Scriba
tre libertino, humili fortuna ortus, &c.
em antea desisse scriptum facere arguit,
bunatu ante gesto triumviratibusque no-
urnis altero, altero coloniæ deducendæ.
em 9.

Tertia etiam clade quæ ad Cremeram
accepta

accepta est, abominandam eam Curiis cit. *Ibidem.*

Cum Q. Fabium Cos: non petentem o nes dicerent centuriæ, ipsum autorem fu differendi sibi consulatus. *Idem* 10.

Amulium paruum Rheæ Sacerdotis a re ejus captum nubilo cælo obscuroq; æ cum primum illucescere cœpisset, in usum crorum aquam petenti insidiatum in l Martis, compressisse eam: tum exactis m fibus geminos editos. *Auctor de orig gentis Roman.*

Cum neque cum Romulo neque fac rum caussa eo iuisset (Tatius) sed solus, s surus læsis ut iram in fontes remitteret plebe ægri ferente quod ibi viri sibide non fuissent, ut & Romulus equum esse c fuerat, & ipse Romanorum Senatus decre rat, & ab hominum cæforum cognatis m gna manu facto impetu in eum, cum n posset amplius effugere præsentem vin ctam, lapidibus ab iis obrutus interiit. *D nysius* 2.

Tarquinius Priscus Romam venit An Marcio regnante, anno regni octavo. *Idem*

Ab Albanis Romanos dictatoris creat morem habuisse. Hos primum post Amu & Numitoris obitum deficiente regia fi annuos magistratus creasse, qui eand quam reges habebant potestatem, eosq Dictatores vocasse. *Idem* 5.

PR

PRO TUSCIS.

Quos oportuit amissa restituere, hisce etiam reliquias averterunt. *Priscian.* 1.

PISTOLA AD SENATUM.

Illi suam vitam mecum contendunt, quorum in corpore ita crebra sunt vulnera vitæ, ut cicatrice ut locus non sit. *Nonius Condere.*

ORNITHOGONIA.

Vulcani tosta vapore.

Cum virgis prosecta ferûr. *Idem Prosecta.*

Cetero moriuntur totidem diebus quod ætis lepus, incertique temporis veneficii esse. *Plinius* 32. 1.

Murenas tantum fœminini sexus tradit concipere è serpentibus: ob id sibilo à natoribus tanquam serpentibus evocari & ni, pinguescere lactatu, fuste non interemi, dem ferula protinus. *Ibidem* 2.

RERUM ROMANARUM LIB. XXI.

Deligare ad patibulos, deligantur, & circumferuntur, cruci defiguntur. *Nonius Paulus.*

L. CASSIUS HEMINA

it anno urbis IↃCVIII. *Fecit annalium libros*

bros 4. vetustissimus annalium auctor Ennio nominatur.

L. CASSII HEMINÆ ANNALIUM LIB. I.

Et eum quo irent nesciebant, ilico me ferunt. *Nonius Ilico.*

Prudens perplexim scottino scribit, *Id Perplexim.*

Homerum & Hesiodum ante Rom conditam vixisse Silviis Albæ regnantib annis post bellum Trojanum plus cent atque sexaginta annis ante Romam con tam. *Gellius* 17: 21.

Eo (Evandro) regnante forte Recara quidam Græcæ originis, quia erat forma virtute ceteris antecellens, Hercules app latus, eodem venit, Cumque armenta e circa flumen Albulam pascerentur, Ca Evandri servus, nequitiæ versutus & Pra cetera furacissimus, Recarani hospitis bo subripuit, ac ne quod esset indicium, ad sas in speluncam abstraxit. Cumque Re ranus vicinis regionibus peragratis scrut que omnibus, ejusmodi latebris desper inventurum, utcunque æquo animo disp dium ferens, excedere his finibus consti rat. At vero Evander excellentissimæ ju tiæ vir, postquam rem uti acta erat com rit, servum noxæ dedit, bovesque resti

ecit. Tum Recaranus sub Aventino inven-
ni patriaram dedicavit, appellavitque ma-
imam, & apud decimam sui pecoris profa-
avit. *Autor de origine gent: Rom.*

LIB. II.

Pastorum vulgus sine contentione con-
iniendo præfecerat æqualiter imperio Re-
um & Romulum, ita ut de regno pares
terse essent. Monstrum fit: sus parit por-
s triginta; cui rei fecerunt fanum Laribus
undilibus. *Diomed:* 1.

Ne quis regnum occuparet, si plebs nostra
emere imperia cœpisset. *Servius Aeneid:* 1.

Censuit sese regem Porsenam occidere.
inius Censere.

Et in area in Capitolio signa quæ erant,
moliuntur. *idem Moliri*

Tunc Marcus Præco proletarios armavit.
em Proletarii.

Quæ nata sunt ea omnia denasci aiunt.
m Denasci, decrescere.

Ilque admiratum esse gavisi. Prisc. 9.

Numa constituit, ut pisces qui squamosi
n essent ni pollucrent, parsimonia com-
entus uti convivia publica & privata, cenæ-
e ad pulvinaria facilius comparantur: ni
i ad polluctum emerent pretio minus pa-
rent, eaque præmercarentur. *Plinius*
. 2.

Numa instituit far torrere, quoniam

tostum cibo salubrius esset. Id uno mo
consecutum, statuendo non esse purum
rem divinam, nisi tostum. *Idem* 18. 2.

Servium Tullium secisse nundinas, u
urbem ex agris convenirent, urbanas ru
casque res ordinaturi, *Macrob*: 1. 16.

Decemviros, qui decem tabulis duas
diderunt, de intercalando populum rog
Ibidem 13.

Anno ab urbe condita CCCLXIII à T
bunis militum Virgilio, Manlio, Cœlio,
stumio collegisque eorum in Senatu
ctatum, qui esset propter quod, &c.
dem 16.

LIB. III.

In campo Tiburti ubi hordeum de
suerunt. *Priscian*: 10.

Hos libros si quis nostratis sapiens.
dem 12.

Nemo vicinus concedo. *Nonius Con*

Mulier cantabat tibiis Phrygiis, & a
cymbalissabat. *Idem Cymbalissare.*

Homo mere literosus. *Idem Literos*

LIB: IV.

Qui bellum Punicum Posterior dicitur
sciano lib: 7. ex veterum consuetu
quibus in Or desinentia communia.

Scriba Pontificius qui cum eabus stup
fecerat. *Prisc. lib: 7.*

In Hispania pugnatum bis, utraque no-
i loco moti. *Nonius Utraque.*

Et liberi lacte haurire. *idem Lacte.*

Qua fini omnis res atque omnes artes hu-
anitasque aguntur. *Idem Humanitas.*

Cn. Terentium scribam agrum suum in
aniculo repastinantem offendisse arcam, in
a Numæ: qui Romæ regnavit, situs fuis-
e. In eadem libros ejus repertos, P. Corne-
, L. F. Cethego, M. Bæbio. Q. F. Pamphi-
Cos. ad quos à regno Numæ colliguntur
nidxxxv, & hos fuisse è charta, majore
amnum miraculo quod tot infossi dura-
et annis. *Plinius* 13 13.

Mirabantur alii quomodo illi libri dura-
potuissent. Ille ita rationem reddebat, la-
dem fuisse quadratum circiter in media ar-
vinctum candelis quoquo versus. In eo
ide insuper libros impositos fuisse, prop-
ea arbitrarier eos non computruisse, & li-
os cedratos fuisse; propterea arbitrarier ti-
as non tetigisse. *Ibidem.*

EX INCERTIS.

Quicunque propter plevitatem agro pub-
co ejecti sunt. *Nonius Plevitatem.*

His persuadetur ilico manerent: pars ilico
anet. *idem Ilico.*

Sinvegiæ magalia addenda, murumque
cum eam. *Servius Æneid.* 1.

Tarquinium Superbum cum cloacas po-

pulum facere coegisset, & ob hanc injuriam multi se suspendio necarent, jussisse, corpora eorum cruci affigi. Tum primum turpe habitum est mortem sibi consciscere. *idem* 12.

Ab Evandro Faunum Deum appellatum ideoq; ædes sacras Faunas primo appellatas, postea Fana dicta. & ex eo qui futura præcinerent Fanaticos dici. *Serv. in* 1 *Georg.*

Samothracas Deos, eosdemque Romanorum Penates, proprie dici θεοὺς μεγάλους. *Macrob:* 3.

Primum è medicis venisse Romam Peloponnensem Archagathum, Lysoniæ filium L. Æmilio, M. Livio Cossis an urbis DXXV eique jus Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam. Ob id publicè Vulnerarium eum tradunt vocatum. *Plin:* 39. 1

Quartos ludos seculares post annum factos tertium. C. Cornelio Lentulo, L. Mummio Achaico Coss. id est DCVIII anno. *Censorin: de die natali.*

Q. CLAUDIUS QUADRIGARIUS

Scripsit annalium libros, quibus gesta Romanorum persequitur. Floruit anno V. C. DCLX

Q. CLAUDII QUADRIGARII ANNALIUM LIB. I.

Cominius qua ascenderat descendit, atque verba Gallis dedit. *Gell.* 17, 2.

Cum

Cum his conſermonabatur, *ibidem.*

Convalles & arboreta magna erant. *ibid.*

Putabant eos qui foris atque qui in arce ant inter ſe commutationes & conſilia fa-re, *ibidem.*

Seſe ne id quoque quod tum ſuaderet, fa-turum eſſe. *Ibidem.*

Nam M. Manlius quem Capitolium ſer-ſſe à Gallis ſupra oſtendi, cujuſque ope-m cum M. Furio Dictatore apud Gallos mprime fortem atque exſuperabilem reſpe-nſit: is & genere, & vi, & virtute bellica emni concedebat. Simul forma, factis, oquentia, acrimonia, confidentia pariter xcellebat, ut facile intelligeretur magnum aticum ex ſe atque in ſe ad rempu evertendam habere. *ibidem.*

Poſtquam nuntiatum eſt ut pugnatum eſ-t in Gallos, id civitas graviter tulit. *ibid.*

Cum interim Gallus quidam nudus præ-ſcutum & gladios duo, torque atque ar-millis decoratus proceſſit, qui & viribus & agnitudine, & adoleſcentia, ſimulque vir-ti cæteris antiſtabat. Is maximè prœlio ommoto, atque utriſque ſummo ſtudio pugnantibus manu ſignificare cœpit utrique t quieſcerent pugnæ. Facta pauſa eſt ex-mplo. Silentio facto cum voce maxuma onclamat, ſi quis ſecum depugnare vellet uti rodiret. Nemo audebat propter magnitu-inem atque immanitatem faciei. Deinde

irridere atque linguam exertare. Id sub
perdolitum est cuidam T. Manlio sum
genere nato, tantum flagitium civitati ac
dere è tanto exercitu neminem prodire.
ut dico processit, neque passus est vitut
Romanam à Gallo turpiter spoliari, scuto
destri & gladio Hispanico cinctus con
Gallum constitit. Metu magno ea congre
in ipso ponte utroque exercitu inspecta
facta est. Ita ut ante dixi constiterunt. G
lus sua disciplina, scuto projecta cautab
dus, Manlius animo magis quàm arte co
fisus, scutum scuto percussit, atque stat
Galli conturbavit. Dum se Gallus iter
eodem pacto constituere studet, Manliu
terum scuto scutum percutit, atque de lo
hominem iterum dejicit. Eo pacto et
Gallicum gladium successit atque Hispa
co pectus hausit. Dein continuo humer
dextrum eodem concessu incidit, neque
cessit usquam donec subvertit, ne Gall
impetum icti haberet. Ubi eum evertit, c
put præcidit, torquem detraxit, eumq
sanguinolentum sibi in collum impo
Quo ex facto ipse posterique ejus Torqu
sunt cognominati. *Idem* 9.13.

Caium Pontium Camnitem à Dictat
Romano sex horarum inducias postula
Idem 1.25.

Ea Lucani ubi resciverunt, sibi per fall
cias verba data esse. *Idem* 2.19.

Id ubi resciverunt propinqui obsidum, quos Pontio traditos suprà demonstravimus, eorum parentes cum propinquis capillo passo in viam provolarunt. *Ibidem.*

Persuadent cuidam adolescenti Lucano, qui apprimè summo genere natus erat, sed luxuria atque nequitia pecuniam magnam consumpserat. *Idem* 7.11.

Cum tantus arrabo penes Samnites populi Rom. esset. 17.2.

Ea dum fiunt, Latini subnixo animo ex victoria inerti, consilium ineunt, *ibidem.*

Arma plerique abjiciunt, atque inermi intrebrant sese. *ibidem.*

Domus suas quemque ire jubet, & sua omnia frunisci. *ibidem.*

Et Romani multis armis, & magno commeatu, prædaque ingenti copiantur. *ibidem.*

Sole occiso. *ibidem.*

Nos in medium relinquemus *ibidem.*

Nihil sibi divitias opus esse. *ibidem.*

Nam hæc maxime versatur Deorum iniquitas, quòd deteriores sunt incolumiores, neque optimum quempiam inter nos sinunt diurnare. *Ibidem.*

Et compluriens in laboribus miserrumas vitas exegerunt. *Ibidem.*

Et hic minus in otiis consumptus est. *ibid.*

Tanta sanctitudo fani est, ut nunquam quisquam violare sita usus. *ibidem.*

Apud aras quæ vocabantur Neptuni *Servius AEneid*: 1.

Cum non possetur decerni utrius putatur victoria. *Nonius Possetur.*

Prius hisce autoribus inde reticula galeria. *idem Reticuli.*

LIB. II.

His desubito utrisque nuntiatur ipsorum copias adesse. *idem Desubito.*

Comprehensare suos quisque, servare amplexare. *Priscian*: 8.

Et qui ibi erant non ignaviter potant eum diem pro meliore habuerunt. *idem Ignaviter.*

Inde postquam aliquantum recessit offendit montem, loca munita, res omnes habet quæ militibus opus sunt, ligna, aquam, pabulum. *idem Offendere.*

Eo Consules properatim exercitum reducunt. *idem Properatim.*

Perversum esse alii modi postulare Pyrrhum in te atque in cæteris fuisse. *Prisc*: 1

LIB. III.

Senatus autem de noctu convenire, noctu multa domum dimitti. *Macrob*: 1.

Illic occiditur mille hominum *Gell*: 1. 1

Dum hi conciderentur, hostium copias occupatas fuuurum. *idem* 17.

Non Cæditio nomen fuisse, sed Valerie *idem* 3.7.

No

Non Timocharem ſed Niciam adiſſe ad
onſulem, neque Legatos à Senatu miſſos,
d à Conſulibus, & Regem pop. Rom: lau-
s atque gratias ſcripſiſſe, captivoſque om-
s quos tum habuerit, reſtituiſſe & reddi-
ſſe. *Ibidem* 8.

Conſules Romani ſalutem dicunt Pyrrho
gi. Nos pro tuis injuriis continuo animo
renue commoti inimiciter tecum bellare
uſemus, ſed communis exempli & fidei
go viſum eſt, uti te ſalvum velimus, ut eſſet
uem armis vincere poſſimus. Ad nos venit
Nicias familiaris tuus, qui ſibi pretium à
obis peteret, ſi te clam interfeciſſet. Id nos
egavimus velle, neve ob eam rem quic-
uam commodi expectaret. Et ſimul viſum
ſt ut te certiorem faceremus, ne quid ejuſ-
modi ſi acciditſſet, noſtro conſilio civitates
utarent factum, & quod nobis non placet
retio, aut præmio, aut dolis pugnare. Tu
iſcaveas, jacebis. *Ibidem*.

Item gaudium atque ægritudinem alter-
natim ſequi. *Nonius alternatim*.

Adeo memorari vix poteſtur, ut omnes
ſimul ſuum quiſque negotium adorti eſſent.
Idem poteſtur.

Fabius de nocte cœpit hoſtibus caſtra ſi-
mulare oppugnare, eum hoſtem delectare,
dum collega id caperet quod captabat. *Idem
Delectare*.

LIB. IV.

Et ita rebus præclariter gestis Romam r
verterunt. *Idem Præclariter.*

Sed circiter horas duas gravi prælio ut
runt, deinde in fugam sunt conjecti. *Id*
Urgere.

Pluvia, imbri, lutus erat multus. *Id*
Lutus.

Ut videret ac respueret, verminaret lit
addivalis, quod verminatione ad can
pervenerit. *Priscian.* 6.

Inter venas saxi abstrusum, latentem,
quasi divinitus absconditū. *Servius Georg.*

LIB. V.

Is ubi Dacium cognovit, & patriæ e
recordavit. *Nonius Recordavit.*

Et dicerent castra capta esse, atque hos c
hortarent uti maturarent. *Idem Cohortare*

Cladem illam vastissimam pugnæ Ca
nensis factam ante diem quartum Non
Sextil. *Gell.* 5. 17.

LIB. IV.

Actores Taureæ dexterum humerum fa
ciat, atque ita resiliit. *Priscian.* 10.

Deinde facti consules Sempronius Grac
cis iterum, Q. Fabius Maxumus, filius ejus
qui priore anno erat Consul. Et Consuli pa
ter Proconsul obviam in equo vehens veni
neque

neque descendere voluit, quod pater erat. Et quod inter eos sciebant maxuma concordia convenire, lictores non ausi sunt descendere jubere. Ubi juxta venit, tum Consul ait, Descendere jube: quod postea-quam lictor ille qui apparebat cito intellexit, Maxumum Proconsulem descendere jussit. Fabius imperio paret, & filium collaudavit, cùm imperium quod populi esset, retineret. *Gellius* 2. 2.

Pœne factum esse quin castra relinquerent, atque cederent hosti. *idem* 17. 13.

Ne nos ad certationem censeas hæc incepisse. *Nonius Censere.*

Aliquantisper pugnato nihil promovet Pœnus. *idem Aliquantisper.*

LIB. VII.

Animos eorum habentia inflarat. *idem Habentia.*

LIB. VIII.

In eo loco populus murmurari cœpit. *idem Murmurari.*

Romam venit vix superat quin triumphus decernatur. *Gellius* 17. 13.

Quin prior bellum, quod cum his gestum erat, meminissent. *Priscian.* 7.

Ubi decreverunt, commemorant Gracco fœdus prior Pompeianum non esset servatum. *ibidem.*

Flacco

Flexco ospicatur. *Diomedes* 1.

LIB. XII.

Quinque pristis, navigium ea forma marina bellua dictum est. *Nonius Pristis.*

LIB. XIII.

Conscione dimissa Metellus in Capitolium venit multis mortalibus. Inde cùm domum proficisceretur, tota civitas eum reduxit. *Gellius* 13. 27.

LIB. XV.

Grundibat graviter pecus suillum. *Diomed.* 1. *Nonius Grundire.*

LIB. XVI.

Equi hunnibunde inter se spargentes terram calcibus. *Nonius Hinnibunde.*

LIB. XVIII.

Si pro tua bonitate & nostra voluntate tibi valetudo supperit, est quod speremus Deos bonis benefacturum. *Gellius* 1. 7.

LIB. XIX.

Sagittarius cum funditore utrimque summo studio spargunt fortissumè: sed sagitta atque lapidem deorsum an sursum mittas hoc interest. Nam neutram potest deorsum vorsum recte mitti; sed sursum utrumque optume

optume. Quare milites Metelli sauciabantur multo minus, & quod maxume opus erat à pinnis hostes defendebant facillume funditores. *Idem* 9. 1.

Tum Sulla conatus est, & tempore magno reduxit copias, ut Archelai turrim unam, quam ille interposuit ligneam, incenderet. Venit, accessit, ligna subdidit, submovit Græcos, ignem admovit. Satis sunt diu conati nunquam quiverunt incendere. Ita Archelaus omnem materiam obliverat alumine. Quod Sulla atque milites mirabantur, & postquam non succendit, reduxit copias. *Idem* 15. 1.

C. Marium creatum septimo consulem. *Idem* 10. 1.

C. Mari ecquando te nostrum & reipublicæ miserebitur? *Idem* 20. 5.

Faciem pro statura dicit. *Idem* 13. 29.

LIB. XXI.

Eum enim cum partim copiis hominum adolescentium placentem sibi. *Idem* 10. 13.

Crudeliter ille nos misericorditer, avariter ille, nos largiter. *Non. Avariter.*

LIB. XXII.

Cum obsideretur Grumentum, & jam ad summam desperationem ventum esset, duos servos ad hostem transfugisse, & operæ pretium

pretium feciſſe: deinde urbe capta paſſi diſcurrente victore, illos per nota itinera domum in qua ſervierant præcurriſſe; & dominam ſuam ante ſe egiſſe, & quærentibus quænam eſſet, dominam, & quidem crudeliſſimam ad ſupplicium ab ipſis duci proſſos eſſe. Eductam deinde extra muros ſummā cura cælaſſe, donec hoſtilis ira cordi deſet. Deinde ut ſatiatus miles ad Romanos mores cito redit, illos quoque ad ſuos ſediſſe, & dominam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit utrumque è veſtigio illa. *Seneca de beneficiis* 3. 23.

LIB. XXIII.

Sed ideirco me feciſſe; quod utrum negligentia partim magiſtratuum, an avaritiæ, an calamitate populi Rom. eveniſſe dicam, neſcio. *Gellius* 10. 13.

EX LIBRIS INCERTIS.

Exercitu inſtructo pedetentim milites ducere cœpit. *Nonius Pedetentim.*

Ita per ſexennium vagati, Apuliam atque agrum Campanum, quod his per militem licebat, exſpoliabantur. *Idem Spolior.*

Agrum Nolanum populare cœperunt. *Idem Populat.*

Facite exempla eorum, ut vos cum illis congermaneſcere ſciatur. *Idem Congermaneſcere.*

Senatus

Senatus censuit referentibus Suffetis. *Fe-*
lus, Suffes, Consul, lingua Pœnorum.

Pugna acriter commissa multis utrimque
teritis. *Idem* 60.

Ad CCCL. ex conjuratis vinctos Romam
missos eamque deditionem ab Senatu non
ceptam, quod egentium atque humilium
œna defungi velle Fundanum populum
ensuerint. *Livius* 8.

Fœdere pax Caudina facta est. *Idem* 60.

Postumium in Samnio captis aliquot ur-
ibus in Apulia fusum fugatumque, saucium
sum cum paucis Luceriam compulsum: ab
tilio in Etruria res gestas, eumque trium-
hasse. *Idem* 10.

Bis pugnatum in Olympo monte ad XL.
illia hominum cæsa. *Idem* 47.

Ad XV. millia Thracum præcedenti ad
xploranda loca agmen Mutini Numidæ oc-
urrerunt, quadringinti equites fuerant Nu-
midæ, &c. *Ibidem.*

In prœlio Marcelli contra Insubres &
Comenses captos aureos torques multos, ex
uibus unum magni ponderis in Capitolio
Jovi donum in æde positum. *Ibidem.*

Gargara flumen vocari in finibus Thuri-
nis. *Servius Georgic.* 1.

CLAUDII ORATIO IN QUINTIUM GALLUM.

Quorum jacent muræna, ulla horrea,
curiaque

curiaque & tabulariæ publicæ. *Nonius, He*
rea feminino genere.

Q. VALERIUS ANTIAS.

Annales reliquit; opus grande, à primis
tius res Romanas persequutus: ejusdem
ne cum Quadrigario ætatis.

Q. VALERII ANTIATIS ANNALIUM LIB. I.

Amulius regnum obtinuit: quod ut
mitissime possideret, Numitoris fratris su
lium in venando interimendum curavi
Tum etiam Rheam Silviam ejus sororem
cerdotem Vestæ fieri jussit, simulato som
quo admonitus ab eadem Dea esset ut id
ret, cum revera ita faciundum sibi existim
ret, periculosum ducens ne quis ex ea nas
retur, qui avitas persequeretur injurias. *A*
tor de origine gent. Rom.

Pueros ex Rhea Silvia natos Amuli
regem Faustulo servo necandos dedisse: s
cum à Numitore exoratum ne pueri nec
rentur. Accæ Larentiæ amicæ suæ nutrie
dos dedisse, quam mulierem eo quod pre
corpus esset vulgare solita, Lupam dicta
Ibidem.

LIB. II.

Mater cum novissime ægrotasset, inqui
voviſſe fertur. *Carisius 2.*

Num

Numam Pompilium ſacrorum cauſſa in-
calutionem inveniſſe. *Macrob.* 1, 12.

Agonaliorum repertorem Numam Pom-
um. *Ibidem* 4.

Numam illum regem, cum procurandi
minis ſcientiam non haberet, eſſerque
cupido noſcendi, Egeriæ monitu caſtos
decim juvenes apud aquam cælaſſe cum
culis, ut cum Faunus & Picus Martius
id locorum veniſſent hauſtum (nam
aquandi ſolemne inter hoc fuit) inva-
ent, conſtringerent, colligerent, &c. *Ar-*
ius 5.

LIB. VI.

Hoc Senatus conſultum prior factum eſt.
ſcian. 7.

LIB. XII.

Tiberius Graccus, qui Quæſtor C. Man-
in Hiſpania fuerat, & ceteri qui pacem
ſponderant. *Gellius* 7, 9.

LIB. XXII.

Quod noviſſime nobiſcum fœdus feciſ-
Cariſ. 2.

LIB. XXIV.

Si hæ res divinæ factæ, riteque perlitatæ
nt, aruſpices dixerunt omnia ex ſenten-
proceſſurum eſſe. *Gellius* 1, 7.

LIB. XLV.

Denique Licinius Tribunus pleb. perdu-
ellionis

ei diem dixit, & comitiis diem à
Prætore poposcit. *Idem* 7.9.

LIB. LXXIV.

E omnes hostiæ, vituli xxvii. conjec
& ita omnia adulta sunt. *Priscian*, 9.

LIB. LXXV.

Deinde funere locato ad focum desce
dit. *Gellius* 7.9.

EX INCERTIS.

Compluria. *Idem* 5. 21.

Ambraciensis quispiam Tymochares,
gis Pyrrhi amicus, ad C. Fabricium Co
sulem furtim venit ac præmium petivit, &
de præmio conveniret, promisit regem ve
nis necare. *Idem* 3.8.

Eam puellam captivam non redditam
tri, sed retentam à Scipione, atque in deli
amoribusque ab eo usurpatam. *Idem* 6.8.

Post Africani mortē intercessionem ist
pro Scipione Asiatico factam esse à Tr
Graeco, neque multam irrogatam Scipio
sed damnatum eum peculatus ob Antioch
nam pecuniam, quia prædas non daret
carcerem duci ceptum, atque ita intercede
Graeco exemtum. *Idem*. 7.19.

Acca Larentia testamento Romulum
gem bonis suis hæredem fecit. *Idem* 6.7.

Valerio Maximo inter alios honores d

s quoque publice ædificata est in Pala-
, cujus exitus quo magis insignis esset,
publicum versus declinaretur, hoc est, ex-
privatum aperiretur. *Pedian. in Pisoni-*
am.

Factum id esse ludis Romanis quos fece-
t Ædiles Curules, Atilius Serranus T.
ibonius Libo. Id eos feciisse jussu Cen-
um Sex. Ælii Prœti, C. Cornelii Cethe-
Idem in Cornelianam.

Ita institutum esse ut centesimo quo-
o anno fierent (ludi sæculares) *Censor.*
die nat.

Primos ludos sæculares exactis Regibus,
st Romam conditam annis ducentis qua-
ginta quinque à Valerio Publicola insti-
os esse. *Ibidem.*

Secundos ludos anno post urbem condi-
m CCCV. *Ibidem.*

Tertii ludi fuerunt P. Claudio Pulcro, Ju-
o Pullo Cos. *Ibidem.*

Quartos ludos relatos esse L. Marcio Cen-
rino M. Manilio Cos. post Romam con-
am anno DCVIII. *Ibidem.*

L. Marcium in Hispania interemtis Sci-
onibus concionantem, & milites ad ultio-
m exhortantem, arsisse simili modo. *Plin.*
. 107.

Oppidum Latinorum Apiolas captum à
Tarquinio rege; ex cujus prædaris Capi-
lium in fine refecerit. *idem* 3. 5.

Duos

Duos libros fuisse (Numæ.) ex his pontificales, totidem Græcos, præc Philosophiæ continentes. *Idem* 13. 13. *tarchus in Numa.*

Raptas Sabinas quingentas viginti tem. *Plutarchus in Romulo.*

Romanos cecidisse in Hernico agro millia, ac cec. ex prædatoribus Æquor qui populabundi in finibus Romanis v bantur, ab A. Postumio Cos. duo mill cccc. cæsos, ceteram multitudinem præ agentem, quæ inciderit in Quintium, nec quam pari defunctam esse cæde. Interf inde IV. millia, & exequendo subtiliter merum cc. ait, & XXX. *Livius* 3.

M. Manlium &, Q. Sulpitium Cons in eum annum. *Idem* 4.

Una castra Magonis capta: septem m lia cæsa hostium; altero prœlio erupti pugnatum cum Asdrubale, decem millia cisa; quatuor millia trecentos triginta cap *Idem* 35.

Majorum scorpionum sex millia, mi rum XIII. capta: Armem præfuisse Pu eo præsidio deditumque Romanis. *Id* 36.

Prædam Etruscam, Ligurumque m tanorum captivos Carthaginem portan captas tradit. *Idem* 38.

Captum Hannonem tradit. *Idem* 39.

Annibalem primo prœlio victum esse

Scipio

cipione, quo duodecim millia armatorum acie sunt cæsa; mille & septingenti capti. egatum cum aliis decem Legatis in castra Scipionem venisse. *Ibidem.*

Ipsum Syphacem in castra Romana ad lloquium venisse. *Idem* 38.

Intrasse saltum Villium quia recto itine- requierit omnibus à rege incessis, insecu- m vallem per quam mediam fertur Aous nis ponte raptim facto in ripam, in qua nt castra regia, transgressum acie confli- sse, fusum fugatumque regem, castris exu- m, &c. *Idem* 42.

In prœlio Marcelli supra quadraginta illia hominum cæsa, & quingenta septem ilitaria signa capta, & carpenta quadrin- nta triginta duo, & aureos torques mul- . *Idem* 43.

Quaternum millium pondo argenti ve- igal in decem annos, triginta quaterna illia pondo & ducenta, præsens viginti illia pondo. Attalo absenti Æginam in- lam, elephantosque dono datos, & Rho- is Stratoniceam Cariæ, atque alias urbes us Philippus tenuisset: Athenienſibus in- las datas Pharan, Imbrum, Delum, Scy- n. *Ibidem.*

Supra XL. millia hostium cæsa eo die. *dem* 24.

Et in Siciliam navigasse delectus causſa, Flaminium; & ex Sicilia Hispaniam pe- tentem

tentem tempestate in Africam delatum, gos milites de exercitu P. Africani fac mento rogasse, his duarum provinciar delectibus tertium in Hispania adjeci *idem* 45.

LX. millia militum fuisse in regio exe tu (Antiochi) XL. inde millia cecidisse; sup V. millia capta cum signis militaribus CCX *idem* 46.

Ludos ob dedicationem ejus (ædis m tris magnæ deæ) factos primos scenicos fuisse, Megalesia appellatos. *ibidem.*

Duodetriginta millia hostium cæsa: c ta tria millia & quadringentos: signa mi taria CXXIV, equos mille ducentos trigin carpenta ducenta quadraginta septem: ex ctoribus mille quadringentos octoginta q tuor cecidisse. *ibidem.*

Rumorem celebrem Romæ fuisse, & pe pro certo habitum, recipiendi Scipionis ad lescentis causa, Cos. L. Scipionem & cu eo P. Africanum in colloquium evocatos r gis, & ipsos comprehensos esse, & ducib captis confestim ad castra Romana exerc tum ductum, eaque expugnata, & delet omnes copias Romanorum fuisse: ob h Ætolos sustulisse animos, & abnuisse imp rata facere, &c. *idem* 47.

Ad quatuor millia captivorum qui bel minas timuerant, ex tota insula reddita, amque causam Fabio, cum rem nullam al

gessisset, navalis triumphi ab Senatu im-
randi fuit. *Ibidem.*

Non plus decem millia (in Olympo mon-
exsa.) *Idem* 48.

Q. Scipioni Africano duo Q. Petilii diem
erunt. *Ibidem.*

Placentiæ famosam mulierem, cujus a-
re deperiret (L. Flaminius) in convivi-
accersitam. Ibi jactantem se scorto in-
cetera retulisse, quàm acriter quæstiones
ercuisset, & quam multos capitis damna-
, in vinculis haberet, quos securi percus-
us esset. Tum illam infra eum accubantem
gasse, unquam vidisse quemquam securi
entem, & pervelle id videre. Hic indul-
atem amatorem unum ex illis miseris at-
ii jussum, securi percussisse. *Idem* 49.

Q. Nævius Prætor ad duo millia homi-
m (veneficorum) damnavit. *Ibidem.*

Scipionem mortuum Appio Claudio, M.
mpronio Cos. *ibidem.*

Annibalem hoc anno (DLLXI) decessisse
atis ad eam rem ad Perusiam missis præ-
T. Quintium Flaminium, cujus in ea re
ebre est nomen, L. Scipione Africano, &
Scipione Nasica Cos. *Idem* 38.

Numæ libros Pythagoricos fuisse *Idē* 50.

Attalum regis Eumenis fratrem legatum
isse Romam hic Cos. ad deferenda de
eo crimina, indicandosque apparatus
li, *idem* 52.

N[illegible] classe adjutum ab eo (Eumene) Pr[illegible] torem esse, cum sæpe eum literis accer[illegible] set, &c. *Idem* 54.

CN. AUFIDIUS.

Historiam populi Romani Græce consignav[illegible] quam in Epitomen alius quis redegit.

CN. AUFIDII HISTORIA GRÆCA.

Cicero Tuscul. 5.

AUFIDII EPITOME.

Aemulum Silvium non fulmine ict[illegible] sed terræmotu prolapsum simul cum eo [illegible] giam in Albanum lacum. Post illum æg[illegible] vit Aventinus Silvius. *Autor de origine g[illegible] tis Rom.*

L. CORNELIUS SISENNA.

Vixit circa annum urbis IↃCLXVI. *Va[illegible] dignitatibus functus est. Præter alia m[illegible] ta, Historiarum libros condidit, in qu[illegible] optime & diligentissime versatus est, Sallustius testatur. Magnus fuit anti[illegible] sermonis amator.*

L. CORNELII SISENNÆ HISTORIARUM. LIB. I.

Si quæ celeriter salvi poterat in alcum[illegible] mulcat. *Nonius Remulcare.*

Nocte consumta postero die per incer[illegible]

as Æserniam, inde Romam protinus progerant. *Idem Protinus.*

LIB. II.

Et Mirsi propius succedunt, atque ita
us projectis tecti, saxa certatim lenta
inibus conjiciunt in hostes. *Macrobius*
4.

Vetus atque ingens erat arbor ilex, quæ
cum projectis ramis majorem partem lo-
ummi tegebat. *Ibidem.*

LIB. III.

Nolitote mirari quam desperata volun-
e ad unam belli faciendi viam. *Non. No-*
ius.

De virtute eorum accusanda proloqui su-
sederunt. *Nonius Supersedere.*

Egregias, & longe præstantes, ac me-
ndas adversariorum opes esse. *Nonius*
ge.

Dissipatis imbricum fragminibus, ac te-
tegularum. *Nonius Imbrices.*

nermos armati, impeditos expediti sine
suorum vulnere cunctos interficiunt.
nius Expediti.

enatus autoritate sagaria nunc. *Nonius*
aria.

ulierem missa fide ac pietate propter a-
is nefarii libidinem extitisse. *Nonius*
tere.

[illegible]od loca paluſtria quæ erant, ea[illegible]
[illegible]ariam confoſſa. *Non. Multifariam.*

[illegible]que armis de vita certatim dimicare[illegible]
tebantur. *Nonius Certatim.*

Romanos impetu ſuo protelant, proje[illegible]
poſſeruntur. *Nonius Protelare.*

Diſpalati ab lignis, digreſſi omnes ac[illegible]
ſipati. *Nonius Diſpalare.*

Periclitantur tormenta ac tela, multa[illegible]
genera machinamentorum. *Nonius P[illegible]*
oulum.

Signum nactus à Papio quod inter[illegible]
tolli convenerat. *Nonius Convenire.*

Omnia quæ diximus loca ſtatim poſ[illegible]
Nonius nominativus pro ablativo.

Protinos agros propulsabundus ad N[illegible]
riam convertit. *Nonius Populat.*

Agilem dari facilemque victoriam, n[illegible]
foſſis aut vallum remoraturum. *No*
Agilem.

Convictus tamen ex tempore ſim[illegible]
conſtituit, & ſicut ſteterant manipulos
verti juſſit. *Nonius Manipuli.*

Ac poſt armatos funditores & ſagitt[illegible]
ponit. *Nonius Funditores.*

Sparis ac lanceis eminus peterent ho[illegible]
Nonius Sparus.

Galli materibus, Suevi lanceis conſ[illegible]
Nonius Lancea.

Alii ſaluti ac velocitati certare. *N*
Dativus pro Ablativo.

Poſtq[illegible]

Posiquam sonu signorum prœlium magcum clamore virorum commissum est. *nius Sonus.*

Adoriuntur adversos, ut apertis latetibus. *nius Apertum.*

Et inde equum concitatum princeps ad ctum permittit aciem. *Nonius Permitte.*

Quod fortasse an ex voluntate sua sumcum claritudine celeriter confeciſſet. *n. Claritude.*

Sublatus lætitia nimia, atque impotentia imi commotus. *Non. Impotentiam.*

Post villarum macerias ac parietinas inque cohortes in insidiis reliquit. *Non. aceria.*

Occulte tacitique advenientium cohortiprætolari occipiunt. *Nonius Præstoti.*

Isdemque temporibus Æsernini duplici sa valloque circumdati, frumento adeso, od ex areis in oppidum portatum est. *n. Adesum.*

Requiescendi spatium nacti, condensiomanipulatim resistere hostibus instituisnt. *Non. Manipulatim.*

Post principia paulatim recedunt, atque de cum paucis fugæ se mandant, *Nonius andare.*

Ad binum millium numero sauciis utrimue factis. *Non. Binum millium numero.*

Partem cohortium propter mare collo
in littore. *Nonius Propter.*

Otacilium Legatum cum scaphis ac le
bis. *Nonius Lembus.*

Præter catapultas sedecim quatuor ba
stas, viginti plaustra, cornis ac manoribus s
gittis onusta. *Nonius Catapultæ.*

Longius scorpius, catapultas con
Nonius Scorpio.

Manuales lapides dispartit, propter
quod is ager omnis ejusmodi telis indi
bat. *Non. Tela.*

Servulum ejus præmio libertatis ind
ctum magno cum tumultu conventum in p
pulum produxit armatum. *Nonius Pop
lum.*

Tum subito tacuit, atque metu & suspici
ne propriam capere non poterat quietem
Nonius Proprium.

Bassus assiduitate indulgitate victus. *N
nius Indulgitate.*

L. Calpurnius Piso ex Senaticonsulto d
as novas tribus. *Nonius Senatus & Sena*

LIB. IV.

Quondam Sabini feruntur voviſſe, Si re
communis melioribus locis constitisset, s
ver sacrum facturos. Quo voto damnati, fe
tum omnem dicuntur ejus anni statim co
secrasse. *Non. Ver sacrum.*

Perfuse atque abunde semper usi mag
num

um pondus auri & argenti. *Nonius Ande.*

Utrumne Divi cultu erga se mortalium ciscant, an supernæ gentes humana neglecant. *Nonius Lætiscere.*

Nam clandestina celeriter transigi, apud oscogitari dici decet, non explanari.... ebritudine. *Nonius Crebritudinem.*

Ipsi Legati concubia nocte oppido digressi, jam supra hostium munitionem succeerant. *Non Concubia nocte.*

Inque postero die Legatos Iguvium redeentes apiscitur. *Non. Apisci.*

C. Titinnius quidam, cui minus propriees mentis ab natura tradita videretur, primo ne testudinem constitit: deinde apud Conlem causam atque excusationem præferre pit. *Nonius Testudines.*

Tum postquam apud Iguvinos ac Perusios ejus facti mentionem projecit. *Nonius rucere.*

De contrario silentium oritur. *Nonius Silentium.*

Impedimentum omne de cunctis itineriis imoliuntur. *Nonius Amolire.*

Jumenta, pecuda, locis trepidare complubus. *Nonius Pecuda.*

Quod hostem non dubitatim cum pluis ac scalis iter facere cernebat. *Non. Dubitatim.*

Formidine oppressus, quod humilem cæ-

mentis instructum oppidi murum. *Non. Camenta.*

Populabundus agros ad oppidum perv nit. *Gellius* 11. 15.

Armati dextera ducti, magisque in lati dinem discedunt. *Non. Discedere.*

Multitudinem hostium procul const viderunt. *Nonius Constat.*

Tum in muro virile ac muliebre sex populi multitudine omni collocata. *Non sexus neutri generis.*

Custodiæ in muro statuuntur cataph ctorum. *Nonius Cataphracti.*

Falces injectas comminuunt, pluteos p pius collocatis harpagis dejiciunt è turrib *Nonius Falces.*

De quibus partim malleolos, partim f ces sarmentorum incensos supra vallum f quentes. *Non. Molleoli.*

Funes expediunt claustra foribus impo ta periclitantur. *Non. Expedire.*

Multi præmissis armis ex summo se p mitterent. *Non. Permittere.*

Multi plagis adversis icti & congenula Romanis præcipitatis, ipsi supra voluti in c put. *Nonius Congenulare.*

Neque porta, neque ullum foramen e quo posset eruptio fieri. *Non. Foramen.*

Cohors una post concitata, qua murus rat interruptus, evadit. *Nonius Evadere.*

Submoti & intra mœnia rursum coac *Non. Cogere.*

Ul

Ultro citroque integrant in oppido cæ-
m. *Non. Integrare.*

Quid in rempublicam suam maxume con-
cere videretur. *Non. Conducere.*

Denique cum variis voluntatibus incerta
nitas trepidaret. *Non. Civitas.*

Terrore perturbatam multitudinem subi-
nt. *Non. Subigere.*

Ab armis te recedere, præsidia de locis de-
cere. *Non. Deducere.*

Id me neque metu, neque calamitatis ne-
situdine inductum facere. *Nonius Ne-
situdo.*

Agmen perturbatum pedites insinuant, ac
co commovent. *Non. Insinuari.*

Duæ cohortes de subsidio procedunt at-
æ equites protelant. *Non. Protelare.*

Exercitum dispartiunt, ad confligendum
componunt. *Non. Componere.*

Jaculis celeriter consumtis ad gladios
nutionem revocaverunt. *Non. Certatio.*

Alii materibus aut lanceis, tamen medium
turbant agmen. *Non. Lancea.*

Galli contra magno cum molimento, ac
petuo sono procedunt. *Nonius Molimen-
m.*

Conglobati, & collecti concrepant armis.
Nonius Crepare.

Impedimenta collocant omnia, construe
carros, & sarracа crebra disponunt. *No-
ius Carra.*

Simul & tormenta contenduntur. *Non. Contendere.*

Praetor festinatim de castellis ad ca maxima pedites conduxit. *Nonius Festinatim.*

Denique exinanitis castris, Romani clauso se loco potuerant expedire. *Non. Exinanita.*

Plerisque inermis in castra perfugia *Nonius Inermis, pro Inermibus.*

Castra de planitie convertit in montes crebro ferculis protinus procedundo, pos intra fines Æsculapiorum pervenire. *Non. Protinus.*

Et partim fera vite, partim lauro & arb sto, ac multa pino ac myrteis abunda *Non. Fera vite positum pro agresti.*

Victoribus propriè spem, victis adver fortunæ majorem formidinem objecit. *N nius Proprium.*

Popedius opinione frustrata. *Non. Opin*

Quod oppidum tumulo in excelso lo propter mare parvis mœnibus inter duas fl vias intra Vesuvium, collocatum. *Non. Fl vius femin.*

Transgressus fluviam, quæ secundu Herculaneum ad mare pertinebat. *Non Ibidem.*

Et prope mediam ad finem ripæ perven rant. *Non. Finis femin.*

Subito mare subhorrescere, cœcosque fl ctu

ctus in se provolvere leniter cœpit. *Nonius Cæcum.*

Dum pristinum vitium apud ignem per sudorem corpore exhauserunt. *Non. Apud.*

Innoxios trementibus artubus repente extrahit, sistitque in labro summo fluminis, cœlo albente. *Nonius Labra margines vel fines.*

Macerata gravia bellica manipulorum. *Nonius Manipuli.*

Balistas quatuor talentarias. *Nonius Balista.*

Proræ actuariæ, trahi grandes, ac faseli primo. *Nonius Faselus.*

Navesque triginta biremes ac totidem myoparones. *Non. Myoparones.*

Puppes aceto madefactis centonibus integuntur, quos supra perpetua classi suspensa cilicia obtenduntur. *Nonius Centones, &, Cilicia.*

Quibus occisis actuarias ad viginti, naves item complures onerarias incendunt. *Nonius Onerarias, & Actuarias.*

Ego illos malos & audaces semper enixim contra fortunas atque honores hujus ordinis, omnia fecisse ac dixisse sentio. *Non. Enixim.*

Eos qui hoc malum publicum clandestinis consiliis comparaverunt. *Nonius Comparare.*

Qui tamen quibus litibus fœdera majorum

jorum suum dissoluta. *Nonius Accusativus singularis pro genitivo plurali.*

Armis, equis, commeatibus nos magis juvarunt exleges & minus honore dignos putabitis? *Nonius Exleges.*

Tamen Tudertibus Senaticonsulto & populi dat civitatem. *Nonius Fusso.*

Milites, ut lex Calpurnia concesserat, virtutis ergo civitate donati. *Nonius Ergo.*

Lucium Memmium, socerum Gai Scribonii, Tribunum plebis, quem Marci Livii collegiarium fuisse callebant, & tunc Catonis oratorem. *Non. Callet significat scit.*

Quoniam neque mea nex, neque interfectio, posse videtur illorum dementem reprimere audaciam. *Nonius Nex.*

Cum complures menses barba immissa & intonso capillo, lugubri vestitu, populum vicatim flens una cum liberis circumiret, imperitum suscitat vulgum. *Nonius Mittere & Vicatim.*

Neque ætatis granditatem, neque ea merita, nec ordinis honestatem aut dignitatem sibi esse excusationi. *Non. Granditatem.*

Judicium falsæ factum. *Cartius 2.*

Cistaque quæ erant legum ferendarum gratia paratæ, dejecerunt. *Non. Cista.*

Idemque perseveraverunt, uti lex perveniret ad Quæstorem, ac judices quos vellent instituerent, præfestinatim & cupide. *Non. Præfestinatim.*

LIB. VI.

Nos una ætate in Asia & Græcia gesta uetis idcirco continentia mandavimus. Ne ellicatim aut salutatim scribendo, lectorum animos impediremus. *Gellius* 12. 15. *Non. Salutatim.*

Quam maxume celeratim poterat in indis suos disponit. *Gellius Ibidem. Nonius Celeratim.*

Marius ostio Liris evehitur, atque Æenuam suos continuatur. *Non. Continuare.*

Romanos inferendæ pernici causa venis-. *Gell.* 9. 95. *Non. Pernici.*

LIB. VIII.

Cælum caligine stat. *Nonius Stat.*

LIB. XII.

Procul sibulus significare consuli cœpit. *risc.* 6.

LIB. XIV.

Multi populi, plurimæ conciones Dictatuam omnibus animis & studiis suffragaveun. *Nonius Refragabunt.*

EX INCERTIS.

Urbe condita juxtim Numicium flumen obtruncatur. *Non. Juxtim pro Juxta.*

Tanto plures passim dispalantur. *Non. Dispalare.*

Hostes

H[illegible]es loca superiora potiti. *Nonius p[illegible]*
[illegible]a.

Simul & Senaticonsultis clarissimis am-
plificati. *Nonius Senatus.*

Vitam cum dolore & insigni cruciatu ca-
nificatus amisit. *Priscian.* 8.

Sic in eam paludem multi piscium sal-
endorum caussa navibus, semionustis com-
meant. *Idem* 10.

Cursim. Properatim. *Gell:* 12, 15.

Solum Antenorem prodidisse Ilium. *Ser-*
vius Æneid. 1.

A Latino agrum concessum Trojanis. *I-*
dem 11.

Cum Sulla in agro Nolano immolare
ante Prætorium, ab infima ara subito an-
guis emergeret, cum quidam C. postumi[illegible]
aruspex oraret illum, ut in expeditionem ex-
ercitum educeret. Id cùm Sulla fecisset, tum
ante oppidum Nolam florentissima Samni-
tum castra cepit. *Cicero de divinatione* 1.

Cæciliæ Q. filiæ somnio modò Marsic[illegible]
bello templum est à Senatu Junoni Sospi[illegible]
restitutum. Quod quidem somnium mi[illegible]
fice ad verbum cum re convenisse. *ibidem.*

Somniis credi non oportere. *ibidem.*

Initio beli Marsici, & Deorum simulac[illegible]
sudavisse, discessisse cælum, & ex occult[illegible]
auditas esse voces quæ pericula belli nunci[illegible]
rent, & Lanuvii clypeos, quod aruspicibu[illegible]
tristissimum visum esset, à muribus esse de-
rosos. *ibidem.*

Prœli[illegible]

Prælio quo ad Janiculū adversus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore, seipsum interfecit. *Tacitus histor:* 3. 3

Aræ, id est, saxa, inter Africam, Siciliam & Sardiniam, & Italiam, à Sisenna Propinæ vocantur. *Servius Æneid:* 1.

L. CORNELIUS SISENNA

Scipioni Africani, & belli Numantini ætatem proxime contigit. Multa scripsit. Magnus antiquæ sermonis amator. Author optimus, & diligentissimus à Sallustio nominatur.

L. CORNELII SISENNÆ MILESIARUM. LIB. II.

Non dignus in quem debeam Satyram talente vi adingerere. *idem.*

LIB. XIII.

Nisi cominus excidisset, Quanti dantur, Tanti, inquit, Olympias. Simul hæc dicens suavium dedit, ut scilicet subsonaret quanti pretii. *Carisius* 2.

Prom dato aliquid quo domi habebis, inquit, quod tibi non magno stabit. *ibidem.*

Confestim secuta est. *ibidem.*

Eamus ad ipsum, atque ipse commodo de parte superiore descendebat. *ibidem.*

Obviam

Obviam venit. *Ibidem.*

Te istuc hesterno quoque hæsisse opo tuerat Aristæe. *Ibidem.*

Quid nunc os tuum scalpis? quid terg versaris, nec bene naviter is? *Ibidem.*

Nocte venimus. *Ibidem.*

Ut eum penitus utero suo recepit. *Ibidem.*

COMMENTARIUS IN PLAUTUM.

IN AMPHITRUONEM.

Examussim pro examinato. Amussis eni est tabula rubricata, quæ dimittitur exam nandi operis gratia, an rectum opus surga *Ibidem.*

Quæcunque nomina *E* litera ablativo sin gulari terminantur, *I* litera finita adverbi fiunt, ut mani, luci.

Tractim pro lente. Tuatim, ut nostratim *Ibidem.*

His quatuor generibus quintum accedit *Rufinus de metris.*

De genere versuum qui non sunt ejusmodi. *Ibidem.*

IN AULULARIAM.

Hæc scena anapæstico metro est, sed con cisa sunt, ut non intelligas. *Ibidem.*

IN

IN CAPTIVOS.

Hic ornatu, S literam metri causſa omi-. *Ibidem.*

IN POENULUM.

Holonium Pœni dicunt Deum, & produ-nda ſyllaba metri gratia exigit iambum. *idem.*

IN RUDENTEM.

Fuit extenta prima ſyllaba metri causſa. *idem.*

Habiliore metro uſus eſt, ut ſolet in mu-eum oratione. *ibidem.*

Latronem producit metri causſa. *ibidem.*

EX INCERTIS.

Aſſentio. *Varro de L. Lat. 7. Quintil. 1.*

Mediterrea. *Feſtus Mediterrea pro medi-rranea.*

Patres familias. *Cariſius 10. Varro.*

M. TERENTIUS VARRO.

Paterum omnium doctiſſimus, maximus ſcrutator Romanæ antiquitatis, in hiſto-ria Romana multa præſtitit. Præter annales alsud opus ſcripſit, cui titulum fecit, Siſenna ſive Hiſtoria.

M. TE-

M. TERENTII VARRONIS ANNALIUM LIB. III.

Nummum argenteum conflatum primu à Servio Tullio dicunt. Is quatuor scrup lis major fuit quam nunc est.

Q. HORTENSIUS ORTALUS.

Æqualis Ciceronis fuit. Annales compos in quibus ingenium & eloquentiam m ximam probavit.

Q. HORTENSII ORTALI ANNALES.

Fannium qui scripsit historiam, genera esse Lælii. *Cicero ad Atticum* 12.

De virtutibus Minatii Magii. *Velleius*

ORATIO PRO C. RABIRIO

Cicatricum mearum. *Caris.* 1.

ORATIO PRO C. VERRE

Quintil. 10.

POEMATA.

Gell. 19. 9.

EX LIBRIS INCERTIS.

Abusis jam ab omnibus locis. *Prisc.* 8.

Cervicem. *Quintil.* 8.

T. Pox

T. POMPONIUS ATTICUS.

nales Imperii Romani scripsit, breviter & perdiligenter omnia exsequutus, ut ait Tullius, cum quo familiarissime vixit.

T. POMPONII ATTICI ANNALES.

Quibus Coss: Carneades & ea legatio omam venerit. *Cicero ad Atticum*, 12.

Duos tribunos plebis primum creatos es- *Pedianus in Cornelianam.*

Antioch. Regis filio obsidi domum pub- ædificatam, quæ postea dicitur Lucillii ætæ fuisse, *idem in Prisciianam.*

Romam conditam Olympiadis sextæ an- tertio. *Solinus Polyhistor.*

DE ROMANIS FAMILIIS. LIB. I.

Nepos in vita.

DE CONSULATU CICERONIS LIBER GRÆCUS.

Ibidem.

CORNELIUS NEPOS

usdem itidem cum Tullio ætatis. Varia scripsit, Chronica Romana, & item exempla passim excepta, & uti videtur, sub titulos certos digesta.

CORNE-

CORNELII NEPOTIS CHRONICORUM LIB. I.

Homerum vixisse ante Romam condi tam annis circiter centum & sexaginta, Ge 17. 11.

Archilocum Tullo Hostilio Romae regnante jam tum fuisse poematis clarum. *Ibidem.*

M. Manlius damnatus capitis verberat necatus est. *Idem.*

EXEMPLORUM LIB. II.

A virgine vestale. *Carisi.* 2.

LIB. V.

Multis in Senatu placuisse ut ii quire nolent, datis custodibus ad Hannibalem d ducerentur, &c. *Gell* 7. 18.

DE VIRIS ILLUSTRIBUS LIB. II.

Subinde. *Carisius* 2.

LIB. XV.

Patrum. *idem* 1.

LIB. XVI.

A fratre patruele. *ibidem.*

DE VITA CATONIS MAIORIS, ad T. Pomponium Atticum, LIBER.

Nepos lib. 11. De vita excellent. Imperat.

DE DISCRIMINE LITERATI ET ERUDITI, LIBELLUS.

Literatos quidem vulgo appellari eos, qui liquid diligenter & acute, scienterque possunt aut dicere, aut scribere: cæterum proprè sic appellandos poëtarum interpretes, qui à Græcis Grammatici nominantur, eosdem Literatores vocitatos. *Suetonius de illustr. Grammat.*

EX INCERTO.

Græcam historiam Albini cum legisset M. Cato, Næ, tu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecare, quam culpâ vacare, &c. *Gellius* 11. 7.

EPISTOLA AD CICERONEM.

Tantum abest ut ego magistram esse putem vitæ philosophiam, beatæque vitæ perfectricem, ut nullis magis existimem opus esse magistris vivendi, quam plerisque qui in eo disputando versantur. Video enim magnam partem eorum qui in schola de pudore & continentia præcipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere. *Lactantius* 3. 15.

DE

DE VITA CICERONIS.
LIB. I.

Ciceronem tres & viginti annos natu primam caussam judicii publici egisse, Se tumque Roscium parricidii reum defendi *Gellius* 15. 28.

EX INCERTIS.

Ædis Matris est Circo Flaminio arc tectata ab Hermodoro Salaminio. *Prisc.* 8

Me juvene violacea purpura vigebat; c jus libra denariis centum veniebat, nec m to post rubra Tarentina. Huic successit bapha Tyria, quæ in libras denariis mi non poterat emi. Hic Lentulus Spinter Æ lis Curulis primus in prætexta usus imp babatur: qua purpura quis non jam tricli aria facit? *Plin.* 9. 39.

Eudoxam quendam suæ ætatis cum L thyrum regem faceret Arabico sinu egressu Gades usque pervectum. *Idem* 2. 67.

Q. Metello Celeri, C. Afranii in consul tu collegæ, sed tum Galliæ proconsuli, I dos à rege Suevorum dono datos, qui India commercii causa navigantes tempest tibus essent in Germaniam abrepti, *Ibide*

Fauces Oceani patere latitudinis, ubi m nimum, VII. millia passuum ubi vero plurimu X. mill. *idem.*

Melpum opulentia præcipuum ab Ins bribu

ibus, & Gotis, & Senonibus deletum est
o die quo Camillus Veios cepit. *Ibidem* 17.
Istro ex adverso Padi fauces, contrario
rum percussu mari interjecto dulcescente.
idem 18.
Alpes in latitudinem patere C. mill. pass.
idem 19.
Ab Tingi aliam à colonia Julia. *I-*
m 5. 1.
Inter Ponticum & Caspium mare interesse
mill. *Idem* 6. 11.
Cernem insulam abesse ex adverso maxi-
e Carthaginis à continente passus mille;
idem 31.
Præcipuam autoritatem fuisse lupo &
ilis. *idem* 9 17.
Turdos paullo ante cœptos saginari: ci-
as magis placere quam grues. *Idem*
,23.
Loton brevem esse. *idem* 13. 17.
Vinum expressum loto ultra denos dies
gat durare, baccasque contusas cum silu
a ad cibos doliis condi. *ibidem.*
Scandula contectam fuisse Romam usque
bellum Pyrrhi, annis quadringentis LXX.
m 16. 10.
Ante Sullæ victoriam duo tantum tricli-
Romæ fuisse argentea. *idem* 33. 11.
Cleophantum pictorem secutum in Italia
maratum, Tarquinii Prisci Romani re-
patrem. *idem* 35. 3.

Primum

Primum Romæ parietes crusta marm
ris operuisse totius domus suæ in Cœ
monte Mamurram Formiis natum, equite
Romanum. Eum primum totis ædibus n
lam nisi è marmore columnam habuisse o
nes solidas è Caristio aut Lunensi. *Id.*
36. 6.

Magno fuisse miraculo cum P. Lentu
Spinter amphoras ex onyche, & urceos m
nitudine cadorum ostendisset: post qu
quenarium deinde triginta duorum ped
longitudine columnas vidisse. *ibidem.*

Romam conditam Olympiadis VII, an
secundo. *Solinus* 2.

Annibal Marcelli reliquias in argente
conditas urnam, adjecta aurea corona re
fit ad filium. Quum autem inferentes
nam Numidæ quidam deleti molirent
eam auferre, repugnantibus illis, vi erip
runt projeceruntque ossa. Quo nunciato
adstantes Annibal: Quam nihil, inquit, p
test fieri invito Deo. Numidas inde supp
cio affecit, neque ultra differendorum o
um vel colligendorum fuit ei cura. *Plutar
in Marcello.*

Fusum fugatumque aliquot pugnis
Marcello Annibalis exercitum. *Ibidem.*

Non senio vel morbo Lucullo mente
motam, sed quod veneno esset à liberto C
Isthene potionatus. Dedisse Calisthen
illi venenum, ut impensius ab eo diligen
qu

odamatorium existimabat esse; at ita id
visse & alienâsse mentem ejus, ut viventis
am procuraret negotia frater. *Idem in Lu-
llo.*

Non Crassi sed Bruti, qui de Lucitanis
mphaverat, Caium Graccum filiam in
trimonio habuisse. *Idem Graccii.*

Primus omnium libertinorum scribere
oriam orsus, non nisi ab honestissimo
oquo scribi solitam. *Suetonius de claris
toribus, de L. Octacilio.*

Non amplius ter bibere eum solitum su-
cenam in castris apud Mutinam. *Idem in
gusto.*

L. FENESTELLA

*dem ævo Augustæo vixit & scripsit. An-
nales memorantur. Falso huic tribuitur
Libellus de Magistratibus Romanis, qui ge-
uinum auctorem habet Dominicum Floc-
cum Florentinum.*

L. FENESTELLÆ ANNALIUM.
LIB. II.

Et quædam exta præsente suis, quæ-
m absente projecissent. *Nonius præsente
is.*

LIB. XXII.

Itaque ut magistratum Tribuni inierunt,
Cato turbulentus adolescens & audax,

nec imparatus ad dicendum, initioribus
sidus invidiam & Ptolomæo, qui jam p
fectus ex urbe erat, & P. Lentulo Cons
paranti jam iter, concitare secundo quid
populi rumore cœpit. *Nonius Roman.*

EX INCERTIS.

Vascem pectoralis reticulus. *Idem, Reti
lum masculi.*

EPITOMARUM
LIB. II.

Quemadmodum Cæsar à piratis cap
sit, utque eos ipse postea ceperit, & decol
verit. *Diomedes* 1.

EX INCERTIS.

Frustratus igitur à spe, deiectus in ca
se recepit. *Priscian.* 8.

Apud quem vadatus amicitiæ nodulo
nebatur. *Fulgent. Vadatus, Obstrictus.*

Æmiliam virginem XV. Kalend. Jan
esse damnatam. *Macrob.* 1, 10.

Sequebantur eum diem Saturnalia. *Ib*

Postero autem die, qui fuit XII I Kale
Januariarum, Licinam virginem ut cauſſ
diceret, jussam. *Ibidem.*

Defensus est Catilina à M. Cicerone. *
dianus in Catili & Antonium.*

Rutilium Attilium Nudum appellatu
socerum Pisonis patris. *Idem in Piſon.*

Ad XIV Kal: Februar: Milonem Lanuvium profectum. *idem in Milon.*

Ciceronem sexto vicesimo ætatis anno pro Sex. Roscio dixisse. *Gell:* 15. 28.

Annum vertentem Romæ ab initio XII. mensium fuisse. *Censorin: de die natali.*

Romæ pugnasse (elephantos) primum omnium in Circo Claudii Pulchri ædilitio curuli, M. Antonio, A. Postumio Coss: anno urbis DCLV. *Plinius* 8. 7.

Togas rasas Phrygianasque divi Augusti initiis temporibus cœpisse. *Ibidem* 48.

Nomen his (mullis) à colore mulleorum crementorum datum. *Idem* 9. 17.

Oleam omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa Tarquinio Priisco regnante, ab annis populi Romani CLXXXIII. anno 15. 1.

Calpurnium & Manilium, qui Legatus Marii fuerat Jugurthino bello (annulos aureos habuisse,) *idem* 30. 1.

Repositoriis argentum addi sua memoria cœptum. Sed ea testudinea tum in usu fuisse. Ante se autem paullo lignea rotunda nec multo majora quam mensas fuisse, quidem puero quadrata & compacta, aut certe operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis, lineasque per commissuras. Tympana vero se juvene appellata gerras & lances, quas antiqui magidas appellaverant. *idem* 33. 11.

appellata stateras & lances, quas antiq
magidas appellaverant. *Idem* 33.11,

TANUSIUS GEMINUS

Ciceronis amicus fuit. Annales condidit

TANUSII GEMINI ANNALES.

Conjurasse Cæsarem cum M. Crasso co
sulari, item P. Sulla & P. Autronio. *Sueto
ius in Julio c.* 9.

Catonem decernente victoriæ causa s
plicationē Senatu pro sententia dixisse, C
sarem barbaris dedendum ad expiandum
vialato jure gentium civitatem, & ad pia
lum in autorem vertendum. *Plutarch. in C*

DOMITIUS

*Incertæ ætatis scriptor; inter veteres Hist
cos memoratur.*

DOMITII.
LIB. I.

Non orbes ferreos, sed mensarum vice
mendi cibi gratiâ apium, cujus maxima e
ibidem copia fuisse substratum, quod ips
consumptis aliis edulis eos comedisse.
post subinde intellexisse illas esse men
quas illos commesturas prædictum e
Autor de origine gent: Roman.

Sorte Apollinis Delphici monitum Æ
am ut Italiam peteret, ubi duo maria in
nis

ſſet, prandiumque cum menſis comeſſet, urbem uti conderet. *Ibidem.*

CN. EGNATIUS VERINUS

Idem obſcura atatis: A primis urbis initiis Hiſtoriam contexuiſſe videtur.

EGNATII
LIB. I.

In ea contentione non modo Rerum non ſeoeciſum, ſed etiam ulterius à Romulo ſſe tradit. *Idem.*

M. OCTAVIUS

aque eſt inter priſca Hiſtoria auctores, De atate ejus, & ſcriptis itidem non conſtat.

M. OCTAVII
LIB. I.

Cum interim immolata ſue in litore ſaficium perageret, traditur forte advertiſſe givam claſſem, in qua Ulyxes erat: cumſe vereretur, ne ab hoſte cognitus periculm ſubiret, itemque rem divinam interimpere ſummum nefas, duceret, caput vemento obduxiſſe, atque ita pleno ritu ſacra rfeciſſe. Inde poſteris traditum morem ita crificandi. *Ibidem.*

Amulium patrium Rheæ ſacerdotis amoe captum, nubilo cœlo obſcuroque aëre um primum eluceſcere cœpiſſet in uſum ſacorum aquam petenti inſidiatum, in luco

pressisse eam: tum exactis men
os editos. Quod cùm comperi
facti gratia per scelus concep
sacerdotem, partum sibi exh
que Numitorem spe futurorum
adolevissent, injuriarum suarum
ultores futuri essent alios pro
illosque suos veros nepotes Fa
pastorum magistro dedisse nutriendos

Ibidem.

FINIS.

N CATILINAM
ALLVSTII
LAREANI AN-
OTATIONES SE-
ectiores, reliquis pridem
editis omissis.

,9. Scilicet, ne per otium torpesceret manus, aut animus.

ſt *animus* distinguendum, ac deinde in-
endum. *Gratuito potius malus atque*
is erat. Quasi diceret: Scire licet, cur
centes sicut fontes jugularet: ne per
n tua manus, aut animus torpesce-
Tum causa malitiæ subnectitur. Erat e-
(inquit) gratuito potiùs malus atque
dis Mirum quam hîc quidam sudarunt,
amen sese explicant.

5,9. Quod ni Catilina maturâsset.
onsiderandum, servavit Sallustius illud
um: Festina lentè, in verbo *maturare*,
uo tam anxiè ac subtiliter disputat Gel-

lius [illegible] gidio. Certè Histoeici Latini [illegible] o *properare* ac *festinare* identid[illegible] [illegible] icquid dicat Gellius.

16.20. *Spes magna dominationis in manibus frustra fuisset.*

Ita vetus codex: at Aldinus habet: S[illegible] *magna dominatio in manibus fuisset*: qu[illegible] lectionem ego non probo, neq; enim do[illegible] natio in manibus fuit, sed dominationis s[illegible]

17.20. *Postremò omnibus modis pecuniam trahunt, vexant.*

Post *vexant*, distinguendum quamqu[illegible] lectori considerandum, quid hîc *vexant* p[illegible] priè significat: videtur enim à *veho* hîc eti[illegible] significatione frequentativum esse, ut respo[illegible] deat ad *traho*.

19.27. *At Fulvia, insolentia Curij causa cognita.*

Idem Badius *insolentia*, in gignendi ca[illegible] legit, & codex quoq; vetustus: quod pla[illegible] propter compositionem, etiamsi alii abla[illegible] vum exponant propter insolentiam, illud[illegible] tem *sublato autore*, variè commentarii e[illegible] plicant: alius *sublato autore*: id est, disced[illegible] te: alius, *sublato*, id est, tracto vel allevat[illegible] ego propemodum ausim veram expositi[illegible] nem dicere, *sublato*: id est non nominato.

24.27. *Quibus pro Reip: magnitudine, ne belli timor.*

Hoc à quibusdam & universè legitur, perversè exponitur. Non est dubium Sall[illegible] stiu[illegible]

um dicere velle: cùm tam magnum ac tam
ens esset Romanum imperium, non ut
lè quisquam Romanis bellum inferret,
uctum ac insolitum fuisse omnibus, ma-
nè verò mulieribus belli timorem. Paulò
, *Rogitare deos*: quidam accusativum *deos*
ulerunt. vetus autem codex habet: Cæte-
, cùm cuique verbo in loco sint casus, ego
non tollerem, etiamsi admirationem
liculantium mulierum habeat.

29.20. *Quoniam egestas facilè habetur sine damno.*

t hanc sententiam facilem omnes putant,
hi haud quaquam intellecta, nisi distin-
mus post *habetur*, ac postea inferamus
ρδέτως *sine damno*, qualia multa sunt
cipuè apud hunc autorem.

29.13,14. *Conturbari Remp: quàm minùs ipsius valere mal.*

Quidam pro *minùs* legunt *nimis*, diversa
è sententia, quod haud scio quam pro-
n.

30.23. *Senatus sub specie, pro sua magnitudine.*

Alibi erat, *sub senatus specie*: & distin-
ndum post *specie*. Deinde inferendum,
sua magnitudine. Porrò utriusque expo-
o post sequitur: Pars, inquit, quo Sena-
autoritas maxima foret, bonum publi-
n simulantes, pro sua quisque potentia
gabant.

34. 11. *Natura ferox, vehemens animo.*

Illud *animo*, omissum fuerat quibusdam in codicibus: sed cum alia adjectiva suos habeant ablativos, videtur hîc quoq; ponẽdum.

37. *ult.* 38. 1. *Quippe quia omnes copiæ in usu quotid: & cult. cor. erant.*

Sensus præcedens manifestus est: ratio autem quæ subjungitur, non item. Quidam exponunt: Omnes copias in usu quotidiano de supellectili: cultum autem corporis, quod illi nullæ aliæ essent divitiæ. Quæ expositio non displicet, maximè qd nesciam melior.

49. 19. *A Manlius Torquatus bello Gallico.*

Livius lib: 8. ac Cicero tertio Officiorum satis concorditer hunc Titum, non Aulum nominant: & bello Latino id factum, non Gallico. Vetus codex omiserat prænomen.

50. 4. *Catilina cum exercitu in faucibus urget.*

Risum hoc loco moverunt mihi jejuni illi commentatores in hunc autorem: quorum alius exponit in *faucibus*, scilicet, ad devorandum: alius *in faucibus*: id est, introitu civitatis: tertius *in faucibus Italiæ*: id est in Alpibus. Ceterùm, non omnes codices habent *Italiæ*. Ideóque malim quando hoc tempore Catilina cum exercitu in Hetruria erat, exponere: *in faucibus* Apennini, quæ ipsæ tamen sunt Italiæ,

51. 8.

51.8. *Ac veluti effœta parentum.*

Effeta parente, legit Badius in auferendi casu utrumque; quæ lectio quidem placet: tamen alteram per genitivum *parentum*, ego tamen nè non intelligo, etiamsi & vetus codex illum habeat.

54.23. *Timor animi auribus officit.*

Amphibolen in *animi*, dicere ne velit; Timor animi: in Auribus animi, per metaphoram: sed prior sensus magis arridet.

IN BELLUM JUGURTHINUM.

61.7. *Decus atque libertatem suam gratificari.*

Illud *Gratificari*, variè exponunt Commentatii. Soldus conjungit, & *libido gratificari* exponit, libido gratificandi. Badius dicit in expositione sua verbum *velint*, quod nulli contextus habent. Sed subjungit: Ordo hic est, *libido gratificari*, ponitur more Græcorum, pro gratificandi. Sin libido tenet gratificari, *tenet* ponitur quasi pro regit. Hæc ille. Ego puto ordinem esse: nisi forte quem inhonesta & pernicioſa libido tenet *gratificari*: id est, gratis donare decus atque libertatem suam potentiæ paucorum: quasi dicerit, quos juvat fieri mancipia.

Secundùm

7[illegible] *Secundùm ea consideranda erant, uti debitis uterer.*

Obscurissimè hoc dictum est. Vetustiores codices habebant. *Sed si ea desideranda erant* &c. Cæterùm verba, quæ per duos deinde sequuntur versus, etsi luculenta sunt, sensu tamen ad præcedentia nullam facit fidem. Nam probitas, *quid ad præcedentia?* quæ deinde hæc verba *Neque mihi in manu fuit Jugurtha qualis foret?* Codex hic noster unâ cum illo Lugd: Bat: edito 1638, habet *secundùm ea: si desideranda erant, uti debitis uterer:* lectio sane si non cæteris præferenda, at non rejicienda.

73.29. *Aut necessariis adversa facta sunt.*

Non dixit *necessarios* masculino, sed *necessaria* neutro genere, ut *imperia & servitia* pro imperatoribus ac servis dicere frequenter classici scriptores solent.

80 30. *Injurias suas manu vindicaturum.* Unde ancipitem reciprocationem in verbo *suas.* Jugurtham ne referat, qui intulerat, an Ad herbalem, cui illata erat. *Ipsius*, quod medium verbum inter *suas* ac *ejus* Grammatici ponunt, sustulisse hanc dubitationem.

82.19. *Virtute, non malitia P. Scipioni summo viro plac.*

Incerta est distinctio, sine dictum *Virtute & malitia*, ad priora referendum, an ad posteriora. Badius ad posteriora retulit: fortasse quo

quòd magis quis malitia placet, quàm probetur: at ego puto æque malitia neminem placere, atque neminem probari. Ideoque ambiguum est.

83. ult. *Nisi tamen intelligo ipsam supra quàm ego sum, petere.*

Alii *tantum* pro *tamen* legunt, quod magis placet. Quanquam satis adhuc obscurus manet sensus, quem ego non prorsus intelligo. Soldus exponit, *supra quàm ego sum*: id est, Numidiæ regnum, sive imperium, quod vestrum est. Lector cogitet quid malit.

88,21. *Deinde postero die quasi per Satyram legem sententiis exquisitis.*

Neque hanc legem apud quempiam alium memini me legere autorem. Soldus: **Lex** Satyra (inquit) est, quæ uno rogatu plura. Badius autem: Quæ uno rogatu priusquam respondeatur, multa simul & varia comprehendit: ut, Vultisne, jubetisne cum Jugurtha bellum componatur? elephantos tradat? & cætera. Quæ, unde, aut quibus autoribus doceant, haud scire possum. Eadem Perottus, & alii nostræ tempestatis autorum expositores identidem inculcant, sed autorum testimonia videre vellem.

89.25 *Nam illa quidem piget dicere hùc annis quindecim.*

Haud dubiè de eo loquitur tempore, quo post Gracchi occisos, nobiles victoria elati, in

immodicè sæviebant. Cæterum Gracchi cæde hic vicesimus tertius annus: à Cati autem undecimus. Quid sibi hoc in loco numerus 15. annorum velit, non satis intelligo, corruptum esse valde vereor, sed judicet lector. Paulò post: 89. 27. *Quamque multi perierint.* Quidam codices habebant *multi*, trisyllabon, tantum momenti adfert tenuissimum punctum, tertiæ Rom. vocali vel apposita, vel adempta. Neutram lectionem affirmo, neutram rejicio: quam verò præferam, non habeo quod certum dicam.

93. 10. *Neque ego vos Quirites hortor, ut jam malitia ei, vest. perpe. quam recte feciſſe.*

Ego hunc sensum herculè non probè intelligo, neque ullus Commentatorum explicat, nisi intelligamus fuisse lætam plebem si qui ex magnatibus peccârint, ut ipsi occasio esset pœnæ ex inimicis sumendæ. Ultimam porrò orationis hujus periodum quam frigidè tractant. Bacius ad proximè præcedentem confert sententiam de memoria vel præsiti beneficii, vel perpetrati scelens. Ego autem puto hoc eum dicere velle: Si puniantur scelerati, quod tota oratione, ut fieret, egit, non toties egebitis auxilio tribunitio, quippe non tot injuriæ erunt.

96. 15. *Fit reus magis ex æquo & bono, quam ex jure gentium Romanus comes ejus, qui*

qui Rom. fidē pub. venerat. Commentatores exponunt. Jus gentium esse, propter fidem publicam datam, ut Jugurtha cum suis non violaretur: ergo eum puniri non debere: sed in locum suum reverteretur, ac deinde juri sisteretur. Quæ expositio mihi prorsus displicet. Puto enim autorem hoc dicere velle, quando Bomilcar contra jus gentium peccaverat, & fidem publicam facto irritam fecerat, quippe qui per fugam occiderat, & prorsus hostilia fecerat: tamen clementia ac benignitate Romanorum, ex æquo & bono: hoc est, æquitatis consuetudine magis sit reus, quàm jure gentium, qui jam judicatus erat. Quod regem haud latuit. Ideoque enim in Numidiam remisit, ne judicio damnatus occideretur, regno in hoc magis quàm vadibus consulens rex. Vades autem à rege pro Bomilcare datos intelligendum, quod postea autor ubi Metellus Bomilcarem de regis proditione solicitat, fatetur his verbis: *Igitur Bomilcarem, qui Rom. cum Jugurtha fuerat.* & inde vadibus datis de Massinissæ nece clam judicium fugerat, quod ei per maximam amicitiam, maxima copia fallendi erat, multis pollicitationibus adgreditur. Quæ ideo adduximus, quòd hic non satis liquet quid referat illud *qui*, cùm inquit: 96 17. *qui Romam fide publica venerat.* Jugurtham ne, an Bomilcarem? Badius ad Jugurth. refert. Verùm

rûm ter quid ea verba posuerit autor, aut ferantur: id verò haud satis constat, ntelligamus & Bomilcarem fuisse in fide ublica, quem tamen facto hostili ut dictum est, violaverat. Nec minùs qui datur, quàm qui dant, eam iritam facere possunt, quod etiam num nostra ætate servatur. Verum ne hoc quidem satis perspicuum, Vadésne Numidæ fuerint, an Romani. Ex amicis (inquit) L. vades dederat: Dein illud obscurissimum est, quod ait *Igitur quanquam in priore actione ex amicis*, &c. Nam si de Memmii actione, qui Jugurtham in judicium traxit, intelligit, quid ad Bomilcarem, pro quo, non pro Jugurtha vades dati sunt, ea attinet? Totus igitur hic locus cum judicio legendus, quo ego me nondum expico.

109. 13, 14. *Cum interim Metellus ignarus hostium monte digredientis, cum exercitu conspicitur.*

Mirè mutatum dicendi genus. Cum enim dicere vellet, Jugurtham antè abscondium, nunc Metello visum ait. Metellus cum exercitu conspicitur. Omnia enim continuò sequentia indicant, Jugurtham nunc primùm Metello videri, qui in eo colle, quem transverso itinere porrectum autor docuit, consederat. Metellus dubius erat, non Jugurtha. Prima quidem verba, si non bis postea descendisse repetisset, ita legi poterant: Cùm interim

interim Metello ignaro hostium monte digre-dientes, cum exercitu conspicitur, scilicet Jugurtha. Inde enim dubius primum Metellus suum deinde agmen constituit.

113. 26, 27. *Adversæ res etiam bonos detrectant.*

Ita plerique habent codices, *detrectant*, et a in secunda syllaba. Aldinus verò *detentant* legit, quod verbum non intelligo: Soldus more suo transilit: in expositione tamen ait, apud victos etiam, qui fortes, tanquam ignavi vituperantur. Badius: Res adversæ, inquit, detrectant: id est, deprimunt & vituperant etiam bonos. Ego (si modò recte legitur *detractant*) exponerem: Res adversæ bonos detractant: hoc est, bonis derogant. Nam inde *detractatores*, qui famæ alicujus derogant, dicti videntur: fuisse tamen priscum aliquod verbum per sciolos amotum valde vereor.

114. 20. *Minore detrimento illos vinci*: Minore damno Numidarum intelligendum, ut rectè exponit Badius. Et inde legendum, *quàm suos vincere*: ubi verbum *suos*, in quibusdam exemplaribus malè omissum est.

115. 4. *In alienis bellum gerere.*

Illud *alienis* ut exponendum, vix equidem scire possum, Soldus ut notum transiliit. Badius exponit *in alienis*: id est, non à se delectis ad pugnam locis: quæ verba ego sanè non

lligo. Tu vide si *alienis* exponen
pro *alienatis*.

3. *Praeterea picem & sulphure & taeda mixtam.*

Ita Aldinus & Gothi codices habent. At
qui, ut ingenuè quod sentio, fatear, pice
mixtam taeda, vix abs quoquam intelligi pu
to. Veteres alii codices habebant: *Praete
ea pice & sulphure taedam mixtam.* Et mix
tam: id est, illitam, rectè exponit Badius
qui adhunc modum legisse videtur. Solde
rursus transilit, ut solet. Lector sequatur
quod placuerit.

128. ult. *Nam is civis ex Latio erat.*

Aldinus codex *Collatio* habet, quae lecti
verior videtur, Erat igitur Collatinus civis
non Romanus: alioqui lex Portia veruisse
cum mori. Verùm de ea lege, in quibus ser
vanda, & quibus non, multa dicenda eran
si hujus nostri negocii ea esset materia.

139. 1. *Bocchi pacem imminuere, ne mo-
ras agitando, aliud quàm bel-
lum mallet.*

Imminuere pro *interrumpere*, accepisse vi
detur. Sed pro, *ne moras*, idem Aldinus co
dex habet, *ne mox agitando*: quae lecti
melior est, si *agitando* pro *cogitando* acce
peris.

140. 12. *Dictitare, sese consulatum ex
victis illis spolia cepisse.*

"Glareanus legit *Dictitare, sese consula
tum*

tum ex vitiis illis quasi spolia cepisse, & in verba addit. Quidam codices illud *quasi* habebant ante verbum *illis*. Aldinus codex prorsus omittit. Ego post *illis* ponendum puto: atque ita habebat vetustus codex.

142. 4. *Quippe beneficia mea Reipub. procedunt.*

Si hæc verba prorsus abessent, sensus huius periodi clarior esset. Cur autem Aldinus codex *Reip.* dandi casum in accusandi commp. mutaverit, non equidem intelligo. Et verbum *procedunt*, Soldus *utilia sunt* exponit. Alii *procedunt*, exponunt *prosperè cedunt*: ut Terentius in Andria:

Nisi id putas, quia primò processit parum,
Non posse jam ad salutē converti hoc malū.

Atque post *procedunt* distinguendum ac intelligendum. 142. 5. *Nobilitatem locum sedendi quærere.*

152. 6. *Omnia non bene consulta in virtutem trahebantur.*

His verbis quidam codices hæc addunt verba: *verùm etiam casu data in virtutem trahebantur*. Sed sive ea legamus, sive omittamus, intelligenda videtur conjunctio *etiā*: sit sensus, omnia etiam non bene consulta. Soldus ad hostes retulit. Si hostes (inquit) non bene consulebant, & Marius ita faceret, laudatur à plerisque. Badius addit *tum*: Omnia non solùm bene consulta, verùm etiam casu data, in virtutem trahebantur.

b[illegible] Ita copiosa est ignorantia nostr[illegible] q[illegible] [illegible]æremus, quemadmodum non i[illegible] m[illegible] [illegible]st quod sequitur: 152.10. *Au[illegible] deor[illegible] [illegible]utu cuncta portendi*: ubi Badi[illegible] exponit significari & adduci, scilicet ill[illegible] Soldus; Diis autoribus fieri: quod magi[illegible] placet.

172. 26. *Neque hominem nobilem non sua ignavia.*

Extremum verbum neque vetustus, neq[illegible] Aldinus codices habent: sed sive ponatu[illegible] sive omittatur, certè *captum*, vel quid sim[illegible] desideratur ad plenum sensum.

JACOBI BONONIENSIS IN CATILINAM

Annotatiunculæ potiores.

10.7,8. N*Edum illi corruptis moribus, v[illegible]ctoria obtemperarent* legimus e[illegible] Prisciano Augustinoque locum hunc citan[illegible]tibus. *Nedum* pro *saltem* positum est. E[illegible] hic sensus: Saltem necesse fuit milites h[illegible] tanta indulgentia, imò licentia Imperator[illegible] corruptos, victoriæ obtemperare: quod e[illegible] pro libidine impetuque victoriam citra m[illegible]dum exercere.

11. 4,5. *Libido stupri, ganeaque, cateri[illegible]que cultus non minor incesserat.* Cultum ac[illegible]pim[illegible]

imus pro *elegantia* : quæ apud veteres pro itio sæpiùs reponebatur: quod Catonis au-oritate probat Gel. scribens elegantem di-tum antiquitus, non ob ingenii eleganti-m, sed qui nimis læto amænoque cul-u esset: Cultus adhoc apud veteres nunc bonam, nunc in malam partem accipie-atur: ut,

Mundus erit, qui non offendit sordibus, atq;
In neutram partem cultus miser.

pud Horatium.

44.10. Apud Priscianum in oratione Cæ-aris menda est, *Hi primò cæpêre pessimum utnque & omnibus sævisum indemnatum tare: ea lege populus latam.* Dictio *Lege*, xpungatur, tum ex antiquo codice, tum ma-imè sensu. Nulla enim legis hic facta est entio. Ad hoc *ea* accusativus est: quod nam Prisciano autore advertimus, hunc ocum citante. [Nostra editio habet *eo*.

51.8. *At sicut effœta parentum multis empestatibus.* Sunt qui putant legendum, *ef-œta parente.* Cæterum cùm omnes codi-es, parentum habeant, nihil immutando ensus ita explicari posse videtur: sicque or-inandum puto. Haud sanè quisquam Ro-æ virtute magnus fuit, sicut effœta, subaudi Rep. & erit ablativus absolutus, effœta dico magnis tempestatibus parentum: hoc est, ca-amitatibus majorum per quod innuere vide-ur bella civilia & discordias intestinas in

causa

causa fuisse, ut nullus jam multus seculis clarissimus emerserit.

IN JUGURTHAM SALLUSTII.

73. 26. IN Jugurtha ad hoc primum illud occurrit: *quos accedam, aut quos appellem?* Ex Donato corrigendum est, *quos accidam.* Accidere enim, cadere autore, est gestum corpore ostendere in humilitatem cadentis: quod est juxta cadere. Tranquillus in Claudio: Ne præ metu genua sibi accidentem Imperatorem saluti vit, non *accedentem*, ut passim legitur.

16. 30 *Comperior Bocchum magis fi Punica.* Non *Comperio*, ut aliqui codic habent, sed *Comperior* legendum, tum e antiquo codice, tum ex Prisciano, locu hunc allegante: passiva enim vox est in si nificatione activa, juxta illud:

--- & pictis bellantur Amazones armis,

CÆLI

CÆLII SECUNDI CURIONIS IN *SALLUSTII BELLUM* JUGURTHINUM,

Annotationes, maximè necessariæ reliquis omissis.

1. *Also quaritur.*] Inter eos qui generis humani imbecillitatem deplorarunt, fuit Theophrast. ut Cicero Tuscul. 3. testatur: præterea, Plin. Secundus de natur. histor. lib. 7. proœmio: sed scripsit elegiam de obitu Mæcen. multa fletur, in hanc sententiam collegisse. Sed horum omnium querelis respondet Lactantius in lib. de opificio Dei: Seneca quoque opere de brevitate vitæ multa subtiliter Stoicè.

61. 1. *Importunum est.*] detestandum & crudele, sic importunam belluam, pestem & genus appellat Cic. sic Virg. importunæ volucres, dixit.

62. 23. *Deinde quia tum primum.*] secunda causa, quod nobilitatis insolentia, tum primum cœpit coërceri, ex quo bella civilia inter Syllam & Marium, atque alia orta

buêre. Ergo obviam ium est, fre
injectum.

5. *Divina & hu. c. perm.*] Simil
est proverbio illi: Cœlum terræ, aut ma
cœlo miscere. Significat autem in bello d
vili divina & humana jura violata.

63.3. *Masinissa.*] Seu Masanissa, ut Li
vius. Galæ Massylorum regis F. cùm à Ca
thaginensibus esset, simulans, se ad popula
dos Hispaniæ agros à Gadibus proficisc
Clam ad Scipionem contendit: à quo i
amicitiam receptus est, inde constantissim
ad ultimam senectam in Romanos fideisu
Liv. Rex autem Numidarum appellatu
quod Massyli & ipsi Numidæ sunt, Li
vius.

6.4.0. *Qui ubi primum adolevit.*] Hi
Jugurthæ formam, vires, mores, ingenium
que describit: eique omnia tribuit, quæ X
nophon Cyro, excepto animi ad virtute
cultu. Longè enim alia erat Persarum
puerorum educatione cura, quàm Pœno
rum: apud illos enim prima ratio erat, u
animi ad justitiam & religionem erudire
tur: deinde in iis quæ ad corporis exercita
tionem facerent: Pœnis verò contrà, rel
gionis fideique nulla cura, corporis plurima
Itaque non mirum si exitus quoque Cyri
Jugurthæ diversus fuit.

65.5. *Quorum alterum.*] ostendit dif
cultatem duarum virtutum: nam provid

d est, qui longè omnia vident, pericula iam agnoscunt, hinc timidi fiunt: nam imor est metus mali appropinquantis: ontrà fortes & audaces periculis minimè xpensis plerunque temeritate efferuntur, ubus de rebus Arist. Eth. lib. 3. Et Cio de Offic. lib. 1. Fortis animus & mus in homine non perfecto, ferventior plenque est.

65. 18. *Clari, magis quàm honesti*] Cla ad notitiam, honesti ad virtutem, præsertm justitiam, & æquitatem referturi & cla celebres, & quod vulgo dicunt, famosi, neſtique boni.

65. 27. *In prætorium.*] Imperatoris tanaculum.

65. 30. *Pernitiosè à pau.*] sententia poico homine, atque Scipione digna: nam blica non sunt privati juris.

66. 14. *Tum virtute, tum gratia viri.*] pionis nimirum: nam utrunque de Scipie intelligendum est.

67. 3. *Gloriâ invidiam vicisti.*] cùm m similis simili, & figulus figulo invidere eat, invidere ei non solent, qui longè ltumque aliorum sortem superant, ut Aokendit Rhet. lib. 2.

71. 8. *Etiam à stirpe socium.*] id est, tura, non recens factum, sed natum.

71. 14. *Secundum ea.*] id est, post ea, ius gradus, si egerem, vellem ut mihi non

meis majoribus debitis, uti posse: quibus ve-
bis, suum animum promptum ad ea qu
nondum præstitit, præstanda ostendit, cu
ullam spem remunerationis: atque ita si
non mediocrem comparat gratiam.

71. 24. *Magis fidei ejus quàm fortu
peter.*] magis sperare poterat, quam ac
pere fortunam. Nam cùm Masinissa amic
tiam cum Romanis instituit, bello in Hisp
nia difficili erant implicati: itaque fide ill
rum potius nixus, quàm præsenti fortun
sese eis adjunxit, quod laudabilius est.

72. 14. *Dum Carth.*] latenter & mod
stè, quæ propter amicitiam P.R. passi era
commemorat adjecta excusatione.

83. 20. *Subigit.*] Verbum Sallustio
militare, pro cogit.

89. 7. *Concionibus.*] Orationibus ad p
pulum Dunigorus, ut Græci, & atten
quanta celeritate Memmii cùm aliarum, t
sequentis conditionis capita complecta
Crispus noster.

89. 15. *Roma Memmii facundia cl
pollensque fuit.*] Cicero de clar. or. d
Memmios C. & Lucium in mediocribu
ratoribus habuit. Tum etiam inquit C
L. Memmii fuerunt oratores mediocres,
cusatores acres atque acerbi. Itaque in j
cium capitis multos vocaverunt, pro reis
sæpè dixerunt. Sed hæc non minuunt C
testimonium. Cicero non cum orator

suæ ætatis comparat, sed perfecti oratoris ideam exigit: ad quam mediocres habentur: Crispus verò addit ea tempestate, & Romæ, ut intelligas sua Memmios ætate, & Romæ tantum, eorum facundiam claram exístere: & clara ad famam; pollens, ad vim & acrimoniam referenda sunt.

90. 29 *Quasi honor.*] Magnæ, vel audaciæ, vel stultitiæ signum turpia, quasi honesta sint ostentare.

91. 24. *Quò majus dedecus est.*] Sententia quod dixit probat: ratio est, quod si nihil paraveris, reprehendere nemo possit, idcò enim illud affectur, facultas defuit. Veràm si parta amiseris, culpam deprecari non possis. Huic sententiæ reciprocam protulit Ovid.

Nè minor est virtus quàm quærere, parta tueri.

92. 4. *Nisi fortè nondum etiam vos dominat.*] Ironia sane amara, qua eis pudorem incutit.

92. 6. *Quam hæc.*] Hæc duo verba, ex margine irrepsisse videntur in hunc locum.

92. 21. *Æterna.*] Æterna habent quidam codices, nec malè: nam duo incommoda subjicit, quibus urgeri eos, ni vindicaverint, necesse sit.

93. 25. *Secutus morem Imp.*] Quod exemplo fit, inquit in Epist. lib. 4. Cic. id etiam jure fieri homines putant. Præclarè etiam illud ex Platone: Non tam malum est peccare

reges (quanquam hoc quidem per se magnum est malum) quàm quod cæteros suo exemplo peccare faciunt.

93. ult. *Veluti tabes.*] morbus est tabes paul: tim citraque dolorem hominem absumens, cujus plures sunt & causæ & species, ut est apud Cor. Celsum. Contagium esse, aiunt, præsertim pecorum, totum gregem corrumpens: quoniam igitur dixit, secuti morē impsui, similitudine nunc ostendit ab imp. hoc contagium alios quoq; ejus socios infecisse.

94. 15. *C Bebium.*] Decem erant Tribuni plebis, quorum quivis unus omnes impedire, eisque intercedere poterat, ut Plutar. in Uticensi, & Dionys. antiqu. lib. x.

94. 17. *At C. Memmius.*] Laudanda Memmii moderatio, qui plebis animos sua concione sedavit: neque existimavit iræ in puniendo esse parendum, sed dignitatis & æquitatis habendam rationem esse: nunquam enim iratus qui accedit ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum. Cogitabat præterea vir politicus, fidem publicam Jugurthæ datam, violare contra jus gentium esse. Itaque sedare motus & animos iratæ plebis mollire voluit, quod & obtinuit: quod docent verba illa, post ubi silentium cœpit: ex quo apparet quanta sit vi gravis, & facundi in sedandis turbis auctoritas: quàm rem pulcherrimè expressit Poëta in primo Æn. quum ait:

Ac veluti magno in populo cum sæpè coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
Tum pietate gravem ac meritis si forte virum, quem
Conspexêre, silent, arrectisque auribus astant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

94. 26, 27. *Quibus juvantibus, quibúsque ministris.*] Juvantes, intelligit, autores, & impulsores: ministros, facinorum executores

95. 26. *Movere quàm senescere.*] Movere habent alii, & senescere, metaphora elegans, pro more senum torpere. Cæsar de bel. Gal. 2, exercitum inveterascere dixit.

96. 15. *Fit reus magis ex æquo & bono, quam.*] Jure gentium Bomilcar reus fieri non poterat, qui pari fide Romam cum Jugurtha venerat: quæ fides violari intelligebatur, si reus fieret: verùm, cùm sub ipsa fide eædem Massivæ procurasset, existimarunt, jus gentium, quo fides publica nititur, adhibita æquitatis regula, esse interpretandum: nimirum de iis qui post acceptam fidem, nihil innovassent, aut perpetrassent: cum autè Bomilcar, homi. ē occidi curasset, cum publica fide minimè juvari, quo minus plecteretur. Hæc germana hujus loci sententia mihi videtur, etiamsi non ignorem esse qui secus sentiant.

96.20. *Supra gratiam.*] id est, gratiam omnem & pecuniam facti odio superari vel, nullo favore aut largitione posse judicium vitari.

98.10. *Vanitate atque imperitia.*] Vanitatis erat, quod bellum tanquam peritus ostentaret, cùm esset imperitus: duo igitur in eo reprehendit, jactantiam, & imperitiam.

99.14. *Se humanarum rerum memorem.*] Præclarè nihil fingeret: Nam humanarum rerum inconstantiæ in rebus secundis memorem esse, hominis est moderati atque sapientis.

99.22. *Insolita rerum bellicarum.*] Insolita dixit pro ignara, & rebus bellicis minimè assueta. Notanda loquendi hîc inusitata, ut & illa ejusdem, insolens vera accipiendi, secus Cæsar lib. 3. Civil. insolitus ad laborem exercitus dixit.

102.9, 10. *Sine modo modestiaque.*] Modus ad facta, modestia ad animum refertur.

102. ult. *Sed bono vinci, satius est, quàm malo more injuriam vincere.*] Sententia Sallustiana gravitate digna.

103.3. *Plusque in reliquum sibi timuit, quam potentiæ addidit.*] Tantum abest, inquit, ut nobilitas, quicquam sua crudelitate in plebem profecerit, ut potius sibi non exiguum periculum creaverit. Neque enim

enim metu ea victoria liberata est, nec potentiam suam auxit. Nam irritata multitudo ubi nacta est ducem, & ipsa ulcisci nobilitatem voluit.

103. ult. *Paratis compositisque.*] non tantum est parare, sed ordinare quoque necesse est, ut absit confusio.

104. 2. *Bonas artes*] scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem & felicitatem, Cic. pro L. Manil.

Ibid. *Tum max. quod adversus divitias.*] quod abstinens esset alieni, magna virtus in belli duce.

105. 21. *Et eas ipse cum leg. circ.*] Boni imperatoris munus: nam non satis est imperare, sed ut imperata fiant, videre oportet.

108. 18. *Extenuata.*] rarefacta, & sparsiquo magis inter virgulta lateret, ut infrà ostendet.

108. 22. *Dein singulas turmas, & manipulos.*] Turmæ sunt equitum, manipuli peditum. Hic Jugurthæ diligentiam notat licet, cujus etiam obliquam orationem ad militis brevissimam quidem illam, aptam loco & tempori describit.

108. 24. *Memores pristinæ virt.*] hortatio ab honesto.

108. 26. *Ab Rom. avaritia.*] locus ab utili

109. 6. *Ad hoc viritim.*] Hæc sunt exi-

mia in cohortando, si unum quemque pro ingenio tractes, quod hîc Jugurtha fecit, qui nullum boni imperatoris munus omisit.

110.16. *Signo dato hostes.*] Prima hîc describitur pugna, in qua admirabilis Cæspi dicendi celeritas, & copia Jugurthæ calliditas in instituenda pugna attendenda est.

111.4. *Cæterùm facies.*] Hoc loco attende celeritatem illam & beatam copiam modò è singulis verbis, modò è pluribus, mixtim confecta, ut & acies ipsæ pugnaque permista & confusa erat.

113.26. *Quippe res humanas.*] Lætitiam Romanorum inter se jactatum, communi sententia ex hominum more sumpta excusat, cujus sententiæ posterior pars, uno verbo corrupto, obscuratur. Adversæ res etiam bonos decretant, alii detrectant: neutrum placet. Lego igitur deterrent, scilicet, quò minus gloriari liceat.

114.7. *At ille sese in loca saltuosa.*] Victus Jugurtha quid egerit, ostendit: duo nimirum, quorum alterum est, ut se in loca tuta receperit: deinde novas copias comparârit: quæ duo à victis, si fieri potest, sunt agitanda.

114.24. *Multa castella & oppida.*] Castella sunt vici: oppida verò urbes.

115.25. *Igitur eò intentior.*] Metelli moderatio,

moderatio, qui nequaquam rebus secundis elatus, ut plerique, animum remittit: sed quod imperatoribus propositum semper esse debet, victoriam spectat, tanquam finem, ad eamque totis nervis nititur.

115. 28. *Ita quò clarior.*] O' verum imperatorem, non ponebat enim rumores ante salutem, ut de Scipione Ennius dixit.

119. 16. *Interim Jugurtha ex occulto repentè nostros invadit.*] Attende quàm sæpè Jugurtha de improviso Romanos invadit: quod insignis est vigilantiæ argumentum.

FINIS.

FLORILEGIUM LOCVTIONVM SALLUSTIANARUM.

ABunde esse 17. 55. 59
Actu promtus (177
Ad hoc. 11. 24. 101 & sæpe.
Ad se vorsum. 118. (128
Ad tempus, idē quod, *tempori & in tempore* 129
Ægritudo 139
Æqua manu discedere è prælio 31
Æmulus facta consultaque 208
Æquum bonumque 96 (186
Æstas nova, adulta, præceps 233
Æstumare aliquid ex aliquo 9
Ætatem agere 4 32 & sæpe.
Ætatem habere procul à re-p. 4
Agere, absolute 175
Agere ætatem in excelso 43
Agere ætatem per ignaviam 59
Agere pro victore 159
Agere vitam in obscuro 42
Agitare imperium 8
Agitare lætitiam 37
Agitare mente 16
Agitare pacem 72
Agitare præsidium (116. 148
Agitare remp. 30
Agitare, simpliciter (200
Alia omnia, id est, *diversa*

Versa contraria 36
Aliena mens 29
Alienus consilii 32
Alius posté alium 123
Alteri alteros vincere 103
Amat fieri 69
Amplius duobus millibus opinione 53
Amplius annos xxx. (57
Animo valere 68
cum Animo suo reputare, volvere, cogitare agitare, trahere 70.130.140 (143
Ante capere 11.25
Antevenire 148
Anxie ferre, agitare (139
Ardens in cupiditatibus 4
Arduum χαλεπὸν 5
Assidere urbem 209
Aspera fœdaque evenire, & Asperum tali significatu sæpius 22
Atque, pro quam 30
Atrox animi 193
Atterere alterius pudorem 13
Audaciter 196
Audito tale quid factum &c. 216
Aversari aliquem (217

B

Belli domique 102
Bonum & æquum (75
Bonum honestumque (64
Bonus bello 69

C

Castellani 153
Casus, pro, occasio. 84
Circumventus difficultatibus 63
Circumventus necessitudinibus 18
Claritudo 59
Clemens, pro, nonnimius 82
Cognomen ex virtute 62
Comperta res pro re magnitudine 19

Competere lingua, auribus, animo 188
ex Compositio 193
Concedere ætati 181
Concedere in jus, potestatem ditionem 16
Concedere in nomen & gentem imperantium 79
Concedere naturæ 72
Conditio 161
Consilium habere 121
Constratus telis locus 163
Consuetudo stupri 19
Consuetum pro *familiare* 142
Consultare in medium 213
Consultare reip 6
Contendere fallaciis 9
Convenæ 213
Convertit, absolute 6
Coopertus flagitiis 19
ex Copia rei facere 100
pro Copia rei facere 151
Creditum abjurare 21
Cujus, simpl: pro *cujus gratia* 35
Cultus pueritiæ 13

D

DAre victos hostes 119
Decebat victoribus 189
Decoribus equis & armis 199
Deformatus æruminis 71
Dehonestamentũ 181
Descẽdit in pectus 68
Desistere actione 194
De integro 122
De improviso 160. & sæpe
Detrectare, pro *facere ut quis male audiat* 113
Diei vesper erat 112
Degredi monte 109
Discordiosus 126
Doctus literis Græcis, Latinis 20
Dolens ejus casum 32
Dolentia alicui 140
Domi, foris 17
Domi militiæque 23. & sæpe.
Dubium habere 202

Ducti [illegible] 9

EGe[illegible] cum [illegible]sat 159
Egressus ad summum montis 153
Emori per virtutem 17
Equidem scitis 54
Ascendere 158
Evenire aspera, fœdaque 21
Ex animi sententia, formula antiqua 144
Ex commodo quid facere 139
Ex composito 141
Ex conscientia timere 122
Ex copia rerum statuere 100
Ex improviso 73
Ex inopia consilium capere 115
Ex lubidine 185
Ex lubidine uti 103
Ex sententia 170
Ex virtute cog[illegible]men 62
Ex voluntate 21
Exercere se aliquare 123
Exercere victoriam crudeliter moderate 257
Expers fama, fortuna 26
Extrema experiri 21
Extrema necessitas 179
in Extremo fortunæ sitæ 82
Extremum diei 81. æstatis 150

FActo opus 36. & sæpe
Falsum esse 9
Falsum me habuit ea res 66
Famam præclari facinoris quærere 3
Fides 21. 132
Fides publica 38
Fidei causa 87
Fine inguinum 208
Firmatus animi 207
Fors 135
Fortunatus forma, genere

nere 20
Frustra esse 130. & sæpe
Furibundus 25
Futurum quæ imperata sint 161

G

Gallicæ mulieres 214
Gignentia 154
Gnaritas locorũ 198
Grassari ad gloriam via virtutis 59
Grassari cupidine atque ira 124
Gratia habere 172
Gratiam facere delicti, belli 47. 166
Gratiam quærere 60
Gratificari alteri rem quampiam 61
Gratuito bonus, malus 13. 57

H

HAbent ita se mores 113
Habere acurate & liberaliter 165
Habere compertum 54
Habere dubium 203
Habere exercitum luxuriose 9
Habere in amicis 65
Habere in custodiis 38
Habere in gratia 171
Habere in incertũ 32
Habere in propatulo 10
Habere in spe 25
Habere manifestum 22
Habere occultum 19
Habere pensi & moderati 5 10
Habere pericula vilia 12
Habere sese æquabiliter 2
Habere summum judicium, imperium 19
Habere vilia, imperium, patriam, &c. 23
Haveto pro valeto 28
Hibernacula 169
Homo adolescens 30
Homo fœdus 15
Homo novus 20
Honestatus honore 28

Hoſtia facere 168

I

IAcere, mentionem facere, innuere, ſignificare 67
Id locorum 123
Idem moribus ſuis facere, pro idem quod majores 144
Ignara lingua, regio, pro ignota 79
Ignoratus, pro occultatus, latens, tacitus 115
Immane quantum 197
Impenſius quid facere 132
Imperare, pro imperata peragere 122
Imponere invidiæ 33
Importuoſum mare 77
de Improviſo 98. & ſæpe.
Impunitas alicujus facti 24
In aperto eſſe 60
In Gallium verſus 52
In gloria numerat 180
In gratia habere 171
In invidia eſſe 85
In imperio natus 91
In manus, pro ad manus venire 143
In obſcuro vitam agere 42
In oculis ſitum 17
In præſens 13
In remeſſe 16
In ſpe habere 25
In tempus 204
In tempore 176
In unum convocare, cogere, &c. 13. & ſæpe.
Incedunt per ora veſtra 90
Inceptum, pro conſilium 150
in Incerto 98. 107
Incredibile memoratu 56
Incultus ſubſtans 59
Indicare, pro indicium facere 39
Inermus 154 168
Infectum, pro quod quis facere nequeat 134
Infenſi intentiq; 117
Ingenium in promptu habere 6

Ingenium loci 207
Ingens bellu 123
Innocens pro *incorruptus* 105
Insidiæ consuli, simpliciter 26
Insolens malarum artium 3
Insolitus servitii 177
Insolentia loci 111
Instruere prælio 188
de Integro 122
Intempesta nox 21, 25
quo Intenderat 163
Intendere ingeniũ 41
Intendere officia 134
Intenta mala 10
Interrogatus lege Plautia 25
Intestabilis, improbus 127
Invasit svaritia in animos 93
Invidiam imponere 32
Jocum movere 21
Is talis vir 123
Ita se res humanæ habent 113
Jurare ex sententia 170
Jus bonumque 8
Jus fasque 12
Juxta æstumare 2
Juxta mecum 54
Juxta ponere 125

L

Lætitia esse 44
Legare sibi, id est, *legatos assumere* 87
Liberalis pecuniæ 7
Locus placitus 138
Loco suo pugnam fare 120
Lubidinem habere in aliquare 6
Luculenta oratio 25

M

Magis magisque 50 & sæpe
Malares 17
Malefici generis animalia 77
Mali fructus 200
Malo esse 44
Manifestus sceleris 50
Mare magnum 135
in Medium consultare 214
Miserari, pro *movendæ miserationi*, *commemorare*

commemorare 82
Mysteria onerique esse 8
Moderari linguam 139
Mollitia 49
More pecorum 293
More virorum 56
Mori per virtutem 179
Movere jocum 21
Mulier ancilla 69
Multum diei 109
Multus insto 140
Mutare pro mutari 98

N

Naturæ concedere 72
Ne pro nedum 10
Nebula sublima 202
Necessitudo, pro necessitas 19 & sæpe
Negotiosus 7
Nequiter 90
Nisi pro sed 83
Nox intempesta 21
Nudus gignentium 136
Numidiæ, pro in Numidia 94

O

Obediens ventri 1
Obnoxius alicui 16.18. & sæpe
Obsequela orationis 196
Obtentui esse 181
Obviam esse 192
Obviare 62
Occanuerunt 189
Officere alicui 41 112
Officia intendere 134
Ope summa niti 30. & sæpe
Opes virorum, armorum pro potentia 13.15
Oportunus alicui 22 & sæpe.
Oportunum factu 25 52
Optumum factum 169
Ordine facere 41
Ostentui esse 106

P

Paces 92
Parens pro Subditus 164

Parum

arum facere 144
atiens belli 6
atiens inediæ 4
atiens militiæ 123
atrare pro peragere, sæpius.
cuniam trahere, vexare 17
ensi habere 5
erSaturā referre 88
erscribere situm loci 154
lerumque noctis 81
lerumq; exercitum, pleraq; Africa 115
lerumque, pro, sæpe 129
nere verba ante facta 74
pulares sceleris 17.
conjurationis 20
rtare copias, exercitum 96,97
stea loci 163
st esse 20
st principia 110
st futuri 178
stremus flagitiosorum, servorum 182
ecipitem abire luxuria, &c. 21
Prædabundus 150
Præstare cæteris 1
Primus, pro, præcipuus 29 & sæpe
Prima ducere, habere 101.134
Pro bono facere 82
Pro copia rei facere 150
Procedere, id est prospere cedere 21. & sæpe
Profundum, immensum 138.210
Prohibere janua, mœnibus 22.81
Promptum in lingua 9
Propior montem 108
Propius virtutem 9
Prudens belli 213
Publicum bonum 30. & sæpe.
Pugnando capere 87

Q

QVasi profere, sæpius
Quæsitissimæ epulæ 196

R

RElinquere in medio 15

Requiescere

Requiescere ex miseriis 4
Res oportuna cadit 16
Restare pro resistere 189
Retinere per manus 92

S

SAtias 201
Sciens belli locorum 158
Scitis equidem 54
Secus accidere, cedere, procedere 81 84
Secus muliebre, virile 195
Senati, in genit. 24. & sæpe.
Senatum dare 69
Senestum corpus 209
ex Sententia 170
Sicuti, pro, tanquam 30
Silentio transire 1
Sine modo modestiaque 102
Studere se præstare, videri, placere 1
ad Studium sui perducit 109
Sua, & suæ res 1
Subigere, pro cogere 9. & sæpe
Sublima nebula 10
Suo loco pugnam facere 1
Superare, pro abundare 16. & sæpe.
Super fortunam animum gerere 1
Suppliciâ, oro, precibus & supplicationibus 49 & sæpe
Supra caput esse
Supra repetere
Supra hinc expressi casu

T

TEmperare victoriæ 1
Tempestas
Tradere in custodia
Trahere animo
Trahere cum animo
Trahere pecunias
Transire vitam stertio
Transversum agere 6
Tumulti

Tutus, pro *tuitus* aut *tutatus* 111, 145

V

Vacuus ab odio, a-micitia 41
Vacuus frugis 150
Valere animo 68
Venire in gratiam & favorem 69
Venire in manus, pro *ad manus* 149
Venum ire 86
Ventet, absolute 49
Verum bonumque 89
Vesper diei 112
Vexare pecuniam 17
Vicem ærarii præstare 199
Vice pecorum, pro *instar* 196
Victoriam exercere crudeliter, moderate 25
Vindicare in libertatem 16
Virtus animi 1, 2
Vis animi 4 58
Vis corporis 1, 2
Vis hominis 38
Vitabundus 162
Vitam agere in obscuro 42
Ulciscor, passive 89
Ultra, sine expresso casu 43
Volentia, id est, *ea quæ volumus, desideramus* 131
Volentibus bonis, omnibus, militibus &c. 26 141
ex Voluntate 21
Voluntate, id est, *ultro*, aut *voluntarie* 69
Voluntate alicujus, id est, *jussu*, aut *permissu* 15
Voluptarius 9
Uti ex voluntate 21
Vulgus esse 16

INDEX
RUM MEMO
RABILIUM.

Aborigines cum Tanjanis Romæ cōdidere 5.
genus hominum agrestis, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum ibid.
Adolescentium animi mollis & ætate fluxi 12
Adrimetum à Phœnicibus conditum 79
Adversæ res etiam bonos detrectant 113
Ædes Concordiæ 36
Æmilius Scaurus à Jugurthæ largitione se continet 76. ejus mores ibid. à Jugurthæ legatis corrumpitur 87
Æneas 5
Æs alienum, pro a[illegible] gento, ære solutu[illegible] 2
Æs grande confl[illegible] 1
Æthiopes 7
Africæ situs, & d[illegible] scriptio 77. ea[illegible] qui primò incolu[illegible] rint ib. à Gætu[illegible] & Libybus posse[illegible] sa. ibid: ejus p[illegible] provincia P. R 7[illegible] ejus pars inferior[illegible] Numidis posse[illegible] ibi[illegible]
Albinus Consul [illegible] bellum proficis[illegible] tur 97. ejus cas[illegible] à Jugurtha c[illegible] cumventa 98. ej[illegible] exercitus qua[illegible] 1[illegible]
Aliena largiri, liber[illegible] lu[illegible]

lias 47
Allobroges ad conjurandum ab Umbreno solicitati 19. a conjuratis jusjurandum postulant 33. iisdem ob conjurationem detectam, præmia decernuntur 40
Ambitio vitium virtuti propius quàm avaritia 9. corrumpit animos *ibid.* bonorum famam lædit 156
Amici officio fideque parantur 67
Amicitia firma idem velle, idem nolle 16. non idem quod factio 90. in diversis mentibus esse non potest 93
Animus divinus 1. ejus atque corporis dotes, & munera *ibi*: in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius 48. vitæ mortalium dux, atque imperator 59. ferox prava via ingressus, ubi consuetâ non suppetunt, quæ efficiat 242. in adversis rebus quàm in secundis major Cæsari 247
Annius Caius, Leptitanorum præfectus 135
L. Annius, & P. Lucullus Tribun. pleb. magistratum continuare nituntur 497
Annius Quinctus cõjuratus 13
Antiochus decem millibus talentorum à Philippo spoliatus 211
Antonius Consul 20. Catilinam cum exercitu persequitur 28
Appii dictum, Fortunæ suæ quisque faber 238

App. Claudius interrex 146
Aquila quæ in exercitu Catilinæ 56
Archelaus Mithridatis Incepta impedivit 211, 212
Aristonicus Antiochi filius, triumpho ductus 212
Asia à Romanis obsessa *ibid*
Aspar numida 170
Athenæ suam celebritatem scriptoribus debent 7
Atherbal, Micipsæ filius. 63. 66. prœlio vincitur à Jugurtha 70. victus Romam contendit, *ibid.* ejus verba in senatu 71. ubivis tutior, quam in suo regno 72. à Jugurtha vincitur 81. ejus ad Jugurtham legati, de injuriis querentes. *ib.* Cirtam profugit *ibid.* copias adversus Jugurtham parat *ibid.* ejus literæ in senatu recitatæ 85. ejusdem deditio & interitus 86
Avaritia pecuniæ studium habet, 8 corpus animumq; virilem effeminans *ibid:* bellua fera immanis, intoleranda 253
Aventinus mons, bis à plebe occupatus in secessione 91
Aurelia Orestilla, Catilinæ conjux 1[illegible]
Autronius Publius cōjuratus, 13. consul designatus *ibid.* ambitus condemnatus 14

B

Bæbius Caius à Jugurtha corrumpitur 9[illegible]
Bellienus Lucius pretor 166
Bellorū caussa dominandi libido 48, 49

Bellum

Bellum pace mutare, victoris in manu est 55. ex arbitrio sumitur, at non ponitur 140. Cæsaris aliorum pace mollius 239
bellum Cimbricum 56. civile 62. Gallicum 173. Macedonicum 210. maritimum, atq; Mithridaticũ 31. Punicum 62, 63. Romanos in officio retinuit 101, servile Capuæ, & in Apulia 24. 25
belli societatem inituris quæ consideranda 210
beneficii quam maleficii immemorem esse in rep: præstat 93
bestia Lucius conjuratus 13
bestia Lucius Numidiam provinciam consul sortitur 86. avaritia corrumpitur 87. ejus de deditione consilium cum Jugurtha 88. exercitum in Africam parat 86
Bithynia direpta 211
Bocchus Maurorum rex 80. ejus filia, Iugurthę uxor 138. eum Jugurtha adversus Romanos incitat *ibid.* cum Jugurtha conjungit exercitum 157 eum à bello desistere legati Metelli hortantur 139. Sullæ respondet 164. ejus purgatio ad Romanorum expostulationem *ib.* ejusque legati à Jugurtha corrumpuntur 165. & à Gætulis spoliati, pavidi sine decore ad Sullam profugiunt *ibidem.* delicti gratiam ab Romanis accipit 166. ejus Punica fi-

m Sulla
:tem a-
gurthæ
dit 173.
Romanis Jugur-
tham tra[illegible] : *ibid.*
Bomilcar [illegible]ssive in
[illegible]t. eum-
que obtruncandũ
curat 96. reus ex
æquo, & bono *ibid.*
reum Jugurtha in
Numidiam mittit
ibidem. vanibus da-
tis, judicium fugit,
[illegible] Metellus
[illegible]adet, ut sibi
Jugurtham tra-
dat, *ibid.* à Metel-
lo corrumpitur, *i-
bidem.* ejus episto-
la ad Nabdalsam
129. & in Jugur-
tham insidiæ de-
tectæ [illegible], à Ju-
gurtha [illegible]catur *ib.*
Bona alienæ largiri,
liberantes 47
Brutus [illegible] Sempronia
Maritus 32. ejus
domus conjuratio-
nis Catilinari[illegible]
haud inscia *ibi[illegible]*

C

CAbira 21
Cæsar Statiliu[illegible]
custodit 37. Ponti
fex max. creat[illegible]
Catulo dejecto 3[illegible]
ei Catulus, & Pi[illegible]
infensi, *ibid:* e[illegible]
Cicero inter con
juratos nomina[illegible]
noluit *ibidem.* ej[illegible]
sententia de conj[illegible]
ratis 41. & *seq.*
ejus natura & m[illegible]
res, & Caton[illegible]
comparatio 51, 5[illegible]
ejus bellum ali[illegible]
rum pace mollius
139. ejusque vict[illegible]
ria civilis, 242. [illegible]
que laus 2[illegible]
C. Cornelius conj[illegible]
ratus 14. pollic[illegible]
tur se Cicerone[illegible]
confodere [illegible]
C. Cotta vovet se p[illegible]
triæ 221. ejus co[illegible]
sulatus *ibi[illegible]*

C. Gr[illegible]

C. Gracchi cædes 90
C. Julius in Apuliam à Catilina mittitur 22
C. Pomptinus & Valerius Flaccus Prætores tempore Ciceronis Coss. 35
Calpurnius Consul aeriter Numidiam invadit, sed à Jugurtha corrumpitur 87
Capitolium incensum viginti annis ante conjurationem Catilinæ 37
Capsa, ab Hercule condita 149, oppidum Numidię magnum, & validum, *ibid* ejus & Thalæ situs, & collatio *ib.* obsidetur à Mario, 151. expugnatur, atq; incenditur *ib.*
Capua municipiũ 24
Carthago æmula imperii Romæ à stirpe interiit, 8. 72. deleta discordiam Romæ peperit 101. pleræque Africæ imperitabat 136
Cassius Longinus cõjuratus 13
Cassius Lucius prætor ad Jugurtham mittitur 93. 94
Catabathmos 77. 79
Catilina Reip. insidiatur, 4. ejus mores, & ingenium 3, 4. ejus socii 11, 12, 13. nobilem virginem, Vestæ sacerdotem stupravit 12. ejus uxor Aurelia Orestilla, *ibid.* filium necavit *ib.* ejus conscientiã vultus arguit *ibid.* repetundarum reus prohibitus petere consulatum 13. ejus oratio ad conscios conjurationis 16. Ciceroni insidias machinatur 21. consulatum petit *ibidem.* Lege Plautia interro-

gatus ab L. Paullo 25. ejus responsio ad Ciceronis invectivam *ibid.* paratus ad dissimulandi omnia, *ib.* patricius, 4. 25. in Malliana castra noctu proficiscitur 25, 26. ejus literæ ad Q. Catulum 27. hostis à senatu judicatur 28. ejus exercitus 29. fugam in Galliam paratt *ibid.* duobus exercitibus claditur 54. ejus verba ad milites *ibid.* fortiter pugnans occiditur 58

Catonis de conjuratis oratio, 46. ejusdem sententia 50. natura ac mores *ib.* 51, & 52. esse, quam videri bonus malebat 52

Catulus à Catilina literas accepit 27. ejus & Cæsaris inimicitiæ 39. Sullæ fævior 207

Cethegus conjuratus 36

Cethegus conjuratus 15. captus familiæ atque libertorum implorat opem 40. audit *ibid.*

Cicero consul homo novus 20. insidias petitur 21, 22. inquilinus civis urbis romæ, 25. urbi præsidio esse jussus 28. Allobroges instituit uti jusjurandum obligatum ad cives perferendum exigant 35. Senatum in ædem concordiæ convocat 36. de captis in porta Mulvio dubitat *ib.* de conjuratis in senatu refert 25

Cimbricum bellum 56. ejus prædæ 58

Cincius sive Sicinius Lucius de tribuni-

cia potestate loqui ausus 203
Cinnæ in urbem reditu omnes interierunt ordines 186
Cirta oppugnatur à Jugurtha 81, 82. Jugurthæ tradita 86
Civem Romanũ verberibus cædi, nefas 43
Civilis belli causa 63
Comedere bis die, vitio datur 245
Comitia 20 97
Concordiæ ædes 36
Concordia parvæ res crescunt 67
Conjuratio Catilinæ ex quibus constita 11, 12, 13. prima 14. secunda ibid. ejus pignus, sanguis humanus haustus, 19. ejus causa, æs alienum 26. patefacta, 33. & 39. viginti annis post incensum Capitolium 37
Conjuratorum catalogus 13. eorum partes, & suum cujusque munus 34. ii capiuntur 36. inque carcere necantur 52
Consilium 2
Consilia in re militari 256
Consilia prava sæpe magis, quam bona prospere eveniunt 246
Consuetudo in naturam vertitur 142
Consulibus Romæ imperantibus quãtum respexerit 5
Consul vel à senatu, vel à populo summam potestatem accipit 23, 24
Consul designatus sẽtentiam primus rogatur 40
Cõsularis potestas 23
Consulatus ante C. Marium novo homini nemini mandatus 123, 132

Consultantes de rebus dubiis, odio, amicitia, ira, atque misericordia vacare debent 41
Consultores pessimi, ira, atque cupido 124
Consultoribus incepta prava noxæ 182
Consulto, prius quàm incipias; ubi consulueris, mature facto opus est 2
Cornelii tres fato Romæ regnaturi 37
Cornelius scriba 180
Cornificius Quintius Cethegum custodit 37
Corporis & animi dotes & munera 1.2
Corporis bona facilè dilabuntur 59. 6
Crassus Marcus Pompeio inimicus, 14. conjurationis conscius judicatur, *ib.* & 39. malorum patronus 78
Cupido atq; ira, consultores pessimi 124
Curæ magnę, magna merces est 244
Curius Quinctus conjuratus, 13. senatu motus à censoribus probri gratia, 19. ejus cum Fulvia consuetudo *ibid.* conjurationem patefecit 21
Cyrene, colonia 79
Cyrenenses magni, atq; opulenti 136. quando maxime floruerint *ibid.* eorundem cum Pœnis de finibus conditiones initæ *ib.*

D

DAbar, ex gente Masinissæ 169. Masugradæ filius, *ib.* interpres inter Bocchum & Sullam 170
Damasippus, jussu L. Sullæ, jugulatus 44
Deorum auxilia quibus

bus parentur rebus 49
Discordia res maximæ dilabuntur 67
Divitiæ 1. quo modo decori habeantur 65
Domi industria, foris justum imperium 48
Domitii Lucii vita 254
Drusius Livius, patronus nobilitatis 251
Ducum adversus conjuratos catalogus 24

E

EGestas, & fames 200
Elephanti XL à Romanis interfecti 113
Epist. Atherbalis in senatu recitata 83. Bomilcaris ad Nabdalsam 129. Catilinæ ad Catulum 27. Lentuli ad Catilinam 35. Scipionis ad Micipsam 66
Equites R. cum telis circum ædem Concordiæ 39. Cæsari Gladio minitantur 40. iisdem indignum regnum peregrinorum. satellites agere. 124. (178
Etruria propter Sullæ Dominationem egestate laborat 23
Eumenes 211
Exempla mala ex bonis initiis orta 44
Exercitus R. quo modo mollis evaserit 10

F

FAbii Maximi verba 61. 62
Fabius Sanga, Allobrogum patronus 33
Factio non idē quod amicitia 91
Famæ magis, quàm iræ consulendū 41
Fames miserrima omnium mors 24

Familiæ gladiatoriæ *ibid.*
Favonius Marcius, civitatis onus 244
Fœneratores paci publicæ officiunt 243
Fœdus nullū senatus populiq; R. injussu fieri poterat 100
Fortuna simul cum moribus immutatur, 2. in omnibus dominatur 7. humana pleraque regit, *ibidem.* & 164. nihil vel eripere vel largiri potest 60. meliores sequitur 187
Fortunæ suæ quisque faber; Appii dictum 238
Fufidius honorum omnium dehonestamentum 181
Fulvia nobile Q. Curii scortum 19. conjurationem detexit 19
Fulvius Nobilior conjuratus 14. ad Catilinam proficiscitur 31. à patre necari jussus *ib.*
Fulvius Flaccus ab Opimio consule occisus 76

G

GAbinius Publius conjuratus 14. & 31
Gætuli initio Africam habuere 77. 78. ferarum more viventes *ib.* eorum situs *ibid.* genus hominum ferum, & incultum, 137. ceos armis assuefacit Jugurtha, *ibid.* à Mario fusi fugatique 161
Gallica gens bellicosa 32. infestissima Romano nomini 50. armis præstans 50, 51. apud Romanos formidabilis 173
Gallicum bellum *ib.*
Gauda, Mastanabalis filio,

filio Masinissæ nepoti, regios honores Metellus negat 125
Gladiatoriæ familiæ 24
Gloriæ itinera duo, pacis scilicet ac belli 2
Gloriæ certamen 7
Gloria invidiam vincere difficillimũ 67
Gloriam invidia sequitur 115
Gloria majorum posteris lumen 143
Gloria industria alitur 252
Gracchus ab Orimio consule occisus 76
Gracchi, plebem in libertatem vindicare conantes, occiduntur 102
Gracchorũ ædes ib.
Gracchi Caii lex de vocandis ex quinque classibus centuriis 253
Græci verberibus animadvertebant in cives 45. facundia Romanis priores, non itẽ virtute 50
Gulussa Masinissæ filius 63

H

HAnnibal Romanos afflixit 63
Hercules in Hispania periit 78
Herennius à Pompeio cum exercitu deletur 200
Hiempsal, Micipsæ filius 63. natura ferox, Jugurtham despiciens 68. ejus gravius dictum Jugurtham exisperat ibid. occiditur 69. ejus caput ad Jugurtham refertur ibid.
Hiempsalis regis libri 77
Hippo à Phœnicibus condita 79
Historias scribere cur arduum 3. magno usui esse 62
Hominis partes duæ, atque

atque utriusq; munera 1. & 59. ejus industria belluarum vim superat ibid.

I

IGnavia nemo immortalis factus 147
Imagines majorum ad virtutem accendunt 61.62
Imperandum quàm optimis 238
Imperatorem agere, Arduum admodú 141,142,143
Imperium quibus artibus retineatur 2
Imperio maximo maxima incest cura 221
Imperia crudelia acerba magis, quàm diuturna 248
Incepta prava consultoribus noxæ 182
Indici conjurationis præmia constituta 24
Industria gloria alitur 252
Ingenium præstat viribus, 1. in bellis plurimum potest 2. socordia torpescit 60. magnum res parvas attingere nequit 244
Injuriæ cuique suæ graves 42
Instituta vetera corruptis moribus ludibrio sunt 242
Invidia ex opulentia oritur 5
Invidiam gloria vincere difficillimú 67
Invidia gloriã sequitur 115
Ira atq; cupido cõsultores pessimi 124
Iracundia apud alios, in imperio superbia 42 43
Italos necare judicio leges permittebant 138
Judiciis acerbis civitas magis vastatur, quã corrigitur 243
Jugurtha qualis 63. 64 76. 77. bellum magnum cum eo, variaque

variaque victoria 62. Mastanabalis filius ex concubina, Masinissæ nepos 63. à Micipsa patruo filii loco habitus, *ibid.* ejus genus, mores, studia, & ingenium 63, 64. auxiliari exercitui præfectus 65. quibus conjecturis regnum sibi polliceatur 65. Romanis carus *ibid.* & 66. Scipioni, propter virtutem, placuit, 65. ab eo laudatur 66. adoptatur à Micipsa *ibid.* & 72. & 82. Micipsæ decreta rescindi oportere contendit 68. ejus ira, & insidiæ in Hiemsalem *ibid.* Romanos largiendo fatigat. 69. pugna Atherbalem vincit, Numidia potitur, legatos Romam mittit *ibid.* excusatur à legatis 75. largitionibus meliorem regni partem sortitus est 76, 77. Opimium corrumpit 76. Cirtam obsidet 82, 83. Atherbalis regnum invadit 81. eum vincit 81, 82. cum eodem comparatur, 80. Cirta potitur 86. ejus in Atherbalis amicos ac propinquos crudelitas *ibidem.* cum L. Cassio Romam venit 94. Bæbium tribu plebe corrumpit 95. præsens à Memmio ad populum accusatur *ibid.* Italia decedere jussus. 96. ejus vades quinquaginta *ibid.* cum Aulo, Albini consulis fratre, fœdus facit, castra Romana capit, 99. ejus peritia in re militari

militari 10; [illegible] legati ad Me[illegible] supplicatum [illegible], *ibidem*. ejus adhortatio ad milites 108. vincitur 110. ejus exercitus funditur 112. pabulum & aquam corrumpit 116. Bomilcaris perfida suasione deditionem facit, 121, 122. imperata à Metello nihil cunctatus 122. bellum resumit *ib.* Bocchi regem socerum, ad bellum Romanum cōpellit 137, 138. exercitum Gætulorum in unum cogit 137. Gætulos armis assuefacit, *ib.* à Mario armis exutus 149. occisis equitibus vix erupit 163. apud Numantiam Latinam linguam didicit 162. conditiones quidē accipit, Mario tamen diffidit, 172. mutat subinde cubiculum contra insidias 130, 131. proditur Romanis à Boccho 173. vinctus traditur Sullæ *ib.*

Julius Caius in Apuliam à Catilina Mittitur 22

Jus gentium & æquum bonum diversa 96

Junius Silanus sententiam primus rogatus 40

L

LAcedæmonii in Græcia bella gerere primi cœperunt 2. Athenienses vicere 44

Laris oppidum 150

Latini suffragia ferebant 100

Legati regnum Numidiæ divisum missi 76

Legati Atherbalis ad

Jugur-

Jugurtham de injuriis quærentes 81
Legati Bocchi à Jugurtha corrumpuntur, 164. à Gætulis spoliati, pavidi, sine decore ad Sullam profugiunt. (165
Legati C. Mallii ad Q. Marcium 27
Legati à Jugurtha ad Metellum supplicatum missi 105, (106
Legati Jugurthæ Atherbalem Romæ falso deferunt, 75. S. P. Q. R. pecunia corrumpunt. *ibid.*
Legati Metelli Boccium à bello desistere hortantur 139
Legati Romanorum ad Jugurtham, 82 84, 85. Atherbalem, & Jugurtham arma deponere jubent, 82. Jugurthæ pacem imperantes frustra discedunt 85
Leges pro vita civium R. 44, 45
Legis præsidium à prætore debitoribus ereptum 27
Legum Romanarum suprema potentia. (263
Lentulus Sura, conjuratus 13
Lentuli epistola ad Catilinam 35
Lentulum, quia prætor erat, consul manu in senatum ducit, 36. Lentulo Spintheri in custodiam traditur, 37. ejus in carcere frangitur gula laqueo, 52. Lentulus ex libris Sibyllinis sibi regnum Romanum pollicetur, 37. Lentulum ut eripiant opifices & servitia solicitantur 40
Lentuli ignaviam Catilina increpat, 54.

is Romæ novarum rerũ ſtudioſos ſolicitat, 31. audacia 26
Lepidus proconſul, 182. exercitum ad urbem ducit, 185. (186
Leptitani, Romanis ſemper fideles, 135 ad Beſtiam amicitiam rogatum miſerunt ibid.
Leptis à Phœnicibus condita, 79. ejus ſitus ibid.
Lex C. Gracchi de vocandis ex quinque claſſibus centuriis 253
Lex Memmii 93
Lex pro debitoribus adverſus fœneratores 27
Libertas maxime omnium tueri debet 161
Libertas omnibus ex æquo optabilis 204
Libertas periculoſa quieto ſervitio potior. 182
Libido bona 259
Libri Punici Hiempſalis 77
Libyes Africam initio habuere, 77. ferarum more viventes, 78. minus quam Gætuli bellicoſi. ibid.
Liguris cujuſdã gregarii inſidiis Mulucha capitur 133. (&c.
Locus medius apud Numidas honorificentior 68
Lucullus Publ. & L. Annius trib. pl. magiſtratum continuare nituntur. 97

M

Macedonici belli & Punici cauſa. 210
Magiſtratus minores Romæ vigiliis præerant 24
Magiſtratuum Romanorum inſigna à Tuſcis

à Tuscis sumta. 45
Magistratus per manus traditi 123
Magistratuum creandorum ratio 255
Maleficiorum publicorum, & privatorum diversa ratio 46
Malitia præmiis exercetur 253
Mallius Fæsulanus conjurationis particeps, in Etruria, 22, 23. ejus ad Marcium Regē legati & mandata, 26. ipse & Catilina hostes à senatu judicantur 28
Mamilii trib. pl. quæsitio in eos qui à Jugurtha corrupti, vel factiones fecissent 100
Manlius Lucius trib. pleb. de imperatore contra Jugurtham ad populum refert 131
Manlius Aulus, Marii legatus 147
Mapalia Numidarum ædificia 78. 106
Marcius Rex Q. Fæsulas contra conjuratos missus, 24. ejus ad legatos cōjur. responsum. 27
M. Æmilius omnium flagitiosorum postremus 182
M. Bibulus, quibus rebus in consulatum eruperit 254
M. Cotta à Mithridate fusus 212
M. Favonius civitatis onus 254
M. Fulvii cædes 90
M. Manlius, & Q. Scipio male cum Gallis pugnarunt. 173
Marius Metelli legatus, 106. ei haruspex felicia omnia portendit. 122, 123 ipsius & Metelli inimicitiarum origo, 124. petendi mitionem à Metello rogat, *ibid.* patria,

tria, natura, mores, 123, 124, 125. Gaudam adversus Metellum incendit, 125 a Metello dimittitur, 131. ipsi novo homini consulatus mandatur, *ibid.* Numidiaque traditur à populo, *ibid.* & 140. illi senatus licet adversus nihil abnuere audet, 140. infestus nobilitati, *ibidem.* ejus ad populum oratio, 141. & *seqq.* imagines non habet, 144. litterarum Græcarum ignarus, *ibid.* cicatrices adverso corpore ostentare potest, *ibid.* quare sordidus fuerit habitus, 145. ejus in Africam expeditio, 147. castella Jugurthę vi, præmissque terrat, 149. Capsam capit, 151. cum Numidæ magis quam mortalem timent, *ibid.* ejus & Sullæ pugna cum Jugurtha & Bocchо, 159. ejusdem virtus in pugna, *ib.* victoria non insolentior factus, 160 Jugurthæ & Bocchi exercitus fundit, 162. de Jugurtha triumphavit, 173. 174. Romanorum in re bellica princeps habitus, *ibid.* iterum cōsuli decreta Gallia *ibid.*

Maritimum atq; Mithridaticum bellum 31

Masinissa Rex Numidarum, 63. bellica virtute præstans, *ibid.* ejus filii tres, *ib.* quando in Romanorum amicitiam venerit, *ibid.* &

& 71. ipſe & Micipſa una cum Romanis Syphacem regno expulerunt, *ibid.* proli Romani nominis ſtudium commendat. 73
Maſſiva Jugurthæ regnum affectat. 95. Jugurthæ juſſu occiditur 96
Maſtanabal Maſiniſſæ filius 63
Mauri dicti, qui antea Medi, 78. illis Bocchus imperavit, 80. pro opibus denas atq; eo amplius uxores ducunt, 137. à Mario fuſi, fugatique. 160
Medi poſtea Mauri dicti, 78. eorum origo *ibid.*
Medius locus apud Numidas honorificentior 68
Memmius Caius tribunus pl. 86. ejus facundia 89. oratio ad populum, *ibid.* rogatio, 93. Jugurtham præſentem ad populum accuſat 94
Metellus conſul in Numidiam ad bellum proficiſcitur, 103. 104. ejus in conſulatu collega Silanus, *ib.* exercitum licentia & ignavia corruptum, ad militarem diſciplinam revocat, 105. Jugurthæ legatos corrumpit, 106. ejus innocentia Jugurtha ſuis rebus diffidit, *ibid.* callidus, *ibid.* cum Jugurtha pugnat, 108. 109. Numidiæ oppida capit, vaſtatque agros, 114. victor milites pro meritis donat *ibid.* Zamã oppugnat, 117. 119. oppugnationé Zamæ, fruſtra tentatam, omittit, 120.

Bomilcarem

Bomilcarem rumpit, 121. Jugurtham in aggreditur, ib. Numidia ei iterum decernitur, 122. 131. ejus superbia, 124. Gaudæ, Mastanabalis filio, Masinissæ nepoti, regios honores negat, 125. ejus stratagema, 133. Thalam oppidum obsidet, & capit, ib. & 134. ejus mollities animi, 139. & ad Bocchum legati, ibid. conspectum Marii fugit, 147. Romæ lætissimis animis excipitur 148

Metellus Celer prætor 24

Metellus Creticus imperator ad urbem, triumphum petens (ibid.

Micipsa, Masinissæ filius & regni heres, 63. ejus, Numidiæ regis, genealogia, ibid. & filii duo, ibid. de adoptando Jugurtha secũ deliberat, ibid. Jugurtham, uti bello caderet, auxiliari exercitui præficit, 64. Jugurthã adoptat, 66. ejus verba ad Jugurtham, ib. hunc filiis commendat, ibid. moritur, 67. ejus in Jugurtham beneficia 73

Militaris disciplina magis ex animo, quam ex corpore pendet, 2. non tam ex libris, quam ex acie discitur. (142

Milites ex classibus lecti, 147. capite censi ibid.

Militia ad pacem pertinet 243

Minucio Rufo Qu. Cos Macedonia evenit 95

Mise-

ıferis parum fidei. (83
ıfericordia in perniciem caſura 92
thridates in latere veſt galium Roma norum, 184. Græciæ grave ſervitium demſit, 211. Nicomedem Bithynia expulit, ib. Aham, ſpolium regis Antiochi, recepit, ibid. Cottam ſudit, 212. apud Param, & Heraclem nauſragiis militum optimos amiſit, ib. ejus cum Lucullo prœlia. ib.
res ſimul cum fortuna commutantur 2
rs ærumnarum requies, non cruciatus 43
dierem pſallere, & ſaltare elegantius quam neceſſe eſt robæ, non decet. 20
Mulieres in comitatu Catilinæ ibid.
Muluchæ flumē Mauros à Numidis dividit, 80. 152. ad Mulucham amnem caſtellum Marius capit ibid. &c.
Munificus nemo niſi volens 165
Murena Cajus citeriori Galliæ præfectus contra conjuratos. 33
Muthul, Numidiæ flumen 107

N

NAbdalſa Bomilcaris in prodendo Jugurtha ſocius, 129. apud Jugurtham proditionis ſuſpicionem deprecatur 130
Natura falſo ab hominibus accuſatur, 59. una & communis omniū, 143 unum omnibus finem vel ferro ſeptis

tis statuit
Necessitas ex
non est ex spe
da
Necessitudo tir
fortes facit 55
Nicomedes Bithyniæ
rex 211
Nobilitatis superbiæ
quo primum tempore obviam itum
sit, 62. (commune malum superbia, 124.) ejus
ignavia à Mario
reprehenditur, 141
142, 143. & seq.
unde nobilitas petenda, 141. eam
peperisse, quam acceptam corrupisse
melius est. 144
Novo homini ante
C. Marium consulatus nemini mandatus 131
Numantia deleta. 65
Numidarum studia
juvenilia, 63. eorum alii Jugurthã,
alii Atherbalem
quuntur, 69. eo-
mdem reges, Ro
ani nominis ma-
mè studiosi, 70.
t. ipsorumque sa-
tem ex eis pen-
re, 73. 74. isti
uare hoc nomine
ocati, 78. eorum
ngenia 106. iidem
fidi, ingenio mo-
iles, novarum te-
um avidi, ibid. &
26. Romanos in-
vadunt, 110. fusi
fugatique, 113.
132. pro opibus
denas, atque eo
amplius uxores du-
cunt, 138. eorum
cibus & abstinen-
tia, 150. pabulo
pecoris magis,
quam arvo stu-
dent ibid.
Numidiæ pars firmi-
or Jugurthæ, spe-
ciosior Atherbal
traditur, 76. qui
legati ad ipsam
dividendam missi
fuerint

fuerint, *ibid.* ejus origo, ac ſitus, 78. 79. incrementumque, *ibid.* ea vaſtatur à Metello. 114

O

Octavius Ruſo quæſtor 166
Opimius Lucius conſul, legationis princeps, à Jugurtha corrumpitur, 76. à C. Graccho, & M. Fulvio interfectis, conſul acerrimè vindictam nobilitatis in plebem exercet *ibid.*
Orbis diviſio generalis 77
Orta omnia occidunt. (60. 242

P

Parta amittere majus dedecus, quam nihil peperiſſe. 91. (144.
Patres Reip. Romæ præſides appellati. 6
Pater filium necat. (31. 49
Patriam vi regere importunum. 60. 61
Paulus Lucius lege Plautia Catilinam interrogat 25
Pax diverſis in mentibus eſſe non poteſt, 251. fortis Romanos in laſciviam conjecit, 101 ejus fundamenta. (244
Pecunia, maxima pernicies hominum, 244. ejus ſtudium paci communi officit. *ibid.*
Perſarum origo; atque ſitus, 78. 79. ii per ſe connubia Gætulis permiſcuere, *ibidem.* alveos navium inverſos pro tugurijs habuere *ibid.*
Perſes, Philippi filius, inſomniis occiſus. (211
Petreius, Antonii cóſulis

sulis legatus [illegible] Catilinam [illegible]
Philæni vivi terruti pro Pœ[illegible] rep. 137
Philænon aræ 79. (137
Phœnices oppida multa in Africa condidere 79
Picenus ager 53
Piso factiosus, 14. conjurationis auctor, *ibid.* Quæstor in citeriorem Hispaniam pro prætore missus, *ib.* interficitur *ibid.*
Pisonis C. & Cæsaris inimicitia 39
Pistoriensis ager 53
Plautia lex 25
Plebis secessio à patribus, & causa, 26. ejus inopiæ subventum *ibid.*
Plebs urbana infamis & egens, 29. Catilinæ incepta probat, *ibid.* ejus opes quando imminuæ, 30. antea novarum rerum studiosa, Catilinæ consilia execratur. 37. ejus duæ secessiones, 91. & ex secundis rebus insolentia, 101 eam Gracchi in libertatem vindicare conantes, occiduntur 103
Pompeii remotior ab urbe exercitus Catilinæ spem incepti perficiendi auxit, 13. ipse Pompeius Crassio invisus, 14. ejus potentia formidolosa, 15 ad bellum maritimum atq; Mithridaticū missus, 31. ipse & Crassius consules tribuniciam potestatem restituêre, *ibid.* Pompeius sua Martia facta enumerat, 199. hostes per Alpes in Hispaniam summovit,

movit, *ib.* de commeatu & sumtibus queritur, *ibid.* & 200. majore fortuna, quam sapientia, 239. tanquam fanum debitorum, *ibid.* nihil aliud quam Cæsari obesse volebat 248
Pompeius Rufus Q. prætor Capuam missus 24
Pons Mulvius 35
Populus potestatem summam dat 23
Populus Romanus quibus modis libertate exciderit. 249,250,251.
Porcia lex 43
Postumius Lucius civitatis onus 254
Probitas parum per se tuta 71
Ptolemæus rex 212
Publica à paucis emere periculosum. 65
P. Scipio, 64. solitus dicere, majorum imagines vehementissime sibi animũ ad virtutem accendisse. *ibid.*
P. Scipioni Nasicæ consuli Italia provincia obvenit 86
P. Sulla consul designatus, 14. ambitus condemnatus. *ib.*
Punica fides incerta. (169
Punicum bellum Romanos in officio retinuit 101

Q

Quæsitores 101
Quæstor pro prætore 15

R

Regni præsidia, sunt amici 67
Regũ antiquitus studia 2
Regibus Romanis imperantibus, boni quam mali suspectiores 6
Regem armis, quam munificentia, vinci minus

minus flagitio

Res humanæ se ad deterius p buntur, 1. 2. fl & mobiles 166
Res secundæ sa tium animos fatigant, 10. insolentiam pariunt, 101. mire sunt vitiis ob tentui 181
Resp. duabus artibus curanda, audacia in bello, æquitate in pace, 8. ejus prætextu pro sua quisque potentia certat 30. eam quibus rem Romani auxerint 48
Rex nomen imperii primum fuit 2
Regi consilium dare, arduum 246
Reatinus ager 28
Rhodiorum à Romanis defectio, 41. illi bello Macedonico capti, quare impuniti à Romanis sint

nisti, *ibid.* opi- s pop. Roman. vere *ibid.*
æ urbis origo, 5. à Trojanis con- a, *ibidem.* flores- is finitimis invi- *ibidem.* liberta- n adepta brevi rimum crevit, 6 uti sentina, 29. omnia venalia, 66. 80. ea ve- lis, si modo in- venerit emtores, 96. 97. in ea post Carthaginem de- letam, orta seditio, 101. eadem in pa- tres & plebem di- visa 249
Romanorũ antiqui- tus de gloria certa- men 7. antiquo- rum Romanorum mores & instituta, 56. atque benefi- centia, 6. 166. eos sæpe parva manu fortissimos fudisse exercitus, 7. 50.

iidem

idem præclara agere, quam scribere malebant, 6. belli gloria præstantes, 7. eorum in ædificando luxuries, 10. 17. ergà Pœnos fœdifragos fides, 41. ipsi arma atque tela militaria ab Samnitibus, magistratuum insignia à Tuscis sumserunt, 45. quam à majorum institutis defecerunt, 51. Gallis belli gloria, Græcis facundia præstiterunt, 50, 51. eorũ potestas in curandis sociorum injuriis, 73. iidem à Jugurtha sub jugum missi, 99. eis omnia regna adversa, 138. melius-que visum est, amicos, quam servos, quærere, 163. illi audendo, fallendo, bella ex bellis serendo, magni facti 213
Rom. exercitus prima corruptio 8, 9
Romano imperio ad occasum ab ortu solis omnia parebant, 28, 29. ejus finis 213
Romanis equitibus indignum regum peregrinorum satellites agere, 125. 178. cum telis cum ædem Concordiæ mandantur vigiliæ 39
Rutilius Publius, Metelli legatus, 109. Mario exercitum tradit 147

S

SAllustius à Repub. ad scribendas historias se transfert 4. 61
Saluti potius quam libidini consulendum 244

Sapientes pacis causa bellum gerunt, laboremque spe otii sustentant. (243
Scaurus in senatu princeps, qualis; 85. à Jugurtha corruptus, 88. quæsitor 101
Scipio Romani exercitus imperator bello Numantino, 64. ejus verba ad Jugurtham, 65. eum laudat, *ibid.* eidem pop. Romani studium commendat, *ibidem.* illius litteræ ad Micipsam, 65. ipse & M. Manlius male cum Gallis pugnârunt 173
Scriba Cornelius. 180
Secundæ res sapientium animos fatigant, 10. insolentiam pariunt, 101. mire sunt vitiis obtentui 181
Seleucia maxima bium
Sempronia lex provinciis
Sempronia conjunctionis partice 20. D. Bruti or.
Senatores quadraginta in victoria ci interiere
Senatus potestatē mam dat, 23. jus misericordia mansuetudo, in ædem Concordiæ vocatus, 3 ipse animus, pl corpus 25
Senatus-consultum ne quid Resp. detrimenti caperet, 23. 187. ejus summa vis, 23. in conjuratos, 52. de Numidiæ regno, de subveniendo Atherbali impeditur 84
Senatus populiq; Romani injussu fœdus

dus nullum fieri poterat 100
nectus ipſa morbus 219
nius Lucius ſenator 23
ntentiam D. Junius Silanus primus rogatur conſul deſignatus 40
ntentias per tabellas ferri ſolitas. (257
ptimius Camers in agrum Picenum à Catilina mittitur. (22
rpentes accenduntur ſiti 149
rtorius Hiſpaniam citeriorem vaſtavit 200
ervile bellum Capuæ, & in Apulia 24
icca oppidum à Jugurtha deficit. 117
idonii quo modo in Numidiã pervenerint, 135. Leptim condiderunt. *ibid.*
Siſenna Lucius hiſtoricus 156
Sitius Publius Nucerinus, conjurationis particeps, cum exercitu in Mauritania 18
Somnus ægrum animum facile opprimit 130
Spintheri Lentulo in cuſtodiam traditus Lentulus conjuratus 37
Statilius conjuratus, 14. illi, & Gabinio negotium datur, ut urbem incendant 34
Sullæ fratres, Publius, & Servius conjurati 13
Sulla Luc. quo pacto ſibi exercitum fidum fecerit, 9. ejus crudelitas, 9. 44. Damaſippum, & alios jugulari juſſit, 44. ejus, Marii quæſtoris, mores, ingenium, &

natura, 156. idem eloquens, 163. ejus oratio ad Bocchũ, *ibid.* idem à Mario ad Bocchum de communibus rebus agundis mittitur, 167. ejus magnanimitas, 168. inconsternatus animus, *ibid.* is una cum Voluce per hostiũ castra proficiscitur, 164. pollicetur pacem Boccho, 170. illi, lege belli, omnia licuerunt 248

Sulla Pub. consul designatus, de ambitu punitus 14

Sullani milites gregarii senatores facti, 29. rapinis assueti, Catilinæ occasionem augent 12

Sumtuum ratio ad pacem pertinet 242

Superbia, commune nobilitatis malum 124

Suthul, oppidum Numidiæ, obsidetur (97.

Syphacis, Numidiæ regis agros, urbeque, Romani Masinissæ dono dan (63.7

Syrtes in extrema Africa sinus duo, 13 unde dictæ *ibid.*

T

TAnais flumen Africæ 15

Tarquinius Lucius, conjurationis index, in vincula conjicitur, 38. ejus indicio non habetur fides *ibid.*

Tereon colonia 79

Thala, oppidum Numidiæ, ubi Thesauri Jugurthæ, 132. à Metello obsidetur, 133. capitur 134

Thirmida oppidum. (69

Ti. Gracchus regnum affectans

affectans, occiditur 90
Ti. Neronis sententia de conjuratis 40
Timor animi auribus officit 54
Torquatus Aulus filium necari jussit. (49
Tribunatus pl. summa potestas 30
Tribunitia potestas Pompeio, & Crasso Coss. restituta, 30. materia discordiarum 185
Tribunitiæ seditiones remp. agitabant. (97
Triginta Athenensium tyranni 44
Triumviri capitales. (52
Trojani Romam condidere, Ænea duce profugi 5
Tuba pugnæ signum. (57
Tullianum, locus in carcere 41
T. Turpilius Sullanus Vaccensium præfectus, unus ex omnibus Italicis evasit, 127. desertor perfidiæ à Metello necatur 128
Tyrannidē affectantium catalogus. 33

V

VAccha oppidum, forum rerum venalium 107
Vaccenses à Metello deficiunt, Romanorumque præsidia interficiunt, 126. diripiuntur, 128. perfidiæ pœnas luunt *ibid.*
Valentia à Pompeio delera 234
Valerius Lucius Flaccus, & C. Pomtinus prætores ad Allobroges intercipiendos missi. 35
Vargunteius Lucius conjuratus, 13. Insidiatur Ciceroni 22

Verba virtutem non addere 54. 147
Vettius Picens 180
Victis quanta accidant incommoda. (42
Victoris in manu est, bellum pace mutare 55
Victoria obtenta, vel ignavis gloriari licet 113
Viris labor, mulieribus munditiæ conveniunt 145
Viris rebus desperatis nihil reliqui, quam solvere injuriam, aut mori per virtutem 179
Virtus clara æternaque habetur, 1. ei honos non datur, 60. non eget composita oratione, 144. neque datur dono, neque accipitur, 145. post vitam magis se extollit, 259. via ad eam una & ardua 25
Vita hominũ sine cupiditate agitata, silentio non transeunda ibid.
Vita & mors jura naturæ 22
Vitia virtutum nomina sortita 47
Vivere qui vere dicantur. 3
Umbrenus conjuratus Allobroges ad conjurandum hortatur 32
Volux à patre Sullæ obviam mittitur, 167. Bocchi filius, ibid. dubiæ fidei apud Sullam. 168
Urbe capta, nihil reliqui fit victis. 46
Uteres ex coriis, 153. (150. 151
Vulturtius Crotoniensis, conjuratus, 34. cum Allobrogibus ad Catilinam proficiscitur, ibid. in Ponte Mulvio capitur, ibid.

de

de itinere, ac literis interrogatur, 36. ejus indicium de conjuratis, *ibidem*. ei, ob detectam conjurationem, præmia decernuntur 40

Z

ZAmæ situs, 117. ea oppugnatur. 116. 117. 118. 119.

FINIS.

TRINITY COLLEGE LIBRARY DUBLIN